

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

КОШИКОВ ДЕНИС ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 342.95(477)

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ
У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ**

Спеціальність 12.00.07 —

адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

*Дисертація на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук*

Науковий консультант —
Безпалова Ольга Ігорівна
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України

Харків — 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	21
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	33
1.1. Економічна безпека держави як об'єкт адміністративно-правового регулювання	33
1.2. Поняття, сутність та зміст державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави	54
1.3. Функції державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави	70
1.4. Правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави та місце серед них адміністративного законодавства	98
Висновки до розділу 1	121
РОЗДІЛ 2. СУБ'ЄКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	126
2.1. Характеристика системи суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави	126
2.2. Особливості діяльності загальних суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави	144
2.3. Компетенція центральних органів виконавчої влади як спеціальних суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави	160
2.4. Органи місцевого самоврядування як суб'єкти реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави	184
2.5. Роль та місце інституцій громадянського суспільства в механізмі реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави	208
Висновки до розділу 2	227

РОЗДІЛ 3. ФОРМИ ТА МЕТОДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ233

3.1. Сутність та види форм реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави 233

3.2. Поняття та система методів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави 256

3.3. Гарантії прав учасників адміністративно-правових відносин у сфері реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави 290

Висновки до розділу 3309

РОЗДІЛ 4. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ 314

4.1. Зарубіжний досвід реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки та можливості його використання в Україні314

4.2. Критерії оцінювання ефективності реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави339

4.3. Напрями удосконалення формування та реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки 361

Висновки до розділу 4391

ВИСНОВКИ394

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ497

ДОДАТКИ 471

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

Антимонопольний комітет України – АМК України
Верховної ради України – ВР України
Державна аудиторська служба України – Держаудитслужби
Державна виконавча служба України – ДВС України
Державна митна служба України – Держмитслужба
Державна податкова служба України – ДПС України
Державна служба фінансового моніторингу України – Держфінмоніторинг
Державна фіскальна служба України – ДФС України
Кабінет Міністрів України – КМ України
Кодекс про адміністративні правопорушення – КУпАП
Комісія з регулювання азартних ігор та лотерей – КРАІЛ
Кримінальний кодекс України – КК України
Міністерство внутрішніх справ України – МВС України
Міністерство енергетики України – Міненерго
Міністерство закордонних справ України – МЗС України
Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України – Міндовкілля
Міністерство інфраструктури України – Мінінфраструктури
Міністерство освіти і науки України – МОН України
Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України –
Мінекономіки
Міністерство соціальної політики України – Мінсоцполітики
Міністерство фінансів України – Мінфін
Національна поліція України – НПУ
Національне антикорупційне бюро України – НАБУ
Національний банк України – НБУ
Рада національної безпеки і оборони України – РНБО України
Служба безпеки України – СБУ

АНОТАЦІЯ

Кошиков Д. О. Адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Харківський національний університет внутрішніх справ; Сумський державний університет. – Суми, 2021.

Дисертацію присвячено аналізу адміністративно-правових засад реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Проаналізовано наукові підходи до розуміння категорій «економіка», «безпека», «економічна безпека», «регулювання», «правове регулювання», «адміністративно-правове регулювання», на підставі чого зроблено висновок, що економічну безпеку слід визначити як складову національної безпеки України, що являє собою стан суспільних відносин, які складаються з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ та послуг, що характеризує їх захищеність та стійкість до зовнішніх і внутрішніх загроз, гарантує захист національних економічних інтересів, сприяє реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, а також створює умови для подальшого розвитку і зростання національної економіки та забезпечує конкурентоспроможність держави у світовому економічному середовищі. Охарактеризовано економічну безпеку держави як об'єкт адміністративно-правового регулювання.

Запропоновано державну політику у сфері економічної безпеки розуміти у таких аспектах: як процес ухвалення законодавчих актів або управлінських рішень у сфері економічної безпеки та подальший контроль за їх виконанням; як певний курс (напрямок) у сфері економічної безпеки, який визначений керівництвом держави та реалізується уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації; як організуючий цілеспрямований вплив уповноважених суб'єктів публічної адміністрації на суспільні відносини у сфері економічної безпеки за допомогою нормативно визначених форм та методів.

Обґрунтовано доцільність класифікації принципів державної політики у сфері економічної безпеки на дві основні групи: 1) універсальні (загальні) принципи, які можуть бути застосовані до більшості сфер соціально-політичного та соціально-економічного життя держави (принципи верховенства права, законності, дотримання прав людини та заборони дискримінації, гласності та публічності, системності, комплексності, науковості, свободи економічної діяльності, плановості, ефективності, своєчасності, контролю, гнучкості); 2) організаційні, які характеризують предметний та просторовий компоненти формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави (галузевий, територіальний та функціональний принципи).

Запропоновано функції державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави розуміти в двох аспектах: а) як основні напрями діяльності держави щодо розбудови, підтримки стабільності та захисту системи економічної безпеки як органічної складової національної безпеки держави; б) як складові елементи управлінської діяльності уповноважених суб'єктів публічної адміністрації, які являють собою окремі групи їх систематичних, однорідних дій, спрямованих на виконання завдань державної політики у сфері економічної безпеки, забезпечення та реалізацію економічних прав громадян, а також стабільність і захищеність національної економіки від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Проаналізовано сукупність нормативно-правових актів, які становлять основу правових засад реалізації державної політики у сфері економічної безпеки, за юридичною силою. Акцентовано увагу на певних недоліках у правовому регулюванні формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави та запропоновано шляхи їх усунення.

Встановлено, що систему суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави слід представити наступним чином: 1) загальні суб'єкти (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Президент України, Рада національної безпеки і оборони України, Антимонопольний комітет України, Національний банк України, суди, прокуратура України); 2) спеціальні

суб'єкти (Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України; Міністерство енергетики України; Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України; Міністерство закордонних справ України; Міністерство освіти і науки України; Міністерство соціальної політики України; Міністерство фінансів України; Міністерство інфраструктури України, Міністерство внутрішніх справ України, Комісія з регулювання азартних ігор та лотерей, Національна поліція, Національне антикорупційне бюро України, Служба безпеки України, Державна фіскальна служба України, Державна аудиторська служба України, Державна податкова служба України; Державна митна служба України, Державна служба фінансового моніторингу України); 3) органи місцевого самоврядування; 4) інституції громадянського суспільства (об'єднання громадян і фізичні особи). Охарактеризовано ознаки, притаманні системі наведених суб'єктів.

В результаті аналізу нормативно-правових актів, що регулюють діяльність Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Президента України, Ради національної безпеки і оборони України, Антимонопольного комітету України, Національного банку України, судів, органів прокуратури, окреслено зміст діяльності таких органів як суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Удосконалено підхід щодо визначення та класифікації функцій спеціальних суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави: нормативна, управлінська, організаційна, забезпечувальна, координаційна, аналітична, контрольна, методична, допоміжна, наукова, мобілізаційна, охоронна функції, а також функції регулювання, моніторингу, планування та прогнозування; обґрунтовано, що реалізація спеціальними суб'єктами виокремлених функцій дозволить орієнтувати їх діяльність на впровадження положень «дорожньої карти» розбудови та зміцнення національного економічного сектору.

Особливу увагу приділено особливостям реалізації окремими органами місцевого самоврядування повноважень у сфері зовнішньоекономічної

діяльності; забезпечення законності; правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів; у сфері регулювання земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища; в галузі житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту і зв'язку; управління комунальною власністю; у сфері соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку.

Зроблено висновок, що громадянська активність у сфері забезпечення економічної безпеки втілюється у практичній діяльності громадських об'єднань, громадських рад при центральних органах виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, молодіжних та дитячих громадських організацій, професійних та творчих спілок, благодійних організацій, політичних партій та засобів масової інформації. Підкреслено, що функціонування вказаних суб'єктів відбувається на міжнародному, національному, регіональному та місцевому рівнях залежно від сфери поширення загроз економічній безпеці.

Запропоновано під формами реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави розуміти регламентоване нормами адміністративного права зовнішнє юридично результативне та/або організаційне вираження управлінської діяльності суб'єктів публічної адміністрації (що здійснюється за сприяння інституцій громадянського суспільства) з приводу виконання завдань та втілення функцій щодо охорони і захисту економічних прав та свобод громадян, а також економічних інтересів суспільства і держави від реальних та потенційних загроз її національній безпеці. Виокремлено ознаки, що характеризують форми реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. Запропоновано до форм реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави віднести такі: правові (нормотворча та правозастосовна); неправові (організаційні). Охарактеризовано особливості застосування вказаних форм.

Аргументовано, що для характеристики змісту та системи методів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави доцільно спиратись на систему суб'єктів її втілення. У зв'язку з цим

обґрунтовано, що сукупність таких методів може бути представлена у межах таких блоків: 1) адміністративні (регламентаційні, розпорядчі, нормативні) та економічні методи; 2) контроль (парламентський, судовий, зі сторони органів виконавчої влади, громадський) та нагляд; 3) переконання та примус. Розкрито особливості гарантій прав учасників адміністративно-правових відносин у сфері реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Під гарантіями прав учасників адміністративно-правових відносин щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави запропоновано розуміти сукупність нормативно закріплених положень, що забезпечують можливість уповноважених суб'єктів, які вступають в адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення економічної безпеки держави, зокрема з приводу формування та реалізації державної політики, охороняти та захищати власні права та безперешкодно здійснювати професійну діяльність, отримувати належне матеріально-технічне забезпечення, приймати нормативні та управлінські рішення; здійснювати заходи організаційного характеру та звертатися за захистом своїх прав до суду.

За результатами вивчення закордонного досвіду забезпечення економічної безпеки держави аргументовано доцільність: а) прийняття стратегічних документів у напрямі розвитку економіки, протидії економічній злочинності, у тому числі транснаціонального характеру, відмивання нелегальних доходів, фінансування тероризму; б) створення окремого органу фінансових розслідувань із можливим підпорядкуванням його структур Міністерству фінансів України; в) позбавлення Служби безпеки України та МВС України повноважень щодо протидії економічній злочинності та контрабанді; г) запровадження на рівні РНБО або Офісу Президента України консультативно-дорадчих органів з питань захисту інвестицій, забезпечення економічної безпеки, стабільності фінансової системи держави; д) удосконалення норм чинного законодавства з питань чіткого визначення поняття економічної безпеки та її складових, розмежування повноважень органів держави у цій сфері, забезпечення перспектив розбудови регіональних систем економічної безпеки.

Аргументовано, що ефективність реалізації державної політики у сфері економічної безпеки України може бути оцінена за критеріями та показниками ефективності системи публічного управління та діяльності окремих суб'єктів публічної адміністрації у сфері економічної безпеки, а також критеріями та показниками правоохоронної діяльності у сфері економічної безпеки. Зроблено висновок, що критеріями ефективності правоохоронної діяльності у сфері економічної безпеки виступають: ефективність внутрішньої управлінської діяльності державного органу; довіра населення до відповідних правоохоронних органів; показники протидії злочинам та іншим правопорушенням у сфері економіки, господарської діяльності, корупції.

Обґрунтовано, що з метою підвищення ефективності інституційного нормативно-правового забезпечення економічної безпеки доцільно: 1) удосконалити положення Закону України «Про національну безпеку України» в частині визначення економічної безпеки як окремої складової національної безпеки, закріплення національних інтересів у сфері економічної безпеки, суб'єктів їх забезпечення; 2) внести зміни до Стратегії національної безпеки України 2020 року, чільне місце в якій мають займати питання комплексного забезпечення економічної безпеки держави; 3) удосконалити положення Стратегії кібербезпеки України в частині забезпечення інформаційної безпеки суб'єктів публічного управління у сфері економіки; 4) запровадити стратегічне планування у сфері економічної безпеки шляхом прийняття Стратегії економічної безпеки, концепцій та стратегій у рамках окремих складових економічної безпеки (фінансової, виробничої, макроекономічної, інвестиційної, зовнішньоекономічної та гуманітарної безпеки); 5) розробити проект Закону України «Про економічну безпеку України»; 6) прийняти оновлену Стратегію сталого розвитку України на 2021–2026 роки, скоригувавши індикатори досягнення ключових цілей. У Стратегії слід визначити критерії та показники економічної безпеки як складової національної безпеки, не обмежуючись виключно сферою оборони та військової справи, а також включити критерії та показники, що визначені резолюцією ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку 2030».

Ключові слова: економічна безпека, національна безпека, державна політика, адміністративно-правові засади, суб'єкти, адміністративне законодавство, принципи, форми, методи, гарантії, адміністративно-правові відносини, оцінювання ефективності, ефективність, оптимізація, удосконалення.

SUMMARY

Koshykov D. O. Administrative and Legal Principles of Implementing the State Policy in the Field of Ensuring Economic Security of the Country. – *Qualifying scientific work as the manuscript.*

The thesis for a doctoral degree by the specialty 12.00.07 – administrative law and procedure; financial law; informational law. – Kharkiv National University of Internal Affairs; Sumy State University. – Sumy, 2021.

The dissertation is focused on the analysis of administrative and legal principles of implementing the state policy in the field of ensuring economic security of the country.

Scientific approaches to understanding the categories “economy”, “security”, “economic security”, “regulation”, “legal regulation”, “administrative and legal regulation” have been analyzed. On this basis the author has concluded that economic security should be defined as a component of national security of Ukraine, which is the state of social relations consisting of the production, distribution, exchange and consumption of material goods and services that characterizes their security and resilience to external and internal threats, guarantees the protection of national economic interests, promotes the realization of socio-economic rights and freedoms of citizens, as well as creates conditions for further development and growth of the national economy and ensures the competitiveness of the state in the world economic environment. Economic security of the country has been characterized as an object of administrative and legal regulation.

The author has offered to understand the state policy in the field of economic security in the following aspects: as the process of adoption of legislative acts or administrative decisions in the field of economic security and further control over their

execution; as a certain course (direction) in the field of economic security, which is determined by the state leadership and implemented by authorized subjects of public administration; as an organizing purposeful influence of authorized subjects of public administration on public relations in the field of economic security through normatively defined forms and methods.

The author has substantiated the expediency of classifying the principles of state policy in the field of economic security into two main groups: 1) universal (general) principles that can be applied to most spheres of socio-political and socio-economic life of the state (principles of rule of law, legality, observance of human rights and prohibition of discrimination, visibility and publicity, systemacity, complexity, scientific nature, freedom of economic activity, planning, efficiency, timeliness, control, flexibility); 2) organizational, which characterize the substantive and spatial components for the formation and implementation of state policy in the field of economic security of the country (sectoral, territorial and functional principles).

It has been offered to understand the functions of the state policy in the field of economic security of the country in two aspects: (a) as the main activities of the state in regard to building, maintaining stability and protecting economic security system as an organic component of national security; (b) as constituent elements of administrative activity of authorized subjects of public administration, which are separate groups of their systematic, homogeneous actions aimed at fulfilling the tasks of the state policy in the field of economic security, ensuring and realization of economic rights of citizens, as well as stability and protection of national economy from internal and external threats.

The author has analyzed the set of regulatory acts, which form the basis of legal principles of implementing the state policy in the field of economic security according to legal force. The emphasis has been placed on certain shortcomings in the legal regulation for the formation and implementation of the state policy in the field of economic security of the country; and the ways to eliminate them have been suggested.

It has been established that the system of subjects of implementing the state policy in the field of economic security of the country should be presented as follows:

1) general subjects (Verkhovna Rada of Ukraine, Cabinet of Ministers of Ukraine, President of Ukraine, National Security and Defense Council of Ukraine, Antimonopoly Committee of Ukraine, National Bank of Ukraine, courts, prosecutor's office of Ukraine); 2) special subjects (Ministry of Development of Economy, Trade and Agriculture of Ukraine; Ministry of Energy of Ukraine; Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine; Ministry of Foreign Affairs of Ukraine; Ministry of Education and Science of Ukraine; Ministry of Social Policy of Ukraine; Ministry of Finance of Ukraine; Ministry of Infrastructure of Ukraine, Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Commission for Regulation of Gambling and Lotteries, National Police, National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, Security Service of Ukraine, State Fiscal Service of Ukraine, State Audit Service of Ukraine, State Tax Service of Ukraine, State Customs Service of Ukraine, State Financial Monitoring Service of Ukraine); 3) local self-government agencies; 4) civil society institutions (associations of citizens and individuals). The features inherent in the system of the given subjects have been characterized.

As a result of the analysis of normative and legal acts regulating the activity of the Verkhovna Rada of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine, the President of Ukraine, the National Security and Defense Council of Ukraine, the Antimonopoly Committee of Ukraine, the National Bank of Ukraine, courts, prosecutor's office, the author has outlined the content of such agencies' activities as subjects of implementing the state policy in the field of economic security of the country.

The author has improved the approach to defining and classifying the functions of special subjects of the state policy in the field of economic security of the country: regulatory, managerial, organizational, supporting, coordinative, analytical, control, methodological, auxiliary, scientific, mobilization, security functions, as well as regulatory, monitoring, planning and forecasting functions; it has been substantiated that the implementation of certain functions by special subjects will allow to focus their activities on the implementation of the provisions of the "road map" for developing and strengthening the national economic sector.

Particular attention has been paid to the specific features for implementing the powers in the field of foreign economic activity by certain local self-government agencies; ensuring legality; law and order, protection of rights, freedoms and legitimate interests; in the field of regulation of land relations and environmental protection; in the field of housing construction and communal services, household, trade services, public catering, transport and communications; municipal property management; in the field of socio-economic and cultural development, planning and accounting.

It has been concluded that civic activity in the field of economic security is embodied in the practice of public associations, public councils within central executive agencies, local state administrations, youth and children NGOs, trade and creative unions, charities, political parties and mass media. It has been emphasized that the functioning of these subjects takes place at the international, national, regional and local levels, depending on the scope of threats to economic security.

The author has offered to understand the forms of implementing the state policy in the field of economic security of the country as external legally effective and / or organizational expression of management activities of public administration subjects (realized with the assistance of civil society institutions) regulated by the norms of administrative law on the implementation of tasks and protection functions in regard to security and protection of economic rights and freedoms of citizens, as well as the economic interests of society and the state from real and potential threats to its national security. The features that characterize the forms of implementation of the state policy in the field of economic security of the country have been singled out. It has been offered that the forms of implementing the state policy in the field of economic security of the country include the following: legal (rule-making and law-enforcement); non-legal (organizational). Specific features of applying the specified forms have been characterized.

It has been argued that to characterize the content and system of methods of the state policy in the field of economic security of the country, it is advisable to rely on the system of subjects of its implementation. In this regard, it has been substantiated that the set of such methods can be represented within the following blocks: 1)

administrative (regulatory, dispositive, normative) and economic methods; 2) control (parliamentary, judicial, realized by executive agencies, public) and supervision; 3) persuasion and coercion. Specific features of the guarantees of the rights of administrative and legal relations' participants in the field of implementing the state policy for ensuring economic security of the country have been revealed.

The author has offered to understand the guarantees of the rights of administrative and legal relations' participants to implement the state policy in the field of economic security of the state as a set of normatively enshrined provisions that enable authorized subjects that enter into administrative and legal relations in the field of ensuring economic security of the country, in particular for the formation and implementation of the state policy, to protect and defend their rights and freely carry out professional activities, to receive adequate logistics, to take regulatory and administrative decisions; to take organizational measures and to apply to the court for the protection of their rights.

Based on the results of studying international experience of ensuring the economic security of the state, the author has argued the expediency of: (a) adopting strategic documents in the direction of economic development, combating economic crime, including transnational, money laundering, terrorist financing; (b) creating a separate agency of financial investigations with possible subordination of its structures to the Ministry of Finance of Ukraine; (c) depriving the Security Service of Ukraine and the Ministry of Internal Affairs of Ukraine the powers to combat economic crime and smuggling; (d) introducing advisory agencies on investment protection, economic security, stability of the state financial system at the level of the National Security and Defense Council or the Office of the President of Ukraine; (e) improving the norms of the current legislation on the issues of clear definition of the concept of economic security and its components, delimitation of powers of state agencies in this sphere, provision of perspectives for the development of regional systems of economic security.

It has been argued that the effectiveness of the state policy in the field of economic security of Ukraine can be assessed in accordance with the criteria and

indicators of efficiency of the public administration system and the activities of certain public administration subjects in the field of economic security, as well as criteria and indicators of law enforcement activity in the field of economic security. It has been concluded that the criteria for the effectiveness of law enforcement activity in the field of economic security are: the effectiveness of internal management of state agencies; public confidence in the relevant law enforcement agencies; indicators of counteraction to crimes and other offenses in the field of economy, economic activity, corruption.

The author has substantiated that in order to increase the effectiveness of institutional regulatory provision of economic security it is expedient to: 1) improve the provisions of the Law of Ukraine “On the National Security of Ukraine” in terms of defining economic security as a separate component of national security; consolidation of national interests in the field of economic security, subjects of their provision; 2) amend the National Security Strategy of Ukraine for 2020, where the issues of integrated economic security of the state should occupy a prominent place; 3) improve the provisions of the Cyber Security Strategy of Ukraine in terms of ensuring information security of public administration subjects in the field of economy; 4) introduce strategic planning in the field of economic security by adopting the Economic Security Strategy, concepts and strategies within certain components of economic security (financial, industrial, macroeconomic, investment, foreign economic and humanitarian security); 5) develop a draft Law of Ukraine “On Economic Security of Ukraine”; 6) adopt an updated Sustainable Development Strategy of Ukraine for 2021–2026 by adjusting indicators for achieving key goals. The Strategy should define the criteria and indicators of economic security as a component of national security, not limited to defense and military affairs, and to include the criteria and indicators set out in the UN Resolution “Transforming our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development”.

Key words: economic security, national security, state policy, administrative and legal principles, subjects, administrative legislation, principles, forms, methods, guarantees, administrative and legal relationships, efficiency assessment, efficiency, optimization, improvement.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Кошиков Д. О. Адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави : монографія. Харків : Панов, 2020. 544 с.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кошиков Д. О. Загальнотеоретичні підходи до визначення сутності економічної безпеки держави. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2. С. 134–139.

2. Кошиков Д. О. Роль інституцій громадянського суспільства в механізмі реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1. Т. 4. С. 131–140.

3. Кошиков Д. О. Окремі елементи системи суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 6. С. 177–184.

4. Кошиков Д. О. Сутність адміністративно-правового регулювання економічної безпеки держави. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 6. С. 101–107.

5. Кошиков Д. О. Принципи державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Наукові записки. Серія: Право*. 2019. Вип. 5. Спецвип. С. 59–65.

6. Кошиков Д. А. Современное состояние обеспечения экономической безопасности некоторых зарубежных стран. *Право и Закон*. 2019. № 4. С. 92–98. (Кыргызская Республика)

7. Кошиков Д. О. Реалізація державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави окремими вищими органами державної влади. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4.

8. Кошиков Д. О. Функції як складова компетенції Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України в сфері забезпечення

економічної безпеки держави. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 6. С. 123–129

9. Кошиков Д. А. Общая характеристика компетенции центральных органов исполнительной власти в сфере обеспечения экономической безопасности государства. *Право и Закон*. 2019. № 3. С. 73–78. (Кыргызская Республика)

10. Кошиков Д. О. Сутність державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Юридичний бюлетень*. 2019. № 11.

11. Кошиков Д. О. Поняття та класифікація функцій державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Право і безпека*. 2020. № 1(76). С. 67–74.

12. Кошиков Д. О. Сутність правових засад реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 1. С. 164–175.

13. Кошиков Д. О. Зарубіжний досвід оцінки економічної безпеки: основні підходи та можливості для України. *Право і безпека*. 2020. № 2(77). С. 118–125.

14. Кошиков Д. А. Формы реализации государственной политики в сфере обеспечения экономической безопасности: административно-правовой аспект. *Право и Закон*. 2020. № 1. С. 78–84. (Кыргызская Республика)

15. Кошиков Д. О. Напрями удосконалення нормативно-правового забезпечення державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 3. С. 130–140.

16. Кошиков Д. А. Законодательные проблемы формирования системы субъектов противодействия преступлениям в сфере экономической безопасности. *Право и Закон*. 2020. № 1. С. 88–94. (Кыргызская Республика)

17. Кошиков Д. О. Повноваження органів місцевого самоврядування щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави: актуальні аспекти систематизації та класифікації. *Юридична наука*. 2020. № 3. С. 167–175.

18. Кошиков Д. О. Критерії оцінки ефективності реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 6. С. 207–217.

19. Кошиков Д. О. Гарантії прав учасників адміністративно-правових відносин у сфері реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Юридична наука*. 2020. № 2. С. 156–163.

20. Кошиков Д.О. Адміністративний примус як метод реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави: поняття та межі змісту. *Держава та регіони. Серія Право*. 2020. № 3 (69), Том 3. С. 167-171.

21. Кошиков Д.О. Поняття та система методів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2020. № 48. Том 2. С. 134-138.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Кошиков Д. О. Характеристика адміністративно-правових відносин у сфері реалізації державної політики щодо забезпечення економічної безпеки держави. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття* : тези доп. учасників II Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 10 груд. 2019 р.) ; Наук.- дослід. ін-т публ. політики і соц. наук. Харків : НДІ ППСН, 2019. С. 105–108.

2. Кошиков Д. О. Правоохоронні органи як суб'єкти реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Правова доктрина, правоутворення та правозастосування: проблеми зв'язку та шляхи розвитку* : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (Харків, 11 жовт. 2019 р.) ; Наук.-дослід. ін-т публ. політики і соц. наук. Харків : НДІ ППСН, 2019. С. 65–68.

3. Кошиков Д. О. Загальна характеристика адміністративно-правового регулювання економічної безпеки держави. *Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 15–16 берез. 2019 р.). Львів : Західноукр. орг. «Центр правничих

ініціатив», 2019. С. 56–59.

4. Кошиков Д. О. Щодо визначення сутності економічної безпеки держави. *Право як ефективний суспільний регулятор* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 15–16 лют. 2019 р.). Львів : Західноукр. орг. «Центр правничих ініціатив», 2019. С. 66–69.

5. Кошиков Д. О. Загальна характеристика функцій державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Право як ефективний суспільний регулятор* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 14–15 лют. 2020 р.). Львів : Західноукр. орг. «Центр правничих ініціатив», 2020. С. 45–47.

6. Кошиков Д. О. Мета та завдання державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, Україна, 17–18 січ. 2020 р.). Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2020. С. 61–63.

7. Кошиков Д. О. Особливості забезпечення економічної безпеки в Латвії. *Запорізькі правові читання* : матеріали щоріч. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 19–20 трав. 2020 р.). Запоріжжя : ЗНУ, 2020. С. 110–112.

8. Кошиков Д. О. Адміністративно-правові засади застосування форм реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 19 черв. 2020 р.). Харків, 2020. С. 98–101.

9. Кошиков Д. О. Особливості участі інституцій громадянського суспільства в реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 6–7 берез. 2020 р.). Дніпро : ГО «Правовий світ», 2020. С. 77–80.

ВСТУП

Актуальність теми. Важливою складовою системи національної безпеки держави є економічна безпека. Від наявності дієвої системи забезпечення економічної безпеки держави безпосередньо залежить стан національної економіки, створення умов для демонополізації економіки та детінізації господарських відносин, ефективний захист права власності, стає функціонування фінансової системи, оптимізація процедур залучення інвестицій. Ефективне функціонування економічного сектору держави здійснює безпосередній вплив на добробут населення, розвиток промисловості, аграрного сектору, створює умови для безперервного функціонування об'єктів інфраструктури, енергетики та житлово-комунального господарства. Крім того, налагоджені економічні процеси є основою всебічного розвитку регіонів, реалізації місцевих програм соціально-економічного розвитку областей, що дає кожному громадянину можливість реалізувати надані Конституцією України права і свободи.

З огляду на політичні та соціально-економічні перетворення, що тривають в нашій державі протягом останніх років, спостерігається певна економічна нестабільність, яка здійснює негативний вплив на життєдіяльність країни та громадян, перешкоджає сталому та динамічному зростанню національної економіки, підживляє кримінальне середовище, що в результаті несе ризики для належного забезпечення національної безпеки в цілому та економічної безпеки зокрема, створює перешкоди для входження України до європейського економічного простору. Особливої актуальності проблематика забезпечення економічної безпеки набула у 2020 році у зв'язку з необхідністю подолання наслідків економічної кризи, спричиненої поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19 (зокрема, істотне збільшення випадків фінансових махінацій, нецільового використання бюджетних коштів, безробіття, зниження рівня життя населення). У зв'язку з цим важливого значення набуває упорядкування національного законодавства у цій сфері; розширення форм взаємодії з міжнародними фінансовими та економічними структурами; оновлення правових

інструментів, які використовують суб'єкти забезпечення економічної безпеки держави; удосконалення форм та методів взаємодії суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави, що набуло особливої актуальності у зв'язку зі створенням у січні 2021 року Бюро економічної безпеки України; оптимізація процедур виявлення правопорушень в економічній галузі та притягнення винних осіб до юридичної відповідальності.

Особливостям формування та реалізації державної політики у різних сферах суспільного життя присвятили свою увагу такі вчені, як: В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, В. І. Андріяш, Г. В. Атаманчук, О. М. Бандурка, О. І. Безпалова, Ю. П. Битяк, К. Л. Бугайчук, М. М. Бурбика, О. С. Васильєв, В. В. Галуцько, В. І. Волошин, В. М. Гаращук, О. В. Джафарова, Д. В. Журавльов, З. Р. Кісіль, Ю. В. Ковбасюк, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, О. В. Кузьменко, О. В. Лаврук, А. М. Куліш, Р. С. Мельник, О. М. Музичук, В. Я. Настюк, Н. Р. Нижник, І. І. Петренко, П. М. Рабінович, Є. Ю. Соболев, В. І. Теремецький, А. О. Утенкова, І. М. Шопіна тощо. Питання, пов'язані із забезпеченням національної, зокрема економічної, безпеки держави знайшли висвітлення у працях таких науковців, як Л. М. Акімова, О. М. Бондаревська, З. В. Гбур, С. В. Каламбет (Юдіна), Б. О. Кириленко, О. В. Комеліна, С. І. Лекарь, Х. О. Мандзіновська, В. І. Мельник, В. І. Мунтіян, О. І. Олійничук, К. Р. Падалко, Н. М. Попадинець, О. М. Рєзнік, О. В. Скорук, О. В. Ставицький, А. М. Сундук, С. І. Урба, Т. В. Цвігун, А. Г. Чубенко тощо. Водночас сутність та особливості сучасного етапу реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, зокрема з використанням здобутків адміністративно-правової науки, досі комплексно не досліджувались.

Таким чином, необхідність підвищення ефективності забезпечення економічної безпеки держави, наявність законодавчих та організаційних проблем у використанні правових інструментів такого забезпечення, недостатність наукового їх опрацювання обумовлюють актуальність комплексного дослідження сутності та особливостей адміністративно-правових засад реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обрана тема дисертаційного дослідження спрямована на виконання основних положень Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 р. № 569-р, Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5, Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392, Стратегії кібербезпеки України, затвердженої Указом Президента України від 15 березня 2016 р. № 96, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., а також комплексних науково-дослідних тем Харківського національного університету внутрішніх справ: «Законотворча та законодавча діяльність в Україні» (державний реєстраційний номер 0113U008189), «Реалізація та удосконалення адміністративного законодавства України» (державний реєстраційний номер 0113U008197).

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу існуючих наукових підходів, чинного законодавства України визначити сутність та особливості адміністративно-правових засад реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, а також шляхи їх удосконалення.

Для досягнення зазначеної мети в дисертації необхідно вирішити такі основні *задачі*:

- охарактеризувати економічну безпеку держави як об'єкт адміністративно-правового регулювання;
- визначити поняття та зміст державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави;
- розкрити принципи та функції державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави;
- охарактеризувати правові засади реалізації державної політики у сфері

забезпечення економічної безпеки держави та місце серед них адміністративного законодавства;

– встановити систему суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави;

– визначити особливості діяльності загальних суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави;

– розкрити зміст компетенції спеціальних суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави;

– охарактеризувати органи місцевого самоврядування як суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави;

– з'ясувати роль та місце інституцій громадянського суспільства в механізмі реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави;

– встановити сутність та види форм реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави;

– розкрити поняття та систему методів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави;

– з'ясувати особливості гарантій прав учасників адміністративно-правових відносин щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави;

– узагальнити зарубіжний досвід реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки та визначити можливості його використання в Україні;

– охарактеризувати критерії оцінювання ефективності реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави;

– сформулювати пропозиції щодо удосконалення формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Предметом дослідження є адміністративно-правові засади реалізації

державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Методи дослідження. Відповідно до мети і задач дослідження в роботі використано сукупність методів та прийомів наукового пізнання – як загальнотеоретичних, так і спеціальнонаукових. За допомогою гносеологічного методу було охарактеризовано економічну безпеку держави як об'єкт адміністративно-правового регулювання, визначено зміст державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави (підрозділи 1.1, 1.2). З використанням логіко-семантичного методу сформульовано низку понять, зокрема таких, як: «економічна безпека держави», «державна політика у сфері забезпечення економічної безпеки держави», «принципи державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави», «компетенція спеціальних суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави», «правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави» (підрозділи 1.1–1.4, 2.3). Використання методу системного аналізу дозволило охарактеризувати правове забезпечення реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави та з'ясувати роль адміністративного законодавства, дослідити систему суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, опрацювати критерії оцінювання ефективності реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, сформулювати пропозиції щодо удосконалення формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки, з'ясування особливостей гарантій прав учасників адміністративно-правових відносин щодо реалізації такої політики (підрозділи 1.4, 2.1–2.5, 3.3, 5.2, 5.3). Використання методу документального аналізу, а також методів сходження від абстрактного до конкретного дозволило встановити систему форм та методів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави (підрозділи 3.1, 3.2). Порівняльно-правовий метод використано з метою узагальнення зарубіжного досвіду реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки та опрацювання можливостей його використання в Україні (підрозділ 5.1).

Науково-теоретичне підґрунтя для виконання дисертації становлять наукові праці фахівців у галузі філософії, теорії управління, загальної теорії держави і права, адміністративного права, публічного управління та адміністрування, інших правових наук, у тому числі зарубіжних дослідників. Нормативною основою роботи є Конституція України, нормативно-правові акти, що визначають правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять узагальнення практики діяльності Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Служби безпеки України, Державної фіскальної служби України, Державної податкової служби України; Державної митної служби України за 2018–2020 роки, довідкові видання, соціологічні матеріали. Використано особистий досвід роботи здобувача в податкових органах.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є однією з перших спроб комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень науки адміністративного права визначити сутність та особливості адміністративно-правових засад реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, що дозволило обґрунтувати низку нових концептуальних висновків, надати практичні рекомендації з досліджуваних питань. До найбільш значущих належать такі:

вперше:

- доведено, що сутність економічної безпеки держави як об'єкта адміністративно-правового регулювання полягає в тому, що вона являє собою сукупність відносин, які складаються у сфері публічного управління з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ та послуг, стабільний та захищений стан яких гарантує захист національних економічних інтересів, сприяє реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, створює умови для подальшого розвитку і зростання національної економіки, забезпечує конкурентоспроможність держави у світовому економічному середовищі;

- запропоновано до системи функцій державної політики у сфері

забезпечення економічної безпеки включити правоохоронну функцію, яка являє собою діяльність спеціально уповноважених органів держави, що спрямовується на охорону економічних прав і свобод громадян та юридичних осіб, забезпечення економічних інтересів держави, протидію економічним злочинам та іншим правопорушенням, зокрема пов'язаним із корупційними діяннями; тобто у широкому сенсі спрямована на підтримання режиму законності та правопорядку у сфері економічної безпеки;

- акцентовано увагу на нормативній невизначеності місця Антимонопольного комітету України та Національного банку України в системі органів державної влади, зокрема в частині реалізації ними державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, що негативно позначається на плануванні та реалізації конкретних заходів у межах вказаної діяльності внаслідок відсутності чіткого розуміння ролі та компетенції таких органів; у зв'язку з цим запропоновано уточнити адміністративно-правовий статус указаних органів, що закріплений у спеціалізованих нормативно-правових актах;

- сформульовано авторську позицію, відповідно до якої діяльність Антимонопольного комітету України пов'язана з розумним обмеженням монополії та стимулюванням постійного існування конкуренції, що не лише є фактором розвитку ринкових відносин і прогресу самої господарської діяльності, а формує стійке до зовнішніх і внутрішніх загроз функціонування сфери економічної безпеки; наголошено, що вказаний загальний суб'єкт наділений виключними повноваженнями у сфері забезпечення економічної безпеки держави, оскільки регулює сферу конкуренції, від якої залежить розвиток і функціонування національного ринку товарів і послуг, розбудова якого є необхідною умовою підвищення рівня економічної безпеки держави;

- встановлено, що національна методика розрахунку рівня економічної безпеки України потребує удосконалення шляхом введення до її системи показників роботи державних органів за відповідним напрямом, визначення критеріїв та показників протидії економічній злочинності та корупції, удосконалення механізму збору первісних даних шляхом проведення

соціологічних досліджень, вивчення експертних оцінок та досліджень зарубіжних фінансових інституцій у частині визначення рівня довіри до відповідних державних інституцій;

удосконалено:

- розуміння державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави як закріпленої чинним законодавством України системи законодавчих, організаційних, управлінських заходів, яка реалізується, в основному, уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації за участю політичних партій, інститутів громадянського суспільства та представників бізнес-середовища з метою впорядкування та розвитку суспільних економічних відносин, забезпечення реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, а також створення умов для подальшого розвитку і зростання національної економіки та забезпечення конкурентоспроможності держави у світовому економічному середовищі;

- підхід щодо визначення та класифікації функцій спеціальних суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави: нормативна, управлінська, організаційна, забезпечувальна, координаційна, аналітична, контрольна, методична, допоміжна, наукова, мобілізаційна, охоронна функції, а також функції регулювання, моніторингу, планування та прогнозування; обґрунтовано, що реалізація спеціальними суб'єктами виокремлених функцій дозволить орієнтувати їх діяльність на впровадження положень «дорожньої карти» розбудови та зміцнення національного економічного сектору;

- характеристику діяльності професійних спілок та їх об'єднань у розрізі реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, зокрема щодо: забезпечення зайнятості населення; соціального захисту та забезпечення достатнього життєвого рівня громадян; захисту житлових прав громадян; використання інформації з питань праці та соціально-економічного розвитку;

- уявлення про адміністративно-правові форми реалізації державної

політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, що дало можливість виокремити притаманні їм ознаки: 1) є зовнішнім вираженням активної діяльності суб'єктів правових відносин; 2) врегульовані нормами як матеріального, так і процесуального адміністративного права; 3) їх реалізація може зумовлювати юридично значущі наслідки (юридичний результат), пов'язані (пов'язаний) з виникненням, зміною або припиненням адміністративно-правових відносин, так і характеризуватися їх відсутністю; 4) здійснюються уповноваженими на те суб'єктами публічної адміністрації за можливого сприяння інституцій громадянського суспільства; 5) пов'язані з розглядом юридичних справ з приводу виконання завдань та реалізації функцій щодо охорони і захисту економічних прав та свобод громадян, економічних інтересів суспільства і держави; 6) пов'язані з необхідністю застосування різноманітних методів і засобів юридичної техніки;

- розуміння адміністративного примусу як методу реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, сутність якого полягає у застосуванні уповноваженими державними органами виконавчої влади, в деяких випадках суддями, до фізичних та юридичних осіб, які не перебувають у їх підпорядкуванні, незалежно від волі і бажання останніх, заходів впливу морального, майнового, організаційного та особистісного характеру у випадках вчинення або загрози вчинення особами правопорушень у сфері економіки, або в умовах надзвичайних обставин з метою спонукання громадян до виконання загальнообов'язкових правил, норм та стандартів в окремих сферах управління економікою шляхом попередження і припинення правопорушень, покарання за їх вчинення, а також попередження та ліквідації наслідків надзвичайних обставин за допомогою спрощеного, оперативного адміністративного впровадження;

дістали подальшого розвитку:

- пропозиції щодо внесення відповідних змін і доповнень до Закону України «Про національну безпеку» в частині виокремлення розділу, присвяченого питанням забезпечення економічної безпеки, доцільність чого обґрунтовано позицією, відповідно до якої сфера безпеки та оборони знаходиться

у безпосередній залежності від економічних показників розвитку держави – сильна економіка здатна забезпечити оборону країни згідно з найкращими світовими стандартами;

- характеристика повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у сфері забезпечення економічної безпеки держави за сферами реалізації, зокрема: зовнішньоекономічна діяльність; забезпечення законності, правопорядку, охорона прав, свобод і законних інтересів; регулювання земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища; житлово-комунальне господарство, побутове, торговельне обслуговування, громадське харчування, транспорт і зв'язок; управління комунальною власністю; соціально-економічний і культурний розвиток, планування та облік;

- систематизація гарантій прав учасників адміністративно-правових відносин щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, що дозволило виокремити такі ознаки вказаних гарантій: а) є інструментом, за допомогою якого забезпечуються та охороняються права, свободи та інтереси учасників адміністративно-правових відносин щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави; б) функціонування гарантій забезпечується всією системою норм права; в) обсяг гарантій і їх зміст залежить від суб'єкта, якому вони притаманні, обсяг гарантій також може змінюватись залежно від конкретних адміністративно-правових відносин, учасником яких є такий суб'єкт; г) існують загальні та спеціальні гарантії; ґ) виконують охоронну, забезпечувальну та превентивну функції; д) мають обов'язкове законодавче закріплення; е) можуть мати нормативний, організаційний, матеріально-технічний чи правоохоронний характер;

- узагальнення зарубіжного досвіду забезпечення економічної безпеки, що дозволило дійти висновку про доцільність: урахування під час реалізації державної політики в галузі соціально-економічного розвитку необхідності запровадження дієвого механізму забезпечення регіональної економічної безпеки (зокрема в частині зменшення соціально-економічної нерівності між регіонами та розроблення програм розвитку проблемних територій); оптимізації процедур

постачання енергоресурсів; створення умов для забезпечення фінансово-кредитної системи від шахрайства; оновлення правових інструментів протидії відмиванню грошей та інвестицій незаконного походження (одержаних злочинним шляхом); налагодження співпраці з Європейським бюро протидії шахрайству; оновлення підходів щодо залучення міжнародних джерел фінансування, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності економіки;

- пропозиції щодо внесення змін до Закону України «Про засади державної регіональної політики» в частині визначення пріоритету регіональної економічної безпеки як складової державної політики на мезорівні; узгодження норм законів України «Про місцеві державні адміністрації» та «Про місцеве самоврядування» із законами «Про зовнішньоекономічну діяльність» та «Про транскордонне співробітництво» в частині виконання зовнішньоекономічних функцій та функцій органу транскордонного співробітництва, а також з концепцією децентралізації влади.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що в подальшому вони можуть бути використані у:

– науково-дослідній сфері – у ході розроблення та удосконалення теоретико-правових питань забезпечення економічної безпеки держави (*акт впровадження Науково-дослідного інституту публічної політики та соціальних наук від 08.07.2020 р.*);

– правотворчості – у процесі наукової та правової експертизи проектів законів та інших нормативно-правових актів з питань забезпечення економічної безпеки держави;

– правозастосовній сфері – з метою покращення діяльності суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави;

– навчальному процесі – під час викладання дисциплін «Адміністративне право і процес», «Публічне адміністрування», «Актуальні проблеми регіонального розвитку», «Адміністративні процедури», «Адміністративна діяльність поліції», а також у ході підготовки лекцій і навчальних посібників з даної тематики (*акти впровадження в навчальний процес Харківського*

національного університету внутрішніх справ від 17.06.2020 р.).

Апробація результатів дисертації. Підсумки розроблення проблеми в цілому, окремих її аспектів, одержані узагальнення та висновки було оприлюднено на науково-практичних конференціях: «Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття» (Харків, 2019), «Правова доктрина, правоутворення та правозастосування: проблеми зв'язку та шляхи розвитку» (Харків, 2019), «Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права» (Львів, 2019), «Право як ефективний суспільний регулятор» (Львів, 2020), «Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети» (Одеса, 2020), «Запорізькі правові читання» (Запоріжжя, 2020), «Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин» (Дніпро, 2020), «Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування» (Харків, 2020).

Публікації. Основні результати дослідження викладено в одноосібній монографії, 21-й статті, які опубліковані в наукових фахових виданнях України та наукових періодичних виданнях інших держав, тезах наукових повідомлень на 9-ти науково-практичних конференціях.

РОЗДІЛ 1.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

1.1. Економічна безпека держави як об'єкт адміністративно-правового регулювання

Економіка є основою діяльності будь-якої країни. Завдяки стабільно функціонуючій економіці підвищується добробут населення, розвивається промисловість, аграрний сектор, безперервно функціонують об'єкти інфраструктури, енергетики, житлово-комунального господарства. Належно налагоджені економічні процеси є основою всебічного розвитку регіонів, реалізації місцевих програм соціально-економічного розвитку областей, що дає кожному громадянину реалізувати надані Конституцією України права і свободи. Разом із цим ми розуміємо, що порушення зазначених економічних процесів негативно впливає на життєдіяльність країни, несе ризики для існування держави взагалі та його державних інститутів, зокрема. Отже, важливість захисту економічних інтересів держави, фізичних та юридичних осіб, що охоплюється поняттям «економічна безпека», повинна бути предметом постійної уваги, як науковців, так і фахівців практиків, що відповідають за реалізацію державної політики в усіх сферах життя.

Питання визначення сутності та складових економічної безпеки в останні роки були предметом наукових праць таких вчених як Л.М. Акімова [1, с. 8], О.М. Бондаревська [2, с. 55], З.В. Гбур [3, с. 99], С.В. Каламбет (Юдіна) [4, с. 346–347], С.І. Лекарь [5, с. 13], Х.О. Мандзіновська [6, с. 161], О.М. Резнік [7, с. 233], О.В. Скорук [8, с. 40], А.М. Сундук [9, с. 5–6], В.С. Толуб'як [10],

Т.В. Цвігун [11, с. 151], А.Г. Чубенко [12, с. 99]. В той же час маємо відмітити, що останні зміни, що відбуваються у суспільно-політичній ситуації нашої країни, трансформація чинного законодавства щодо здійснення правозастосовної діяльності в сфері економічної безпеки зумовлюють проведення додаткових наукових пошуків в цьому напрямі.

Термін «економічна безпека» поєднує в собі сполучення двох понять «економіка» та «безпека», а, отже, вважаємо, що є сенс розглянути їх сутність, що, на нашу думку, дозволить більш коректно дослідити зміст та ознаки економічної безпеки України, як правової категорії.

Поняття економіка здебільшого досліджується у працях фахівців в галузі економічної теорії, підприємництва, економіки підприємств тощо, і не має у більшості випадків однокомпонентного розуміння. Так, С.Д. Дзюбик визначає «економіку як:

1) сферу господарської діяльності людей, де створюються матеріальні блага та послуги (економіка – це господарська система, в якій людина здійснює усвідомлену діяльність з метою добування життєво необхідних для неї благ);

2) господарську діяльність, пов'язану із забезпеченням раціонального, економічного влаштування справи незалежно від характеру кінцевого результату;

3) сукупність виробничих відносин, певним чином пов'язаних з рівнем розвитку продуктивних сил суспільства» [13; 612].

С.В. Мочерний говорить про такі значення економіки як: 1) сукупність економічних відносин між людьми, яка утворюється в процесі господарської діяльності, тобто виробництва продуктів і послуг, обміну ними, розподілу благ та їх споживання; 2) наукова дисципліна, тобто певна система економічних наук, яка вивчає закони та закономірності господарської діяльності людей, розвитку певних економічних систем [14].

В працях В.Д. Базилевича та А.В. Сірка термін «економіка» застосовують у чотирьох значеннях: 1) народне господарство певної країни, групи країн або всього світу; 2) сфера господарської діяльності людини, у якій створюються, розподіляються і споживаються життєві блага; 3) економічна наука, що вивчає

різноманітні економічні явища і процеси, які відбуваються в суспільстві; 4) сукупність економічних відносин між людьми у сфері виробництва, розподілу, обміну і споживання продукції, що утворюють певну економічну систему [15, с. 13–14; 16].

На думку Л.С. Шевченко, економіка включає сукупність сфер господарської діяльності, а саме:

- сферу виробництва – створення матеріально-речових благ, що задовольняють людські потреби;

- сферу послуг – діяльність людей, результати якої не набувають речової форми (банківські, освітні, транспортні, інформаційні послуги, консультування);

- сферу створення нематеріальних благ – розробку продуктів інтелектуальної власності (винаходи, товарні марки, фірмові найменування); набуття прав користування окремими ресурсами; завоювання репутації, ділового іміджу фірми [17, с. 6].

Важливим в цьому аспекті для нас виступає позиція А.У. Уразова щодо змісту економічних відносин, які представляють на його думку суспільні відносини і зв'язки, що складаються між людьми в процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ та послуг. Така трактовка змісту і структури економічних відносин обґрунтовується дослідником тим, що виробництво, економічна діяльність людей в цілому здійснюється в кінцевому рахунку для задоволення матеріальних потреб. Ці потреби задовольняються шляхом споживання створених у виробництві товарів та послуг. Споживанню ж передують розподіл та обмін вироблених матеріальних благ. Саме тому економічні відносини становлять цілісну сукупність відносин, що складаються між людьми в сфері виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ і послуг [18].

Аналіз зазначених наукових підходів дає нам змогу висловити позицію, що здебільшого термін економіка розуміється, як сфера суспільного життя в якій складаються особливі суспільні відносини – економічні. Особливістю цих

відносин є сфера їх виникнення та існування, а саме: виробництво, розподіл, обмін та споживання матеріальних або нематеріальних благ і послуг.

Іншою складовою терміну «економічна безпека» є безпекова компонента, сутність якої також треба визначити у цьому підрозділі роботи. Так в Оксфордському тлумачному словнику безпеку визначають як: «свободу чи захист від небезпеки чи тривоги; заходи, вжиті для гарантування безпеки країни, особи, цінності» [19]. Юридична енциклопедія визначає її як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. Розрізняють різні типи безпеки за масштабом (міжнародна, регіональна, локальна); за суб'єктами (особиста, суспільна, національна, колективна); за суспільними сферами (політична, економічна, військова, екологічна, радіаційна тощо) [20].

Г.В. Назарова узагальнила розуміння терміну «безпека» за такими напрямками: «безпека як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави; безпека як відсутність небезпеки, збереження, надійність; безпека як властивість (атрибут) системи; безпека як специфічна діяльність; безпека як стан між різними суб'єктами соціуму; безпека як стан, що сприяє найбільш повному задоволенню потреб соціальної системи; безпека як сукупність факторів, що забезпечують розвиток держави; безпека як культурно-історичний феномен» [21, с. 109; 613].

На думку В.П. Циганова, безпека – це діяльність людей, суспільства, держави, світового співтовариства народів щодо виявлення, запобігання, послаблення, відвернення загрози, здатної загубити їх, позбавити матеріальних і духовних цінностей, завдати невідшкодованих збитків, заблокувати шляхи для прогресивного розвитку [22, с. 32]. С.І. Урба розглядає це поняття як стан відсутності будь-якої загрози; бажаний стан суспільства, держави та окремої особи. На його думку поняття «безпека» завжди використовувалося як характеристика захищеності будь-якого об'єкта від впливу зовнішніх і внутрішніх загроз або, навпаки, як захищеність від впливу будь-якого об'єкта [23, с. 34].

Отже, підсумовуючи наведені точки зору стосовно сутності терміну «безпека» та його вживання у сучасній науковій літературі, можемо сказати, що він характеризується наступними ознаками:

1) відсутність загроз життю та здоров'ю людей, певним суспільним відносинам або об'єктам інфраструктури;

2) це певний стан стабільності, при якому громадяни в повній мірі реалізують надані їм права і свободи, а інфраструктурні об'єкти функціонують в нормальному для них режимі;

3) можливо розрізнити особисту безпеку людини, безпеку групи людей, безпеку певної території, безпеку держави;

4) безпека є запорукою належного функціонування будь-яких соціальних систем, а також основою їх розвитку.

Співставлення вищенаведених термінів дозволяє нам зробити попередній висновок, що економічну безпеку слід визначити як відсутність загроз для суспільних відносин з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних та нематеріальних благ і послуг, такий стан стабільності, при якому громадяни в повній мірі реалізують надані їм економічні права та свободи (особиста економічна безпека).

Окрім термінологічного співставлення вважаємо доцільним дослідити зміст наукових точок зору на поняття «економічна безпека». Разом із цим слід відмітити, що у спеціалізованій економічній та правовій літературі існує чимало поглядів на його зміст, а, отже, єдиного узагальненого визначення не існує, оскільки воно залежить від обраного кожним дослідником напрямку своєї роботи та сфери наукових інтересів.

Відповідно до першого напрямку, економічна безпека є певним станом економіки, здатним протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам. Так, Л.П. Гончаренко говорить, що економічна безпека – це стан економіки, який забезпечує достатній рівень соціального, політичного і оборонного існування й розвитку держави, невразливість і незалежність її економічних інтересів стосовно можливих зовнішніх і внутрішніх загроз і впливів [24]. В.С. Паньков, який

досліджував національну економічну безпеку, розумів її як стан національної економіки, що характеризується стійкістю, «іммунітетом» до дії зовнішніх і внутрішніх факторів, що порушують нормальне функціонування суспільного відтворення та підривають досягнутий рівень життя населення і тим самим викликають підвищену соціальну напругу в суспільстві, а також загрозу самому існуванню держави [25, с. 114]. В.О. Гончарова визначала національну економічну безпеку як такий стан національної економіки, при якому зберігається стійкість і здатність до несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів [26, с. 18].

За другим підходом ключовим елементом економічної безпеки визначалися методи нейтралізації існуючих загроз. Зокрема, О.В. Скорук підкреслював, що економічна безпека держави – це стан економіки держави, для забезпечення якого створюються стійкі та науково обґрунтовані методи нейтралізації негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, з'являються необхідні умови для стабільного соціально-економічного розвитку держави, захисту національних економічних інтересів та підвищення добробуту громадян [8, с. 40]. Майже аналогічно З.В. Гбур обґрунтовував думку, що економічна безпека забезпечується стійкими та обґрунтованими методами нівелювання впливу загроз внутрішнього та зовнішнього середовища, при якому створюються належні умови для розвитку стабільної соціально-економічної системи [3, с. 99]. В.І. Мунтіян у своїх роботах взагалі визначав економічну безпеку як загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний та стабільний розвиток економіки держави, що містить механізм протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам [27, с. 10].

Відповідно до третього підходу, економічна безпека пов'язується із здатністю економіки до подальшого розвитку з метою забезпечення сталого розвитку держави. Наприклад, Я.А. Жаліло говорить, що економічна безпека – це складна багатофакторна категорія, що характеризує здатність національної економіки до розширеного відтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб і власного населення, і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників [28, с.

143]. О.М. Сундук відстоює позицію про те, що економічна безпека – це стан забезпеченості необхідними ресурсами на рівні, який дозволяє гарантувати розвиток і зростання економіки та соціальної сфери при достатньому захисті економічних інтересів від системи загроз зовнішнього і внутрішнього походження [9, с. 5–6]. Т.В. Цвігун вказує на те, що економічна безпека передбачає спроможність національної економіки забезпечити свій незалежний розвиток, стабільність інститутів громадянського суспільства, достатній оборонний потенціал держави за різних несприятливих умов і подій, а також здатність країни захистити власні інтереси від зовнішніх і внутрішніх загроз [11, с. 151].

За четвертим напрямом економічну безпеку також розглядають як стан економіки, коли забезпечується гарантований захист національних інтересів, гармонійний, соціально направлений розвиток країни в цілому, достатній економічний та оборонний потенціал [29, с. 18; 30, с. 47].

Отже, на підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що в залежності від обраного підходу економічну безпеку пов'язують із станом економіки, при якому:

- 1) забезпечується її стійкість від зовнішніх та внутрішніх загроз;
- 2) забезпечується її розвиток для задоволення потреб суспільства і держави;
- 3) забезпечується захист національних інтересів та прав громадян в економічній сфері;
- 4) застосовуються методи захисту держави від потенційних загроз в суспільно-економічній сфері.

Якщо ж дослідити норми чинного законодавства України, то можемо відмітити, що державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки України тощо [31]. Забезпечення економічної безпеки пов'язується із розвитком, економічним зростанням, що забезпечується розвитком ринкової конкуренції, демонополізацією економіки та детінізацією господарських відносин, захистом

права власності, дерегуляцією та недопущенням тиску на бізнес, створенням конкурентних умов для залучення інвестицій, зокрема іноземних та ін. [32]. Відповідно до змісту нормативних актів центральних органів виконавчої влади економічна безпека – це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання [33]. Аналізовані нормативно-правові акти дають можливість виокремити такі ознаки економічної безпеки як розвиток та стійкість. Розвиток економічної системи зазвичай пов'язується з економічним зростанням, а його темпи розглядаються як характеристики цього зростання. В свою чергу стійкість економічної системи пов'язана з її здатністю зберігати динамічну рівновагу, успішно адаптуватися за допомогою політичних, правових та інших механізмів до умов, що змінюються, зокрема ефективно долати кризові явища [34].

Отже, економічна безпека – це складова національної безпеки України, що являє собою стан суспільних відносин, які складаються з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних та нематеріальних благ та послуг, що характеризує їх захищеність та стійкість до зовнішніх і внутрішніх загроз, гарантує захист національних економічних інтересів, сприяє реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, а також створює умови для подальшого розвитку і зростання національної економіки та забезпечує конкурентоспроможність держави у світовому економічному середовищі.

У випадку закріплення цієї точки зору на сутність економічної безпеки можливо виокремити її ключові ознаки:

- основу економічної безпеки складають економічні відносини, тобто суспільні відносини, що виникають між фізичними та юридичними особами з питань виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ та послуг;
- стан економічної безпеки залежить від стійкості економічних відносин, що являє собою їх міцність, надійність, передбачуваність, а також здатність

протистояти зовнішнім та внутрішнім впливам, швидко адаптуватися до змін навколишнього середовища;

– економічна безпека створює умови для надійного захисту економічних інтересів держави, а громадяни можуть в повній мірі реалізувати надані їм права і свободи, які безпосередньо пов'язані зі сферою економіки, так і тих, що мають опосередковане відношення до неї;

– система економічних відносин сприяє розвитку національної економіки, що виражається у збільшенні показників добробуту населення, прибутку країни від торгівлі з іншими державами, збільшення обсягів вироблення продукції;

– економічна безпека сприяє тому, що держава здатна конкурувати з іншими країнами з позицій якості товарів, послуг, технологій виробництва, умов для розвитку економічних відносин та ін.

Для того, щоб коректно дослідити види економічної безпеки, слід звернутися до доповіді «Про розвиток людини» 1994 року, в якій запропоновано нове розуміння безпеки людини. Так, на думку фахівців ООН, безпека людини – це дитина, яка не померла; захворювання, яке не набуло поширення; робоче місце, яке не було скорочено. Безпека людини – це не питання зброї; це питання людського життя і гідності. Економічна безпека є складовою безпеки людини та складається у належному базовому доході людини, який вона отримує за свою працю від держави або іншого суб'єкту фінансування [35, с. 22].

Крім підходів до економічної безпеки, як складової безпеки людини, можна зустріти праці, що аналізують економічну безпеку підприємства (стан захищеності усіх систем підприємства при здійсненні господарської діяльності в певній ситуації) [36, с. 17–18], економічну безпеку регіону (здатність регіональної влади забезпечити конкурентоздатність, стабільність, стійкість, поступальність розвитку економіки території, органічно інтегрованої в економіку країни, як відносно самостійної структури) [34], а, отже, можна зробити висновок про те, що поняття «економічна безпека» цілком дотичне до усіх сфер суспільного життя, і може розглядатися як економічна безпека держави, економічна безпека регіону, економічна безпека суб'єкта господарювання,

економічна безпека людини. Цей висновок ще раз доводить коректність сформульованого визначення економічної безпеки, який включає не тільки питання національного характеру, але й приділяє належну увагу забезпеченню економічних прав і свобод людини та громадянина.

В той же час предметом нашого дисертаційного дослідження виступає більш узагальнена категорія – економічна безпека держави, тож наступним кроком буде аналіз складових економічної безпеки України та дослідження її як об'єкту адміністративно-правового регулювання.

На жаль, на законодавчому рівні структурні компоненти економічної безпеки України досі не визначені, натомість їх доволі повний опис можна знайти у підзаконних нормативних актах профільних центральних органів виконавчої влади. Так, відповідно до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [33] її структуру складають виробнича безпека, демографічна безпека, енергетична безпека, зовнішньоекономічна безпека, інвестиційно-інноваційна безпека, макроекономічна безпека, продовольча безпека, соціальна безпека, фінансова безпека. У наукових працях дуже часто зустрічається наступна класифікація елементів економічної безпеки: сировинно-ресурсна безпека; енергетична безпека; фінансова безпека; соціальна безпека; інноваційно-технологічна безпека; продовольча безпека; зовнішньоекономічна безпека [37, с. 74–75]. В той же час існують думки, відповідно до яких вказаний перелік видів економічної безпеки є занадто розширеним. Зокрема, на думку О.В. Скурука, до економічної безпеки держави варто віднести тільки ті складові елементи, які характеризують лише економічні процеси та суміжні з ними явища: інвестиційно-інноваційна, фінансова, зовнішньоекономічна, продовольча та енергетична безпека [8, с. 41].

Якщо ми звернемо увагу на вагові коефіцієнти для розрахунку інтегрального показника економічної безпеки, то можемо побачити, що найбільший вплив на її стан мають макроекономічна, фінансова, виробнича, енергетична безпеки.

Субіндекси економічної безпеки	Значення вагового коефіцієнта
Фінансова безпека	0,1294
Макроекономічна безпека	0,1224
Виробнича безпека	0,1218
Енергетична безпека	0,1148
Зовнішньоекономічна безпека	0,1095
Інвестиційно-інноваційна безпека	0,1089
Соціальна безпека	0,1013
Продовольча безпека	0,1007
Демографічна безпека	0,0913

Таким чином, на нашу думку, враховуючи наведені коефіцієнти до структури економічної безпеки, недоцільно включати соціальну, демографічну та продовольчу безпеку. Це також впливає з тієї позиції, що демографічна безпека та продовольча входять до соціальної безпеки. Безумовно ці останні три види мають відношення до економічної сфери, але більш у опосередкованій формі, натомість інші складові безпосередньо пов'язані із виробництвом, розподілом, обміном та споживанням матеріальних благ та послуг. Деякі сумніви можуть стосуватися місця продовольчої безпеки, але вона являє собою стан виробництва продуктів харчування в країні, що здатний повною мірою забезпечити потреби кожного члена суспільства в продовольстві належної якості за умови його збалансованості та доступності для кожного члена суспільства. В цьому разі продовольча безпека – це фактично рівень забезпеченості населення України продуктами харчування.

Соціальна безпека – це стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни [33]. З цього впливає те, що забезпеченість населення держави продуктами харчування має безпосередній вплив на якість та рівень життя населення, а, отже, продовольча безпека виступає органічною складовою саме соціальної безпеки держави.

На підставі вищезазначеного слід дещо оптимізувати структурно-логічну схему складових елементів економічної безпеки країни, шляхом визначення її обов'язкових та факультативних елементів. До перших відносяться фінансова, макроекономічна, виробнича, енергетична, зовнішньоекономічна та інвестиційно-інноваційна безпека. До факультативного елементу – гуманітарна безпека, в яку входять продовольча, соціальна та демографічна безпека.

Якщо переходити до питання адміністративно-правового регулювання економічної безпеки, слід відмітити, що економічні відносини, які є основою економічної безпеки, потребують належного нормативно-правового регулювання, а також чіткої та скоординованої діяльності уповноважених органів державної влади, що, реалізуючи владні повноваження, здатні удосконалювати та розвивати такі суспільні відносини. Вищезазначена діяльність уповноважених органів держави, які відповідають за формування та реалізацію державної політики в сфері економіки здебільшого знаходиться в адміністративно-правовій площині, оскільки тісно пов'язана із здійсненням публічного управління, реалізацією владних організаційно-розпорядчих повноважень, спрямованих на стабільність та передбачуваність економічних відносин, забезпечення державою економічних прав і свобод громадян.

Питанням адміністративно-правового регулювання різних сфер суспільного життя свого часу були присвячені наукові роботи таких дослідників як О.І. Безпалова [38, с. 111], Л.О. Ємець [39, с. 39], А.А. Іванищук [40, с. 401–402], Н.В. Ільєва [41, с. 96–97], Н.І. Красюк [42, с. 34], О.В. Олійник [43, с. 157], Р.К. Падалко [44, с. 289–291]. Разом із цим слід відмітити, що на сьогодні проблема адміністративно-правового регулювання економічної безпеки держави перебуває поза межами системного наукового опрацювання, тому існує потреба в актуалізації зазначеного питання.

Питання адміністративно-правового регулювання будуть розглянуті неповно без докладного аналізу змісту загальної категорії «правове регулювання» та її складових. З цього приводу маємо відмітити, що зазначений термін був об'єктом наукових досліджень багатьох вчених з різних галузей юридичної

науки: теорії держави та права, конституційного права, адміністративного та цивільного права тощо. У найбільш загальному вигляді правове регулювання визначається як регулювання суспільних відносин за допомогою норм права та інших юридичних засобів [44, с. 5]; вплив права на суспільні відносини за допомогою юридичних засобів: норм права, правовідносин, актів реалізації права [45, с. 10]. Відомий теоретик права В.С. Нерсисянц вказував, що правове регулювання суспільних відносин – це форма упорядкування цих відносин шляхом офіційно-владного встановлення різних загальнообов'язкових правил (норм) поведінки людей та їх взаємовідносин [46, с. 436].

І.М. Шопіна досліджувала поняття правового регулювання з декількох позицій, а саме: в інструментальному аспекті правове регулювання – це частина (елемент) правового впливу держави на суспільні відносини за допомогою специфічних правових засобів (норм права, правовідносин, актів реалізації права) з метою упорядкування, закріплення, охорони і розвитку суспільних відносин; у діяльнісному аспекті правове регулювання – це діяльність держави, її органів і посадових осіб, а також уповноважених на те громадських організацій щодо встановлення обов'язкових для виконання юридичних норм (правил) поведінки суб'єктів права їх реалізації в конкретних відносинах та застосування державного примусу до правопорушників з метою досягнення стабільного правопорядку в суспільстві [47, с. 1059].

В контексті діяльнісного підходу проводив свої дослідження й В.І. Теремецький, на думку якого правове регулювання охоплює: 1) специфічну діяльність держави (її нормотворчих органів), пов'язану з виробленням юридичних настанов і визначенням юридичних засобів забезпечення їх дієвості; 2) діяльність безпосередніх учасників суспільних відносин, спрямовану на пошук та залучення засобів юридичного регулювання для узгодження своєї поведінки з правом (його принципами, ідеями, призначеннями) [48, с. 106]. Р.Я. Демків подібно до попередніх вчених наголошував про те, що правове регулювання як юридичне явище – це система дій та операцій, які здійснюються органами державної влади у встановлених процесуальних формах за допомогою певних

методів та з використанням при цьому юридичних засобів, спрямованих на встановлення і реалізацію певних моделей суспільного розвитку [49, с. 22].

На підставі вищевикладеного відмітимо, що сутність правового регулювання можна розглядати з двох позицій. Перша визначає правове регулювання, як сукупність певних правових засобів, за допомогою яких здійснюється вплив на суспільні відносини. Друга позиція полягає в тому, що правове регулювання можна розглядати як специфічну діяльність уповноважених органів держави щодо встановлення або застосування таких правових засобів з метою впорядкування певних суспільних відносин, встановлення прав і обов'язків їх учасників та меж їхньої належної поведінки, а також закріплення юридичної відповідальності за порушення певних правових приписів.

Враховуючи наведені наукові позиції, спробуємо визначити специфіку терміну «адміністративно-правове регулювання». Не викликає сумнівів, що це поняття пов'язане із сферою суспільних відносин, що входять до предмету адміністративного права. Якщо проаналізувати наукову позицію таких відомих вчених-адміністративістів як Ю.П. Битяк та Р.С. Мельник, то можна дійти висновку, що оскільки адміністративне право регулює: суспільні відносини, які виникають у зв'язку із забезпеченням публічною адміністрацією прав і свобод людини та громадянина, то йому притаманні певні межі правового регулювання – сфера діяльності виконавчих та розпорядчих органів і суспільні відносини управлінського характеру, що складаються у цій сфері [50, с. 58; 51, с. 27].

Якщо вести мову про сферу економічної безпеки та економічні відносини, що складають її основу, то слід попередньо зазначити, що саме економічні відносини управлінського характеру мають належати до об'єкту адміністративно-правового регулювання. Порівняльний аналіз наукових праць із проблематики адміністративно-правового регулювання різних сфер суспільно-політичного життя показує наступні результати:

– у сфері забезпечення екологічної безпеки держави об'єктом адміністративно-правового регулювання виступають, зокрема суспільні відносини у формі поведінки та дій людей, які мають місце у зв'язку із

забезпеченням суб'єктами публічної влади, насамперед публічною адміністрацією, екологічних прав і свобод людини та громадянина, інтересів суспільства та держави у цій сфері [39, с. 39];

– виборчі відносини, як об'єкт адміністративно-правового регулювання, характеризує як особливий вид суспільних відносин, що регулюються за допомогою цілеспрямованого впливу адміністративно-правових норм [43, с. 157];

– нафтогазовий комплекс, як об'єкт адміністративно-правового регулювання – це система суспільних відносин у цій сфері, що врегульовані нормами адміністративного права [52, с. 185–186].

На підставі наведених правових позиції зазначимо, що адміністративно-правове регулювання економічної безпеки можна сформулювати як багатоскладне поняття, яке включає в себе два компоненти:

– сукупність адміністративно-правових норм, які регулюють управлінські суспільні відносини, які складаються з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ та послуг, забезпечення захищеності та стійкості економічної системи держави до зовнішніх і внутрішніх загроз, і які гарантують захист національних економічних інтересів, сприяють реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, а також створюють умови для подальшого розвитку і зростання національної економіки та забезпечують конкурентоспроможність держави у світовому економічному середовищі;

– системний організуючий вплив спеціально уповноважених органів держави на економічні суспільні відносини за допомогою адміністративно-правових норм та інших юридичних засобів, насамперед адміністративного характеру, з метою їх захисту, удосконалення та створення належних умов для подальшого розвитку в контексті забезпечення національної безпеки України.

Сформульоване нами визначення дає змогу впевнено сказати, що економічна безпека України виступає повноцінним об'єктом адміністративно-правового регулювання на наступних підставах:

1) суспільні відносини, що складаються у сфері економіки, є предметом практичної діяльності уповноважених на те органів виконавчої влади щодо

реалізації завдань і функцій держави у різних сферах суспільного життя, зокрема у сфері забезпечення національної безпеки. Так, Конституція України у ст. 17 проголошує, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [53]. В той же час державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки України тощо [31];

2) однією зі сторін суспільних відносин в сфері економічної безпеки держави, як об'єкта адміністративно-правового регулювання, є спеціально уповноважений орган держави, який має визначені законодавством предметну та територіальну компетенцію [581].

Так, рішенням Ради Національної безпеки та оборони України від 14 вересня 2020 року для забезпечення економічної безпеки країни були встановлені наступні заходи: 1) розвиток ринкової конкуренції, забезпечення демонополізації економіки та детінізації господарських відносин; 2) захист права власності; 3) створення конкурентних умов для залучення інвестицій, зокрема іноземних; 4) забезпечення сталого функціонування фінансової системи, послідовності грошово-кредитної політики та підвищення рівня довіри до національних фінансових інститутів; 5) створення сприятливих, зокрема фінансових умов, для розвитку науки, промисловості; 6) сприяння розширенню енергетичного потенціалу України та ефективності його використання [32].

Зрозуміло, що виконувати ці завдання мають відповідні органи державної влади, які у своєму арсеналі матимуть владні організаційно-розпорядчі повноваження, в т.ч. стосовно здійснення організаційних дій, прийняття підзаконних нормативних актів, що матимуть адміністративно-правову природу і будуть спрямовані на побудову певних управлінських систем, досягнення задекларованих цілей, а також організацію дієвого зворотного зв'язку та контролю виконання поставлених завдань.

За відповідними напрямками діяльності держави функціонують наступні органи центральної виконавчої влади: Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерство енергетики України, Міністерство фінансів України, Державна казначейська служба України, Державна служба фінансового моніторингу України, Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України, Державна інспекція енергетичного нагляду України тощо.

Окрім цього, враховуючи те, що економічна безпека є складовою національної безпеки, важливу роль у її забезпеченні відіграє Рада національної безпеки та оборони України, як координаційний орган з питань національної безпеки і оборони;

3) особливістю суспільних відносин, що складаються в сфері економічної безпеки як об'єкта адміністративно-правового регулювання є те, що вказані вище органи виконавчої влади та інші уповноважені суб'єкти мають право вимагати від відповідних учасників відносин певної поведінки, шляхом встановлення адміністративно-правових правил. Наприклад, Міністерство енергетики України розробляє правила безпеки постачання електричної енергії та проводить моніторинг безпеки постачання електричної енергії та природного газу, зокрема балансу попиту та пропозиції природного газу в Україні, розробляє державні цільові програми диверсифікації джерел і шляхів постачання вуглеводнів, ядерного палива, ядерних матеріалів та природного газу [54]. Міністерство фінансів України забезпечує управління фіскальними ризиками, складає разом з головними розпорядниками коштів державного бюджету Бюджетну декларацію, розробляє та доводить до відома головних розпорядників коштів державного бюджету інструкції з підготовки пропозицій до Бюджетної декларації та орієнтовні граничні показники видатків державного бюджету [55]. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку здійснює державне регулювання та контроль за емісією і обігом цінних паперів та похідних (деривативів) на території України, захищає права інвесторів, шляхом здійснення заходів щодо запобігання і припинення порушень законодавства на ринку цінних паперів та

законодавства про акціонерні товариства, застосування санкцій за порушення законодавства у межах своїх повноважень, узагальнює практику застосування законодавства України з питань емісії (випуску) та обігу цінних паперів в Україні, розроблення пропозицій щодо його вдосконалення [56]. Рада національної безпеки і оборони України приймає рішення щодо: визначення стратегічних національних інтересів України, концептуальних підходів та напрямів забезпечення національної безпеки і оборони в економічній, сфері; проектів державних програм, доктрин, законів України, указів Президента України, міжнародних договорів, інших нормативних актів та документів з питань національної безпеки і оборони; заходів політичного, економічного, соціального, та іншого характеру відповідно до масштабу потенційних та реальних загроз національним інтересам України [57];

4) відносини у сфері економічної безпеки можуть виникнути за ініціативою уповноваженого суб'єкта, зокрема Кабінету Міністрів України, центрального органу виконавчої влади, інших уповноважених посадових осіб, в той же час, згода іншої сторони, що приймає в них участь не є обов'язковою умовою для їх виникнення, на відміну від цивільно-правових відносин [599];

5) за протиправні діяння в сфері економічної безпеки встановлені адміністративні санкції (стягнення). Зазначені стягнення врегульовані Кодексом України про адміністративні правопорушення та іншими нормативними актами, які містять у собі адміністративно-господарські санкції. Зокрема, в Кодексі України про адміністративні правопорушення встановлено відповідальність за порушення правил про валютні операції (ст. 162 КУпАП), маніпулювання на фондовому ринку (ст. 163-8 КУпАП) [58].

Відповідно до ст. 238 Господарського кодексу України за порушення встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності до суб'єктів господарювання можуть бути застосовані уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування адміністративно-господарські санкції, тобто заходи організаційно-правового або майнового характеру, спрямовані на припинення правопорушення суб'єкта господарювання

та ліквідацію його наслідків.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування відповідно до своїх повноважень та у порядку, встановленому законом, можуть застосовувати до суб'єктів господарювання такі адміністративно-господарські санкції: вилучення прибутку (доходу), адміністративно-господарський штраф, стягнення зборів (обов'язкових платежів), анулювання ліцензії (патенту) на здійснення суб'єктом господарювання окремих видів господарської діяльності, обмеження або зупинення діяльності суб'єкта господарювання, ліквідація суб'єкта господарювання [59].

Окрім цього, відповідно до положень Бюджетного кодексу України (ст. 117) за порушення бюджетного законодавства до учасників бюджетного процесу можуть застосовуватися такі заходи впливу:

- попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства – застосовується в усіх випадках виявлення порушень бюджетного законодавства;

- зупинення операцій з бюджетними коштами – застосовується за порушення бюджетного законодавства у порядку, встановленому ст. 120 Бюджетного кодексу;

- призупинення бюджетних асигнувань – застосовується за порушення бюджетного законодавства, визначені ст. 116 Бюджетного кодексу;

- зменшення бюджетних асигнувань – застосовується за порушення бюджетного законодавства, визначені ст. 116 Бюджетного кодексу [60];

б) за вказані вище порушення в економічній сфері винна сторона несе відповідальність перед державою, а не перед іншою стороною, як це відбувається у цивільно-правових відносинах;

7) у разі виникнення спорів між відповідними суб'єктами економічних безпекових відносин він може бути вирішений як у адміністративному, так і судовому порядку. Зокрема, відповідно до ст. 124 Бюджетного кодексу України рішення про застосування заходу впливу за порушення бюджетного

законодавства може бути оскаржено в органі, що його виніс, або в суді протягом 10 днів з дня його винесення, якщо інше не передбачено законом [60].

Господарський кодекс України зазначає, що суб'єкт господарювання має право оскаржити до суду рішення будь-якого органу державної влади або органу місцевого самоврядування щодо застосування до нього адміністративно-господарських санкцій. У разі прийняття органом державної влади або органом місцевого самоврядування акта, що не відповідає законодавству, і порушує права чи законні інтереси суб'єкта господарювання, останній має право звернутися до суду із заявою про визнання такого акта недійсним [59].

В той же час за ст. 5 Кодексу адміністративного судочинства України кожна особа має право звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси, і просити про їх захист шляхом: визнання протиправним та нечинним нормативно-правового акта чи окремих його положень; визнання протиправним та скасування індивідуального акта чи окремих його положень; визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними та зобов'язання утриматися від вчинення певних дій; встановлення наявності чи відсутності компетенції (повноважень) суб'єкта владних повноважень [61].

Узагальнюючи проведені дослідження, маємо зробити наступні висновки:

1. Економічна безпека – це складова національної безпеки України, що представляє собою стан суспільних відносин, які складаються з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ та послуг, що характеризує їх захищеність та стійкість до зовнішніх і внутрішніх загроз, гарантує захист національних економічних інтересів, сприяє реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, а також створює умови для подальшого розвитку і зростання національної економіки та забезпечує конкурентоспроможність держави у світовому економічному середовищі [578; 602].

2. Серед ознак економічної безпеки слід визнати наступні:

- є частиною національної безпеки України;
- основу економічної безпеки складають економічні відносини, тобто суспільні відносини, що виникають між фізичними та юридичними особами з питань виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ та послуг;
- стійкість та захищеність економічних відносин забезпечують стабільний стан економіки країни та, відповідно, належний рівень її економічної безпеки;
- забезпечується спеціально уповноваженими органами держави, що мають нормативно визначені права та обов'язки, які визначають їх роль та місце у відносинах економічної безпеки;
- в залежності від складу суб'єктів економічних відносин та сфери їх дії слід розрізняти економічну безпеку держави, економічну безпеку регіону, економічну безпеку суб'єкта господарювання, економічну безпеку особи;
- забезпечує розвиток національної економіки, збереження та врахування національних економічних інтересів, а також реалізацію громадянами основних прав і свобод в економічній сфері.

3. Економічна безпека держави як об'єкт адміністративно-правового регулювання являє собою сукупність відносин, що складаються в сфері публічного управління з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ та послуг, стабільний та захищений стан яких гарантує захист національних економічних інтересів, сприяє реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, а також створює умови для подальшого розвитку і зростання національної економіки та забезпечує конкурентоспроможність держави у світовому економічному середовищі.

Основною метою адміністративно-правового регулювання економічної безпеки держави є забезпечення реалізації та захисту економічних прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб.

4. За своєю сутністю адміністративно-правове регулювання економічної безпеки доцільно розглядати в двох аспектах: 1) як сукупність адміністративно-правових норм, які регулюють управлінські суспільні відносини в сфері

економічної безпеки; 2) як системний організуючий вплив спеціально уповноважених органів держави на економічні суспільні відносини за допомогою адміністративно-правових норм та інших юридичних засобів, насамперед адміністративного характеру, з метою їх захисту, удосконалення та створення належних умов для подальшого розвитку в контексті забезпечення національної безпеки України [601].

5. Доцільним є удосконалення внутрішньої структури системи економічної безпеки держави шляхом визначення її обов'язкових та факультативних елементів. До перших пропонуємо віднести фінансову, макроекономічну, виробничу, енергетичну, зовнішньоекономічну та інвестиційно-інноваційну безпеки. До факультативного елементу – гуманітарну безпеку, яка складається із продовольчої, соціальної та демографічної безпеки.

1.2. Поняття та зміст державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави

Забезпечення економічної безпеки є органічною складовою процесу формування дієвої системи національної безпеки України, адже погіршення економічної ситуації може призвести до занепаду промислового виробництва, банкрутства банків, недоотримання державним бюджетом коштів, що спрямовуються на розвиток стратегічних галузей економіки, а також соціальну підтримку населення, що може викликати негативні наслідки у вигляді безробіття, зростання злочинності, загроз масових заворушень тощо.

Саме тому держава, у особі уповноважених органів, повинна визначити стратегічний курс розвитку усіх ключових галузей з метою впорядкування економічних відносин, забезпечення їх стабільності та прогнозованості, виробляти адекватні заходи із зростання добробуту населення з урахуванням об'єктивних економічних законів. Такий курс в узагальненому вигляді має назву

державна політика, тому можна зробити висновок, що державна політика в сфері забезпечення економічної безпеки потребує більш детального наукового опрацювання в світі визначених нами проблем суспільного та світового розвитку.

Слід відмітити, що зміст поняття «державна політика» та його основні ознаки був предметом досліджень таких фахівців як В.І. Андріяш [62], О.І. Безпалова [63], Ю.В. Ковбасюк [64], Л.Ф. Кривачук [65], О.В. Лаврук [66], І.І. Петренко [67], В.В. Сокурєнко [68]. Окремі питання державної політики в сфері економіки та економічної безпеки були предметом досліджень державної політики в сфері економічної безпеки у працях В.І. Волошина [69], З.В. Гбур [70], О.В. Комеліної [71], В.В. Сорокіна [72], К.О. Утенкової [73], Т.В. Цвігун [11], І.В. Шевчука [74]. Разом з тим у сучасних умовах розвитку держави, обумовлених світовою економічною кризою, постійними змінами національного законодавства, що регулює економічні відносини в Україні, виникає потреба у переосмисленні змісту державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави.

У загальносоціальному сенсі політика визначається як процес, в ході якого група людей, чії погляди або інтереси на початковій стадії різняться, приймає колективне рішення щодо згуртування групи загалом, що запроваджується як спільна лінія поведінки [75, с. 282]. Політику також розглядають як сукупність трьох взаємопов'язаних аспектів: 1) сфера громадського життя; 2) один із видів активності суб'єктів у соціумі; 3) певний тип соціальних стосунків (між індивідами, невеликими групами тощо) [76, с. 267].

О.С. Васильєв, розглядаючи політику як прояв соціальної активності, виділяє в ній окремі елементи: 1) розмаїття поглядів. Політикою передбачається, що існують різноманітні погляди на певні ситуації, події, явища тощо. Ці точки зору найчастіше пов'язані або з формулюванням кінцевої мети, або з розглядом тих чи інших способів досягнення мети; 2) механізм вироблення рішень. Саме політикою визначаються шляхи досягнення згоди стосовно прийняття колективних рішень. Такі шляхи переважно включають три типи засобів: переконування, проведення переговорів, прийняття остаточного рішення; 3)

процедура прийняття рішень. Політика передбачає, що прийняте рішення конкретна спільнота людей вважатиме авторитетним. Це рішення стає політикою як лінією поведінки для означеної групи людей [77].

Разом з цим у багатьох наукових працях політику розглядають з позицій діяльності держави, як мистецтво (науку чи практику) керування державою або різними політичними утвореннями [78, с. 344].

Наведене визначення цілком відповідає предмету дисертаційного дослідження, а тому, аналізуючи роль держави у забезпеченні економічної безпеки, слід вести мову про особливий вид політики – державну політику у сфері забезпечення економічної безпеки. Теоретичні роботи в сфері організації та реалізації державної політики визначають її як:

– діяльність держави та її інститутів, спрямована на забезпечення порядку у суспільстві, узгодження та підпорядкування різноманітних соціальних інтересів, досягнення суспільної злагоди та організації управління суспільним розвитком [79, с. 116];

– свідому діяльність владних структур та інститутів державного управління різних рівнів, спрямовану на регулювання суспільних відносин, забезпечення їх стабільності і розвитку відповідно до визначених цілей; це спосіб суспільного врядування, що передбачає розроблення і здійснення політичних програм економічного, соціального, культурного і політичного розвитку [80, с. 6; 81, с. 503].

Стосовно соціальної сфери діяльності держави можна відмітити наукові напрацювання сутності державної політики у сферах культури, освіти тощо:

– державна молодіжна політика – це специфічна діяльність держави та її інститутів стосовно молоді, що ставить за мету створення необхідних умов та гарантій для її соціального становлення та розвитку, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах держави [65, с. 78];

– державна політика у сфері культури – це організована діяльність держави, спрямована на створення сприятливих умов національно-культурного розвитку, задоволення інтелектуальних і духовних потреб людини, збереження культурної спадщини та підтримання єдності нації [82];

– державна політика у сфері освіти розуміється як система напрямів діяльності держави на шляху розв’язання найбільш важливих проблем і вирішення завдань, що постають перед системою освіти [64, с. 205].

З наведених загальнотеоретичних та спеціальних визначень державної політики можна зробити висновок про її типові ознаки:

– державна політика пов’язується із певними діями держави в особі її органів та уповноважених посадових осіб. Крім того у реалізації державної політики можуть брати участь політичні партії, як добровільне об’єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян. В механізмі реалізації державної політики не виключається також участь представників громадянського суспільства;

– державна політика може виражатися як у діяльності так і бездіяльності уповноважених суб’єктів: публічної адміністрації, політичних партій тощо;

– метою державної політики слід визначити врегулювання певних суспільних відносин за окремими сферами діяльності держави з метою їх впорядкування, захисту та подальшого розвитку;

– ключовим аспектом державної політики є забезпечення прав і свобод фізичних та юридичних осіб, сприяння їх реалізації, а також захисту та відновлення у випадку порушень;

– державна політика з одного боку, має засновуватися на положеннях чинного законодавства, а з другого – сприяти створенню правових норм, що спрямовані на вирішення відповідних соціально-економічних проблем, врегулювання й охорону суспільних відносин;

– реалізація заходів державної політики забезпечується наявністю у певних суб’єктів адміністративно-владних повноважень, в т.ч. щодо застосування заходів адміністративного примусу;

– державна політика супроводжується ухваленням державно-владних управлінських рішень у вигляді нормативних та індивідуальних управлінських актів, а також програм соціально-економічного розвитку;

Отже, на підставі проведеного загальнотеоретичного аналізу змісту термінів «політика» та «державна політика», маємо висловити думку, що державна політика в сфері забезпечення економічної безпеки держави являє собою закріплену чинним законодавством України систему законодавчих, організаційних, управлінських заходів, яка реалізується, в основному уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації при участі політичних партій, інститутів громадянського суспільства та представників бізнес-середовища з метою впорядкування та розвитку суспільних економічних відносин, забезпечення реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, а також створення умов для подальшого розвитку і зростання національної економіки та забезпечення конкурентоспроможність держави у світовому економічному середовищі.

Серед основних ознак державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави слід виділити наступні:

1. Відповідає положенням чинного законодавства України та враховує об'єктивні закони економіки.

2. Спрямована на забезпечення реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, а також створення умов для подальшого розвитку і зростання національної економіки.

3. Реалізується спеціально визначеними суб'єктами публічної адміністрації. До зазначених процесів можуть бути залучені політичні партії, а також представники громадянського суспільства та бізнес-середовища.

4. Реалізується за допомогою спеціальних норм права, які мають здебільшого адміністративно-правову природу, оскільки приймаються уповноваженими органами публічної адміністрації на виконання законодавчих положень. В цьому випадку можна говорити про наявність механізму адміністративно-правового регулювання забезпечення економічної безпеки держави.

5. Забезпечується певною сукупністю нормативно визначених форм та методів, серед яких чільне місце займають видання актів управління, а також застосування методів переконання і примусу.

6. Багаторівневність реалізації (загальнодержавний, регіональний, місцевий рівень).

7. Багатовекторність політики, оскільки економічна безпека держави включає в себе фінансову, макроекономічну, виробничу, енергетичну, зовнішньоекономічну та інвестиційно-інноваційну безпеки.

8. Системність та наступність, які проявляються у створенні системи спеціально уповноважених органів її здійснення, наявності механізму ухвалення стратегічних та тактичних управлінських рішень, контролю за отриманим результатом та здійснення коригування у разі необхідності.

9. Критеріальність, яка полягає в тому, що держава в особі уповноважених органів виробляє систему критеріїв та показників ефективності політики у сфері забезпечення економічної безпеки.

В свою чергу метою державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави є створення належних умов для впорядкування та розвитку суспільних економічних відносин, забезпечення реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, а також створення умов для подальшого розвитку і зростання національної економіки та забезпечення її конкурентоспроможності. Досягнення задекларованої мети насамперед забезпечується шляхом створення належної законодавчої бази з питань забезпечення економічної безпеки, а також формуванням дієвого адміністративно-правового механізму реалізації її положень та приписів.

Враховуючи наведені ознаки державної політики в сфері економічної безпеки та сформульоване її визначення, можемо сказати, що державну політику в сфері економічної безпеки можна розуміти у наступних аспектах:

1) як процес ухвалення законодавчих актів або управлінських рішень в сфері економічної безпеки та подальший контроль за їх виконанням;

2) як певний курс (напрямок) в сфері економічної безпеки, який визначений керівництвом держави та реалізується уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації;

3) як організуючий цілеспрямований вплив уповноважених суб'єктів публічної адміністрації на суспільні відносини у сфері економічної безпеки за допомогою нормативно визначених форм та методів.

В структурі державної політики із забезпечення економічної безпеки держави можливо виділити декілька складових елементів:

1. Нормативно-правовий, до якого входять законодавчі та підзаконні акти з питань забезпечення економічної безпеки, а також регулювання економічних відносин. До нормативно-правового елементу відносяться також державні та регіональні програми соціально-економічного розвитку.

Серед нормативних актів, які встановлюють основи державної політики в сфері економіки та економічної безпеки, слід виділити декілька ключових документів, що діють на теперішній час. Так, Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020» наголошується, що в Україні першочерговою є реалізація таких реформ і програм: 1) дерегуляція та розвиток підприємництва. Створення сприятливого середовища для ведення бізнесу, розвитку малого і середнього підприємництва, залучення інвестицій, спрощення міжнародної торгівлі та підвищення ефективності ринку праці; 2) податкова реформа – побудова податкової системи, яка є простою, економічно справедливою, з мінімальними затратами часу на розрахунок і сплату податків, створює необхідні умови для сталого розвитку національної економіки; 3) програма енергонезалежності, що полягає у забезпеченні енергетичної безпеки і перехід до енергоефективного та енергоощадного використання та споживання енергоресурсів із впровадженням інноваційних технологій [83].

Господарський кодекс України до основних напрямів економічної політики України відносить:

1) структурно-галузеву політику, спрямовану на здійснення державою прогресивних змін у структурі економіки, що забезпечують

конкурентоспроможність вітчизняної продукції та зростання рівня життя населення;

2) інвестиційну політику, спрямовану на створення суб'єктам господарювання необхідних умов для залучення і концентрації коштів на потреби розширеного відтворення основних засобів виробництва;

3) політику інституційних перетворень, спрямовану на формування раціональної багатукладної економічної системи шляхом трансформування відносин власності, здійснення роздержавлення економіки, приватизації та націоналізації виробничих фондів;

4) цінову політику, спрямовану на дотримання необхідної паритетності цін між галузями та видами господарської діяльності, а також забезпечення стабільності оптових та роздрібних цін;

5) антимонопольно-конкурентну політику, спрямовану на створення оптимального конкурентного середовища діяльності суб'єктів господарювання;

6) бюджетну політику, спрямовану на оптимізацію та раціоналізацію формування доходів і використання державних фінансових ресурсів, підвищення ефективності державних інвестицій у економіку;

7) податкову політику, спрямовану на забезпечення економічно обґрунтованого податкового навантаження на суб'єктів господарювання;

8) грошово-кредитну політику, спрямовану на забезпечення економіки економічно необхідним обсягом грошової маси, досягнення ефективного готівкового обігу;

9) валютну політику, спрямовану на встановлення і підтримання паритетного курсу національної валюти щодо іноземних валют;

10) зовнішньоекономічну політику, спрямовану на регулювання державою відносин суб'єктів господарювання з іноземними суб'єктами господарювання та захист національного ринку [59].

Якщо розглядати державну політику в сфері економічної безпеки, як певний курс (напрямок) діяльності уповноважених органів держави, то слід звернутися до Стратегії національної безпеки України. Цей документ містить перелік актуальних

загроз національній економіці України, серед яких: непослідовність та незавершеність реформ і корупція, що перешкоджають виведенню української економіки з депресивного стану, унеможливають її стале і динамічне зростання, підвищують уразливість до загроз, підживлюють кримінальне середовище; недостатній захист права власності, повільний розвиток ринкових відносин у ключових сферах, у тому числі в користуванні землею і надрами, значна роль державного сектору в економіці, недосконалість та фрагментарність законодавства стримують економічне зростання, залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій; недостатній рівень конкуренції та панування монополій, зокрема в енергетичній сфері та інфраструктурі, низька енергоефективність зменшують конкурентоспроможність України, загрожують добробуту її громадян [32].

Надалі в Стратегії міститься низка завдань та напрямів, за якими має будуватися діяльність уповноважених суб'єктів публічної адміністрації щодо усунення цих загроз, а значить створення безпеки для відповідних економічних відносин, а саме: демонополізація і дерегуляція економіки, захист економічної конкуренції, підвищення енергоефективності, забезпечення подальшого розвитку паливно-енергетичного сектору на умовах сталого розвитку та екологічної безпеки, з урахуванням новітніх технологій виробництва енергії з відновлюваних джерел та її зберігання, захист права власності тощо [32].

Положення стратегічних документів держави, що визначають напрями діяльності суб'єктів публічної адміністрації та конкретизують й впорядковують суспільні відносини у сфері економічної безпеки, зокрема містяться в наступних законодавчих актах. Так, Бюджетним кодексом України регулюються відносини, що виникають у процесі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання та контролю за дотриманням бюджетного законодавства [60]. Податковий кодекс регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів [84]. Ухвалення Закону України «Про інвестиційну діяльність» зумовлено

необхідністю забезпечення рівного захисту прав, інтересів і майна суб'єктів інвестиційної діяльності незалежно від форм власності, а також на ефективне інвестування економіки України, розвитку міжнародного економічного співробітництва та інтеграції [85]. З метою впорядкування правових, економічних та організаційних засад функціонування ринку електричної енергії, врегулювання відносин енергетичної безпеки, пов'язаних з виробництвом, передачею, розподілом, купівлею-продажем, постачанням електричної енергії був прийнятий окремий акт – Закон України «Про ринок електричної енергії» [86]. Важливим елементом нормативної складової економічної безпеки держави, особливо її регіонального контексту є відповідні програми економічного та соціального розвитку територій країни або окремих галузей економіки. Зазначені документи розробляються відповідно до норм профільного закону, який визначає правові, економічні та організаційні засади формування цілісної системи прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку України, окремих галузей економіки та окремих адміністративно-територіальних одиниць як складової частини загальної системи державного регулювання економічного і соціального розвитку держави [87].

Отже, профільні закони та підзаконні акти України, а також міжнародні документи, що ратифіковані у встановленому порядку, складають фактичну нормативну основу формування та реалізації державної політики в сфері економічної безпеки. Аналізовані документи можна поділити на ті, що містять стратегічні та концептуальні положення формування та розвитку державної політики в сфері економічної безпеки (закони, Стратегії, Концепції), а також ті, які створені на виконання їх положень (постанови Кабінету Міністрів України, Державні програми, накази центральних органів виконавчої влади тощо).

2. Інституційний, який складають уповноважені органи публічної адміністрації та їх посадові особи, які мають нормативно закріплені повноваження щодо забезпечення економічної безпеки держави, в частині видання нормативних та індивідуальних актів управління, застосування заходів державного примусу. До інституційної складової доцільно також віднести

Верховну Раду України, наділену повноваженнями із ухвалення законів України в зазначеній сфері, Президента України, який є Головою Ради національної безпеки і оборони України, інші державні органи, наділені функціями щодо захисту економічних прав, свобод фізичних та юридичних осіб, а також держави. Оскільки детальний аналіз повноважень зазначених органів буде проведений у наступних підрозділах цієї роботи, тому ми обмежимося їх загальною характеристикою.

Зазначених суб'єктів доцільно поділити на дві основні групи: суб'єкти формування державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки та суб'єктів реалізації цієї політики. До перших слід віднести Верховну Раду України та Президента України. Так, Верховна Рада України:

- формує правові засади державної політики в сфері економічної безпеки, зокрема щодо організації та функціонування комплексної системи національної економічної безпеки;
- затверджує Державний бюджет України, загальнодержавні програми економічного, розвитку контролює їх виконання;
- здійснює контроль за діяльністю Кабінету Міністрів України щодо реалізації державної політики в сфері економічної безпеки;
- призначає на посаду та звільняє з посади Голову Національного банку України;
- затверджує перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації;
- ратифікує міжнародні договори та угоди в сфері забезпечення економічної безпеки [53].

В свою чергу Президент України забезпечує державну незалежність та економічну безпеку держави, як складову національної безпеки; звертається з посланнями до народу та із щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України, зокрема в сфері економіки та забезпечення економічної безпеки держави; представляє державу в міжнародних відносинах, веде переговори та укладає міжнародні договори

України з питань функціонування національної економіки та забезпечення глобальної економічної безпеки. Президент має право видавати Укази та розпорядження з питань захисту економічних прав громадян, інтересів національної економіки держави [53].

Президент України очолює Раду національної безпеки та оборони України, яка розробляє та розглядає на своїх засіданнях питання, які стосуються економічної безпеки держави; визначає стратегічні національні інтереси України, концептуальні підходи та напрями забезпечення економічної безпеки; розглядає проекти державних програм, доктрин, законів України, указів Президента України, міжнародних договорів, інших нормативних актів та документів з питань економічної безпеки; удосконалює систему забезпечення економічної безпеки, утворення, реорганізацію та ліквідацію органів виконавчої влади у цій сфері; залучає контрольні, інспекційні та наглядові органи, що функціонують у системі виконавчої влади, до здійснення контролю за своєчасністю та якістю виконання прийнятих Радою національної безпеки і оборони України рішень в сфері економічної безпеки держави [57].

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, в основному виступають суб'єктами реалізації державної політики в сфері економічної безпеки. Зокрема, Кабінет Міністрів України та інші центральні органи виконавчої влади забезпечують економічну самостійність України, здійснення внутрішньої та зовнішньої економічної політики держави; вживають заходи щодо забезпечення економічних прав і свобод людини та громадянина, забезпечують проведення бюджетної, фінансової, цінової, інвестиційної, податкової, структурно-галузевої політики, розробляють загальнодержавні програми економічного розвитку; забезпечують рівні умови для розвитку всіх форм власності; здійснюють відповідне нормативно-правове регулювання у сферах своєї відповідальності (економіка, фінанси, інвестиції, енергетика тощо). Крім цього, на певні центральні органи виконавчої влади покладені контрольні функції в сфері забезпечення економічної безпеки держави [88; 89].

Органи місцевого самоврядування затверджують програми соціально-економічного розвитку відповідно району, області, цільових програм з інших економічних питань, контролюють їх виконання. Ці суб'єкти повинні забезпечувати збалансований економічний розвиток відповідної території, ефективне використання фінансових ресурсів, а також здійснювати реалізацію загальнодержавних програм економічного розвитку та економічної безпеки [90].

3. Організаційний, який, на нашу думку, містить принципи, форми та методи реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. Основними формами реалізації повноважень відповідних суб'єктів є видання нормативних актів: законів та підзаконних актів: постанов, розпоряджень, наказів тощо. Крім цього, слід вказати на наявність у центральних органів виконавчої влади повноважень щодо здійснення контролю за реалізацією положень нормативних актів з питань економічної безпеки. Ці повноваження реалізують у формі перевірок, інспектувань та інших заходів адміністративного примусу, в т.ч. адміністративної відповідальності.

Отже, на основі аналізу цих складових державної політики в сфері економічної безпеки, можемо говорити про її систему, елементами якої виступають:

Мета	Впорядкування та розвиток суспільних економічних відносин, забезпечення реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, створення умов для подальшого розвитку і зростання національної економіки, забезпечення конкурентоспроможності держави у світовому економічному середовищі
Суб'єкти формування та реалізації	Вищі органи державної влади, органи виконавчої влади органи місцевого самоврядування, інституції громадянського суспільства
Об'єкт	Суспільні економічні відносини, економічні права та свободи
Інструменти	Нормотворчість, організаційні дії, методи переконання та примусу та ін.

Зважаючи на вищевикладені тези стосовно складових елементів системи державної політики в сфері економічної безпеки, її ключовими завданнями на сучасному етапі розвитку України маємо визначити наступні:

1) удосконалення положень чинного законодавства України в економічній сфері шляхом розробки ключових законів та ухвалення стратегічних програм в сфері економічної безпеки;

2) формування дієвої інституційної системи із забезпечення реалізації стратегії економічної безпеки держави, визначення її ключових суб'єктів, межі їх повноважень, основи взаємодії та координації;

3) залучення до розробки й реалізації економічних безпекових програм та заходів представників бізнес-середовища, профільних професійних союзів, представників малого підприємництва, економічної наукової спільноти тощо;

4) підвищення стійкості економіки до впливу зовнішніх і внутрішніх викликів і загроз, поліпшення інвестиційного клімату в країні, удосконалення процесів бюджетного планування, та соціально-економічного розвитку регіонів, удосконалення системи фінансової безпеки, оптимізація регулятивного та податкового навантаження;

5) здійснення формування належної економічної культури та фінансової грамотності населення;

6) впровадження в систему економічних відносин сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що дозволяють удосконалити процеси здійснення економічних операцій, мінімізувати ризики сторін, забезпечити для населення зручність отримання фінансових та інших послуг;

7) здійснення гармонічної інтеграції України у Європейський та світовий економічний безпековий простір, забезпечення розвитку рівноправних взаємовигідних економічних відносин з іншими державами, а також участі держави у протидії світовим економічним загрозам та транснаціональній економічній злочинності;

8) створення правових та організаційних підстав реалізації громадянами свої економічних прав і свобод (права на власність, на підприємницьку діяльність

тощо), забезпечення їх охорони, а також захисту та відновлення у випадку порушень;

9) формування принципово нової системи контрольних та правоохоронних органів, на які будуть покладені завдання в сфері забезпечення економічної безпеки, виключення із предметної компетенції існуючих суб'єктів правоохоронної діяльності невластивих їм повноважень, зокрема щодо втручання в сферу економічних відносин;

10) здійснення належного захисту інформаційно-комунікаційної інфраструктури економіки України: платіжних систем, інформаційних банків, реєстрів даних, персональних даних суб'єктів економічної діяльності тощо;

11) створення належних умов та вжиття системних заходів щодо протидії корупції, порушень антимонопольного законодавства, фінансовим та економічним злочинам, особливо тим, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями, протидія легалізації коштів, отриманих незаконним шляхом.

Враховуючи сформульований нами перелік завдань, які має вирішувати державна політика в сфері забезпечення економічної безпеки, можемо виділити її наступні підвиди:

1. Нормативно-інституційна політика в сфері економічної безпеки. Її основною метою є створення належного нормативного підґрунтя для забезпечення стабільності економічних відносин, формування дієвої системи державних органів, що відповідатимуть за формування та реалізацію державної політики в сфері економічної безпеки, встановлення належного механізму координації їх дій та міжсуб'єктної взаємодії.

2. Політика забезпечення економічних прав громадян та юридичних осіб. Полягає у забезпеченні та реалізації конституційних й нормативних гарантій здійснення громадянами своїх економічних прав, підвищення рівня індивідуальної економічної безпеки та економічної безпеки суб'єктів господарювання.

3. Політика розвитку національної економіки та економічних відносин. Полягає у здійсненні цілеспрямованих заходів із росту секторів національної економіки, забезпечення стабільності національної валюти, зростання ВВП,

промислового виробництва, забезпечення енергонезалежності та інвестиційної привабливості країни.

4. Політика цифровізації економічних відносин, забезпечення економічної та фінансової грамотності населення. Вона спрямована на відповідність економічним відносинам сучасному цифровому світу, характеризується впровадженням в економіку країни інноваційних розробок та сучасних цифрових систем управління, підвищення обізнаності населення із економічних питань та власних прав і обов'язків в сфері економіки та економічної безпеки.

5. Правоохоронна політика в сфері економічної безпеки. Реалізується спеціально уповноваженими органами держави, які мають назву «правоохоронних» і має зовнішнім проявом протидію найбільш розповсюдженим економічним правопорушенням (злочинам, адміністративним проступкам), корупції, відмиванню доходів, фінансуванню тероризму, транскордонній економічній злочинності.

Із проведеного дослідження доцільно зробити деякі висновки та узагальнення:

1. Державна політика в сфері забезпечення економічної безпеки держави представляє собою закріплену чинним законодавством України систему законодавчих, організаційних, управлінських заходів, яка реалізується, в основному уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації за участю політичних партій, інститутів громадянського суспільства та представників бізнес середовища з метою впорядкування та розвитку суспільних економічних відносин, забезпечення реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, а також створення умов для подальшого розвитку і зростання національної економіки та забезпечення конкурентоспроможності держави у світовому економічному середовищі [587; 604].

2. Державну політику в сфері економічної безпеки можна розуміти у наступних аспектах: як процес ухвалення законодавчих актів або управлінських рішень в сфері економічної безпеки та подальший контроль за їх виконанням; як певний курс (напрямок) в сфері економічної безпеки, який визначений

керівництвом держави та реалізується уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації; як організуючий цілеспрямований вплив уповноважених суб'єктів публічної адміністрації на суспільні відносини у сфері економічної безпеки за допомогою нормативно визначених форм та методів.

3. В структурі державної політики із забезпечення економічної безпеки держави можливо виділити декілька складових елементів: нормативно-правовий, до якого входять законодавчі та підзаконні акти з питань забезпечення економічної безпеки, а також регулювання економічних відносин; інституційний, який складають уповноважені органи публічної адміністрації та їх посадові особи, які мають нормативно закріплені повноваження щодо забезпечення економічної безпеки держави; організаційний, який, на нашу думку, містить принципи, форми та методи реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки.

4. Виходячи із завдань державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави, її підвидами виступають нормативно-інституційна політика в сфері економічної безпеки, політика забезпечення економічних прав громадян, політика розвитку національної економіки та економічних відносин, політика цифровізації економічних відносин, забезпечення економічної та фінансової грамотності населення, правоохоронна політика в сфері економічної безпеки.

1.3. Принципи та функції державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави

Забезпечення економічної безпеки держави виступає органічною складовою діяльності уповноважених суб'єктів у сфері національної безпеки України. Природньо, що для побудови міцної та стабільної системи економічної безпеки державними органами та їх посадовими особами здійснюється комплекс

різноманітних законодавчих, організаційних та управлінських заходів, які спрямовані на впорядкування та розвиток суспільних економічних відносин, забезпечення реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, а також створення умов для подальшого розвитку і зростання національної економіки і забезпечення її конкурентоспроможності у світовому економічному середовищі. Разом із вищевикладеним відмітимо, що реалізація заходів державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави має здійснюватися на основі певних правил та стандартів та за окремими напрямками, які у науковій літературі отримали назви «принципи» та «функції» відповідно.

Дослідження принципів, на яких будується державна політика в сфері забезпечення економічної безпеки, має дуже велике теоретичне та практичне значення. Без належно закріплених правил діяльності уповноважених суб'єктів реалізації цієї політики, процедур ухвалення управлінських рішень неможливо належним чином досягати стабільності та забезпечувати захищеність національної економічної системи, гарантувати громадянам та юридичним особам реалізацію їх прав в сфері економіки.

Теоретичні аспекти поняття «принципи» досліджувалися фахівцями в сфері державного управління та адміністративного права В.Б. Авер'яновим [91, с. 82], В.Д. Бакуменко [92, с. 24], В.В. Корженком [93, с. 81], Б.М. Шевчуком [94]. Принципи державної політики в різних сферах суспільно-політичного життя країни були предметом наукових пошуків таких фахівців як А.О. Бойко [95, с. 119–120], С. Коваленко [96, с. 140–144], І. Петренко [67, с. 25], Г.В. Путято [97, с. 200–202], А.О. Удовенко [98, с. 277], І. Хомишин [99, с. 119]. В той же час, на наш погляд, у цій сфері бракує наукових досліджень, які присвячені сфері державної політики в сферах економіки та економічної безпеки, тож можна вести мову про актуальність цього питання.

Наукові праці в сфері філософії вказують на те, що принцип – це особливість, яку покладено в основу створення або здійснення чого-небудь; внутрішнє переконання [100, с. 561]. Юридичні словники та тлумачні словники української мови розуміють термін «принцип» у наступному значенні: 1) основне вихідне

положення якої-небудь наукової системи, теорії і т. ін.; 2) особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось [101, с. 1125]; 3) прояв закономірностей, які відображені у вигляді певного наукового положення, що застосовується в теоретичній і практичній діяльності людей у сфері державного управління [102, с. 561]; 4) основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії [103, с. 110]; 5) те, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорії, науки [104, с. 519].

Державна політика у сфері економічної безпеки, по-перше, пов'язана із відповідними правилами її формування, а, по-друге, із процесом її реалізації, що містить в собі управлінський аспект (процес реалізації політики має адміністративно-правову природу). Виходячи із твердження, що державна політика містить у собі комплекс управлінських заходів, що здійснюються уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації, то її принципи можуть бути визначені шляхом дослідження змісту принципів публічного (державного) управління.

З.Р. Кісіль під принципами розуміє основні, вихідні положення, на яких ґрунтується і функціонує управлінська діяльність і які можуть бути сформульовані у вигляді певних правил, закріплених правом [106, с. 74]. Н.М. Мельтюхова вказує на те, що принципи державного управління – це керівні правила, що відбивають зміст законів і закономірностей і мають бути закріплені в нормативно-правових документах та використовуватися в науковій і практичній діяльності фахівців з управління [105, с. 68]. У роботах із публічного адміністрування можна знайти думку, що принципи управління це керівні правила, основні положення, норми поведінки, що відображають найбільш загальні стійкі риси законів і закономірностей управління, яких необхідно дотримуватись в управлінській діяльності. Вчені також зазначають, що на практиці принципи набувають характеру конкретних вимог, якими належить керуватися у процесі побудови системи управління, забезпечення її належного функціонування та створення умов для розвитку [93, с. 81].

Отже, засновуючись на положеннях фундаментальної наукової літератури та думках представників адміністративно-правової науки, можна впевнено стверджувати, що під принципами розуміють закономірності, правила, ідеї, положення, на яких будується (має будуватися) певна діяльність. В той же час, коли ми аналізуємо принципи державного або публічного управління, то можемо побачити, що цей термін набуває дещо іншого значення. Так, науковці сходяться у думці, що принципи мають бути закріплені у певних нормах права, які є органічною частиною більш узагальнених документів – нормативно-правових актів.

В цьому разі, якщо принципи є звичайними керівними правилами, або ідеями, то певна особа, або посадовець державного органу могли б не обов'язково дотримуватися цих вимог. Інша річ, коли принципи набувають сили нормативних вимог, порушення яких може тягнути за собою юридичну відповідальність. У цьому випадку принципи набувають властивостей певного зразку або стандарту діяльності суб'єктів суспільних відносин.

З точки зору Ю.В. Ковбасюка, принципи державної політики пов'язуються із основоположними правилами діяльності органів, інститутів і людей з управління суспільними процесами, що ґрунтуються на знанні законів функціонування та розвитку соціуму [64, с. 16]. В сфері інформаційних відносин принципи державної інформаційної політики – це базові положення, якими керуються державні органи та посадові особи при виконанні завдань державної інформаційної політики. Ці принципи, з одного боку, відображають підходи до організації виконання основних функцій держави (загальні принципи), а з іншого – конкретизують положення предметної області інформаційної політики суб'єкта, що володіє публічною владою (спеціальні принципи)» [107, с. 118–120]. Під принципами державної соціальної політики розуміються такі основні засади, ідеї, положення, які є орієнтирами, вимогами її реалізації і відображають сутність соціальної держави [108].

Принципи державної митної політики, на думку С.В. Іванова, це комплексна категорія, яка представлена сукупністю економічних і правових ідей, положень, що зумовлені метою й завданнями митної політики, нормативно

закріплені й спрямовані на охорону митних інтересів як окремого громадянина, групи осіб, так і держави загалом тощо [109, с. 181].

Отже, враховуючи вищевикладене, принципи державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави доцільно визначити як закріплені у нормативно-правових актах стандарти (керівні ідеї, правила, вимоги) діяльності уповноважених суб'єктів держави, які спрямовані на впорядкування та розвиток суспільних економічних відносин, забезпечення реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, а також створення умов для подальшого розвитку і зростання національної економіки і забезпечення конкурентоспроможності держави у світовому економічному середовищі [582].

Класифікацію принципів державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки можливо здійснити за такими напрямками: 1) принципи формування державної політики в сфері економічної безпеки; 2) принципи реалізації державної політики в сфері економічної безпеки. За іншою класифікацією принципи державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави можна поділити на загальні (універсальні) та спеціальні. Наведені класифікації не є абсолютними – можливо знайти й інші підстави та критерії поділу аналізованих принципів, а, отже, спочатку наведемо їх перелік, який потім спробуємо трансформувати у відповідні групи.

1. Принцип верховенства права. Відповідно до ст. 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується [53]. Отже, якщо застосувати норми ст. 8 Конституції України до сфери економічної безпеки, можливо зазначити, що:

– нормативні акти, які приймаються з метою формування системи економічної безпеки держави мають відповідати положенням Конституції України;

– економічні права та свободи людини визнаються найвищою цінністю, забезпечення цих права визначає зміст і спрямованість діяльності уповноважених органів держави;

– у разі порушення економічних прав громадян або прав юридичних осіб в сфері економіки вони мають право на пряме звернення до суду для їх захисту.

2. Принцип законності. Відповідно до цього принципу реалізація нормативних положень щодо виконання завдань державної політики у сфері економічної безпеки має здійснюватися наступним чином:

– уся система державних органів, що відповідають за реалізацію державної політики в сфері економічної безпеки (фактично публічна адміністрація) має створюватися відповідно до положень законодавства та використовувати тільки ті повноваження, які визначені для них законом;

– реалізація повноважень органами публічної адміністрації в сфері економічної безпеки, в т.ч. щодо застосування заходів адміністративного примусу, має бути відкритою для оскарження в судовому порядку, або відкритою для державного та громадського контролю;

– органи публічної адміністрації мають приймати управлінські рішення та вчиняти інші дії виключно в рамках закону та у визначеній формі. Зокрема, відповідно до ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [53]. Слід зазначити, що при реалізації органами публічної адміністрації державної політики в сфері економічної безпеки не допускається порушення закону із аргументацією політичної, економічної та будь-якої доцільності. За вказані порушення настає кримінальна, адміністративна та дисциплінарна відповідальність, а також відшкодування громадянам збитків нанесених незаконними рішеннями органів державної влади.

3. Принцип дотримання прав людини та заборони дискримінації. Формування та реалізація державної політики в сфері економічної безпеки мають бути спрямовані на всебічне забезпечення економічних прав громадян, а також

розумної свободи господарської діяльності юридичних осіб. Уповноважені органи держави та їх посадові особи мають дотримуватися норм ст. 3 Конституції України, згідно з якою права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. При реалізації управлінських заходів в сфері економічної безпеки, а також при застосуванні заходів примусу в процесі протидії економічним злочинам та іншим правопорушенням, уповноважені суб'єкти правозастосовної та правоохоронної діяльності не повинні надавати будь-якій особі привілеї та переваги за будь-якою ознакою – раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, національного чи соціального походження, власності, народження чи іншого статусу [53].

4. Принцип гласності та публічності. Відповідно до цього принципу формування та реалізація державної політики в сфері економічної безпеки має здійснюватися максимально відкрито для усіх верств суспільства. Обмеження такої діяльності може бути здійснено в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [53]. Громадяни мають бути проінформовані про свої права та обов'язки у сфері економічної безпеки. У відповідності до ст. 57 Конституції України закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними.

Детально принцип гласності в діяльності державних органів розкривається в Законах України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації» [110; 111] та ін. Слід відмітити, що цей принцип цілком застосований у внутрішньоорганізаційній діяльності уповноважених суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері економічної безпеки. Так, управлінські

рішення можуть бути предметом колегіального обговорення, розроблятися спільними робочими групами. Крім того важливі нормативні акти, що регулюють економічну діяльність держави, можуть бути предметом громадського обговорення.

Публічність у формуванні та реалізації державної політики в сфері економічної безпеки означає також доступність діяльності уповноважених органів для контролю з боку громадськості, шляхом їх входження до наглядових та громадських рад при відповідних органах публічної адміністрації, а також закріпленням можливості надання своїх пропозицій щодо удосконалення певних напрямів їх діяльності.

Не зайвим буде наголосити, що дотримання цього принципу є важливим в контексті прагнення нашої країни до інтеграції із інституціями Європейського союзу. Так, у Європі ще в 2005 році запроваджена концепція «відкритої влади (відкритого Уряду)», яка вказує на те, що діяльність державних інституцій має гуртуватися на вимогах доступності (accessibility), прозорості (transparency) та чутливості (responsiveness). Прозорість означає те, що органи влади мають перебувати під контролем громади; доступність – інформація про діяльність органів влади та адміністративні послуги має бути легко доступна громадянам; чутливість – органи влади мають сприймати пропозиції щодо власного удосконалення, бути чутливими до нових запитів, ідей та викликів [112].

5. Принцип системності. При формуванні та реалізації державної політики в сфері економічної безпеки уповноважені особи мають враховувати об'єктивні зміни, що відбуваються в соціально-економічному житті країни та у світовій економіці. Державна політика в сфері економічної безпеки має представляти собою систему, в якій чітко будуть визначені суб'єкти її формування та реалізації, а також ключові об'єкти впливу; мають бути встановлені організаційні та управлінські зв'язки між елементами такої системи. Наголосимо, що усі зусилля елементів системи мають бути підкорені загальній меті – забезпеченню реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, а також створення умов для подальшого розвитку і зростання національної економіки та забезпечення

конкурентоспроможності держави у світовому економічному середовищі. Тобто успіх в діяльності кожного елемента системи впливає на досягнення загальної цілі державної політики у сфері економічної безпеки країни.

6. Принцип комплексності. В рамках дотримання принципу комплексності слід вказати, що державна політика в сфері економічної безпеки не є поодинокими діями, що вчиняються у певний період. Це мають бути постійні організаційні, нормотворчі, управлінські заходи, спрямовані на забезпечення економічної безпеки країни. Комплексність також означає, що до формування й реалізації державної політики в сфері економічної безпеки мають бути долучені, як усі зацікавлені суб'єкти з боку державної влади, так і представники громадськості, наукових установ, бізнес середовища. Комплексність включає й здійснення аналізу наявних матеріально-технічних, кадрових, фінансових ресурсів з тим, щоб прийняті плани та здійснювані заходи мали бути доведені до логічного завершення та досягнення цілей державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки.

7. Принцип науковості. Науковість у формуванні та реалізації державної політики в сфері економічної безпеки передбачає використання під час її здійснення новітніх досягнень економічної науки та інших наукових галузей. При виробленні управлінських й контрольних заходів слід враховувати об'єктивні закони економіки, вироблені наукові концепції формування та реалізації загальної державної політики, наукові висновки та пропозиції, вироблені на відповідних профільних заходах: конференціях, круглих столах, науково-експертні висновки до проектів нормативних актів та ін. Окремим науковим підґрунтям формування якісної державної політики в сфері економічної безпеки можуть виступати різноманітні дисертаційні дослідження із профільної та суміжних спеціальностей.

8. Принцип свободи економічної діяльності. Формування та реалізація державної політики в сфері економічної безпеки повинні здійснюватися із урахуванням свободи економічної діяльності та пропорційного втручання держави в економічні процеси.

Так, відповідно до положень Господарського кодексу України господарювання має здійснюватися з урахуванням: 1) забезпечення економічної багатоманітності та рівного захисту державою усіх суб'єктів господарювання; 2) свободи підприємницької діяльності у межах, визначених законом; 3) обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємстві, екологічного захисту населення, захисту прав споживачів та безпеки суспільства і держави; 4) заборони незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини [59].

Згідно із Законом України «Про захист економічної конкуренції» державна політика у сфері розвитку економічної конкуренції та обмеження монополізму в господарській діяльності, здійснення заходів щодо демонополізації економіки здійснюються органами державної влади, органами місцевого самоврядування та органами адміністративно-господарського управління та контролю. Суб'єкти господарювання, органи влади, органи місцевого самоврядування, а також органи адміністративно-господарського управління та контролю зобов'язані сприяти розвитку конкуренції та не вчиняти будь-яких неправомірних дій, які можуть мати негативний вплив на конкуренцію [113].

9. Принцип плановості. Природньо, що формування та реалізація державної політики в сфері економічної безпеки має здійснюватися не хаотичним чином, а відповідно до певних планів. План представляє собою документ, в якому міститься перелік заходів із визначенням виконавців, строків виконання, а також індикаторів досягнення цілей відповідних дій або рішень. Плановість робить діяльність із забезпечення економічної безпеки більш передбаченою, допомагає розмежувати повноваження уповноважених суб'єктів, визначити зони відповідальності кожного виконавця, налагодити дієву систему контролю за реалізацією запланованих заходів.

10. Принцип ефективності. Сутність ефективності державної політики в сфері економічної безпеки проявляється в тому, що заплановані результати

мають бути досягнуті за мінімально можливих сил та засобів або їх оптимального набору. Крім того, ефективність передбачає наявність певних відчутних економічних та соціальних наслідків у вигляді монетизації доходів, наявності великої кількості вироблених товарів або спожитих послуг. Діяльність суб'єктів публічної адміністрації та їх посадових осіб повинна бути спрямована на пошук найбільш оптимальних шляхів досягнення запланованих цілей а також удосконалення процесів вирішення наявних проблем в економічній сфері із мінімальними кадровими, організаційними та фінансовими витратами.

11. Принцип своєчасності. Розробка управлінських заходів в рамках реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки має відповідати наявним викликам та загрозам країни, більш того, такі заходи або рішення мають прийматися не тільки без затримки, але й завчасно – на основі прогнозів розвитку економічних відносин. Реалізація принципу своєчасності дозволяє мінімізувати шкоду від зовнішніх та внутрішніх загроз національній економіці, а також соціально-економічним правам та свободам громадян.

12. Принцип контролю. Цей принцип є органічним втіленням іншого принципу – плановості. Ми вказували на те, що при складанні планів мають бути визначені строки виконання та відповідальні виконавці певних заходів. Забезпечення дієвого контролю при реалізації державної політики в сфері економічної безпеки держави має ґрунтуватися на дієвій системі моніторингу економічної безпеки держави та її окремих складових; системі критеріїв та показників ефективності реалізації державної політики у досліджуваній сфері; створенні мережі контролюючих та наглядових органів із відповідними повноваженнями; забезпеченні швидкого та відкритого зворотного зв'язку за наслідками проведення контрольних заходів.

13. Принцип гнучкості. Відповідно до цього принципу державна політика в сфері забезпечення економічної безпеки має формуватися та реалізовуватися таким чином, щоб до неї можливо було вносити корективи в залежності від нових зовнішніх та внутрішніх викликів, загроз, об'єктивних й суб'єктивних змін у соціально-політичному житті країни. Принцип гнучкості дозволяє

уповноваженим суб'єктам впроваджувати нові форми та методи здійснення політики, застосовувати нові технології, фінансові та матеріальні ресурси.

Усі перелічені принципи організації та реалізації державної політики в сфері економічної безпеки ми можемо віднести до групи універсальних (загальних) принципів. Зовсім іншу групу складають принципи спеціальні. Їх відмінність в тому, що вони описують організаційну складову формування та реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки.

1. Галузевий принцип. Як ми визначали у попередніх розділах роботи, економічна безпека є складним утворенням, до елементів якого відносяться фінансова, макроекономічна, виробнича, енергетична, зовнішньоекономічна та інвестиційно-інноваційна безпеки. Крім того, у якості факультативного елементу ми виділяли так звану гуманітарну безпеку, яка складається із продовольчої, соціальної та демографічної безпеки. Отже, формування загальної державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки має здійснюватися на основі реалізації галузевих політик в сфері фінансової, виробничої, енергетичної, макроекономічної та інших видів безпеки.

2. Територіальний принцип. Формування та реалізація загальнодержавної політики в сфері забезпечення економічної безпеки має відбуватися на основі врахування регіональних особливостей країни – від стану економічної безпеки кожного регіону залежить загальна економічна безпека нашої країни. В той же час прийняті в рамках держави загальнонаціональні рішення, що спрямовані на забезпечення економічної безпеки, мають знайти висвітлення в регіональних програмах соціально-економічного розвитку, які розробляються місцевими органами влади та органами місцевого самоврядування.

3. Функціональний принцип. Зазвичай цей принцип описується у науковій літературі пристосовано до побудови управлінського апарату за окремими функціями, що виконує державний орган. Разом із цим в залежності від функціональних напрямів можна виділяти нормативно-інституційну політику в сфері економічної безпеки, політику забезпечення економічних прав громадян, політику розвитку національної економіки та економічних відносин, політику

цифровізації економічних відносин, забезпечення економічної та фінансової грамотності населення, правоохоронну політику в сфері економічної безпеки, а, отже, формування та реалізація державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки має здійснюватися також відповідно до цих напрямів.

Отже, принципи державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави виступають своєрідними стандартами, керівними ідеями, правилами, за яких здійснюється формування та реалізація державної політики в сфері економічної безпеки.

Органічним продовженням аналізу теоретичних засад державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави є дослідження функцій такої політики як основних напрямів діяльності держави у цій сфері.

Досягнення такої мети забезпечується вирішенням наступних завдань: 1) здійсненням загальнотеоретичного аналізу функцій держави та державних органів; 2) дослідженням існуючих наукових поглядів на сутність та критерії класифікації функцій державної політики у різних сферах суспільно-політичного життя; 3) формулюванням авторського підходу до змісту та переліку функцій державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Аналіз останніх наукових публікацій дає змогу зробити висновок, що окремі питання змісту функцій держави та її органів в правоохоронній сфері були предметом наукових пошуків О.І. Безпалової та К.Л. Бугайчука [63; 114]; державну політику та її складові елементи щодо гуманітарної та економічної сфер досліджували З.В. Гбур, Г.Й. Пузанова, М.В. Співак, О.М. Чечель [115–118]; адміністративно-правовий аспект державної політики висвітлювався в працях П.М. Петровського та О.Ю. Ткаченка [119; 120]. В той же час ми констатуємо, що за останні роки спеціального наукового дослідження функцій державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави не проводилося.

Для того, щоб провести належний аналіз функцій державної політики у сфері економічної безпеки держави, необхідно приділити належну увагу категоріальному апарату, який буде використовуватися у цій частині роботи.

За загальним правилом функція являє собою зовнішній прояв властивостей будь-якого об'єкта в даній системі відносин [121, с. 526]. Інші наукові роботи надають цьому терміну декілька значень: виконання, здійснення, діяльність, обов'язок, призначення, роль [122, с. 128].

У теоретичних наробках із державного управління функцію розуміють як сукупність однорідних спеціалізованих робіт (дій, операцій), здатність реалізації яких підтримується в організації, обов'язок (іноді – здатність) оператора (технічного об'єкта або людини) виконувати яку-небудь операцію [102, с. 745].

Безсумнівно, що коли мова йде про функції державної політики, вони мають органічно бути пов'язаними із загальними функціями держави. Так, на думку Н.М. Крестовської, функції держави – це основні напрями і сторони діяльності держави, що виражають її сутність та соціальне призначення [123]. О.С. Піголкін говорить про функції держави, як про напрями її діяльності з вирішення загальносуспільних справ суспільства, узгодження та забезпечення інтересів його суб'єктів. Функції держави, на його думку, це основні напрями діяльності держави з вирішення основних завдань, що стоять перед державою на тому чи іншому етапі її розвитку і являють собою засіб їх реалізації [124, с. 152]. Цікавою є позиція О.Ф. Скакун, яка вказує на те, що «конкретна функція являє собою єдність змісту, форм і методів здійснення державної політики у певній сфері забезпечення безпеки суспільства і характеризується відомою самостійністю, однорідністю, повторюваністю. Вивчення функцій, на думку дослідниці, дає можливість визначити характер діяльності держави, її пріоритети на певному етапі розвитку, а також оцінити рівень її організованості й ефективності» [125, с. 133].

Фахівці із теорії держави та права переважно виділяють дві групи функцій держави: внутрішні та зовнішні. До внутрішніх функцій фахівці відносять наступні: економічну, соціальну, правоохоронну, культурну, інформаційну, правозахисну, фінансову, соціальну, гуманітарну, екологічну; до зовнішніх функцій – функцію забезпечення безпеки держави, функцію міжнародного співробітництва тощо [123; 126, с. 60–62].

Отже, загальними ознаками функцій держави можна назвати наступні:

- це основні напрями діяльності держави;
- через функції держави конкретизуються та вирішуються її завдання на відповідному етапі існування;
- функції держави виражають пріоритетні напрями її розвитку;
- функція об'єднує в собі зміст, форми і методи здійснення державної політики у певній сфері діяльності суспільства.

Раніше ми зазначали, що державна політика в сфері забезпечення економічної безпеки держави представляє собою закріплену чинним законодавством України систему нормативних, організаційних, управлінських заходів, яка реалізується, в основному уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації при участі політичних партій, інститутів громадянського суспільства та представників бізнес середовища з метою впорядкування та розвитку суспільних економічних відносин, забезпечення реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, а також створення умов для подальшого розвитку і зростання національної економіки та забезпечення конкурентоспроможності держави у світовому економічному середовищі.

Наведене визначення дає нам змогу говорити, що функції державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави також пов'язані із функціями публічного (державного) управління та функціями суб'єктів публічної адміністрації, оскільки саме вони відповідальні за реалізацію державної політики у сфері економічної безпеки. Зокрема, на думку І.Л. Бородіна, функції публічного управління – це самостійні та якісно однорідні *складові діяльності суб'єктів публічного управління* (курсив – авт.), об'єднані між собою єдиною метою, особливостями реалізації. Функції публічного управління здійснюються через форми і методи публічного управління, які показують шляхи і засоби процесу публічного управління [127, с. 24].

Функції управління, відповідно до поглядів Ю.П. Битяка, це певні управлінські дії, *конкретні напрями управлінського впливу суб'єкта управління на об'єкт управління* (курсив – авт.), в яких і за допомогою яких розкривається зміст управління та досягається його мета. Вчений зазначає, що функції є

складовими змісту управлінської діяльності, мають об'єктивний, універсальний характер, характерні для всіх управлінських зв'язків, зумовлені цілями (завданнями) управління, є відносно самостійними та однорідними, здійснюються від імені держави [122, с. 129–130].

Д.М. Бахрах у своїх роботах наголошує, що функцію можна розуміти як один із загальних *способів організації, адміністративного впливу виконавчої влади* (курсив – авт.) на підвладних (інструментальний підхід). У літературі такі функції найчастіше називають загальними функціями управління. «Загальні функції – це загальні, типові способи інформаційної взаємодії між суб'єктами і об'єктами соціального управління. Вони відрізняються один від одного безпосередньою метою, змістом, процедурами здійснення, використовуваною інформацією. До числа загальних функцій можна віднести: прогнозування, планування, нормативне регулювання, методичне керівництво, роботу з кадрами, облік, контроль і ін.» [128, с. 166].

Подібні функції виокремлюються науковцями не тільки з позицій управлінського впливу органів виконавчої влади на підпорядковані об'єкти, а також з позицій діяльності окремих органів держави. Зокрема у працях К.Л. Бугайчука функції виділялися пристосовано до публічного адміністрування в органах Національної поліції, як конкретні складові його змісту, які мають об'єктивний, універсальний та державно-владний характер та спрямовані на оптимізацію організаційної структури системи Національної поліції України, врегулювання внутрішніх управлінських процедур, впорядкування організаційних відносин, а також організацію забезпечувальних процедур адміністрування в системі Національної поліції [114, с. 65].

Засновуючись на наведених наукових підходах та здобутках фахівців у різних галузях юридичної науки, доцільно зробити наступні висновки:

1) функції державної політики в сфері економічної безпеки безпосередньо пов'язані та зумовлюються загальними функціями держави;

2) оскільки державна політика реалізується, в основному органами публічної адміністрації, то її функції можна виокремити, засновуючись на функціях цих суб'єктів адміністративно-правових відносин;

3) адміністративно-правова природа реалізації державної політики в сфері економічної безпеки впливає також з того, що відповідні державні органи мають організаційно-владні повноваження щодо реалізації певних нормативно-правових приписів у визначених управлінських формах та за допомогою нормативно визначених методів управлінського впливу;

4) функції державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки можна розглядати, по-перше, як загальні напрями діяльності держави щодо створення стабільної системи економічної безпеки, яка включає нормативно-правову основу, перелік органів, які уповноважені здійснювати реалізацію нормативних приписів, систему визначених принципів, форм та методів реалізації політики тощо; а, по-друге, як окремі групи однорідних дій суб'єктів публічної адміністрації щодо впорядкування, розвитку та захисту суспільних економічних відносин, забезпечення реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, а також створення умов для подальшого розвитку і зростання національної економіки;

5) функції державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави відображають в тому числі сутність та призначення публічного управління у цій сфері, що вказує на адміністративно-правову природу її реалізації.

Доречним, на нашу думку, буде аналіз класифікацій функції державної політики в інших сферах діяльності держави, відмінних від економічної. Так Г.Й. Пузанова вказує на те, що функції державної політики іноземного інвестування можна визначити як основні напрями діяльності державних органів, що виражають сутність і призначення державного управління іноземним інвестуванням. Вчена, зокрема, виділяє: 1) цілевстановлюючі функції – прогнозування, планування, програмування; 2) ресурсозабезпечувальні функції – фінансування, стимулювання, кадрове забезпечення; 3) організаційно-розпорядчі

функції – керівництво, координація, організація, регулювання, нагляд, контроль [116, с. 72]. Слід додати, що на її думку головними функціями державної політики іноземного інвестування є регулятивна та охоронна [116, с. 73]. П.М. Петровський наголошує на тому, що запобігання й гарантування – дві основні функції державної політики, що діалектично доповнюють одна одну, адже запобігання проявів наростання негативних тенденцій передбачає й зумовлює гарантування позитивних і навпаки [119, с. 146]. Н.В. Гунчак вказує на присутність інформаційно-аналітичної функції державної політики інтелектуалізації національного господарства [129, с. 189].

Якщо ми розглянемо функції держави щодо сфери економіки, то у наукових працях ми можемо побачити, що виокремлюються:

1) цільова функція, яка передбачає постановку конкретних цілей у галузі економічного й соціального розвитку держави й визначення терміну їх реалізації;

2) спрямівна і координаційна функції, що забезпечують вибір шляхів досягнення поставлених цілей;

3) стимуляційна функція, яка реалізовується через систему різноманітних пільг (субсидій, дотацій, податків тощо), за допомогою яких державні органи забезпечують просування економіки в заданому напрямі;

4) контрольна функція, яка припускає контроль з боку державних органів за дотриманням господарськими суб'єктами економічних і правових норм у процесі їхньої господарської діяльності;

5) функція захисту економічного порядку [130].

З.В. Гбур та І.О. Ревак наводять наступний перелік функцій держави в сфері економічної безпеки:

1) Інформаційна. Полягає у постійному інформуванні суб'єктів економічної безпеки про реальні та потенційні загрози.

2) Попереджувальна (превентивна). Пов'язана з використанням комплексу заходів, спрямованих на недопущення або зменшення економічних втрат, та з можливістю проведення профілактичних заходів, спрямованих на запобігання настанню потенційних загроз в економічній сфері.

3) Практична. Полягає у науковому обґрунтуванні макроекономічної політики держави, порядку застосування принципів і методів раціонального господарювання та підвищення рівня економічної безпеки.

4) Прогностична. По суті вона зводиться до розробки прогнозів довгострокових програм економічного розвитку з урахуванням потенційних загроз.

5) Регулююча. Полягає у посиленні взаємозв'язку економічної політики та основних напрямів інноваційного і соціально-економічного розвитку держави й адміністративно-територіальних одиниць.

6) Захисна. Зводиться до посилення економічної безпеки, включаючи контроль за дотриманням законодавчих норм.

7) Контрольна. Виявляється у контролі за правильністю застосування суб'єктами економічної безпеки відповідних методів і важелів у конкретній ситуації, пов'язаній зі захистом національних інтересів та запобіганням потенційним загрозам [115, с. 3; 131, с. 245–246].

О.М. Чечель до основних функцій економічної політики держави відносить: забезпечення правопорядку в країні в цілому, без чого неможливе ефективне функціонування будь-якої сфери суспільного життя, у тому числі й економічної; гарантії дотримання всіма членами суспільства, у тому числі і учасниками ринку, загальноприйнятих «правил гри»; створення і підтримку інфраструктури, на основі якої повинна ефективно функціонувати економіка країни; створення і підтримку соціального фону, що сприяє нормальному функціонуванню економіки [118].

Отже, функції державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави, на нашу думку, слід розуміти в двох аспектах:

– як основні напрями діяльності держави щодо розбудови, підтримки стабільності та захисту системи економічної безпеки, як органічної складової національної безпеки держави;

– як складові елементи управлінської діяльності уповноважених суб'єктів публічної адміністрації, які представляють собою окремі групи їх систематичних, однорідних, дій, спрямованих на вирішення завдань державної політики в сфері

економічної безпеки, забезпечення та реалізацію економічних прав громадян, а також стабільність і захищеність національної економіки від внутрішніх та зовнішніх загроз [588].

Відповідно до першої складової доцільно виділити загальносистемні функції державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави:

1. Нормативна функція. В її рамках держава в особі уповноважених органів приймає закони та підзаконні акти в сфері забезпечення економічної безпеки держави. Ці документи містять в собі права та обов'язки фізичних та юридичних осіб в сфері економіки, певні нормативи щодо провадження економічної діяльності, правила організації та здійснення фіскальної та митної політики, роботи банківської системи, сприяння поліпшенню інвестиційного клімату, протидії економічним правопорушенням тощо.

Серед зазначених актів слід відмітити Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [59], Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI [60], Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI [132], Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [84], Закони України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» від 01.07.2010 № 2411-VI [133], «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03.2000 № 1602-III [87], «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III [134], «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-XII [85].

2. Інституційна функція. Вона полягає у створенні системи суб'єктів реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави. Здійснення такої функції відбувається шляхом ухвалення законів та підзаконних актів з питань правового статусу зазначених органів держави. Інституційна функція виражається у здійсненні інших заходів організаційного характеру щодо забезпечення роботи цих державних органів: підбір та навчання персоналу, виділення матеріальних та фінансових ресурсів тощо.

До системи відповідних суб'єктів слід віднести Міністерство економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства, Міністерство фінансів України,

Міністерство енергетики та захисту довкілля України, Національний банк України, Раду Національної безпеки та оборони України тощо.

3. Регуляторна функція. Суб'єкти публічної адміністрації для реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки мають повноваження застосовувати різноманітні механізми регулювання господарської діяльності з метою забезпечення стабільного стану елементів економічної безпеки. Серед таких механізмів слід виділити видання актів управління нормативного та індивідуального характеру, реалізацію процедур ліцензування, квотування, регулювання цін та тарифів, застосування нормативів та лімітів, здійснення державного замовлення, надання пільг [59].

В рамках регуляторної функції уповноваженими суб'єктами приймаються особливі документи – регуляторні акти. Так, відповідно до положень Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003 № 1160-IV державна регуляторна політика у сфері господарської діяльності – напрям державної політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності. В свою чергу регуляторні акти слід визначити як прийняті уповноваженим регуляторним органом нормативно-правові акти, які спрямовані на правове регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання [135].

4. Правоохоронна функція. За загальними науковими поглядами правоохоронна функція держави – це самостійний комплексний напрямок діяльності держави, який реалізується системою суб'єктів, що уповноважені виключно в рамках закону з використанням відповідних форм та методів вживати юридичних заходів впливу (в тому числі примусових) з метою досягнення

бажаного соціального ефекту – охорони права в цілому, забезпечення охорони законності і правопорядку, прав і свобод громадян зокрема [63, с. 27]. Отже, правоохоронна функція державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки являє діяльність спеціально уповноважених органів держави, що спрямовується на охорону економічних прав і свобод громадян та юридичних осіб, забезпечення економічних інтересів держави, протидію економічним злочинам та іншим правопорушенням, зокрема пов'язаними із корупційними діями. Отже, в широкому сенсі правоохоронна функція спрямована на підтримання режиму законності та правопорядку в сфері економічної безпеки.

До суб'єктів реалізації правоохоронної функції державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави слід віднести Національне антикорупційне бюро, Національне агентство із запобігання корупції, Державне бюро розслідувань, Національну поліцію України, Службу безпеки України, Прокуратуру України, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

5. Освітня функція. Виокремлення такої функції є доцільним, оскільки враховує загальноприйняте розуміння економічної безпеки з позиції окремої людини (економічна безпека, як захищеність економічних прав та інтересів людини, стабільність її доходів та гарантія робочого місця). Освітня функція державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави є органічним втіленням функціонального принципу забезпечення економічної та фінансової грамотності населення. Освітня функція реалізується в декількох аспектах. По-перше, в рамках профільної економічної освіти, яка надається у закладах вищої освіти за відповідними спеціальностями. Випуск таких фахівців прямо працює на формування кадрового ядра, що здатен в майбутньому працювати на забезпечення економічної безпеки держави. По-друге, в рамках профільної освіти у 10–11 класах, де викладається предмет «Економіка», цілями якої є засвоєння фундаментальних знань про економічне життя суспільства, формування світогляду цивілізованої людини, що визнає такі загальнолюдські

цінності, як свобода діяльності та вибору, право приватної власності, дотримання законності тощо, сприяння розвитку навичок раціональної економічної поведінки людини як споживача, найманого працівника, підприємця, платника податків, користувача суспільних благ, члена місцевої громади, активного виборця [136]. По-третє, освітня функція проявляється у здійсненні правової освіти населення та цільової освіти із фінансової грамотності. Необхідність правової освіти населення на державному рівні була закріплена окремим Указом Президента України, який наголосив на потребі підвищення загального рівня правової культури та вдосконалення системи правової освіти населення, набуття громадянами необхідного рівня правових знань, формування у них поваги до права [137]. В рамках правової освіти актуальності набувають освітні програми із підвищення фінансової грамотності усіх верств населення, яка виступає фундаментом економічної безпеки, разом із тим в цьому напрямі державна політика досі не отримала належної організації та розвитку.

6. Інформаційна функція. Виокремлення інформаційної функції державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки є обґрунтованим кроком, оскільки основні меседжі та кроки держави в сфері забезпечення економічної безпеки мають своєчасно та відкрито (за певних умов) доноситися до бізнес середовища, засобів масової інформації, представників громадянського суспільства. В інформаційній функції важливу роль відіграє роз'яснювальна та пропагандистська робота, спрямована на ствердження базових принципів економічної діяльності держави та захисту її економічного простору.

Завданням уповноважених державних органів є також створення якісних інформаційних програм, сюжетів, публікацій та інших продуктів з питань гарантування економічних прав громадян, розвитку підприємництва тощо. Громадяни, підприємці, суб'єкти господарювання мають право на отримання достовірної інформації про стан окремих сфер діяльності держави, що входять до галузі економічної безпеки.

Організація такої діяльності врегульована Законом України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого

самоврядування в Україні засобами масової інформації». Відповідно до положень згаданого нормативного акту висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні – це одержання, збирання, створення, поширення, використання і зберігання інформації про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб про роботу цих органів. В свою чергу органи державної влади та органи місцевого самоврядування зобов'язані надавати засобам масової інформації повну інформацію про свою діяльність через відповідні інформаційні служби органів державної влади та органів місцевого самоврядування, забезпечувати журналістам вільний доступ до неї, крім випадків, передбачених Законом України «Про державну таємницю», не чинити на них будь-якого тиску і не втручатися в їх виробничий процес [138].

Якщо розглядати державну політику в сфері забезпечення економічної безпеки держави з процесуальної сторони, тобто як її реалізацію, – певні дії управлінського характеру уповноважених суб'єктів публічної адміністрації, то можна виокремити наступні функції, які умовно можна назвати процесними:

1. Інформаційно-аналітична функція, яка є своєрідною відправною точкою реалізації державної політики в сфері економічної безпеки. Аналіз пристосований для вивчення та оцінки певної інформації про стан економічних відносин та економічних систем, вивчення закономірностей їх функціонування та передумов подальшого розвитку, наявність загроз внутрішнього та зовнішнього характеру для економіки держави. В рамках інформаційно-аналітичної функції уповноваженими суб'єктами здійснюється збір, обробка, зберігання, аналіз, узагальнення та передача інформації про стан економічної безпеки держави в цілому та її складові елементи.

2. Функція прогнозування. Оскільки державна політика в сфері забезпечення економічної безпеки залежить від змін у суспільно-політичній ситуації в світі та країні та обумовлюється виникненням нових зовнішніх та внутрішніх загроз, – то прогнозування розвитку економіки країни, вироблення превентивних механізмів у випадку погіршення економічних відносин є не тільки доцільним, але й необхідним

заходом. При прогнозуванні визначають можливі варіанти розвитку подій в економічній сфері країни, майбутній стан економіки, перелік актуальних на час прогнозу загроз та порушень економічних відносин та обираються можливі варіанти дій органів державної влади та їх уповноважених осіб з метою коригування суспільних відносин та приведення економічної системи країни до належного стану.

Прогнозування має відбуватися за наступним алгоритмом: 1) визначення поточного стану економіки, потенційних та реальних загроз; 2) який стан економічних відносин та складових економічної безпеки є бажаним; 3) яким чином цього досягти; 4) які рішення мають бути прийняті, які вони матимуть наслідки; 5) хто має бути залучений до цих процесів; 6) які варіанти розвитку ситуації ми очікуємо.

Вважається, що «в сфері економіки серед основних методів прогнозування виділяють інтуїтивні (експертні) та формалізовані. Інтуїтивні методи прогнозування використовуються в тих випадках, коли неможливо врахувати вплив багатьох факторів через значну складність об'єкта прогнозування. Серед інтуїтивних методів важливе місце відводиться методу експертних оцінок (індивідуальних та колективних). Для отримання таких оцінок можуть використовуватись анкети, опитування, таблиці матричний метод, метод мозкового штурму та ін. Формалізовані методи прогнозування базуються на аналітичних сітках, що містять рівняння, які репрезентують і сукупний попит, і сукупну пропозицію. До групи формалізованих методів входять методи екстраполяції та моделювання» [139, с. 9–10; 614].

В сфері бюджетної та фінансової безпеки, соціально-економічного розвитку регіонів розроблення прогнозних та програмних документів здійснюється за окремою постановою Кабінету Міністрів України, якою затверджено типову структуру прогнозу економічного і соціального розвитку України на п'ять років, типову структуру прогнозу економічного і соціального розвитку України на наступний та два подальші роки, типову структуру прогнозу розвитку галузі економіки на п'ять років, перелік галузей економіки, щодо яких розробляється прогноз на п'ять років [140].

3. Функція планування. Вона є наслідком реалізації принципу плановості і полягає у визначенні мети, завдань та ключових цілей діяльності держави в сфері розвитку економіки держави та забезпечення її економічної безпеки. Функція планування обов'язково включає в себе етапи цілепокладання та прогнозування розвитку економічних відносин на підставі отриманих даних та інформації. Кінцевою формою вираження планування є відповідні програми соціально-економічного розвитку, а також заходи, стратегії та концепції запобігання негативним явищам в сфері економіки, в т.ч. протидії злочинам та іншим правопорушенням.

На нашу думку, планування та прогнозування слід відрізнити одне від одного, оскільки при плануванні видається конкретний управлінський акт із чітким визначенням заходів, строків, виконавців тощо. В свою чергу прогнозування є не настільки точним. Прогнозування скоріше говорить про концептуальні положення та вірогідні напрями, за якими має будуватися політика в сфері забезпечення економічної безпеки. Більш того, при прогнозуванні можуть виділятися декілька варіантів розвитку ситуації, робитися припущення, що робить цей процес більш абстрактним. У сфері економічної безпеки плани соціально-економічного розвитку країни та окремих регіонів, які містять у собі заходи забезпечення фінансової, виробничої, інвестиційної безпеки областей, розробляються відповідно до Порядку розроблення та виконання державних цільових програм та розроблення програм економічного і соціального розвитку України [87; 141].

4. Організаційна функція, за допомогою якої створюються системи управління в сфері економіки та економічної безпеки держави. Вона включає створення певних управлінських органів, визначення їх предметної та територіальної компетенції, впорядкування структури, штату, фінансування, внутрішньоорганізаційних зв'язків тощо. Тобто основним призначенням цієї функції є формування дієвого інституційного виконавського ланцюга, завдяки якому буде здійснюватися реалізація державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки.

5. Функція взаємодії та координації, яка складається у побудові дієвого механізму узгоджених дій всіх суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави для виконання завдань та досягнення спільної мети їх діяльності. Координація проявляється у забезпеченні узгодженості дій усіх суб'єктів реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки за місцем, часом та цілями, і, таким чином, вона забезпечує системне функціонування системи захисту економічних інтересів держави.

6. Функція обліку та контролю. Є важливою функцією державної політики, оскільки спрямована на здійснення збирання, зберігання та обробки даних про діяльність суб'єктів забезпечення економічної безпеки, наявність необхідних ресурсів, виявлені недоліки в роботі та напрями її покращення. В свою чергу при контролі уповноважені суб'єкти аналізують ступінь досягнення задекларованих цілей державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки, порівнюють отримані результати із запланованими з метою подальшої оптимізації своєї роботи та виправлення виявлених помилок.

Процес обліку та контролю представляє собою декілька пов'язаних між собою етапів:

- встановлення ключових критеріїв та показників забезпечення економічної безпеки держави;
- збір даних про результати економічної діяльності країни, їх узагальнення та класифікація;
- порівняння отриманих та еталонних даних про стан економічної безпеки країни за різними сферами;
- внесення коректив в механізм захисту економічної безпеки з метою усунення виявлених недоліків та удосконалення тих напрямів, робота за якими відповідає загальним цілям.

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

1. Принципи державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави доцільно визначити як закріплені у нормативно-правових актах стандарти (керівні ідеї, правила, вимоги) діяльності уповноважених суб'єктів

держави, які спрямовані на впорядкування та розвиток суспільних економічних відносин, забезпечення реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, а також створення умов для подальшого розвитку і зростання національної економіки і забезпечення конкурентоспроможності держави у світовому економічному середовищі.

2. Класифікацію принципів державної політики в сфері економічної безпеки можливо здійснювати за різноманітними параметрами. В той же час ми пропонуємо поділяти їх на дві основні групи: 1) універсальні (загальні) принципи, які можуть бути застосовані до більшості сфер соціально-політичного та соціально-економічного життя держави; 2) організаційні, які характеризують предметний та просторовий компоненти формування та реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави.

До першої групи, на нашу думку, слід віднести принципи верховенства права, законності, дотримання прав людини та заборони дискримінації, гласності та публічності, системності, комплексності, науковості, свободи економічної діяльності, плановості, ефективності, своєчасності, контролю, гнучкості. До другої групи принципів нами віднесено галузевий, територіальний та функціональний принципи.

3. У сучасній науковій літературі немає єдиного підходу до визначення терміну «функції державної політики», фахівці у своїх роботах здебільшого виокремлюють або функції держави, пристосовані до певної сфери суспільного життя, або функції окремих державних органів.

4. На нашу думку, функції державної політики в сфері економічної безпеки безпосередньо пов'язані та зумовлюються загальними функціями держави. Крім того, оскільки державна політика реалізується в основному органами публічної адміністрації, то її функції також можна розглядати, засновуючись на функціях відповідних державних органів стосовно сфери економічної безпеки.

5. Функції державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки доцільно розглядати: 1) як загальні напрями діяльності держави щодо створення

стабільної системи економічної безпеки, яка включає нормативно-правову основу, перелік органів, які уповноважені здійснювати реалізацію нормативних приписів, систему визначених принципів, форм та методів реалізації політики тощо; 2) як окремі групи однорідних дій суб'єктів публічної адміністрації щодо впорядкування, розвитку та захисту суспільних економічних відносин, забезпечення реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, а також створення умов для подальшого розвитку і зростання національної економіки [603].

7. У відповідності до першого підходу доцільно виокремити загальносистемні функції державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави: нормативну, інституційну, регуляторну, правоохоронну, освітню, інформаційну. Враховуючи інший аспект розуміння функцій державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки, слід виділити процесні функції: інформаційно-аналітичну, прогнозування, планування, взаємодії та координації, обліку та контролю.

1.4. Правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави та місце серед них адміністративного законодавства

Державна політика в сфері забезпечення економічної безпеки держави являє собою закріплену чинним законодавством України систему законодавчих, організаційних, управлінських заходів, яка реалізується в основному уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації за участю політичних партій, інституцій громадянського суспільства та представників бізнес середовища з метою впорядкування та розвитку суспільних економічних відносин, забезпечення реалізації та захисту соціально-економічних прав і свобод громадян, а також створення умов для подальшого розвитку і зростання

національної економіки та забезпечення конкурентоспроможності держави у світовому економічному середовищі.

На підставі вищезазначеного можна зробити висновок, що ефективна реалізація державної політики в сфері економічної безпеки потребує наявності певного правового базису, який має декілька подібних назв «правові засади», «правова основа», «нормативно-правові засади» та ін. В той же час у науковій літературі немає єдиного визначення змісту цих термінів. Більше того, можна стверджувати, що сучасні загрози національній безпеці України та економічній безпеці, як її складової, вимагають ретельного аналізу та удосконалення правових норм, які регулюють відповідні суспільні відносини та політику держави в цій сфері.

Питання правових засад реалізації державної політики в сфері місцевого самоврядування та надання адміністративних послуг розглядалися у наукових працях О.В. Звіздай та А.В. Капуловського [142; 143]. Щодо сфери правоохоронної діяльності і правосуддя, то можемо відмітити праці О.І. Безпалової, К.Л. Бугайчука, К.В. Муравйова та М.І. Шатернікова [144, с. 89; 145, с. 304–305; 146, с. 157; 147, с. 112]. Деякі аспекти правового забезпечення державної політики в економічній сфері досліджувалися М.Ф. Криштановичем та Л.М. Акімовою [148; 149]. Разом із цим слід зазначити, що на даний час відсутній комплексний погляд на проблему визначення правих засад реалізації державної політики в сфері економічної безпеки України, відсутні наукові дослідження щодо визначення самого змісту поняття «правові засади», а також аналізу системи нормативних актів з питань реалізації цієї політики, що, на наш погляд, надає цій частині нашого дослідження актуальності та наукової новизни.

Слід також звернути увагу на важливість аналізу адміністративно-правового регулювання реалізації державної політики в сфері економічної безпеки, оскільки саме воно, на наш погляд, є ключовим елементом, який забезпечує втілення владних розпоряджень у повсякденну діяльність учасників суспільних відносин в сфері забезпечення економічної безпеки.

Зрозуміло, щоб належним чином визначити правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, доцільно визначитися із змістом базових понять, які мають відношення до предмету наукової публікації, зокрема «правові засади», «правове регулювання» та ін.

К.В. Муравйов у роботі з питань правових засад реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань пропонує розуміти їх як систему нормативно-правових актів, якими визначаються юридичні підстави, порядок, межі та ключові орієнтири, з урахуванням яких відбувається здійснення такої політики [146, с. 157]. О.І. Безпалова, аналізуючи державну політику у правоохоронній сфері, зазначає, що цей процес потребує передусім вироблення та прийняття відповідних нормативно-правових актів, які виступають правовими засадами реалізації державної політики у правоохоронній сфері [144, с. 89].

У деяких наукових працях можна зустріти й інший підхід до визначення правових засад. Так, Е. Шевченко вказує на те, що правові засади є за своєю сутністю базовими нормами права, однак своє безпосереднє втілення вони знаходять у відповідних нормативно-правових актах, які визначають особливості статусу державного органу [150, с. 166, 168]. Подібно до цієї точки зору М.І. Шатерников вказує на те, що правові засади діяльності господарських судів визначені в нормативно-правових актах, а тому *санкціоновані й забезпечені уповноваженими державою органами* (читай – норми права; курсив. – авт.), це непорушні правила діяльності місцевих, апеляційних та касаційного господарського суду щодо захисту порушених або оспорюваних прав й охоронюваних законом інтересів суб'єктів підприємницької діяльності, вжиття заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням, а також діяльності, пов'язаної із організацією господарського судочинства [147, с. 112]. А.В. Капуловський, досліджуючи правові засади надання адміністративних послуг, висловлює наступну думку: «Слід виокремити основний документ, нормами якого визначені правові засади реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб у сфері надання адміністративних послуг, – Закон України «Про адміністративні послуги» [143].

В. Назаров та Г. Омеляненко у своїх роботах під засадами кримінального провадження *розуміють виражені в кримінально-процесуальному праві вихідні нормативно-керівні начала* (курсив – авт.), що характеризують його зміст і закріплені в ньому закономірності, що набули нормативного закріплення в Конституції України, Кримінально-процесуальному кодексі та в інших законодавчих актах [151, с. 31]. Г.С.Ткаченко, аналізуючи особливість проходження служби в органах місцевого самоврядування, наголошує на тому, що основні правові засади служби в органах місцевого самоврядування закріплені в Конституції України, Законах України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 07.06.2001, «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997, «Про статус депутатів місцевих рад» від 11.07.2002 [152, с. 104]. С.М. Кушнір у роботі, присвяченій правовим засадам організації та здійснення громадського контролю в Україні, вказував на те, що для досягнення мети дослідження слід проаналізувати основні нормативно-правові акти, які регулюють різні форми та напрямки громадського контролю в Україні, сформулювали ряд пропозицій до чинного законодавства та окреслити перспективи подальшого наукового дослідження даної тематики [153, с. 29].

Отже, на підставі аналізованих визначень та наробок науковців, можна зробити висновок, що поняття «правові засади» розуміється із декількох різних позицій:

- як система нормативно-правових актів, що регулює певну сферу суспільних відносин або функціонування їх суб'єктів;
- як норми права, що встановлюють правила діяльності суб'єктів суспільних відносин, що містяться в законодавчих актах;
- як керівні начала (принципи) відповідної діяльності окремих органів, що закріплені нормами відповідних законодавчих та підзаконних актів.

Дуже близьким за своїм значенням до терміну «правові засади» є поняття «правова основа». Зазначимо, що ці визначення дуже часто використовуються як синоніми, або як дуже близькі за змістом сутності, що вимагає від нас наукового аналізу цього питання.

Наприклад, правову основу оперативно-розшукової діяльності з протидії втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність визначають як закріплені в нормативно-правових актах, науково обґрунтовані, теоретично осмислені та викликані практичною необхідністю правила, що визначають правові, організаційні й тактичні положення використання оперативно-розшукових можливостей з метою забезпечення легальної діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів [154, с. 88–89].

У працях, присвячених питанням публічного адміністрування, також вказується на те, що правову основу публічного адміністрування в органах Національної поліції слід визначити як сукупність правових норм, що закріплюються у національних та міжнародних нормативно-правових актах і регулюють суспільні відносини, які виникають в процесі владно-розпорядчої діяльності уповноважених органів, підрозділів та посадових осіб [114, с. 116–117]. Цікавою у зазначеному ракурсі виглядає позиція О.І. Якимця, відповідно до якої правові засади – це сутність змісту нормативного регулювання правовідносин. Правові засади – це правова основа, джерело, на ґрунті якого будуються різні види діяльності [155, с. 16].

У доробках науковців, що представляють сферу теорії держави і права, державного будівництва та місцевого самоврядування містяться наступні позиції: 1) для утворення державного органу необхідна правова основа, тобто видання спеціального нормативно-правового акту [156, с. 92]; 2) правова основа являє собою сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають у процесі організації й функціонування органів публічної влади, закріплюють елементи їх організації і діяльності. Норми, що становлять правову основу організації та діяльності органів публічної влади, наповнені єдиним юридичним змістом [157].

Отже, подібно до поняття «правові засади», термін «правова основа» розуміється науковцями з двох позицій: як сукупність нормативно-правових актів та як сукупність правових норм, що регулюють певні суспільні відносини або діяльність державного органу. Слід зазначити, що дійсно, у працях деяких

фахівців терміни «правова основа» та «правові засади» ототожнюються, якщо дослідники визначають їх як певну сукупність нормативних актів, що регулює визначений вид суспільних відносин.

Якщо дослідити зміст законодавства України, яке регулює організацію та реалізацію державної політики у різних сферах соціально-економічної діяльності, то можна побачити, що вони також по-різному трактують зміст засад державної політики.

Стаття 9 «Основні засади державної політики у сфері позашкільної освіти» профільного закону складається з двох частин: принципи державної політики у сфері позашкільної освіти та кінцевих цілей, на які спрямована державна політика у сфері позашкільної освіти [158].

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про культуру» основними засадами державної політики у цій сфері є: сприяння створенню єдиного культурного простору України, збереженню цілісності культури, захист і збереження культурної спадщини, забезпечення свободи творчості, захист прав інтелектуальної власності, авторського права і суміжних прав, гарантування прав громадян у сфері культури [159].

Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» складається з наступних розділів: «Загальні положення» (принципи державної регуляторної політики, планування діяльності з підготовки проектів регуляторних актів, підготовка аналізу регуляторного впливу тощо), «Здійснення державної регуляторної політики Верховною Радою України», «Здійснення державної регуляторної політики Кабінетом Міністрів України, центральними органами виконавчої влади та їх територіальними органами», «Відповідальність за порушення порядку регуляторної діяльності» [135].

Постановою Верховної Ради України «Засади державної політики України в галузі прав людини» закріплені принципи державної політики в галузі прав людини та основні напрями державної політики в галузі прав людини [160]. Нарешті, Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» у ст. 1 містить положення,

згідно з якими засади внутрішньої і зовнішньої політики визначають принципи та пріоритети державної політики у відповідних сферах [133].

Отже, нормативно-правові акти України дають змогу сформулювати наступні узагальнення щодо змісту та сутності поняття «правові засади»:

- це принципи та основні напрями (пріоритети) реалізації державної політики у відповідних сферах суспільного життя;
- це визначений порядок (процедура) здійснення та реалізації державної політики;
- це цілі, на досягнення яких спрямована державна політика.

З цього приводу маємо висловити свою думку щодо співвідношення змісту термінів «правові засади» та «правова основа».

Складова цих визначень «правова» та «правові» говорить нам про те, що в основі цих сутностей лежать норми права, тобто загальнообов'язкові, формально визначені правила поведінки, встановлені та гарантовані державою. Як відомо, норми права не можуть існувати самі по собі, вони містяться у нормативних актах – офіційних документах, прийнятих у визначеному порядку уповноваженими органами публічної влади.

Складова «засади» може ототожнюватися як із принципами та напрямками здійснення певної діяльності держави, а в нашому випадку – державної політики, так і з певною процедурою реалізації такої політики, що включає в себе мету, завдання, форми, методи реалізації державної політики, перелік уповноважених суб'єктів.

У вузькому значенні правові засади дійсно можуть розумітися у якості керівних принципів чи напрямів реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки, що закріплені відповідними нормами права. В широкому значенні правові засади можуть трактуватися як сукупність певних інституційних та організаційних правил, алгоритмів, процедур, параметрів реалізації державної політики в сфері економічної безпеки, які закріплені у нормах права, що містяться в законах та підзаконних актах України. Тобто при вузькому підході правові засади – це виключно принципи, що містяться у певному нормативному акті – законі,

концепції, стратегії. Така позиція пов'язана насамперед із тим, що термін «принцип» у багатьох наукових працях визначається через поняття «правила», «начала», «керівні засади», «ключові ідеї» тощо.

В той же час широкий підхід дозволяє відійти від розуміння принципів, як правових засад, оскільки, ми вважаємо, що правові засади – це різноманітні норми права, на підставі яких здійснюється реалізація державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки. Зазначені положення встановлюють мету та завдання державної політики, основних суб'єктів її реалізації, їх повноваження, предметну та територіальну підвідомчість, можливі межі юридичної відповідальності за порушення відповідних правових приписів. В широкому розумінні термін «правові засади» має синонімічне значення із поняттям «правова основа», тобто це комплексне, правове підґрунтя реалізації розглядуваної у цій публікації державної політики.

Отже, правові засади реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави слід визначити як систему норм права, які закріплені в чинному законодавстві України, підзаконних нормативних актах, програмних та стратегічних документах держави, які встановлюють мету, завдання, правила, порядок, процедури діяльності уповноважених суб'єктів щодо врегулювання та розвитку суспільних економічних відносин, забезпечення реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, їх захисту у випадку порушення, створення умов для подальшого розвитку і зростання національної економіки та забезпечення конкурентоспроможності держави у світовому економічному середовищі [589].

З цього визначення випливає також декілька важливих додаткових тез. Так, у нашій роботі ми наголошували на тому, що інколи поняття «правові засади» визначається як система нормативно-правових актів. В той же час вище ми вказували на те, що правовим базисом будь-якої діяльності є саме норма права, що виступає складовою частиною більш комплексного утворення – нормативно-правового акту, тобто більш коректно говорити саме про систему правових норм,

а не нормативно-правових актів, оскільки не всі норми певних нормативних актів можуть мати відношення до питання економічної безпеки.

В той же час, коли постане питання аналізу конкретних нормативних приписів щодо реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки, то його доцільно здійснювати за критеріями класифікації нормативно-правових актів: Конституція України, законодавчі акти, підзаконні нормативні акти, міжнародні нормативно-правові акти. Саме в цьому, на наш погляд, і міститься помилка деяких дослідників в частині визначення сутності терміну «правові засади», коли критерії класифікації об'єкта ототожнюють із самим об'єктом.

Складність класифікації правових норм, що регулюють питання забезпечення економічної безпеки України, зумовлюється тим, що до її складових елементів відносяться фінансова безпека, макроекономічна безпека, виробнича безпека, енергетична безпека, зовнішньоекономічна безпека, інвестиційно-інноваційна безпека тощо. Отже, ми впевнені, що дослідження правових основ організації системи економічної безпеки та реалізації державної політики у цій сфері доцільно здійснювати, засновуючись на загальноприйнятій класифікації змісту нормативно-правових актів.

1. Конституція України. Так, норми Основного закону говорять, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, тобто державна політика в будь-якій сфері має відповідати нормам Конституції.

Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом (ст. 13). Стаття 41 зазначає, що громадяни для задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної власності, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, а саме право приватної власності є непорушним. Стаття 42 містить норми про те, що кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, а держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. У разі ж порушення своїх прав Конституція України гарантує кожному право на

оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Конституція також визначає право Верховної Ради України на затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального розвитку, а також закріплює правило, згідно з яким виключно Законами України визначаються правовий режим власності, правила конкуренції антимонопольного регулювання та засади зовнішніх зносин й зовнішньоекономічної діяльності (ст. 92).

В свою чергу Кабінет Міністрів України має обов'язок із забезпечення економічної самостійності України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави. Цей вищий орган виконавчої влади розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України (ст. 116) [53].

Обласні та районні ради затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку відповідних областей і районів та контролюють їх виконання; затверджують районні і обласні бюджети, які формуються з коштів державного бюджету для їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проектів та з коштів, залучених на договірних засадах з місцевих бюджетів для реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм, та контролюють їх виконання (ст. 143) [53].

2. Законодавчі акти. До них насамперед відносяться норми кодексів України та Законів України. Серед перших профільних документів слід відмітити Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [84], Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI [132], Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI [60], Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 № 2597-VIII [161], Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [59].

Так, Господарський кодекс встановлює основні засади господарювання в Україні і регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання [59]. Бюджетним кодексом регулюються відносини, що виникають у процесі складання,

розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання та контролю за дотриманням бюджетного законодавства, і питання відповідальності за порушення бюджетного законодавства, а також визначаються правові засади утворення та погашення державного і місцевого боргу [60]. Митним кодексом України встановлені порядок і умови переміщення товарів через митний кордон України, їх митний контроль та митне оформлення, здійснення відповідно до закону державного контролю нехарчової продукції при її ввезенні на митну територію України, запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил, організація і забезпечення діяльності митних органів [132].

Наступними є закони, що визначають зовнішню та внутрішню політику держави, в т.ч. в сфері економічної безпеки: «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 № 156-VIII [162], «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 № 2411-VI [133], «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII [31], «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30.10.1996 № 448/96-ВР [163], «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 № 236/96-ВР [164], «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-XII [85].

Закон України «Про інвестиційну діяльність» спрямований на забезпечення рівного захисту прав, інтересів і майна суб'єктів інвестиційної діяльності незалежно від форм власності, а також на ефективне інвестування економіки України, розвитку міжнародного економічного співробітництва та інтеграції [85]. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» спрямований на встановлення, розвиток і забезпечення торгових та інших чесних звичаїв ведення конкуренції при здійсненні господарської діяльності в умовах ринкових відносин та визначає правові засади захисту суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції [164].

Закон України «Про національну безпеку України» говорить, що фундаментальними національними інтересами України є: сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення; інтеграція України в європейський

політичний, економічний, безпековий, правовий простір, а державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення державної, економічної, інформаційної безпеки України тощо [31].

Основними засадами внутрішньої політики в економічній сфері є: забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, досягнення високих темпів її зростання, забезпечення макроекономічної стабільності та низького рівня інфляції; проведення стабільної, раціональної та справедливої податкової політики; підвищення рівня захисту прав вкладників; забезпечення економічної збалансованості розвитку регіонів, узгодженості напрямів їх розвитку із загальнонаціональними потребами; детінізація економіки, створення сприятливих умов для діяльності економічних агентів у легальному правовому полі. В свою чергу основними засадами зовнішньої політики є: використання міжнародного потенціалу для утвердження і розвитку України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави, її сталого економічного розвитку; створення сприятливих зовнішньополітичних умов для розвитку української нації, її економічного потенціалу; підтримка розвитку торговельно-економічного, науково-технічного та інвестиційного співробітництва України з іноземними державами на засадах взаємної вигоди; забезпечення з метою повноцінного економічного розвитку, підвищення добробуту народу інтеграції економіки України у світову економічну систему [133].

Окремо слід виділити норми законів, що встановлюють правовий статус деяких суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави, а саме: «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 № 794-VII [88], «Про Національний банк України» від 20.05.1999 № 679-XIV [165], «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» від 22.09.2016 № 1540-VIII [166], «Про Антимонопольний комітет України» від 26.11.1993 № 3659-XII [167], «Про Рахункову палату» від 02.07.2015 № 576-VIII [168]. Зазначені закони закріплюють права та обов'язки відповідних органів держави в сфері забезпечення економічної безпеки, а також межі їх територіальної та предметної компетенції.

3. Підзаконні нормативні акти. Серед таких норм необхідно вказати на зміст постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України, відомчих нормативних актів центральних органів виконавчої влади, нормативних актів місцевих органів влади. Щодо актів Уряду, можна відмітити постанови «Деякі питання управління державними інвестиціями» від 22.07.2015 № 571 [169], «Про затвердження переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави» від 04.03.2015 № 83 [170], «Питання Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства» від 11.09.2019 № 838 [171], «Про Державну фіскальну службу України» від 21.05.2014 № 236 [172], розпорядження «Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері» від 15.08.2012 № 569-р [173], «Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»» від 18.08.2017 № 605-р. [174].

Отже, Кабінет Міністрів України приймає національні програми в сфері забезпечення економічної безпеки та плани, що спрямовані на їх реалізацію. В той же час Уряд України має повноваження щодо затвердження положень про центральні органи виконавчої влади, які відповідальні за формування та реалізацію державної політики в окремих сферах національної економічної безпеки держави.

Особливу увагу заслуговує роль Президента України, який є гарантом забезпечення прав і свобод громадян, гарантом стабільності в суспільстві та відповідає за напрям національної безпеки, органічною складовою якої є безпека економічна. Президент України на виконання своїх повноважень, закріплених Конституцією України, видає нормативні акти, що спрямовані на формування та реалізацію базових положень економічної безпеки, зокрема «Питання Національної ради з питань антикорупційної політики» від 25.06.2019 № 453/2019 [175], «Про Раду експертів з питань енергетичної безпеки» від 29.05.2020 № 206/2020 [176].

В контексті предмету цього дослідження важливим є роль Глави держави у керівництві та введенні в дію рішень Ради національної безпеки та оборони України. Рада національної безпеки і оборони України відповідно до Конституції

України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України. Головою Ради національної безпеки і оборони України є Президент України, який формує її персональний склад. [57]. Серед рішень РНБО, які введені в дію указами Президента України, норми яких складають правові засади формування та реалізації державної політики в сфері економічної безпеки, можна відмітити Укази «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 1 березня 2018 року «Про невідкладні заходи щодо захисту національних інтересів держави у сфері авіадвигунобудування»» від 06.03.2018 № 58/2018 [177], «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2020 року «Про застосування, скасування і внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)»» від 14.05.2020 № 184/2020 [178], «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 грудня 2019 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення енергетичної безпеки»» від 02.12.2019 № 874/2019 [179], «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 грудня 2016 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки України в економічній сфері та захисту інтересів вкладників»» від 18.12.2016 № 560/2016 [180], а також розпорядження «Про делегацію України для участі у переговорах з Міжнародним банком реконструкції та розвитку щодо укладення Договору про гарантію відшкодування (Гарантія щодо постачання газу для безпеки України) між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку» від 09.11.2016 № 270/2016-рп [181].

Отже, Президент України має право видавати власні нормативні акти, спрямовані на забезпечення економічної безпеки держави та її складових. Крім того, своїми указами він вводить в дію рішення Ради національної безпеки та оборони України з питань фінансової, енергетичної, виробничої та інших галузевих складових економічної безпеки держави.

На місцевому рівні в рамках забезпечення регіональної економічної безпеки слід відмітити роль актів, що приймаються місцевими державними адміністраціями.

До відання місцевих державних адміністрацій належить, зокрема, вирішення питань: соціально-економічного розвитку відповідних територій, бюджету, фінансів та обліку, управління майном, приватизації, сприяння розвитку підприємництва та здійснення державної регуляторної політики, зовнішньоекономічної діяльності. В свою чергу місцева державна адміністрація:

- розробляє проекти програм соціально-економічного розвитку і подає їх на затвердження відповідній раді, забезпечує їх виконання, звітує перед відповідною радою про їх виконання;

- подає раді висновки щодо доцільності розміщення на відповідній території нових підприємств та інших об'єктів незалежно від форм власності;

- вносить за погодженням з відповідними органами місцевого самоврядування пропозиції про створення спеціальних (вільних) економічних зон, зміну статусу та території цих зон;

- складає, схвалює і подає на розгляд ради прогноз відповідного бюджету, складає і подає на затвердження ради проект відповідного бюджету та забезпечує його виконання; звітує перед відповідною радою про його виконання [182].

У якості прикладів можемо навести розпорядження Голови місцевої державної адміністрації Київської області «Про видачу ліцензій на провадження господарської діяльності з виробництва та постачання теплової енергії у Київській області», «Про внесення змін до порядку фінансування видатків обласного бюджету Київської області», «Про схвалення проекту змін до програми енергозбереження (підвищення енергоефективності) Київської області на 2017–2020 роки» [183–185].

4. Міжнародні нормативні акти. Роль цих документів дуже важлива, оскільки вони є певним підґрунтям реалізації загальносвітової політики в сфері економічної безпеки, виступають орієнтиром для ухвалення національних нормативних актів із економічних питань, питань протидії економічній злочинності та налагодження міжнародного співробітництва в сфері фінансів, митної справи, інвестиційної діяльності тощо. На цій підставі вважаємо, що слід

виділити норми наступних міжнародних нормативних актів, що були ратифіковані Україною та положення яких виступають правовими засадами реалізації вітчизняної державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки: 1) заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі від 01.08.1975 [186]; 2) Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27.01.1999 [187]; 3) Цивільну конвенцію про боротьбу з корупцією від 04.11.1999 [188]; 4) Конвенцію Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 16.05.2005 [189]; 5) Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб від 23.07.1996 [190]; 6) Резолюцію ООН «Попередження злочинності та кримінальне правосуддя у контексті розвитку: реалізації та перспективи міжнародного співробітництва» від 07.09.1990 [191]; 7) Європейську конвенцію про деякі міжнародні аспекти банкрутства (ETS 136) від 05.06.1990 [192]; 8) Конвенцію про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом від 08.11.1990 [193]; 9) Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права [194]; 10) Договір до Енергетичної Хартії та Заключний акт до неї. Протокол до Енергетичної Хартії з питань енергетичної ефективності і суміжних екологічних аспектів від 17.12.1994 [195]; 11) Резолюція «Міжнародна економічна безпека» від 17.12.1985 [196] тощо.

Особливе місце в структурі правових засад реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки займають адміністративно-правові норми, що фактично виступають каталізатором втілення концептуальних положень законодавчих актів у повсякденну діяльність щодо зміцнення економічної безпеки країни. Адміністративно-правові норми виступають основою адміністративно-правового регулювання, що здійснюється з метою реалізації державної політики уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації. Отже, розглянемо це явище більш детально.

У роботах з питань теорії права правове регулювання розглядається як здійснюваний державою за допомогою всіх юридичних засобів владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони і розвитку

[197, с. 44]; як дія права на суспільні відносини за допомогою певних юридичних засобів, насамперед норм права [198, с. 217]. На думку В.І.Теремецького, правове регулювання охоплює наступне: 1) специфічну діяльність держави (її нормотворчих органів), пов'язану з виробленням юридичних настанов і визначенням юридичних засобів забезпечення їх дієвості; 2) діяльність безпосередніх учасників суспільних відносин, спрямовану на пошук та залучення засобів юридичного регулювання для узгодження своєї поведінки з правом (його принципами, ідеями, призначеннями) [48, с. 106]. О.І.Безпалова стверджує, що правове регулювання – це специфічний вид правового впливу адміністративно-правових форм і засобів, що в сукупності становлять механізм правового регулювання управління органами поліції, на діяльність відповідних суб'єктів із метою забезпечення їх нормального функціонування та ефективного виконання покладених на них обов'язків [38, с. 111].

Адміністративно-правове регулювання є підвидом загального правового регулювання і яке розуміється як впорядкування суспільних відносин нормами адміністративного права у сфері державно-управлінської діяльності в інтересах особи та держави. Для адміністративно-правового регулювання характерна імперативність ухвалених рішень суб'єктами публічної адміністрації [199, с. 25]. В.В.Сокурєнко пропонує розуміти адміністративно-правове регулювання сфери оборони у якості цілеспрямованого упорядковуючого впливу на відносини, що виникають у сфері оборони, який здійснюється публічною адміністрацією шляхом застосування правових засобів (юридичних норм, правовідносин, індивідуальних приписів тощо) і пов'язується з встановленням конкретних прав та обов'язків суб'єктів відповідних відносин [200, с. 179]. Нарешті, В.К.Колпаков вказує на те, що держава за допомогою адміністративно-правових норм впливає на суспільні відносини, перетворюючи їх на адміністративно-правові відносини, тобто здійснює адміністративно-правове регулювання [201, с. 51].

Отже, можна зробити висновок, що адміністративно-правове регулювання займає важливе місце у процесі реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави. Як вже ми зазначали вище правові

засади реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави слід розуміти насамперед як систему норм права, які закріплені в чинному законодавстві України, підзаконних нормативних актах, програмних та стратегічних документах держави, і які встановлюють мету, завдання, правила, порядок, процедури діяльності уповноважених суб'єктів щодо забезпечення економічної безпеки держави.

В свою чергу адміністративно-правові норми становлять центральний елемент адміністративно-правового регулювання, за допомогою якого уповноваженими суб'єктами реалізації державної політики в сфері економічної безпеки (органи публічної адміністрації) здійснюють владний організуючий вплив на суспільні економічні відносини. Отже, в механізмі реалізації державної політики в сфері економічної безпеки за допомогою основного інструменту адміністративно-правового регулювання – адміністративно-правових норм, здійснюється практична реалізація владних приписів законів, кодексів, Основного закону, міжнародних договорів та інших інституційних документів в практичну діяльність держави, її органів та посадових осіб.

Основними суб'єктами, що створюють адміністративно-правові норми є органи виконавчої влади: Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, місцеві органи виконавчої влади.

Кабінет Міністрів України на основі та на виконання Конституції і Законів України видає обов'язкові для виконання акти – постанови і розпорядження. Акти Кабінету Міністрів України нормативного характеру видаються у формі постанов Кабінету Міністрів України. Акти Кабінету Міністрів України з організаційно-розпорядчих та інших поточних питань видаються у формі розпоряджень Кабінету Міністрів України [88].

Міністерство у межах своїх повноважень видає накази, які підписує міністр. Центральний орган виконавчої влади у межах своїх повноважень, на основі і на виконання Конституції та Законів України, видає накази організаційно-розпорядчого характеру, організовує та контролює їх виконання [89], в свою чергу голова місцевої державної адміністрації в межах своїх

повноважень видає розпорядження, а керівники структурних підрозділів – накази [182].

Серед актів адміністративно-правового регулювання в сфері реалізації державної економічної політики та політики забезпечення національної та регіональної економічної безпеки слід назвати: Інструкцію з оформлення органами доходів і зборів матеріалів про адміністративні правопорушення [202], Порядок отримання Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, інформації про рахунки платників податків, які взяті на облік у контролюючих органах [203], Рекомендаційні роз'яснення щодо застосування положень частин другої, п'ятої та шостої статті 52 Закону України «Про захист економічної конкуренції», частин першої та другої статті 21 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [204], Форму акта, складеного за результатами проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо додержання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері захисту прав споживачів [205], Положення про здійснення фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу [206], Положення про застосування санкцій до небанківських фінансових установ [207].

Серед актів адміністративно-правового регулювання, що прийняті місцевими органами виконавчої влади, відмітимо розпорядження Голови Харківської обласної державної адміністрації «Про розширення провадження виду господарської діяльності», «Про затвердження плану заходів на 2020 рік щодо наповнення місцевих бюджетів області, економного і раціонального використання бюджетних коштів у процесі виконання місцевих бюджетів» [208; 209]; розпорядження Голови Дніпропетровської обласної державної адміністрації «Про затвердження Порядку надання та використання у 2020 році субвенції з обласного бюджету до місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток», «Про затвердження Положення про порядок ініціювання та подання інвестиційних проєктів Всеукраїнського громадського бюджету Дніпропетровської області» [210; 211].

Окрім прийняття норм адміністративно правового характеру, адміністративно-правове регулювання реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки проявляється у реалізації уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації владних розпорядчих повноважень, зокрема контрольних, інспекційних, організаційних, що мають адміністративно-правову природу.

Стаття 12 Господарського кодексу говорить, що «державна для реалізації економічної політики, виконання цільових економічних та інших програм і програм економічного і соціального розвитку застосовує різноманітні засоби і механізми регулювання господарської діяльності. Основними засобами регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання є: державне замовлення, ліцензування, патентування і квотування, технічне регулювання, застосування нормативів та лімітів, регулювання цін і тарифів, надання інвестиційних, податкових та інших пільг, надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій» [59].

Якщо торкнутися конкретних повноважень, то Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства готує разом з іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади, а також Національним банком прогнози економічного і соціального розвитку України, здійснює організаційно-методичне керівництво і координацію роботи, пов'язаної з розробленням і виконанням центральними та місцевими органами виконавчої влади державних цільових програм, виконує повноваження суб'єкта державного фінансового моніторингу щодо товарних та інших бірж, надає адміністративні послуги у сфері інтелектуальної власності [171]. Антимонопольний комітет України має повноваження розглядати заяви і справи про порушення законодавства про захист економічної конкуренції та проводити розслідування за цими заявами і справами, приймати передбачені законодавством про захист економічної конкуренції розпорядження та рішення за заявами і справами, розглядати справи про адміністративні правопорушення, приймати постанови та перевіряти їх законність та обґрунтованість, перевіряти суб'єкти

господарювання, об'єднання, органи влади, органи місцевого самоврядування, органи адміністративно-господарського управління та контролю щодо дотримання ними вимог законодавства про захист економічної конкуренції [167].

Державна фіскальна служба контролює своєчасність подання платниками податків та єдиного внеску передбаченої законом звітності, своєчасність, достовірність, повноту нарахування та сплати податків і зборів, єдиного внеску, митних та інших платежів, здійснює застосування адміністративного арешту (арешту) майна платників податків та/або зупинення видаткових операцій на їх рахунках у банках, фінансових санкцій до платників єдиного внеску, здійснює погашення податкового боргу платників податків, а також стягнення своєчасно ненарахованих та/або несплачених сум єдиного внеску з платників єдиного внеску [172].

Поряд із вказаним аналізом правових засад реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки маємо вказати на певні недоліки в правовому регулюванні формування та реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави:

1. Насамперед нашій країні бракує стратегічного (концептуального) документу в сфері забезпечення економічної безпеки. Це питання є дуже важливим в умовах світової економічної кризи та росту державних запозичень. Розробка та затвердження Національної стратегії в галузі економічної безпеки має стати головним орієнтиром діяльності держави у напрямі забезпечення як власних економічних інтересів, так і відносно забезпечення економічної безпеки кожного, хто мешкає на теренах нашої країни.

2. Наступним кроком, на наш погляд, має стати внесення відповідних змін до Закону України «Про національну безпеку» в частині виокремлення його частини, яка б була присвячена питанням економічної безпеки. Ця пропозиція обґрунтовується тим, що сфера безпеки та оборони в своїй основі має економічні показники розвитку держави – сильна економіка здатна забезпечити оборону країни згідно найкращим світовим стандартам.

3. Актуальним є питання законодавчого забезпечення діяльності незалежного органу фінансових розслідувань, створення якого вже неодноразово анонсувалося керівництвом держави.

4. Потребує удосконалення законодавство України, яке регулює діяльність Рахункової палати України, з метою удосконалення механізму державного контролю за використанням бюджетних коштів.

Детальніше про зазначені питання ми поговоримо у наступних частинах нашої роботи.

Проведений аналіз правових засад реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави дає підстави зробити певні висновки та узагальнення.

1. Все різноманіття наукових поглядів на сутність терміну «правові засади» можна звести до наступних позицій: це принципи та основні напрями (пріоритети) реалізації державної політики у відповідних сферах суспільного життя; це визначений порядок (процедура) здійснення та реалізації державної політики; це цілі, на досягнення яких спрямована державна політика.

2. Пропонуємо при визначенні сутності правових засад дотримуватися широкого підходу їх розуміння, який говорить, що це сукупність певних інституційних та організаційних правил, алгоритмів, процедур, параметрів реалізації державної політики в сфері економічної безпеки, які закріплені у нормах права, що містяться в Законах та підзаконних актах України. В широкому розумінні термін «правові засади» має синонімічне значення із поняттям «правова основа», тобто це комплексне, правове підґрунтя реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави.

3. Правові засади реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави – це система норм права, які закріплені в чинному законодавстві України, підзаконних нормативних актах, програмних та стратегічних документах держави, які встановлюють мету, завдання, правила, порядок, процедури діяльності уповноважених суб'єктів щодо врегулювання та розвитку суспільних економічних відносин, забезпечення реалізації соціально-

економічних прав і свобод громадян, їх захисту у випадку порушення, створення умов для подальшого розвитку і зростання національної економіки та забезпечення конкурентоспроможності.

4. Правові засади реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки України містяться в нормах Конституції України, міжнародних нормативно-правових актах та угодах, ратифікованих Україною у встановленому порядку, законодавчих актах (законах, кодексах), підзаконних нормативних актах (актах Уряду, центральних та місцевих органів виконавчої влади).

5. Особливе місце в структурі правових засад реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки займають адміністративно-правові норми, що виступають основою адміністративно-правового регулювання, яке здійснюється з метою реалізації державної політики уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації. Зазначені норми містяться переважно у підзаконних нормативних актах, які приймаються Урядом України, міністерствами, центральними та місцевими органами виконавчої влади. Крім прийняття норм адміністративно правового характеру, адміністративно-правове регулювання реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки проявляється у реалізації уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації владних розпорядчих повноважень, зокрема контрольних, інспекційних, організаційних, що мають адміністративно-правову природу.

6. Особливістю адміністративно-правового регулювання реалізації державної політики в сфері економічної безпеки є те, що норми адміністративного права мають чітко визначену межу своєї дії (межі правового регулювання) – це предметна сфера діяльності органів публічної адміністрації та суспільні відносини управлінського характеру, що складаються внаслідок реалізації ними організаційно-владних повноважень. Зазначена теза дозволяє нам говорити, що об'єктом адміністративно-правового регулювання реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави є суспільні відносини управлінського характеру, що виникають між державою та суб'єктами господарювання або іншими юридичними та фізичними особами у

сфері забезпечення національної економічної безпеки та її складових галузей. Особливістю цих відносин є те, що однією із сторін виступає держава в особі суб'єкта владних повноважень – органу публічної адміністрації, наділеного вданими повноваженнями, який має право вимагати від інших учасників певної правової поведінки.

Висновки до розділу 1

Проаналізовано наукові підходи до розуміння категорій «економіка», «безпека», «економічна безпека», «регулювання», «правове регулювання», «адміністративно-правове регулювання», на підставі чого зроблено висновок, що економічну безпеку слід визначити як складову національної безпеки України, що являє собою стан суспільних відносин, які складаються з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ та послуг, що характеризує їх захищеність та стійкість до зовнішніх і внутрішніх загроз, гарантує захист національних економічних інтересів, сприяє реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, а також створює умови для подальшого розвитку і зростання національної економіки та забезпечує конкурентоспроможність держави у світовому економічному середовищі.

Зроблено висновок, що з метою удосконалення внутрішньої структури системи економічної безпеки держави доцільно визначити її обов'язкові та факультативні елементи. До обов'язкових запропоновано віднести фінансову, макроекономічну, виробничу, енергетичну, зовнішньоекономічну та інвестиційно-інноваційну безпеку; до факультативних – гуманітарну безпеку, яка складається із продовольчої, соціальної та демографічної безпеки. Охарактеризовано виокремлені елементи та встановлено їх вплив на стан забезпечення економічної безпеки в цілому.

Аргументовано, що економічна безпека України виступає повноцінним об'єктом адміністративно-правового регулювання: 1) суспільні відносини, що складаються у сфері економіки, є предметом практичної діяльності уповноважених

на те органів виконавчої влади щодо реалізації завдань і функцій держави у різних сферах суспільного життя, зокрема у сфері забезпечення національної безпеки; 2) однією зі сторін суспільних відносин у сфері економічної безпеки держави є спеціально уповноважений орган держави, який має визначені законодавством предметну та територіальну компетенцію; 3) особливістю суспільних відносин, що складаються у сфері економічної безпеки, є те, що вказані вище органи виконавчої влади та інші уповноважені суб'єкти мають право вимагати від відповідних учасників відносин певної поведінки шляхом встановлення адміністративно-правових правил; 4) відносини у сфері економічної безпеки можуть виникнути за ініціативою уповноваженого суб'єкта, водночас згода іншої сторони, що бере в них участь, не є обов'язковою умовою для їх виникнення, на відміну від цивільно-правових відносин; 5) за протиправні діяння у сфері економічної безпеки встановлені адміністративні санкції (стягнення).

Зроблено висновок, що за своєю сутністю адміністративно-правове регулювання економічної безпеки доцільно розглядати в двох аспектах: 1) як сукупність адміністративно-правових норм, які регулюють управлінські суспільні відносини у сфері економічної безпеки; 2) як системний організуючий вплив спеціально уповноважених органів держави на економічні суспільні відносини за допомогою адміністративно-правових норм та інших юридичних засобів, насамперед адміністративного характеру, з метою їх захисту, удосконалення та створення належних умов для подальшого розвитку в контексті забезпечення національної безпеки.

Запропоновано державну політику у сфері економічної безпеки розуміти у таких аспектах: як процес ухвалення законодавчих актів або управлінських рішень у сфері економічної безпеки та подальший контроль за їх виконанням; як певний курс (напрямок) у сфері економічної безпеки, який визначений керівництвом держави та реалізується уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації; як організуючий цілеспрямований вплив уповноважених суб'єктів публічної адміністрації на суспільні відносини у сфері економічної безпеки за допомогою нормативно визначених форм та методів.

Доведено, що в структурі державної політики із забезпечення економічної безпеки держави можливо виділити декілька складових елементів: 1) нормативно-правовий, до якого входять законодавчі та підзаконні акти з питань забезпечення економічної безпеки, а також регулювання економічних відносин; 2) інституційний, який становлять уповноважені органи публічної адміністрації та їх посадові особи, які мають нормативно закріплені повноваження щодо забезпечення економічної безпеки держави; 3) організаційний, який містить принципи, форми та методи реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки.

Встановлено, що, виходячи із завдань державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, її підвидами виступають нормативно-інституційна політика у сфері економічної безпеки, політика забезпечення економічних прав громадян, політика розвитку національної економіки та економічних відносин, політика цифровізації економічних відносин, забезпечення економічної та фінансової грамотності населення, правоохоронна політика у сфері економічної безпеки.

Встановлено, що принципи державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави являють собою закріплені у нормативно-правових актах стандарти (керівні ідеї, правила, вимоги) діяльності уповноважених суб'єктів держави, які спрямовані на впорядкування та розвиток суспільних економічних відносин, забезпечення реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, створення умов для подальшого зростання рівня національної економіки і забезпечення конкурентоспроможності держави у світовому економічному середовищі.

Обґрунтовано доцільність класифікації принципів державної політики у сфері економічної безпеки на дві основні групи: 1) універсальні (загальні) принципи, які можуть бути застосовані до більшості сфер соціально-політичного та соціально-економічного життя держави (принципи верховенства права, законності, дотримання прав людини та заборони дискримінації, гласності та публічності, системності, комплексності, науковості, свободи економічної

діяльності, плановості, ефективності, своєчасності, контролю, гнучкості); 2) організаційні, які характеризують предметний та просторовий компоненти формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави (галузевий, територіальний та функціональний принципи).

Запропоновано функції державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави розуміти в двох аспектах: а) як основні напрями діяльності держави щодо розбудови, підтримки стабільності та захисту системи економічної безпеки як органічної складової національної безпеки держави; б) як складові елементи управлінської діяльності уповноважених суб'єктів публічної адміністрації, які являють собою окремі групи їх систематичних, однорідних дій, спрямованих на виконання завдань державної політики у сфері економічної безпеки, забезпечення та реалізацію економічних прав громадян, а також стабільність і захищеність національної економіки від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Встановлено, що відповідно до першого підходу доцільно виокремити загальносистемні функції державної політики: нормативну, інституційну, регуляторну, правоохоронну, освітню, інформаційну. Враховуючи інший аспект розуміння функцій державної політики, слід виділити процесуальні функції: інформаційно-аналітичну, прогнозування, планування, взаємодії та координації, обліку та контролю. Охарактеризовано особливості реалізації вказаних функцій.

Наголошено, що складність класифікації правових норм, що регулюють питання забезпечення економічної безпеки України, зумовлюється тим, що до її складових елементів належать фінансова безпека, макроекономічна безпека, виробнича безпека, енергетична безпека, зовнішньоекономічна безпека, інвестиційно-інноваційна безпека тощо. У зв'язку з цим проаналізовано сукупність нормативно-правових актів, які становлять основу правових засад реалізації державної політики у сфері економічної безпеки, за юридичною силою: Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти та угоди, ратифіковані Україною у встановленому порядку, законодавчі акти (закони, кодекси), підзаконні нормативні акти (акти Уряду, центральних та місцевих

органів виконавчої влади). Акцентовано увагу на певних недоліках у правовому регулюванні формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави та запропоновано шляхи їх усунення: розроблення та затвердження Національної стратегії в галузі економічної безпеки, внесення змін до Закону України «Про національну безпеку», законодавче забезпечення діяльності незалежного органу фінансових розслідувань, удосконалення законодавства, яке регулює діяльність Рахункової палати України, тощо.

Доведено, що особливістю норм адміністративного законодавства в системі правових засад реалізації державної політики у сфері економічної безпеки є те, що вони мають чітко визначену межу своєї дії (межі правового регулювання) – це предметна сфера діяльності органів публічної адміністрації та суспільні відносини управлінського характеру, що складаються внаслідок реалізації ними організаційно-владних повноважень. Зважаючи на це, зроблено висновок, що норми адміністративного законодавства спрямовані на впорядкування суспільних відносин управлінського характеру, що виникають між державою та суб'єктами господарювання або іншими юридичними та фізичними особами у сфері забезпечення національної економічної безпеки та її складових галузей. Підкреслено, що особливістю цих відносин є те, що однією зі сторін виступає держава в особі суб'єкта владних повноважень – органу публічної адміністрації, наділеного вданими повноваженнями, який має право вимагати від інших учасників певної правової поведінки.

РОЗДІЛ 2

СУБ'ЄКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

2.1. Характеристика системи суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави

Економічна безпека держави є складною багатокomпонентною категорією, а відсутність легалізованої дефініції суттєво ускладнює формування об'єктивного уявлення про її змістовне наповнення. В зв'язку з чим виникають труднощі при визначенні переліку загроз економічної та одночасно національної безпеки держави; розробленні та реалізації планів щодо протидії таким загрозам; забезпеченні безпеки економіки та визначення компетентного кола суб'єктів. Безумовно формування та уніфікація понятійно-категоріального апарату в сфері економічної безпеки, з його подальшим законодавчим закріпленням, залишається одним із актуальних питань забезпечення національної безпеки, так само як і розроблення відповідних нормативно-правових актів (стратегій, концепцій, планів заходів тощо), спрямованих на підвищення рівня економічної безпеки держави. Натомість, сьогодні правова та економічна доктрини привалюють у вирішенні питання про сутність категорії економічної безпеки. Не заглиблюючись у дискусії з приводу змісту та характеристики понять «економічна безпека держави», «сфера забезпечення економічної безпеки держави» та пріоритетів державної політики в даному напрямі, вважаємо за необхідне додатково зупинитись на складових елементах економічної безпеки, що формують відповідну сферу, в межах якої розробляється та реалізується один із напрямів державної політики. Окрім того, саме виокремлення конкретних компонентів сфери економічної безпеки дасть змогу чітко сформулювати перелік

суб'єктів впровадження державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. Необхідно відмітити те, що суб'єкти забезпечення економічної безпеки є одним із ключових елементів системи останньої незалежно від рівня її асекурації – локального (О.М. Грибіненко, С.М. Шагоян [212, с. 99]) чи загального (О.В. Ставицький [213, с. 75], С.І. Урба [214, с. 25]).

Перш ніж перейти безпосередньо до визначення складових елементів економічної безпеки, що дасть змогу окреслити конкретні сфери діяльності та визначити компетентних суб'єктів, зауважимо, що подібно до поняття «економічна безпека» її складові елементи також є предметом наукових дискусій. Так, М.М. Єрмошенко наводить достатньо обмежену систему економічної безпеки, яка налічує три елементи: фінансову, внутрішню- та зовнішньоекономічну безпеку [215, с. 30]. О.І. Олійничук зазначає, «що ключовими складовими системи економічної безпеки держави доцільно визнати макроекономічну, зовнішньоекономічну, енергетичну, фінансову, продовольчу, інвестиційну, виробничу, інноваційну, які піддаються загрозам, визначених чинним законодавством» [216, с. 97]. По-іншому складові економічної безпеки визначає Х.О. Мандзіновська, зараховуючи до них: сировинно-ресурсну безпеку, енергетичну безпеку, фінансову безпеку, соціальну безпеку, інноваційно-технологічну безпеку, продовольчу та зовнішньоекономічну безпеку [6, с. 162].

Досліджуючи структуру та сутність системи економічної безпеки, О.Ю. Чубукова пропонує до першої відносити такі види безпеки: сировинно-ресурсну, енергетичну, соціальну, екологічну, інформаційну, інноваційно-технологічну, інвестиційну, зовнішньоекономічну [217, с. 11]. До зазначеного переліку І.І. Яремко додає ще один вид безпеки – продовольчу [37, с. 74–75].

Л.С. Шевченко, О.А. Гриценко та С.М. Макухата серед основних складових даного виду безпеки виокремлюють: енергетичну та ресурсно-сировинну безпеку держави; науково-технологічну (інноваційну) безпеку; інвестиційну безпеку; фінансову безпеку; продовольчу безпеку; безпеку людського розвитку [218, с. 53–164]. Схожі елементи виділяє і Т.В. Сак, розташовуючи їх за ваговим коефіцієнтом у наступній послідовності: енергетична безпека (0,1324); науково-

технологічна безпека (0,1183); фінансова безпека (0,1127); продовольча безпека (0,1108); макроекономічна безпека (0,1005); інвестиційна безпека (0,0939); зовнішньоекономічна безпека (0,0901); демографічна безпека (0,0836); соціальна безпека (0,0808); виробнича безпека (0,0769) [219, с. 339].

Відмінності в наведених переліках можна пояснити різними трактуваннями узагальнюючого поняття «економічна безпека» як фактору, від якого залежить забезпечення автономності економічного сектору та його здатність до регенерації чи як сукупність зовнішніх і внутрішніх загроз, що впливають на рівень захищеності соціальних інтересів, безпеки держави та окремих індивідів. Необхідно відмітити і те, що, незважаючи на розбіжність низки елементів, є такі, що носять постійний характер, оскільки присутні в кожному з переліків. Вважаємо, що узагальнення таких перманентних (по відношенню один до одного) елементів дасть змогу сформулювати об'єктивне уявлення про зміст сфери економічної безпеки з точки зору суб'єктів, що забезпечують її функціонування. На підставі всіх наведених поглядів щодо структури економічної безпеки пропонуємо зарахувати до її складу наступні види безпеки: виробничу; демографічну; екологічну; енергетичну; зовнішньоекономічну; інвестиційну; інформаційну; науково-технологічну; продовольчу; сировинно-ресурсну безпеку; соціальну; технологічну та фінансову.

До сформованого переліку навмисно було не включено такі види безпеки як макро- та внутрішньоекономічну, а також безпеку людського розвитку, здебільшого через те, що вони носять універсальний характер. Макроекономічна безпека відображає загальний стан національної економіки з врахуванням зовнішніх чинників, що впливають на її стан. Тому її визначення так чи інакше залежить від показників і суті всіх інших видів безпеки та їх синтезу. Більш того, інші види, які в сукупності утворюють макроекономічну безпеку, входять і до обсягу змісту категорії внутрішньоекономічної безпеки, звичайно без врахування чинників, що носять міжнародний характер. Безпека людського розвитку складається з: економічної безпеки, яка проявляється у забезпеченні людини достатнім доходом; продовольчої безпеки (доступність основних продуктів

харчування); екологічної безпеки – можливості жити у незабрудненому навколишньому середовищі; особистої безпеки – захищеності від загроз насилля; політичної безпеки, яка пов’язана з признанням та реалізацією прав людини; суспільної та культурної безпеки, під якою розуміється захищеність культурної різноманітності та суспільного розвитку [220, с. 136]. Як вбачається, безпека людського розвитку містить елементи, що відповідають складовим економічної безпеки держави, та частково деталізує категорію соціальної безпеки, тобто «стан гарантованої правової та інституційної захищеності життєво важливих соціальних інтересів людини, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз» [221, с. 35]. О.Г. Сидорчук констатує нерозривний зв’язок соціальної безпеки та матеріальних, санітарно-епідеміологічних, екологічних, психологічних умов [222, с. 32]. Підтвердженням зазначеного також є дослідження В.А. Скуратівського та О.А. Линдюк, в результаті якого було встановлено, що державна політика забезпечення соціальної безпеки реалізується в духовній, політичній, економічній, соціально-класовій, соціально-трудова, пенсійній, а також у сфері соціального захисту [223, с. 201–202].

Проведене вище узагальнення дає змогу виокремити повний перелік суб’єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, актуальність якого підвищується внаслідок монолітного нормативно-правового акту в окресленому напрямі з чітким розмежуванням функцій і компетенції. Також необхідно врахувати і те, що відсутність окремої стратегії державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави та планів заходів її реалізації суттєво ускладнюють систематизацію суб’єктів, до компетенції яких відноситься названа діяльність. Обидва стратегічно важливих нормативно-правових акта, маємо на увазі Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», затверджену указом Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 [83], і Стратегію національної безпеки України, затверджену указом Президента України від 26.05.2015 № 287/2015 [224], також не містять визначення суб’єктів реалізації державної політики в напрямі забезпечення економічної безпеки, хоча і регламентують окремі фундаментальні засади, що спрямовані не тільки на подолання економічної кризи, накопичення

фінансових ресурсів держави та підвищення рівня життя населення, зміну системи оподаткування, а також встановлюють необхідність декриміналізації: національної економіки (виведення її окремих галузей із тіньового сектору); грошової та кредитної політики країни; деяких напрямків функціонування оборонно-промислового комплексу, енергетичної та промислової галузей як потужного фундаменту розбудови інших соціально-важливих сфер, а також попередження будь-якого втручання в національну економіку держави-агресора, підвищення юридичного захисту інтересів держави.

Зазначене свідчить про розгалужену систему суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, тобто достатньо велику їх кількість і складну побудову самої системи. Тому, на нашу думку, для того, щоб встановити цю систему доцільно спиратись на теоретичну, а не легальну основу забезпечення економічної безпеки держави, зокрема через встановлення переліку її складових елементів, з подальшим розподілом на сфери функціонування яких забезпечують компетентні суб'єкти. Під останніми Х.О. Мандзіновська пропонує розуміти: державні та місцеві органи виконавчої і законодавчої влади; міністерства, відомства, комерційні і некомерційні організації, громадські організації, окремі громадяни тощо [6, с. 161]. Н.М. Попадинець зазначає, що суб'єктами економічної безпеки України є функціональні і галузеві міністерства та інші органи державної влади, податкові й митні служби, банки, біржі, фонди і страхові компанії, а також виробники, продавці продукції і вітчизняні споживачі [225, с. 22]. Зробимо застереження щодо окремих суб'єктів економічної безпеки, а саме: банків, бірж, фондів, страхових компаній, а також виробників і продавців продукції і вітчизняних споживачів. Діяльність таких суб'єктів хоча і впливає на рівень національної економічної безпеки, проте не пов'язана ані з формуванням, ані з реалізацією відповідної державної політики.

Проста система суб'єктів забезпечення економічної безпеки була запропонована С.В. Каламбетом і Б.О. Кириленко: держава, регіони, підприємства, фізичні особи [4, с. 346]. Даний перелік, на нашу думку, не сприяє формуванню цілісної системи суб'єктів реалізації державної політики у сфері

забезпечення економічної безпеки держави і потребує подальшої конкретизації. Акцентуємо увагу, що даний підрозділ дисертаційного дослідження присвячено саме систематизації суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, тому ми обмежимось лише формуванням і характеристикою даної системи, їх компетенція та повноваження будуть розглянуті більш детально в наступних підрозділах.

Важливу роль у визначенні та впровадженні державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави виконують вищі органи державної влади: парламент – єдиний орган законодавчої влади; глава держави, котрий приймає визначальні рішення в країні, зокрема щодо розвитку економічного сектору; уряд – вищий орган виконавчої влади. Діяльність ВР України в сфері державної політики в визначальних суспільних сферах має дуалістичний характер, який яскраво прослідковується в висновку, що наводить І.М. Берназюк: «визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики є одним із напрямів стратегічної правотворчості Верховної Ради України, який реалізується шляхом вироблення державної політики в цілому або окремих сферах, розробки та прийняття законів, у яких визначаються засади внутрішньої і зовнішньої політики, а також основи правового регулювання певного виду суспільних правовідносин» [226, с. 181]. З одного боку парламент є суб'єктом формування державної політики, в тому числі в сфері забезпечення економічної безпеки, а з іншого, – в межах своєї компетенції, формує необхідну нормативно-правову базу для подальшого втілення даного напрямку державної політики, реалізуючи останню в специфічному нормотворчому напрямі.

Президент України не тільки здійснює загальне керівництво у сфері національної безпеки, частиною якої є економічна безпека, він також наділений правом законодавчої ініціативи та видає обов'язкові для виконання на всій території укази, зокрема в сфері забезпечення економічної безпеки. Таким чином, глава держави має можливість впливати на стан здійснення державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки, визначати її пріоритетні напрями. При інституті Президента в Україні діє РНБО України – «головний координаційний

орган з питань національної (в тому числі й економічної) безпеки, що планує, організує і контролює здійснення заходів з метою мінімізації та нейтралізації загроз економічній безпеці держави» [115, с. 20].

Діяльність КМ України спрямована на забезпечення економічної незалежності, стабільності та безпеки держави, шляхом: реалізації заходів і програм в межах сфери економічної безпеки; впровадження механізмів забезпечення безпеки економіки країни; організації та координації діяльності інших центральних органів виконавчої влади у визначених напрямках [64, с. 22].

Обов'язок щодо забезпечення функціонування та розвитку кожного з напрямів державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави покладається на центральні органи виконавчої влади, що дає підстави співвіднести види безпеки та конкретних суб'єктів наступним чином: у виробничій, інвестиційній, продовольчій і сировинно-ресурсній державну політику реалізує Мінекономіки; в енергетичній – Міненерго; в сфері охорони навколишнього природного середовища – Міндовкілля; у зовнішньоекономічній – МЗС України; в науково-технологічній – МОН України; у соціальній і демографічній – Мінсоцполітики; в фінансовій – Мінфін.

В структурі Мінфіну діє Держфінмоніторинг, що виконує специфічну функцію з попередження та запобігання легалізації доходів отриманих незаконним шляхом, фінансування терористичної діяльності, зокрема поширення зброї масового знищення.

Щодо інформаційної і зовнішньоекономічної безпеки, незважаючи на те, що останню переважно здійснює МЗС України, обидва види залежать від діяльності усіх центральних органів виконавчої влади, оскільки кожний з них у межах наданих їм законом повноважень провадить інформаційну політику та здійснює міжнародне співробітництво в відповідній галузі.

Зі свого боку від Мінінфраструктури залежить організація та здійснення логістичних перевезень товарів на території країни та поза її межами. Вагому роль у забезпеченні економічної безпеки держави, в частині регулювання проведення азартних ігор та лотерей, які досить тривалий період часу входили до

тіньової економіки держави, зважаючи на відсутність об'єктивної правової бази врегулювання даної сфери, відіграє КРАІЛ як центральний орган виконавчої влади, котрий має спеціальний статус.

Фінансова безпека як складова економічної безпеки також забезпечується НБУ, який хоча і не є центральним органом виконавчої влади, маючи специфічний статус, провадить грошово-кредитну політику держави, забезпечує стабільність національної валюти, від чого значною мірою залежить розвиток товарно-грошових відносин, економічний прогрес і фінансова стабільність.

Наряду з НБУ вагому роль у забезпеченні економічної безпеки держави відіграє ще один орган із специфічним статусом – АМК України, основним завданням якого є забезпечення балансу економічної конкуренції національних суб'єктів господарювання, що безпосередньо відображається на стані економічної ситуації країни, а відтак і на здійсненні заходів, спрямованих на підвищення рівня економічної безпеки.

В контексті дослідження системи суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави та окремих її елементів вважаємо необхідним звернути уваги на тому, що ані АМК України, ані НБУ України достатньо складно віднести до вищих органів державної влади (до яких прийнято відносити парламент, уряд і суди країни, а також главу держави). Саме такий класичний погляд на структуру вищої ланки органів публічної (державної влади) викладено С.Г. Серьогіною, до якої належать ВР України, Президент України, а також «державні органи виконавчої влади: а) Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів державної виконавчої влади; б) міністерства, державні комітети, центральні органи зі спеціальним статусом – центральні органи виконавчої влади; в) місцеві державні адміністрації – місцеві органи державної виконавчої влади в областях, районах, містах Києві й Севастополі та районах цих міст. 4. Система органів судової влади: а) Конституційний Суд України як єдиний орган конституційної юрисдикції; б) суди загальної юрисдикції: загальні та спеціалізовані суди» [157, с. 40]. Як вбачається з наведеного такі органи як АМК України та НБУ відсутні в даному

переліку, разом із тим обидва органи мають специфічні статуси, які визначено в законодавстві: АМК України є «державним органом із спеціальним статусом» [167], а НБУ – «особливим центральним органом державного управління» [165] (ст. 1 Закону України «Про Антимонопольний комітет» і ч. 1 ст. 2 Закону України «Про Національний банк України» відповідно). У такому випадку, щоб однозначно віднести АМК України та НБУ до вищих органів державної влади як суб'єктів, що забезпечують реалізацію державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, першому бракує такої ознаки як центрального органу виконавчої влади, а іншому, тобто НБУ, саме такого спеціального статусу. В той же час вказані органи не можна віднести до центральних органів виконавчої влади, оскільки в ч. 1 ст. 16 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» вказано, що центральні органи виконавчої влади утворюються для виконання окремих функцій з реалізації державної політики як служби, агентства, інспекції, комісії [89]. Зважаючи на те, що АМК України та НБУ не діють в жодній із перелічених організаційних форм, використовуючи метод виключення, доходимо висновку, що обидва суб'єкти буде правильним, принаймні в межах даного дослідження, віднести до вищих органів державної влади. Більше того, така нормативна невизначеність місця цих специфічних органів в системі органів державної влади, зокрема в частині здійснення державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави, негативно позначається на плануванні та реалізації конкретних заходів у межах вказаної діяльності, внаслідок відсутності чіткого розуміння ролі та компетенції таких органів. Таким чином, на нашу думку, статуси АМК України та НБУ, що закріплені в спеціалізованих нормативно-правових актах, потребують уточнення, шляхом внесення відповідних законодавчих змін.

У сукупності такі органи забезпечують втілення державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави на загальнодержавному рівні, в той час, коли ефективність такої діяльності значною мірою залежить від її реалізації в межах окремих територій (областей, міст, сіл, селищ тощо). Справа в тому, що кожна адміністративно-територіальна одиниця відрізняється власними

особливостями, економічними потужностями, ресурсами та потребами. В той час, коли відмінним може бути характер загроз економічної безпеки в залежності від географічних, соціальних і культурних особливостей. Як нами вже було зазначено раніше, безпека економічного сектору держави залежить не тільки від ефективності виробництва і розвитку господарських відносин, це більш широка загальна сфера, на яку впливають і стан екології, і суспільний прогрес, і соціальний розвиток, і рівень життя. До того ж економічна безпека держави не може бути визначена автономною категорією, з огляду на те, що залежить від рівня економічної безпеки кожної адміністративно-територіальної одиниці, а, отже, державна політика в зазначеному напрямі повинна здійснюватись не тільки на загальному, а і на локальному рівнях відповідними компетентними суб'єктами – органами місцевого самоврядування.

Ефективність реалізації будь-якої державної політики, в тому числі у сфері забезпечення економічної безпеки держави, залежить від участі та підтримки населення країни. На цьому опосередковано наголошено в ч. 1 ст. 17 Конституції України: захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [53]. Під народом України в такому контексті необхідно розуміти населення, що проживає на території: окремих індивідів (фізичні особи) та їх групи (об'єднання громадян). Як справедливо зауважує В.А. Ліпкан: «у Стратегії національної безпеки України лише задекларовано участь громадян у забезпеченні НБУ, втім не визначено конкретні механізми, а головне напрями взаємодії із державними органами» [227, с. 405]. Ідентичними є положення Закону України «Про національну безпеку України» [31], де в ст. 10 закріплено лише механізм здійснення громадянами та їх об'єднаннями цивільного контролю в сфері національної безпеки. Як приклади впливу громадян і їх об'єднань на розвиток національної економіки та рівень її безпеки можна навести наступні заходи. Проведення в квітні місяці 2019 року прес-конференції, на якій Українською Радою бізнесу, Фондом підтримки економічної безпеки України та Платформою взаємодії бізнесу Бізнес100 було

підписано Меморандум про взаємодію і співпрацю із впровадження рівних правил ведення бізнесу в Україні [228]. Також упродовж зазначеного періоду за даними колективного діалогового медіа «Бізнес» ряд бізнес-об'єднань, в тому числі Українська рада бізнесу та Фонд підтримки економічної безпеки України, подали звернення до кандидатів на посаду президента та політичних партій, «у якому закликали до діалогу та якнайшвидшого прийняття необхідних державних документів для нівелювання ключових загроз економіці» [229].

Очевидним є те, що економічна безпека держави безпосередньо залежить від нейтралізації її загроз, тобто «сукупності умов і чинників, які створюють небезпеку життєво важливим інтересам особистості, суспільства, держави, ускладнюють або унеможливають реалізацію національних економічних інтересів» [230, с. 11]. З огляду на те, що сфера економічної безпеки є комплексним багатокомпонентним явищем, перелік її загроз відрізняється множинністю явищ, які окремо чи в сукупності деструктивно впливають на кожний елемент сфери економічної безпеки. Незважаючи на різноплановість таких негативних явищ і чинників, особливе місце серед них відводиться тим, котрі мають криміногенний характер, насамперед внаслідок вчинення правопорушень. О.І. Шайдоров серед основних загроз економічної безпеки держави виділяє «криміналізацію економіки та наявність корупції в органах публічної адміністрації, пояснюючи, що «значної гостроти для економіки держави нині набуває кримінальна загроза, оскільки зводить нанівець усі зусилля з реформування національного господарства. Прикладами криміналізації української економіки є зростання корупції та посилення організованої злочинності, її проникнення в ключові галузі української економіки; приховування прибутків і ухилення від сплати податків, порушення договірних зобов'язань тощо» [231, с. 54; 615]. Подібними є погляди І.В. Шевчука, який до негативних факторів для економіки держави та кожного індивіда відносить зростання рівня економічної злочинності (ухилення від сплати податків, корпоративний шантаж, рейдерство, незаконне захоплення приміщень,

виробничих площ, земельних ділянок тощо); «корумпованість владних інститутів [74, с. 180–181].

Н.М. Бобох і Г.А. Протасюк класифікують загрози економічної безпеки за трьома сферами: науково-технічні; соціальні та економічні. Зазначаючи, що для економічної сфери характерна «економічна злочинність (незаконна торгівля енергоносіями, мінеральними ресурсами, посадові злочини, криміналізація державної влади, корупція, хабарництво, рекет, ухилення від сплати податків тощо)» [230, с. 12]. Корупцію як окрему загрозу виділяє О.Ю. Тарасенко [232, с. 185, 186], а О.Б. Жихор і В.В. Баранова в поширені корупційних проявів вбачають наступні наслідки: погіршення політичних, економічних, соціальних і правових позицій на світовій арені; небажання прийняття України в престижні світові організації; криміналізація та тінізація економіки; погіршення якості послуг та недобросовісна економічна конкуренція; розвиток організованої, в тому числі й транснаціональної, злочинності, яка використовує корумпований державний апарат у своїх інтересах [233, с. 72]. Таким чином, злочинність в економічній сфері, зокрема корупційні прояви як один із видів правопорушень, в результаті призводить до спотворення іміджу країни, втрати її авторитету на світовому ринку, втрачання реальних і потенційних інвесторів і як результат – занепад національної економіки.

Обов'язок щодо протидії злочинності покладено на правоохоронні органи держави, які О.М. Бандурка визначає як функціонуючі у суспільстві і державі установи й організації, основним завданням діяльності яких є забезпечення законності, боротьби зі злочинністю та іншими правопорушеннями [234, с. 6]. Д.І. Бородін надає більш широке тлумачення поняттю «правоохоронні органи» – це державний орган, виконання яким однієї чи кількох головних правоохоронних функцій є основним у його діяльності, який характеризується окремим матеріально-технічним забезпеченням співробітників і до якого діючим законодавством пред'являються спеціальні вимоги і співробітники якого з метою ефективного виконання своїх обов'язків законами та підзаконними нормативними актами наділяються специфічними правами та обов'язками [235, с.

50]. Роль правоохоронних органів у реалізації державної політики в сфері економічної безпеки достатньо вдало описує З.В. Гбур: державні військові організації та правоохоронні органи в питаннях економічної безпеки мають забезпечувати територіальну цілісність і недоторканність кордонів, боротьбу з економічною злочинністю, нівелювання негативних наслідків техногенного і природного характерів; суди загальної юрисдикції мають здійснювати неупереджене судочинство у справах про злочини, що завдають шкоди економічній безпеці України [70, с. 101–102].

Подібно різним підходам щодо визначення даного поняття так само не характеризується усталеністю перелік таких органів. Так, П.В. Шумський до нього відносить органи прокуратури та органи внутрішніх справ [236, с. 3]. А.В. Лапкін відмітив інший перелік: прокуратура; Служба безпеки України; органи внутрішніх справ; органи юстиції; нотаріат; Державна фіскальна служба; адвокатура; Державне бюро розслідувань; Державна прикордонна служба; Національне антикорупційне бюро; Державна контрольно-ревізійна служба; інші органи, визначені законом [237, с. 12]. М.М. Бурбика та М.С. Уткіна пропонують таку систему правоохоронних органів: прокуратура, ОВС, СБУ, органи досудового розслідування, органи юстиції, НАБУ, нотаріат, адвокатура, ДФС України, Держаудитслужби, ДВС України [238, с. 55–119].

Відмінними одне від одного є не тільки наведені переліки, а і підхід законодавця щодо розуміння їх системи, представлений у ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів»: органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [239].

Приймаючи до уваги специфіку державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки та загрози криміногенного характеру, включаючи вчинення

антикорупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень до органів, які реалізують правоохоронну функцію держави, в окресленому напрямі, на нашу думку, слід віднести: прокуратуру України; НПУ, НАБУ, СБУ, ДФС України, Держаудитслужбу, ДПС України, Держмитслужбу. В такому контексті до правоохоронних органів України вважаємо за можливе віднести і судові органи, які наряду з правоохоронним реалізують ідентичну функцію, приймаючи безпосередню участь в реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. Погоджуємось із С.І. Лекарем: «суди загальної юрисдикції здійснюють судочинство у справах про злочини, що завдають шкоди економічній безпеці України; забезпечують судовий захист суб'єктів економічної безпеки, чії права були порушені у зв'язку з діяльністю із забезпечення економічної безпеки» [240, с. 80].

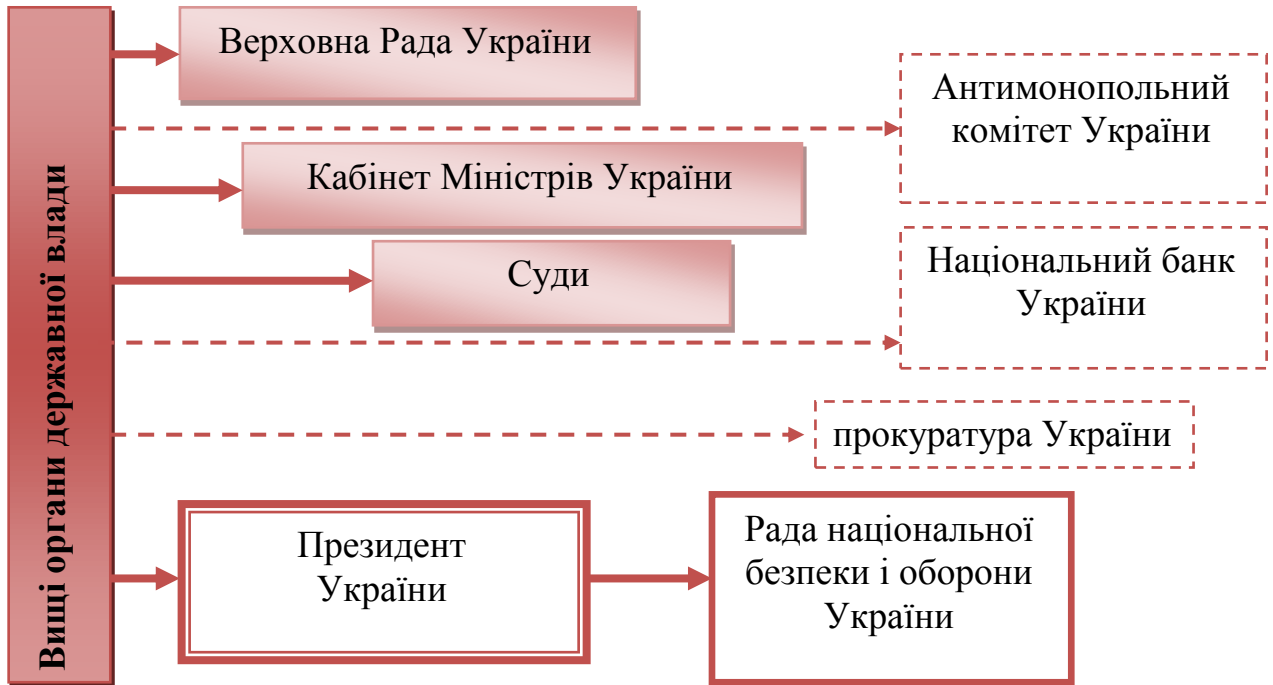
На підставі вищенаведеного можна зробити проміжний висновок стосовно суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. До їх числа ми відносимо вищі та центральні органи державної влади, органи місцевого самоврядування та інституції громадянського суспільства, а саме: ВР України; Президент України; КМ України; РНБО України; Мінекономіки; Міненерго; Міндовкілля; МЗС України; МОН України; Мінсоцполітики; Мінфін; Мінінфраструктури; МВС України; НБУ; АМК України; КРАІЛ; прокуратура України; НПУ; НАБУ; СБУ; ДФС України; Держаудитслужба; ДПС України; Держмитслужба; Держфінмоніторинг; суди; органи місцевого самоврядування; об'єднання громадян; фізичні особи.

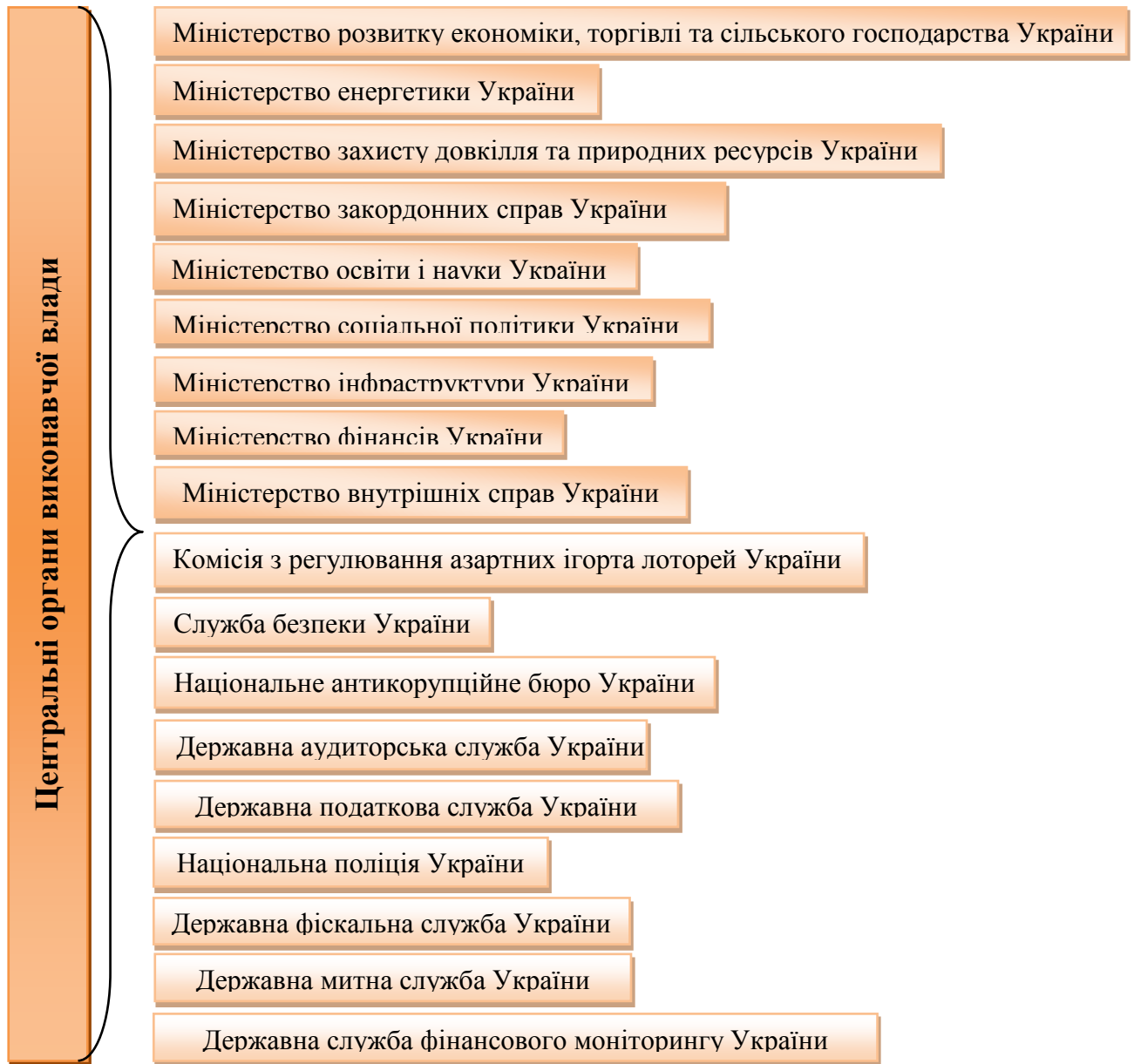
В свою чергу множинність таких суб'єктів буде правильним представити у вигляді цілісного утворення, використавши системний підхід – «напряму методології наукового пізнання й соціальної практики, в основі якого лежить вивчення об'єктів як систем. Методологічна специфіка системного підходу визначається тим, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта й механізмів, що її забезпечують, на виявлення різноманітних типів зв'язків складного об'єкта та зведення їх у загальну теоретичну картину» [241, с. 2]. Результатом системного підходу є формування уніфікованої системи, в рамках

даного дослідження системи суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. Етимологічне значення системи розкривається в її дефініціях як: «сукупність елементів, певним чином пов'язаних і взаємодіючих між собою для виконання заданих цільових функцій; під цільовою функцією визначається якась (можливо, й умовна) зовнішня стосовно системи ситуація, до реалізації якої прагне система» [242, с. 11] (за І.І. Коваленко, П.І. Бідюком, О.П. Гожиєм); «безліч взаємодіючих елементів (компонентів) і відносин між ними, як і в цілому виконують певну функцію» [243, с. 6] (за В.К. Долею, О.В. Прасоленко). Схоже визначення поняття системи пропонує І.М. Дудник [244, с. 10], додаючи, що її характерними ознаками є: «взаємний зв'язок тіл (частин, компонентів, елементів), що утворюють систему; суперечливий характер взаємодії між елементами системи; наявність інтегративних якостей, властивостей; якісна відмежованість взаємозв'язаної цілісності елементів від зовнішнього середовища» [244, с. 16]. Систему суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави становлять сукупність взаємопов'язаних між собою елементів, функціонування яких забезпечує комплексне втілення вказаного напрямку політики держави.

Власне систему суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави пропонуємо представити наступним чином: 1) вищі органи державної влади (ВР України, КМ України, Президент України, РНБО України, АМК України, НБУ, суди, прокуратура України); 2) центральні органи державної влади (Мінекономіки; Міненерго; Міндовкілля; МЗС України; МОН України; Мінсоцполітики; Мінфін; Мінінфраструктури, КРАІЛ, МВС України, НПУ, НАБУ, СБУ, ДФС України, Держаудитслужба, ДПС України, Держмитслужба, Держфінмоніторинг); 3) органи місцевого самоврядування; 4) інституції громадянського суспільства (об'єднання громадян і фізичні особи) [580]. З метою відображення об'єктивного уявлення про елементи встановленої системи, їх місця і ролі в забезпеченні реалізації державної політики в сфері економічної безпеки держави така система в комплексі відображена на рис. 1.

З метою відображення об'єктивного уявлення про елементи встановленої системи, їх місця і ролі в забезпеченні реалізації державної політики в сфері економічної безпеки держави така система в комплексі відображена на мал. 1.

Мал. 1 – Система суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави

На підставі вищенаведеного можна охарактеризувати систему суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави як цілісне утворення, якому притаманні наступні ознаки:

– спільна мета – забезпечення економічної безпеки держави на рівні, який не тільки гарантуватиме стабільне функціонування економічного сектору, а і його безперервний розвиток;

– чіткий склад елементів системи, тобто суб'єктів, до повноважень яких віднесено здійснення діяльності, пов'язане з реалізацією державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, котрий визначено на законодавчому рівні;

– виражена ієрархічна побудова (вищі органи державної влади – центральні органи державної влади – органи місцевого самоврядування), що позначається на процесі реалізації такої політики, прийняття і виконання рішень;

– наявність незалежного елемента (інституцій громадянського суспільства), який має певну автономність в процесі реалізації зазначеного виду політики, оскільки знаходиться поза межами ієрархії, а тому здійснення відповідних заходів є їх правом, а не обов'язком як у випадку вищих і центральних органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

– правова регламентація функціонування кожного елемента системи та їх взаємодії між собою, зокрема визначення прав, обов'язків, організаційних засад, порядку діяльності та взаємодії суб'єктів і їх груп.

У свою чергу систематизація суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави є лише основою для їх подальшого дослідження, а тому не характеризує таких суб'єктів як і не дає можливості сформулювати об'єктивне уявлення про діяльність, а відповідно – роль, кожного з них у реалізації вказаного виду політики. Зважаючи на це, у наступних підрозділах дисертаційного дослідження необхідно розглянути місце, роль, особливості діяльності та компетенцію вищих і центральних органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також громадян та їх об'єднань як елементів системи суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави.

2.2. Особливості діяльності загальних суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави

Розбудова економічної сфери та реалізація систематичної державної політики потребує здійснення комплексних скерованих дій як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях, які повинні бути спрямовані на стабілізацію економічної ситуації в країні, захист національної економіки та її розвиток. Це підтверджує той факт, що економічна політика держави формується та впроваджується суб'єктами на різних ступенях ієрархії: концептуальні ідеї опрацьовуються та знаходять своє нормативне закріплення на рівні вищих органів державної влади, а надалі отримують деталізацію та втілюються в формі конкретних заходів, які запроваджуються на рівні регіонів. Тому, види, форми, напрями та безпосередньо зміст такої діяльності в кожному конкретному випадку залежатиме від органу та рівня, на якому він знаходиться в системі органів державної влади, оскільки перед кожним з них ставляться власні унікальні завдання, що унеможлиблює дублювання повноважень у сфері реалізації державної економічної політики. Одночасно лише досягнення спільних цілей, спрямованих на забезпечення економічної безпеки держави, визначених для всіх суб'єктів (вищих та центральних органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадянських інституцій) призведе до підвищення економічного рівня як всередині країни, так і зміцнить позиції держави на міжнародній арені, світовому ринку. Успіх і дієвість реалізації економічної політики держави можна представити як складний багатоелементний механізм, злагоджене функціонування якого залежить від усієї сукупності цілеспрямованих дій суб'єктів, кожен з яких провадить власну специфічну діяльність, наділений певною компетенцією, від чого відповідно прямо або опосередковано залежить рівень безпеки національної економіки.

З'ясування діяльності суб'єктів, що реалізують державну політику в сфері забезпечення економічної безпеки держави, має прикладне значення, оскільки

повинно бути враховане при виробленні планів реалізації такої політики, в частині визначення компетенції кожного суб'єкта в певних напрямках, які повинні бути взяті до уваги особливості діяльності кожного з них. Це дозволить раціонально розподілити завдання, передбачені планом або стратегією забезпечення економічної безпеки держави, та раціонально розподілити їх між множинністю компетентних суб'єктів. Враховуючи зазначене, в межах дослідження діяльності загальних суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави необхідно визначити їх компетенцію, визначити зміст і особливості діяльності. Нагадаємо, що система суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави була встановлена в попередньому підрозділі дисертаційного дослідження, де одним із її складових елементів названо такі органи: ВР України, Президент України, КМ України, РНБО України, АМК України, НБУ, суди та прокуратура України. Отже, перейдемо до з'ясування особливостей діяльності вказаних суб'єктів.

ВР України має монопольне право на прийняття національних законодавчих актів, що прямо встановлено ст. 75 Основного закону держави, тому даний суб'єкт є єдиним законодавчим органом із достатньо широким колом повноважень, внаслідок реалізації яких він може впливати на стан економічної безпеки держави та її забезпечення, здійснюючи власну діяльність в межах наданих законом повноважень. В свою чергу аналіз повноважень ВР України, закріплених у ст. 85 Конституції України, дозволяє дійти висновку, що вони стосується здійснення державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. Так, Парламент: приймає різноманітні законодавчі акти, в тому числі ті, що регулюють економічну сферу; схвалює Програми діяльності КМ України [245] та затверджує державні програми економічного розвитку, де безпосередньо відображається і безпековий аспект, без якого прогрес економічного сектору вбачається неможливим; приймає остаточне рішення та призначає на посади міністрів і Голів АМК України та НБУ, діяльність яких прямо пов'язана з забезпеченням економічної безпеки держави; здійснює контроль за роботою міністерств; приймає рішення про одержання позапланових

фінансових позик державою [53]. Таким чином, ВР України безпосередньо не приймає участі в реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, а лише забезпечує правову основу її здійснення, визначає курс і пріоритетні напрями. Разом із тим опосередковано від Парламенту залежить якість таких дій, оскільки саме даний орган приймає стратегічно важливі, зокрема кадрові рішення щодо призначення суб'єктів втілення вказаної політики.

Президент України як гарант Конституції повинен забезпечувати незалежність держави та її національну безпеку (п. 1 ч. 1 ст. 106 Конституції України), складовою якої є економічна безпека. В межах своїх повноважень Глава держави представляє інтереси країни та укладає міжнародні договори від імені держави, зміст яких може позитивно чи негативно відобразитись на стані економічної безпеки, а також підписує законодавчі акти прийняті ВР України та має право вето щодо них. А, отже, може впливати на формування правових і організаційних засад реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, визначаючи її загальний курс. Він також є главою РНБО України, безпосереднім завданням якої є забезпечення економічної безпеки та підтримання її стабільного стану на рівні достатньому для функціонування всіх соціальних сфер.

Діяльність КМ України як суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави окреслено в ст. 116 Конституції України. Будучи вищим органом державної виконавчої влади, його діяльність пов'язана із організацією та функціонуванням усіх суспільно важливих сфер (економічної, соціальної, культурної, правоохоронної тощо). Уряд забезпечує економічну самостійність держави, такий стан економічного сектору, який спроможний виробляти необхідні блага (товари) в достатній кількості для того, щоб забезпечити задоволення мінімальних потреб громадян. Об'єктивним є те, що за умов настання чи імовірності настання конкретної загрози, що впливає на світовий і національний ринки, виробництво, промисловість, господарська діяльність не може здійснюватись на достатньому рівні.

КМ України є основним суб'єктом реалізації державної політики, в тому числі в сфері забезпечення економічної безпеки держави, а також суміжних не менш важливих сферах. Для цього Уряд: «розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України; забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності; здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до закону; розробляє проект закону про Державний бюджет України і забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України, подає Верховній Раді України звіт про його виконання» [53]. Між іншим, КМ України відповідно до курсу, визначеного Главою держави, утворює, реорганізовує, ліквідує та координує роботу міністерств, зокрема Мінекономіки.

Більш детально повноваження КМ України в економічній сфері розкрито в ч. 1 ст. 20 Закону України «Про Кабінет Міністрів України», здебільшого всі вони пов'язані зі здійсненням державної економічної політики, виконанням конкретних економічних програм (цільових програм та програм перебудови окремих економічних галузей) і контролем за роботою інших суб'єктів в зазначеній сфері. Одночасно необхідно вказати на те, що нормами вказаної статті регламентовано і конкретні заходи, які реалізує уряд у межах державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави, зокрема: сприяння розвитку підприємництва; «здійснення державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; захист та підтримка національного товаровиробника; захист прав споживачів та підвищення якості їх життя; організація державного страхування» [88] та обслуговування державного замовлення.

Як вже не раз було зазначено, економічна сфера є багатоелементним утворенням, яка не обмежується лише виробництвом товарів або регулюванням торгівлі, тому надзвичайно важливими для забезпечення економічної безпеки є й інші напрями діяльності КМ України, зокрема втілення державної політики в сферах: агропромислового комплексу, ціноутворення, зовнішньої економіки, фінансів, податків і трудових відносин. Саме даний орган акумулює і узагальнює основні засади забезпечення загальнодержавної, а відповідно й економічної

політики, проектуючи організаційну, правову та матеріально-технічну основу для реалізації такої політики відповідно до тенденцій розвитку країни, визначених Президентом України, та подає на затвердження ВР України.

Статус РНБО України як координаційного органу з питань національної безпеки і оборони при Президентові України закріплено в ч. 1 ст. 107 Конституції України. Наявність особливого статусу позначається на повноваженнях і діяльності РНБО України, що фактично зводиться до вирішення низки організаційних і управлінських (у частині прийняття рішень) питань, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки та заходів, визначених у Стратегії національної безпеки України [224] та Воєнній доктрині України [246]. Так, РНБО України приймає рішення які подає у формі пропозицій Президенту України про: основні національні інтереси держави та напрями забезпечення різних сфер, зокрема економічної безпеки та організації оборони; проекти документів щодо стабілізації та підвищення рівня національної безпеки; проведення різного роду наукових досліджень необхідних для підтримання національної безпеки, а для підтримання економічної безпеки пріоритетним напрямом є наукові розробки в різних галузях економічної науки; організацію «матеріального, фінансового, кадрового, організаційного та іншого забезпечення виконання заходів з питань національної безпеки і оборони; заходів політичного, економічного, соціального, воєнного, науково-технологічного, екологічного, інформаційного та іншого характеру відповідно до масштабу потенційних та реальних загроз національним інтересам України» [57].

В межах здійснення управлінської діяльності РНБО України має низку повноважень, пов'язаних із: інформаційно-аналітичною роботою (систематизацією та аналізом інформації, яка стосується національної безпеки держави); перспективним плануванням діяльності, пов'язаної з укріпленням і підвищенням рівня національної, зокрема економічної безпеки; проведенням моніторингових, інспекційних і контрольних процедур за якістю виконання прийнятих рішень з питань національної безпеки органами виконавчої влади, а також за результатами такої діяльності подає Президенту України висновки, пропозиції та рекомендації стосовно проведення додаткових заходів задля

забезпечення високого рівня національної, і як її невід'ємної частини – економічної безпеки [584].

Ураховуючи те, що РНБО України є профільним консультативним органом, створеним при Президентові України, необхідно підкреслити важливість його діяльності, адже його узагальнені висновки, пропозиції та рекомендації, як правило беруться за основу при визначенні Главою держави шляхів забезпечення економічної безпеки держави. Від окремих заходів, які здійснює РНБО України в межах управлінської діяльності, залежить ефективність забезпечення рівня національної безпеки, здебільшого від обґрунтованості та раціональності прийнятих рішень, контролю за їх виконанням.

Зміст діяльності АМК України обумовлюється його специфічним статусом і впливає з поставлених перед ним завдань – участі в «формуванні та реалізації конкурентної політики» [167] (ч. 1 ст. 3 Закону України «Про Антимонопольний комітет України»). Для цього АМК України здійснює наступні заходи: контролює від імені держави додержання нормативно-правових вимог захисту конкуренції в сфері державних закупівель; створює сприятливі умови для її обґрунтованого існування; запобігає, виявляє та припиняє правопорушення в сфері захисту економічної конкуренції; координує та узгоджує дії суб'єктів господарювання щодо ціноутворення на товари, що реалізуються на ринку природних монополій; стимулює розвиток добросовісної конкуренції; надає методичну та консультативну допомогу з приводу правильного застосування та розуміння норм законодавства; здійснює «моніторинг державної допомоги суб'єктам господарювання та контроль за допустимістю такої допомоги для конкуренції» [167]. Зазначимо, що діяльність АМК України пов'язана зі створенням та підтриманням конкурентоспроможного середовища, стимулюванням та регулюванням конкуренції. Зі свого боку для того, щоб об'єктивно визначити зміст діяльності АМК України, в тому числі в напрямі реалізації забезпечення економічної безпеки держави, необхідно дослідити зміст явища конкуренції, яка в такому контексті є суто економічною категорією.

О.В. Дудник розглядає конкуренцію як «боротьбу між товаровиробниками за найвигідніші умови виробництва і збуту товарів і послуг, за привласнення найбільших прибутків. Конкуренція виконує роль регулятора темпів і обсягів виробництва, спонукаючи виробника запроваджувати науково-технічні досягнення, підвищувати продуктивність праці, вдосконалювати технологію, організацію праці тощо» [247, с. 113]. Деякі автори (О.І. Масляк, Л.А. Квятковська, П.К. Кулінічев) характеризують економічну конкуренцію наступним чином: «регулятор пропорцій суспільного виробництва, що стимулює його ефективність, фактором утворення середньої норми прибутку, формування ринкової вартості товару, диференціації товаровиробників за доходами, реалізації матеріального інтересу товаровиробників. Конкуренція як засіб успішного функціонування ринкової економіки в усіх своїх конкретних проявах спирається на об'єктивні процеси й закономірності, не вступає в суперечності з основними тенденціями прогресу продуктивних сил» [248, с. 58].

Конкуренція – це явище, що охоплює макро-, мезо- та мікроекономічні рівні, тому вона може розглядатись у різних аспектах, зокрема як: спосіб координації господарської діяльності; механізм взаємодії агентів ринку; спосіб досягнення економічних цілей або отримання конкурентних переваг. Розрізняють цінову та нецінову конкуренцію: перший вид конкуренції пов'язаний із використанням ціни на товар або послугу в якості основного засобу боротьби (наприклад, її зниження, що робить товар більш привабливим для потенційного покупця), в іншому випадку основним інструментом стає не ціна на продукт, а його якість [249, с. 13].

Цінність конкуренції, її практичну значущість представники економічної науки вбачають в функціях регулювання, стимулювання, ціноутворення, розподілу, контролю, кооперації та інноваційної функції. Функція регулювання, яку виконує конкуренція, полягає в тому, що «фактори виробництва під впливом ціни спрямовуються в ті галузі, де в них відчувається найбільша потреба» [250, с. 77]. Стимулююча функція забезпечує системне підвищення якості продукції, гарантує її різноманітність в межах конкретної сфери та забезпечує

продуктивність і прогресивний науково-технологічний розвиток. Функція ціноутворення «встановлює» конкретну цінову межу на товар, яка обумовлюється необхідністю існування такого товару чи послуги в суспільстві, саме така потреба змушує раціонально підходити до обрання ресурсів для виробництва, що ураховуються під час визначення ціни. За допомогою конкуренції доходи від продажу товарів розподіляються між виробниками-конкурентами пропорційно їх внеску в формування та заповнення певного сектору ринку спорідненими товарами – це функція розподілу. Контрольна функція конкуренції проявляється в тому, що вже саме існування цього явища та наявність конкурентного середовища, яке виникає внаслідок існування першого, тим самим не допускаючи монополізації ринку в тих галузях, де це є необґрунтованим. Функція кооперації передбачає, що «поділ праці відображає інтерес кожного, який пов'язаний і взаємодіє з інтересами інших товаровиробників. Через ринковий механізм конкуренція підпорядковує індивідуальні прагнення суб'єктів господарювання суспільним інтересам» [251, с. 124]. В межах інноваційної функції вже сама по собі наявність конкуренції є чинником, що змушує суб'єктів господарювання впроваджувати сучасні технології у власне виробництво, в протилежному випадку такі суб'єкти не зможуть довго триматись на ринку [250, с. 77].

Від наявності конкуренції залежить існування більшості з секторів національного ринку, вона забезпечує прогрес виробництва, розвиток економіки держави, від чого залежить акумулювання коштів в місцеві та національні бюджети, шляхом сплати податків суб'єктами підприємництва. Саме держава, як зазначає О.Л. Юдицький, «в особі уповноважених органів забезпечує створення конкурентного середовища та підтримання певного економічного порядку, захист економічної конкуренції шляхом здійснення контрольних функцій у сфері нормативно-правового забезпечення та економіки, притягнення винних у порушенні правил економічної конкуренції до відповідальності» [252, с. 6]. Щодо повноважень АМК України в адміністративно-деліктній сфері необхідно зробити застереження про наявність неузгодженості норм законодавства. Так, у п. 3 ч. 1

ст. 7 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» вказано, що АМК України уповноважений «розглядати справи про адміністративні правопорушення, приймати постанови та перевіряти їх законність та обґрунтованість» [167]. Часткове підтвердження даного нормативного положення знаходимо в ч. 1 ст. 255 КУпАП, де закріплено, що органи АМК України уповноважені складати протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 164-3 «Недобросовісна конкуренція», ст. 166-1 «Зловживання монопольним становищем на ринку», ст. 166-2 «Неправомірні угоди між підприємцями», ст. 166-3 «Дискримінація підприємців органами влади і управління», ст. 166-4 «Порушення порядку подання інформації та виконання рішень Антимонопольного комітету України та його територіальних відділень» КУпАП. Одночасно розглядати справи про адміністративні правопорушення, передбачені цими статтями, та приймати по ним рішення згідно з нормами ст. 221 КУпАП уповноважені «судді районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів» [58]. Очевидно, що нормативні приписи закону, що регулює діяльність АМК України та наведені положення КУпАП суперечать одне одному – в частині розгляду справ про адміністративні правопорушення, прийняття по ним рішень і притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності. На цьому у своєму дослідженні, присвяченому проблемам притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері економічної конкуренції, наголошував Ю.В. Журик [253, с. 81].

АМК України «з одного боку, здійснює політику у сфері обмеження монополізму та сприяє розвитку конкуренції, а з іншого – самостійно проводить розслідування та ухвалює рішення. Крім того, АМКУ виконує функцію контролю: стежить за дотриманням конкурентного законодавства у процесі приватизації державної власності; за процесами узгодження діяльності суб'єктів господарювання при здійсненні підприємницької діяльності; за дотриманням законодавства при прийнятті рішень органами державної влади, місцевого самоврядування; за дотриманням чинного законодавства в процесі економічної концентрації» [254, с. 244]. Отже, діяльність АМК України пов'язана з розумним

обмеженням монополії та стимулюванням постійного існування конкуренції – неоднозначного явища, яке не тільки є фактором розвитку ринкових відносин і прогресу самої господарської діяльності, а й формує стійкість до зовнішніх і внутрішніх загроз сфері економічної безпеки. АМК України наділений виключними повноваженнями в сфері забезпечення економічної безпеки держави, оскільки регулює сферу конкуренції, від якої залежить розвиток і функціонування національного ринку товарів і послуг, розбудова якого є необхідною умовою підвищення рівня економічної безпеки держави.

Утвердження економічної безпеки неможливо без забезпечення безпеки складових, на яких вона ґрунтується, зокрема мова йде про фінансову безпеку, тобто «створення таких умов функціонування фінансової системи, при яких, по-перше, фактично виключена можливість спрямовувати фінансові потоки в незакріплені законодавчими нормативними актами сфери їх використання і, по-друге, до мінімуму знижена можливість зловживання фінансовими ресурсами» [255, с. 2]. Ширше фінансову безпеку як складову економічної безпеки держави розглядає Г.А. Смоквіна, зазначаючи, що це «стан фінансів і фінансових інститутів, при якому забезпечується гарантований захист національних економічних інтересів; гармонійний і соціально спрямований розвиток національної економіки, фінансової системи і всієї сукупності фінансових відносин і процесів у державі; готовність і здатність фінансових інститутів створювати механізми реалізації та захисту інтересів розвитку національних фінансів; підтримка соціально політичної стабільності суспільства; формування необхідного економічного потенціалу і фінансових умов для збереження цілісності та єдності фінансової системи навіть при найбільш несприятливих варіантах розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів і успішного протистояння внутрішнім і зовнішнім загрозам фінансової безпеки» [256, с. 31]. Наявність фінансових ресурсів є фундаментом для розвитку безлічі економічних процесів, їх невід’ємним супутником і кінцевою метою виробництва, адже метою суб’єктів господарювання, що займаються підприємницькою діяльністю є отримання прибутку в формі грошових коштів.

Одним із основних суб'єктів забезпечення економічної, зокрема фінансової безпеки держави, є НБУ – такий висновок випливає з аналізу завдань його органів, закріплених у ст. 8 Закону України «Про Національний банк України»: «розроблення основних засад грошово-кредитної політики та здійснення контролю за проведенням грошово-кредитної політики» [165]. Також у ч. 4 ст. 6 вказаного закону закріплено, що НБУ підтримує економічну політику, яка здійснюється КМ України. Ідентичного висновку доходять вчені, досліджуючи фінансову складову економічної безпеки держави, зокрема М.М. Єрмошенко, акцентуючи увагу на тому, що «ключовими органами державного управління фінансово-кредитною сферою в Україні (виконавча гілка влади), як відомо, є Національний банк та Міністерство фінансів» [257, с. 84]. Отже, НБУ України в межах забезпечення економічної політики держави є провідним органом, що провадить грошово-кредитну політику в державі, а також реалізує інші напрями в межах економічної політики, в тому числі в частині забезпечення її безпеки. Необхідно зазначити, що потенційні та реальні загрози не зможуть дестабілізувати стан національної економічної безпеки у разі наявності стабільної грошової системи та наявності фінансових ресурсів для виробництва, розвитку економіки та функціонування економічного сектору України, адже в такому випадку держава може самостійно забезпечити свої потреби без зовнішніх кредитів, дотацій і з мінімальними закупівлями товарів першої необхідності.

З метою формування та втілення грошової та кредитної політики спеціалізований орган – Рада НБУ розробляє її основні засади та реалізує їх. Серед основних функцій необхідно виділити такі: випуск в обіг нових грошових знаків; організацію обігу готівкових коштів в середині держави; накопичення золотовалютних резервів держави, зокрема банківських металів, та розпорядження ними в межах повноважень; прогнозування зміни макроекономічних, грошово-кредитних, валютних та фінансових показників; інкасацію; видання іншим суб'єктам ліцензії для зайняття такою діяльністю та перевезення валютних цінностей; реалізацію державної політики в сфері захисту державних секретів, власної системи даних; регулювання функціонування

платіжної системи та здійснення її обслуговування, видання відповідних ліцензій; здійснення наглядової діяльності з метою легалізації незаконно отриманих доходів, попередження та припинення фінансування незаконної діяльності на кшталт тероризму [165].

Значна частина діяльності НБУ пов'язана з забезпеченням функціонування банківської системи, в тому числі в умовах ведення воєнного чи надзвичайного стану, зокрема він: є основним кредитором для банків; визначає правила здійснення банківських операцій і бухгалтерського обліку, в тому числі шляхом здійснення методологічного забезпечення; урегульовує роботу банківських платіжних систем; встановлює пріоритети розвитку електронних банківських технологій; погоджує статuti банків у випадку їх створення, внесення змін і ліцензування; представляє інтереси суб'єктів національної банківської системи в міжнародному вимірі; приймає участь в формуванні кадрового потенціалу банківської системи; вносить пропозиції до законодавчих актів, що регулюють діяльність НБУ; здійснює просвітницьку діяльність з метою підвищення фінансової грамотності населення; організовує та забезпечує захист електронних банківських систем, баз даних, інформації; захищає права споживачів, які користуються фінансовими послугами, що надає банківська система; «веде Кредитний реєстр Національного банку України та офіційний реєстр ідентифікаційних номерів емітентів платіжних карток внутрішньодержавних платіжних систем»; «створює засвідчувальний центр, де узагальнює інформацію про суб'єктів, що планують надавати електронні довірчі послуги у банківській системі» [165]. Можна констатувати, що НБУ як суб'єкт реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки держави, як і всі вищевказані органи, виконує власну специфічну функцію – забезпечує втілення грошово-кредитної політики, яка є невід'ємною частиною економічної політики та одночасно фактором, що гарантує державі безпеку її економічного сектору.

Згідно з ч. 1 ст. 124 Основного закону держави правосуддя в Україні здійснюється виключно судами [53], схожа норма міститься в ст. 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»: «суд, здійснюючи правосуддя на засадах

верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [258]. Сутність правосуддя полягає в тому, що суд як неупереджений об'єктивний арбітр приймає рішення по суті вчинення тих чи інших правопорушень, значну частину з яких складають правопорушення в економічній сфері. Наявність останніх апріорі справляє деструктивний вплив на економічну сферу, а тому є однією з найочевидніших загроз економічній безпеці держави. Такі правопорушення закріплені в КК України та КУпАП. Наведемо низку прикладів. Особлива частина КК України консолідує злочини, що прямо чи опосередковано впливають на зниження рівня економічної безпеки держави, здійснюючи дестабілізуючий вплив. Вони закріплені в: розділі I «Злочини проти основ національної безпеки України»; розділі III «Злочини проти волі, честі та гідності особи» (наприклад, торгівля людьми (ст. 149); експлуатація дітей (ст. 150); використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (ст. 150-1); розділі VI «Злочини проти власності»; розділі VII «Злочини у сфері господарської діяльності»; розділі IX «Злочини проти громадської безпеки» (як-от вчинення терористичного акту (ст. 258) або фінансування тероризму (ст. 258-5)); розділі X «Злочини проти безпеки виробництва»; розділі XIV «Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації»; розділі XV «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів» (заволодіння документів, штампів, печаток (ст. 357), їх підроблення (ст. 358); незаконні придбання, збут або використання спеціальних технічних засобів отримання інформації (ст. 359)); розділі XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку»; розділі XVII «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» [259].

Не менш небезпечними для економічної безпеки держави є адміністративні правопорушення, які на відміну від злочинів не характеризуються суспільною

небезпекою, проте можуть привести до вчинення перших або ж поступово на протязі тривалого періоду руйнувати систему економічної безпеки. В КУпАП в окремі розділи об'єднані адміністративні правопорушення, що посягають на: сферу промисловості, будівництва, використання паливно-енергетичних ресурсів (Глава 8), а також транспортну сферу; галузі: шляхового господарства і зв'язку (Глава 10), торгівлі, громадського харчування, сфери послуг, фінансів і підприємницької діяльності (Глава 12), стандартизації, якості продукції, метрології та технічного регулювання (Глава 13); встановлений порядок управління (Глава 15) [58]. Рішення по цим справам, у разі вчинення злочинів або адміністративних правопорушень, приймаються місцевими, апеляційними, вищими спеціалізованими судами та Верховним Судом України. Тому, ми поділяємо думку С.І. Лекаря з приводу того, що «суди загальної юрисдикції здійснюють судочинство у справах про злочини, що завдають шкоди економічній безпеці України; забезпечують судовий захист суб'єктів економічної безпеки, чий права були порушені у зв'язку з діяльністю із забезпечення економічної безпеки» [240, с. 80].

Утвердженню правосуддя в державі, проведенню об'єктивного досудового розслідування, розгляду та вирішення справ в судах повинні сприяти органи прокуратури, які виконують такі функції: «1) підтримання державного обвинувачення в суді; 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених цим Законом та главою 12 розділу III Цивільного процесуального кодексу України; 3) нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян» [260]. Таким чином, діяльність органів прокуратури України в сфері реалізації державної політики щодо забезпечення економічної безпеки держави здійснюється в межах реалізації правоохоронної функції і полягає у опосередкованому сприянні виявленню, запобіганню та припиненню правопорушень, що посягають на економічну безпеку України.

Проведена загальна характеристика діяльності загальних суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави дозволяє дійти висновку про те, що кожний з таких органів втілює специфічні заходи, які лише в сукупності спроможні будувати та розвивати стабільну економічну сферу, яка зможе «протистояти» внутрішнім і зовнішнім загрозам. Об'єднані єдиною ціллю загальні суб'єкти як самостійно, так і взаємодіючи між собою та іншими органами здійснюють діяльність в напрямі реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, що характеризуються такими особливостями:

- діяльність кожного із загальних суб'єктів є персоніфікованою, вона обумовлюється правовим статусом, а її межі визначаються завданнями та компетенцією, тому здійснюється в різних напрямках, що втілюються паралельно, доповнюють один одного та в сукупності дозволяють забезпечувати реалізацію державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави;

- компетенція загальних суб'єктів в межах діяльності, пов'язаної із забезпеченням економічної безпеки держави, як правило, закріплюється в законодавчих, а не підзаконних актах, що свідчить про усталеність і стабільність повноважень відповідних органів у зазначеній сфері;

- специфіка суб'єктного складу загальних суб'єктів забезпечення економічної безпеки обумовлює унікальне поєднання сфер їх діяльності, яка полягає не лише в формуванні державної політики (ВР України, Президент України, РНБО України), а також в організації її реалізації (КМ України, АМК України, НБУ), відправленні правосуддя судами та захисті державних інтересів, одним із яких є економічна безпека держави, органами прокуратури;

- більшість із загальних суб'єктів (ВР України, Президент України, КМ України) формують і реалізують державну політику в сфері забезпечення економічної безпеки шляхом здійснення організаційних та управлінських заходів, а також правового забезпечення, в той час коли конкретні заходи, що здатні вплинути на рівень економічної безпеки країни, як правило, здійснюються на місцевому та локальному рівнях;

– наявність специфічного виду діяльності – адміністративно-юрисдикційної, яка полягає не лише у розгляді справ про адміністративні правопорушення судами, а також у їх порушенні та попередньому з'ясуванні обставин, як одного з напрямів забезпечення економічної безпеки держави деякими загальними суб'єктами, що обумовлено специфічною загрозою окремих адміністративних деліктів економічним правам та інтересам окремих громадян, суспільства та держави в цілому;

– в межах управлінської діяльності, яка є складовою процесу реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки, окремими загальними суб'єктами, зокрема ВР України, розв'язуються важливі кадрові питання, наприклад, призначення на посади міністрів і Голів Антимонопольного комітету України та Національного банку України;

– діяльність щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави включає не лише спеціалізовані напрями економічного характеру, а пов'язана також із загальносоціальними аспектами розвитку суспільства (організація дозвілля населення, побутового, культурного життя громадян, розвитку індивідуальності кожного громадянина, забезпечення достойними умовами праці).

Вищевказані особливості діяльності загальних суб'єктів не зможуть об'єктивно розкрити сутність і специфіку процесу реалізації ними державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави, оскільки така діяльність уособлює лише частину заходів, спрямованих на забезпечення стабільного економічного розвитку та захисту національної економіки. Не менш значущим та важливим для забезпечення економічної безпеки держави є планування та втілення конкретних планів заходів, які дозволяють передбачити конкретні міри щодо забезпечення даного виду національної безпеки. Такі заходи реалізуються центральними органами виконавчої влади, саме вони деталізують загальні концептуальні положення, втілюючи їх в життя. В свою чергу такі заходи реалізуються центральними органами виконавчої влади в межах власної компетенції, а зважаючи на множинність таких органів, саме їх компетенція в

контексті забезпечення національної економічної безпеки є актуальною темою дослідження, та одночасно завданням наступного підрозділу.

2.3. Компетенція центральних органів виконавчої влади як спеціальних суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави

Не менш важливою за формування державної політики в сфері економічної безпеки держави є її реалізація, що покладається насамперед на центральні органи виконавчої влади, які є спеціальними суб'єктами реалізації такої політики. Перед ними ставляться конкретні завдання щодо розроблення локальних планів, стратегій, вирішення певного переліку проблем і здійснення заходів із метою стабілізації рівня економічної безпеки. Така діяльність центральних органів виконавчої влади обмежується рамками, визначеними загальними суб'єктами, в тому числі в концепції та загальному плані реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави. Зі свого боку центральні органи виконавчої влади самостійно реалізують низку запланованих заходів, а також організовують їх виконання власними підрозділами, скоординовують роботу органами місцевого самоврядування в зазначеному напрямі, а також за необхідності залучають громадськість. Таким чином, якщо загальні суб'єкти переважно працюють у напрямі вироблення уніфікованої державної політики, зокрема у сфері забезпечення економічної безпеки, то центральні органи виконавчої влади є основними суб'єктами її реалізації.

Слід зазначити, що серед великої кількості центральних органів виконавчої влади реалізація заходів у сфері економіки та забезпечення її безпеки не є основним завданням, але, незважаючи на це, їх діяльність впливає на стан національної економіки та рівень її безпеки. Наприклад, діяльність Мінекономіки чи Мінфіну систематично здійснюється в межах економічної сфери та грошово-

кредитної політики як її частини, на противагу Мінсоцполітики не переймається економічними питаннями, оскільки має власні специфічні завдання розбудови міцного громадянського суспільства, де в кожному його осередку виховується сильна особистість, громадянин, професіонал. В той же час одним із найцінніших економічних ресурсів є людський ресурс, тобто робота людей, погляди та особистість яких формується під впливом заходів, що втілюються в межах соціальної політики. Окрім того, завдяки реалізації такої політики формується громадськість, яка може за рахунок свого потенціалу розвивати економічний сектор держави в декілька разів швидше, та навпаки руйнувати вже існуючий рівень безпеки, вчиняючи протиправні діяння. Наведене лише підтверджує той факт, що реалізація державної політики в сфері економічної безпеки держави здійснюється сукупністю центральних органів виконавчої влади, основна діяльність яких фактично може бути і не пов'язана з питаннями економічного характеру.

Чіткі уявлення про діяльність кожного центрального органу виконавчої влади та його роль в межах реалізації відповідної політики держави можна сформулювати лише дослідивши коло їх компетенції. Разом із тим, перш ніж перейти до безпосереднього з'ясування конкретних повноважень, які кожен орган реалізує в такому складному процесі, вважаємо за необхідне визначити обсяг поняття «компетенція» та похідних від нього категорій, як-от компетенція центральних органів виконавчої влади, зокрема щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. Це в свою чергу дасть об'єктивне уявлення про те, що саме необхідно відносити до компетенції того чи іншого суб'єкта, адже це поняття є більш ширшим за повноваження та права центральних органів виконавчої влади.

У загальному розумінні термін «компетенція» має декілька значень, які пов'язані з повноваженнями, правами та обов'язками конкретного суб'єкта, наданими йому для виконання поставлених перед ним завдань і виконання покладених обов'язків. Під компетенцією, як правило, розуміють «повноваження, надані законом, статутом або іншим актом конкретному органу або посадовій

особі; знання і досвід у певній галузі» [261, с. 613]; «добру обізнаність із чим-небудь» або «коло повноважень певної організації, особи» [101, с. 560; 262, с. 235] – це найпоширеніші визначення, які можна знайти в тлумачних і енциклопедичних словниках української мови. Слід підкреслити, що такі визначення є нейтральними та не відображають специфіку ані політичної, ані юридичної, ані будь-якої іншої сфери, в їх змісті прослідковується зв'язок компетенції з правами, наданими суб'єктам для реалізації їх повноважень, що дозволяє розглядати компетенцію як усталену юридичну категорію.

Компетенція в правовій доктрині найчастіше використовується для позначення складового елемента правового статусу органу державної влади [263, с. 97–98; 264, с. 48; 265, с. 376], який уособлює:

1) «сукупність предметів ведення, прав і обов'язків державного органу, посадової особи, громадської організації» [266, с. 325] («Популярний юридично-енциклопедичний словник»);

2) «визначену і закріплену законом або іншим нормативним актом сукупність повноважень посадової особи або державного органу» [267, с. 62] (Словник термінів з теорії держави та права);

3) «чітко визначені нормами права напрями діяльності (повноваження) державного органу (посадової особи), в основі яких лежать конкретні права та обов'язки» [268, с. 60] (за В.В. Гарбузовим);

4) «закріплену законом (або іншим нормативним актом) сукупність його владних повноважень (прав і обов'язків), юридичної відповідальності і предмета відання (предмет діяльності, функціональне призначення)» [269, с. 363] (О.Ф. Скакун).

Умовно під компетенцією розуміється сукупність передбачених у нормативно-правових актах повноважень, тобто певне коло прав [101, с. 1000] для виконання конкретних поставлених перед суб'єктом (органом державної влади, посадовою особою) завдань, що в сукупності формує функції та/або його напрями діяльності. В свою чергу функції органу державної влади або обов'язки, наприклад, посадової особи, знаходять своє відображення в діяльності суб'єкта поряд із

реалізацією його прав. Одночасно ми не можемо погодитись із думкою Ю.А. Тихомирова з приводу того, що компетенція відображає місце в ієрархічній структурі органів виконавчої влади та порядок вирішення установчих і кадрових питань. По-перше, таке місце суб'єкта визначає не компетенція, а правовий статус, частиною якого вона є, оскільки орган державної влади може мати достатньо специфічну, вузьку компетенцію, при цьому бути вищим або центральним органом державної влади, наприклад, як НБУ, що реалізує фінансово-грошову політику, в той час коли КМ України реалізує державну політику в усіх соціально важливих сферах, зокрема в економічній, при цьому в цій системі НБУ знаходиться на ланці нижче за Уряд. По-друге, порядок вирішення будь-яких питань суб'єктом потребує здійснення певної процедури, що виходить за межі змісту поняття компетенція. В той же час це не спростовує той факт, що компетенція органів державної влади складається з конкретних елементів, до яких однозначно необхідно віднести повноваження органу державної влади, обумовлені його завданнями та функціями (узагальненими напрямками діяльності). Деякі вчені, наприклад, Н.А. Богданова, Д.Н. Бахрах, Б.В. Россинский і Ю.Н. Стариков відносять до елементів компетенції і юридичну відповідальність [270, с. 190; 271, с. 17], що може бути обґрунтовано, на нашу думку, лише в тому випадку, якщо цей елемент розглядати як обов'язок суб'єкта нести відповідальність за порушення норм чинного законодавства. З'ясувавши зміст та складові елементи поняття «компетенція», перейдемо до визначення компетенції центральних органів виконавчої влади в межах реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, до яких необхідно відносити: Мінекономіки; Міненерго; Міндовкілля; МЗС України; МОН України; Мінсоцполітики; Мінфін; Мінінфраструктури, КРАІЛ, МВС України, НПУ, НАБУ, СБУ, ДФС України, Держаудитслужбу, ДПС України, Держмитслужбу, Держфінмоніторинг.

Центральні органи виконавчої влади, на відміну від вищих органів державної влади, наділені комплексною компетенцією, тобто мають повноваження як у напрямках нормотворення, правозастосування, так і у правоохоронному напрямі. Що ж стосується загальних суб'єктів, то вони наділені

широкими повноваженнями в конкретних сферах нормотворення, (ВР України), правозастосування (КМ України), правоохорони (суди, органи прокуратури, АМК України). Основний зміст діяльності органів виконавчої влади В.О. Криворучко вбачає у: «здійсненні державного управління. Органи виконавчої влади розробляють основні напрями соціально-економічної політики держави, її обороноздатності, безпеки, забезпечення громадського порядку та організують їх здійснення; організують управління державною власністю; виробляють заходи з проведення зовнішньої політики і виконують інші функції, покладені законодавством країни» [272, с. 95]. Схожої позиції притримується і К.Г. Волинка, акцентуючи на тому, що така діяльність є державно-управлінською [273, с. 106].

Зважаючи на соціальну значущість такої діяльності, з'ясуванню її змісту, у тому числі компетенції, було приділено увагу під час проведення адміністративної реформи та в наукових дослідженнях. Так, наприклад, в Концепції адміністративної реформи в Україні, затвердженій указом Президента України від 22.07.1998 № 810/98, компетенція органів виконавчої влади була визначена як сукупність повноважень суб'єкта, які «закріплені за органом виконавчої влади права і обов'язки (в тому числі обов'язки нести відповідальність за наслідки виконання повноважень – так звані «юрисдикційні» обов'язки)» [274]. Більш чітке визначення знаходимо в правовій доктрині, зокрема В.Б. Авер'янов визначає компетенцію наступним чином: «комплекс його повноважень, тобто прав і обов'язків, визначених відповідним органом державної влади у певних нормативно-правових актах, шляхом реалізації яких орган виконавчої влади здійснює свою діяльність» [275, с. 120]. Необхідно також враховувати, що компетенція центральних органів виконавчої влади відрізняється за своїм обсягом від інших органів виконавчої влади, зважаючи на їх місце в ієрархії органів і завдання загальнодержавного, а не місцевого значення. Тому, більш актуальним вбачається авторське визначення поняття «компетенція органів державної влади», яке пропонує О.Д. Крупчан – це «організаційно-правова категорія є точним переліком його повноважень, тобто прав і обов'язків,

визначених відповідним органом державної влади (Президентом України, Верховною Радою України) у певному нормативно-правовому акті, реалізуючи які центральний орган виконавчої влади здійснює свою діяльність» [264, с. 59].

Погоджуємось із тим, що компетенцію, у тому числі центральних органів виконавчої влади, що реалізують державну політику в сфері забезпечення економічної безпеки держави, в основному складають повноваження кожного з таких суб'єктів, а також їх предмет відання, завдання, функції та юридична відповідальність. Враховуючи специфіку даного дослідження – сферу забезпечення економічної безпеки держави, саме вона буде предметом відання для всіх вказаних вище центральних органів виконавчої влади. Інші елементи компетенції, такі як повноваження, завдання функції та юридична відповідальність, для кожного конкретного суб'єкта повинна бути визначена окремо на підставі аналізу основних нормативно-правових актів, що регламентують їх діяльність.

Завдання Мінекономіки закріплені в п. 3 Положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, затвердженого постановою КМ України від 20.08.2014 № 459 [171], при чому розміщені вони в алогічному порядку. Мова йде про структурну побудову вказаного пункту, який поділено на п'ять підпунктів, що в більшості зведено до формування та реалізації державної політики в різних сферах переважно економічного характеру, а тому законодавчо закріплена класифікація завдань є незрозумілою. Крім того, деякі з перелічених сфер дублюють одна одну, наприклад, сфери державних і публічних закупівель. Справа в тому, що терміни «державні закупівлі» та «сфера державних закупівель» була актуальною у період дії Закону України «Про здійснення державних закупівель», який встановлював «правові та економічні засади здійснення закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти» [276]. Цей закон втратив чинність 20.04.2014 у зв'язку з прийняттям іншого – Закону України «Про публічні закупівлі», що «установлює правові та економічні засади здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави та територіальної громади» [277]. Отже, сьогодні замість поняття «державні

закупівлі» доцільно використовувати інше – «публічні закупівлі», з огляду на те, що за своїм змістом ці поняття є ідентичними, тому одночасне закріплення обох вказаних понять в п. 3 вказаного Положення є неактуальним і не відповідає сучасній термінології законодавства. Крім того, державна політика економічного розвитку включає сфери підприємництва, ціноутворення, промисловості, сільського господарства тощо, а тому не повинна виокремлюватись у самостійний напрям, а власне реалізація державної цінової політики включає здійснення контрольної діяльності за цінами [585]. Зазначене ускладнює розуміння завдань Мінекономіки як самостійної категорії, так і структурного елементу компетенції, а дублювання та відсутність систематизації завдань взагалі не дає можливості сформулювати об'єктивне уявлення про діяльність Мінекономіки. Це той випадок про який говорять «все і нічого», оскільки з такого викладення дійсно майже нічого незрозуміло. Зважаючи на необхідність визначення конкретних завдань Мінекономіки, вважаємо за можливе систематизувати та викласти їх у п. 3 Положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, затвердженого постановою КМ України від 20.08.2014 № 459 наступним чином:

«3. Основними завданнями Мінекономіки є:

забезпечення формування та реалізації:

– державної політики економічного розвитку в сферах: державної цінової політики; державної промислової політики; підприємництва; публічних закупівель; інноваційної політики; сільського господарства; агропромислового виробництва; інтелектуальної власності; торгівлі та побутових послуг; промислової безпеки;

– державної політики соціального розвитку в сферах: надання адміністративних послуг; захисту прав споживачів; зайнятості населення, трудової міграції, державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів; охорони гігієни праці; соціального діалогу; державно-

приватного партнерства; поводження з вибуховими матеріалами; здійснення державного гірничого нагляду; туризму та курортів;

– єдиної зовнішньоекономічної політики та контролю державного експорту, а також вирішує питання, пов'язані із економічним і соціальним співробітництвом України з ЄС; залученням міжнародної технічної допомоги; інтеграцією національної економіки у світову економіку; співробітництвом із Світовою організацією торгівлі (СОТ);

– державної політики у сфері управління об'єктами державної власності, корпоративними правами держави; державними інвестиціями державного матеріального резерву;

– державної політики у галузі статистики на засадах професійної незалежності та самостійності органів державної статистики в частині розроблення і затвердження нормативно-правових актів;

– державної політики у сфері організації та контролю за виготовленням цінних паперів, документів суворої звітності;

– державної політики технічного регулювання, стандартизації, дозвільної системи, ліцензування, метрології та метрологічної діяльності.»
(Додаток А).

В свою чергу до завдань Мінекономіки як структурного елементу його компетенції у сфері забезпечення економічної безпеки держави можемо віднести забезпечення формування та реалізацію державної цінової політики; державної промислової політики; підприємництва; публічних закупівель; інноваційної політики; сільського господарства; агропромислового виробництва; інтелектуальної власності; торгівлі та побутових послуг; промислової безпеки; управління об'єктами державної власності, корпоративними правами держави; державними інвестиціями державного матеріального резерву.

Подібно до завдань Мінекономіки його нормативно-закріплені повноваження також характеризуються множинністю (їх налічується більше 350), окрім того вони також містять певні термінологічні помилки. У п.п. 95 п. 4 Положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України,

затвердженого постановою КМ України від 20.08.2014 № 459 [171] так само одночасно застосовуються ідентичні за змістом терміни – державні та публічні закупівлі, при чому в деяких підпунктах (п.п. 102, 105, 108) законодавець використовує лише термін публічні, а не державні закупівлі. У зв'язку з цим, вважаємо необхідним викласти вказану норму в наступній редакції:

«...95) здійснює нормативно-правове забезпечення державного регулювання у сфері державних та публічних закупівель; ...

99) надає роз'яснення щодо застосування законодавства у сфері публічних закупівель;...

103) розробляє примірні навчальні програми з питань організації та здійснення публічних закупівель;

104) забезпечує функціонування безоплатного веб-порталу уповноваженого органу з питань публічних закупівель; ...». (Додаток Б).

В свою чергу систематичне тлумачення п. 4 Положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, затвердженого постановою КМ України від 20.08.2014 № 459 [171] дає змогу віднести до повноважень, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки, такі:

– надає пропозиції щодо вдосконалення правових актів, розробляє їх проекти, в тому числі в сферах бюджетного та податкового законодавства; приймає підзаконні нормативно-правові акти з питань економічного характеру, зокрема тих, що створюють правову основу діяльності, пов'язаної із забезпеченням економічної безпеки держави;

– аналізує стан та тенденції: економічного і соціального розвитку держави, секторів та галузей економіки, регіонів; інструментів валютно-курсової, грошово-кредитної політики на розвиток економіки, робить висновки щодо їх ефективності; впливу ринку фінансових і банківських послуг на економічний розвиток держави; економічної ситуації у соціально-гуманітарній сфері та оцінки впливу заходів державної політики у зазначеній сфері на економічний розвиток;

– здійснює середньо- та короткострокове прогнозування економічного і соціального розвитку України, надає організаційне методичне забезпечення з

аналогічного планування на рівні областей, районів і міст і безпосереднього виконання таких планів і програм;

- розробляє заходи щодо підвищення рівня національної економіки, її конкурентоспроможності;

- бере участь у формуванні та реалізації державної фінансової, бюджетної, податкової, митно-тарифної та науково-технічної політики;

- вирішує питання пов'язані з забезпеченням промислового сектору економіки, в тому числі в науко-технічному аспекті та оборонно-промисловому комплексі;

- регулює та координує функціонування: інвестиційної сфери; сфери економічної конкуренції; агропромислового виробництва; сільського господарства; цивільного захисту і обмеження монополізму; індустриальних парків; механізму економічної безпеки держави, детінізації економіки та відповідних заходів;

- здійснює розрахунок і моніторинг індикаторів продовольчої безпеки;

- забезпечує в установленому порядку захист економічних прав і законних інтересів України, її суб'єктів господарювання, а також здійснює відповідні розслідування в визначеному законом порядку, зокрема антидемпінгові, антисубсидійні та спеціальні розслідування;

- здійснює мобілізаційну підготовку національної економіки, координує роботу із створення, розвитку, утримання, передачі, ліквідації і реалізації мобілізаційних потужностей, в тому числі задля вирішення питань у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

Викладені вище узагальнені повноваження Мінекономіки в сфері забезпечення економічної безпеки держави дали можливість сформулювати такі його функції:

- 1) нормативна функція полягає в тому, що зазначений орган приймає значну кількість підзаконних нормативно-правових актів для організації та забезпечення реалізації заходів, спрямованих на підвищення економічної безпеки

держави, а також вносить пропозиції та розробляє проекти законодавчих актів у зазначеній сфері;

2) функція планування уособлює діяльність щодо короткострокового та середньострокового планування розвитку економічного сектору держави, у тому числі на регіональному та місцевому рівнях;

3) функція прогнозування впливає з повноважень Мінекономіки щодо здійснення економічного і соціального захисту країни;

4) методична функція пов'язана з функцією планування та функцією прогнозування, оскільки Мінекономіки як центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері забезпечення економічної безпеки держави, надає методичні вказівки;

5) аналітична функція передбачає здійснення аналізу та систематизації даних, отриманих в результаті аналізу прогресивних тенденцій національної економіки та взагалі її реального стану, методів і способів, що використовуються для удосконалення валютно-курсової, грошово-кредитної політики;

6) організаційна функція впливає з повноважень щодо організації та втілення заходів, спрямованих на підвищення стабільності та економічного рівня держави та забезпечення її безпеки, зокрема продовольчої як самостійно, так і у співпраці з іншими органами державної виконавчої влади та громадськими інституціями;

7) функція регулювання стосується регуляторної діяльності в інвестиційній сфері, сфері економічної конкуренції, агропромислового виробництва, сільського господарства, цивільного захисту, обмеження монополізму тощо;

8) координаційна функція проявляється в тому, що Мінекономіки виступає суб'єктом координації діяльності виконавчих органів державної влади в напрямі розбудови економічної сфери держави, забезпечення її безпеки, детінізації економіки, а також забезпечує соціальний діалог та співпрацю з громадськими інституціями;

9) мобілізаційна функція впливає з повноважень, які стосуються акумулювання усіх економічних потужностей держави в разі необхідності, наприклад, виникнення надзвичайних ситуацій;

10) функція моніторингу реалізується з метою визначення різноманітних економічних індикаторів на кшталт індикаторів продовольчої безпеки;

11) охоронна функція орієнтована на захист економічних прав і законних інтересів України, її суб'єктів господарювання.

Основні завдання Міненерго закріплені в п. 3 Положення про Міністерство енергетики України затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.08.2020 № 507, які безпосередньо впливають на економічну безпеку держави, забезпечуючи державну політику в межах паливно-енергетичного комплексу («електроенергетичному, ядерно-промисловому, вугільно-промисловому, торфодобувному, нафтогазовому та нафто газопереробному» [608]).

До повноважень Міненерго в напрямі здійснення державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави можна віднести такі:

- розробка:

проектів правових актів у сфері паливно-енергетичного комплексу;

державних програм експлуатації ядерної енергії, підвищення ядерної та радіаційної безпеки, а також розбудови джерел вироблення та отримання вуглеводнів, ядерного палива та матеріалів, природного газу;

нормативних документів безпеки постачання електричної енергії природного газу, ядерної та радіаційної безпеки, фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання;

управління державними підприємствами, установами та організаціями, а також корпоративними правами держави та іншим державним майном, науковою та науково-технічною діяльністю в паливно-енергетичному комплексі;

– забезпечення реалізації державної політики в сферах: паливно-енергетичного комплексу, зокрема фізичного захисту ядерних установок і матеріалів, радіоактивних відходів і джерел іонізуючого випромінювання;

цивільного захисту;;

– контроль за використанням і охороною об'єктів паливно-енергетичного комплексу, в тому числі організовує внутрішній контроль і аудит за господарською діяльністю державних підприємств, котрі належать до сфери його управління;

– виявлення, запобігання та припинення будь-яких проявів терористичної діяльності на об'єктах паливно-енергетичного комплексу, а також розгляд справ про порушення законодавства з питань забезпечення прозорості використання вибуховонебезпечних матеріалів.

У свою чергу виокремлення повноважень Мінекоенерго в окресленому напрямі дає змогу сформулювати такі його функції у сфері реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави: нормативна, організаційна, контрольна, охоронна, забезпечувальна та аналітична. Зауважимо, що зміст переважної більшості функцій є типовим і відрізняється лише об'єктом, на який спрямовується така діяльність. З огляду на те, що детальне пояснення кожної з них було здійснено на прикладі Мінекономіки, змістовне навантаження функцій буде однаковим, а власне об'єкт їх спрямованості визначений нами в межах завдань і повноважень Мінекоенерго, ідентичний підхід буде використовуватись і для інших центральних органів виконавчої влади.

До основних завдань Міндовкілля, визначених у п. 1 Положення про Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.06.2020 № 614 віднесено: «забезпечення формування державної політики у сферах: охорони навколишнього природного середовища, екологічної, біологічної і генетичної безпеки; використання надр і корисних копалин, поводження з відходами пестицидами та агрохімікатами радіаційного захисту; раціонального використання природних ресурсів земель; водного господарства; охорони атмосферного повітря» [609].

В свою чергу для виконання поставлених перед Міндовкіллям завдань, йому надано широкий перелік повноважень, у тому числі тих, які впливають на

забезпечення економічної безпеки держави та пов'язані з реалізацією державної політики в окресленому напрямі. Так, Міндовкілля здійснює:

- розробку:

- проектів нормативно-правових актів у сферах: раціонального використання, відтворення і охорони об'єктів тваринного і рослинного світу; біологічного і ландшафтного різноманіття, формування, збереження та використання екологічної мережі; біологічної та генетичної безпеки, охорони та раціонального використання земель охорони атмосферного повітря екологічної безпеки, поводження з відходами, зокрема радіоактивними, небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами; виконання робіт із стандартизації, метрології за результатами проведення сертифікації у сфері геологічного вивчення; охорони та використання надр, зокрема щодо правил нормативного забезпечення геологічного вивчення надр; лісового та мисливського господарства; раціонального використання водних ресурсів;

- державних цільових, міждержавних програми розвитку лісових відносин, охорони, захисту, використання та відтворення лісів і водних ресурсів, зокрема шляхом запровадження організаційно-економічних заходів;

- управління національною екологічною мережею, державними підприємствами, установами та організаціями, корпоративними правами держави, а також іншим державним майном, об'єктами природно-заповідного фонду;

- оцінку стану довкілля та екології;

- забезпечення реалізації державної політики в сферах: рибного господарства та рибної промисловості; безпеки мореплавства суден флоту рибного господарства; охорони і захисту лісів; охорони, використання та відтворення водних біоресурсів; природно-заповідного фонду;

- науково-технічну політику охорони навколишнього природного середовища, зокрема природно-заповідного фонду, природних ресурсів і екологічної безпеки;

- погодження та затвердження правил поводження з відходами, місць їх розташування, а також лімітів використання природних ресурсів;

- плануванні та втілення заходів із запобігання виникненню надзвичайних ситуацій пов'язаних із погіршенням стану навколишнього природного середовища.

Проведений вище системний аналіз компетенції Міндовкілля, дозволяє дійти висновку про функції, які воно реалізовує, мова йде про: нормативну, організаційну, контрольну, охоронну, забезпечувальну та аналітичну функції. Звернемо увагу, що вони є ідентичними з функціями Міненерго, що пояснюється тривалою спільною компетенцією обох міністерств, у межах єдиного органу – Міністерство енергетики та захисту довкілля, яке було ліквідовано.

Не зважаючи на те, що діяльність МЗС України має переважно зовнішній, а не внутрішній характер, оскільки представляє державу на міжнародній арені, її результати впливають на економічне, політичне та соціальне життя всередині держави. Таке представництво пов'язано з: встановленням і розвитком міжнародних відносин, тому до його завдань віднесено: захист інтересів держави у межах міжнародних відносин, економічних інтересів, зокрема торгівлі за допомогою використання дипломатичних методів і засобів; реалізацією зовнішньополітичного курсу, в частині розбудови економічних зв'язків на міжнародній арені; втіленням політики інтеграції національної економіки до світової економічної системи; аналізом світової економічної ситуації; участю у забезпеченні в межах повноважень, передбачених законом, реалізації державної зовнішньоекономічної політики [279].

У п. 4 Положення про Міністерство закордонних справ України, затвердженому постановою КМ України від 30.03.2016 № 281, закріплено його повноваження. З них деякі безпосередньо стосуються забезпечення економічної безпеки держави, зокрема:

– підготовка пропозицій щодо створення сприятливого інвестиційного середовища в країні, створення позитивного інвестиційного іміджу держави з метою залучення потенційних і реальних інвесторів;

- аналіз рівня та стану соціально-економічного розвитку іноземних держав із метою визначення можливості їх впливу на національні, в тому числі економічні, торгівельні, інвестиційні інтереси;
- організація функціонування відділів з економічних питань дипломатичних представництв держави розташованих за її межами;
- надання методичної допомоги щодо просування вітчизняної продукції на зовнішній ринок та участь в міжнародних торгівельних заходах як-от виставки чи ярмарки;
- розвиток міжнародного освітнього та науково-технічного співробітництва, насамперед у технічних галузях, що позитивно позначається на розвитку сектору промисловості [279].

Вказані повноваження відповідають наступним функціям: організаційній, аналітичній, управлінській та методичній.

МОН України самостійно не забезпечує економічну безпеку держави, разом із тим воно створює науково-технічну та матеріальну платформу для здійснення різноманітних досліджень та отримання наукових здобутків, винаходів, які можуть використовуватись у процесі виробництва та управління економічним сектором. У сукупності це позитивно позначається на рівні економічної безпеки держави, з огляду на те, що значно підвищує стабільність останньої, забезпечуючи її прогресивний розвиток. Подібна діяльність впливає з одного з основних завдань – «забезпечення формування та реалізація державної політики у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної діяльності та інноваційної діяльності в зазначених сферах, трансферу (передачі) технологій» [280] (п. 3 Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 № 630). Відповідно до зазначеної діяльності МОН України:

- розробляє проекти законів та інших нормативно-правових актів, вносить зауваження та пропозиції щодо їх вдосконалення;
- здійснює нормативно-правове регулювання функціонування сфер освіти та науки, в тому числі науковою, інноваційною, науково-технічною діяльністю;

- аналізує та прогнозує розвиток сфер вищої освіти, а також вплив на неї сторонніх чинників (демографічних, етнічних, соціально-економічних);
- визначає пріоритетні сфери розвитку сферами освіти і науки, техніки та наукових парків, а також засади наукового і науково-технічного потенціалу;
- організовує здійснення інноваційної діяльності у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної, генетично-інженерної діяльності;
- приймає остаточне рішення про створення наукових парків;
- формує та реалізує державні цільові наукові та науково-технічні програми з пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки [280].

Зважаючи на визначені повноваження, серед функцій МОН України, спрямованих на реалізацію державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, можна назвати такі: нормативну, прогностичну, аналітичну та організаційну.

Мінсоцполітики сприяє підвищенню економічної безпеки держави, а відповідно і реалізує державну політику в цьому напрямі шляхом виконання одного з поставлених перед ним завдань: «забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері соціальної політики, загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування, волонтерської діяльності, з питань сім'ї та дітей, оздоровлення та відпочинку дітей, усиновлення та захисту прав дітей, запобігання насильству в сім'ї, протидії торгівлі людьми, а також відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою, забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, надання гуманітарної допомоги, соціальних послуг особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самотійно їх подолати» [281], а також реалізуючи наступні повноваження:

- вносить пропозиції, зауваження до нормативно-правових актів щодо соціального забезпечення та розвитку населення, погоджує та розробляє їх проекти в межах власної компетенції;
- координує діяльність інших органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо забезпечення достатнього соціального рівня життя

населення, подолання бідності на рівні адміністративно-територіальних утворень, в тому числі під час встановлення особливих адміністративно-правових режимів (надзвичайного або воєнного стану), а також уповноважених підрозділів органів поліції, органів опіки і піклування із запобігання насильству в сім'ї;

- визначає: щомісячний фактичний прожитковий мінімум населення для різних соціальних груп і вносить відповідні пропозиції до Державного бюджету України; стан виконання державних цільових програм у частині пунктів соціальної політики;

- здійснює моніторинг індикаторів бідності;
- проводить аналітичну роботу з подолання бідності;
- здійснює організаційно-методичне управління відповідними структурними підрозділами місцевих держадміністрацій з питань соціального захисту населення, особливо вразливих соціальних груп (малозабезпеченими сім'ями, безпритульними дітьми тощо);

- забезпечує проведення загальнодержавних свят та організацію дозвілля населення;

- визначає способи, засоби, а також правові, економічні та організаційні механізми з метою удосконалення діяльності державних установ у соціальній сфері [281].

Даним повноваженням відповідають такі функції: нормативна, координаційна, установча, аналітична, організаційна, методологічна та забезпечувальна.

Мінфін реалізує державну грошову політику, без якої неможливо уявити функціонування економічного сектору, зокрема існування його безпекового аспекту. Готівкові кошти – це постійний супровідник майже всіх економічних відносин, а тому його діяльність є стратегічно важливою та достатньо специфічною. Так, серед завдань Мінфіну в сфері забезпечення економічної безпеки держави необхідно визначити такі: «забезпечення формування та реалізація державної фінансової, бюджетної та боргової політики, державної політики у сфері

міжбюджетних відносин та місцевих бюджетів», єдиної державної податкової і митної політики, а також контролю за ходом реалізації [55].

Повноваження Мінфіну, в тому числі щодо забезпечення економічної безпеки держави, встановлені в п. 4 Положення про Міністерство фінансів України, затвердженого постановою КМ України від 20.08.2014 № 375:

- вносить пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, розробляє проекти законів, зокрема Закону про Державний бюджет України та інших нормативно-правових актів, а також приймає підзаконні нормативно-правові акти в фінансовій (податковій і бюджетній) і митній сферах, в тому числі ті, що регламентують правопорушення в зазначених сферах;

- прогнозує та аналізує розмір бюджетних асигнувань, доходів і видатків на середньостроковий період; фінансово-економічного стану держави, перспектив її подальшого розвитку;

- удосконалює: систему управління державними фінансами; механізм фінансового вирівнювання; програми бюджетної підтримки;

- обслуговує держаний борг, бюджетні відносини, в тому числі вирішує питання, пов'язані з виконанням державного бюджету;

- координує роботу суб'єктів у зв'язку з виконанням останніми соціальних і економічних проектів, ініційованих міжнародними суб'єктами або за їх підтримки;

- здійснює моніторинг і регулювання у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, а також притягує до юридичної відповідальності згідно з нормами Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» [282].

Відповідно можна виокремити такі функції: нормативну, прогностичну, аналітичну, організаційну, управлінську, забезпечувальну, координаційну, охоронну, функції регулювання та моніторингу.

Основними завданнями Мінінфраструктури відповідно до норм п. 3 Положення про Міністерство інфраструктури України, затвердженого постановою КМ України від 30.06.2015 № 460 [283], є формування та реалізація державної політики в транспортній сфері та розвиток відповідної інфраструктури. Звичайно створення розгалуженої мережі шляхів для різних видів транспорту (автомобілів, літаків, суден, поїздів тощо) само по собі не здатне забезпечити стабільність державної економіки. Між тим без якісної транспортної інфраструктури побудова сталих та результативних економічних відносин і розвиток промисловості в країні вбачається неможливим.

Серед повноважень Мінінфраструктури, що опосередковано впливають на рівень економічної безпеки держави, необхідно виокремити такі:

- надання зауваження і пропозиції, розробка проектів законів та інших нормативно-правових актів у транспортній сфері та видання у даній сфері нормативно-правових актів в межах власної компетенції;

- визначення пріоритетів та здійснення заходів щодо забезпечення формування та реалізації державної політики у галузях транспортної сфери (автомобільного, залізничного, морського та річкового, міського електричного транспорту) та інфраструктури, в тому числі ті, що передбачені програмними документами;

- прийняття участі в формуванні та реалізації державної економічної, тарифної, інвестиційно-кредитної та соціальної політики, в частині питань, пов'язаних із транспортними питаннями та дорожнім господарством;

- здійснення координаційної роботи та методичного забезпечення підготовки єдиної національної транспортної системи, в тому числі технічного прикриття та об'єктів оборонного значення;

- формування ринку транспортних послуг;

- здійснення охорони та оборони об'єктів державного значення національної транспортної системи в умовах надзвичайного стану та особливого періоду;

– вирішення окремих питань, що виникають у зв'язку з проведенням технічного розслідування обставин і причин катастроф, аварій, дорожньо-транспортних пригод та подій з тяжкими наслідками на транспорті [283].

Компетенцію Мінінфраструктури розкривають такі функції як: нормативна, забезпечувальна, координаційна, методична, охоронна та допоміжна.

КРАІЛ «є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, що забезпечує державне регулювання діяльності у сфері організації та проведення азартних ігор та лотерей» [610]. Її повноваження, в тому числі ті, що пов'язані з забезпеченням економічної безпеки держави, в частині регулювання одного з найскладніших секторів економіки, закріплені в п. 4 Положення про Комісію з регулювання азартних ігор та лотерей затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 23.01.2020 № 891. Серед таких повноважень можна визначити наступні:

- здійснення нормативно-правового та відомчого регулювання сфери азартних ігор;
- реалізація державної політики в лотерейній сфері та сфері азартних ігор;
- ліцензування господарської діяльності у сфері організації та проведення азартних ігор та в лотерейній сфері, в тому числі проведення відповідних перевірок;
- встановлення вимог щодо боротьби з лудоманією;
- організація та здійснення державного контролю за організацією та проведенням азартних ігор і державних лотерей.

Зважаючи на характер повноважень КРАІЛ можна констатувати, що вона реалізує такі функції: нормативну, установчу, забезпечувальну, інформаційну, контрольну, охоронну, превентивну та функцію взаємодії. Як вбачається основний зміст даних функцій ідентичен таким же функціям інших органів центральної влади з урахуванням специфічної компетенційної сфери КРАІЛ – сфери азартних ігор і державних лотерей.

В межах забезпечення економічної безпеки держави на ДФС покладаються наступні завдання з: формування та реалізації державної політики в митній і

податковій сферах; виявлення, попередження та припинення правопорушень у вказаних сферах; здійснення контролю за надходженням коштів до бюджетів і фондів (п. 3 Положення про Державну фіскальну службу затвердженого постановою КМ України від 21.05.2014 № 236 [172]).

З метою виконання вищевказаного завдання ДФС реалізує такі повноваження:

- розробляє проекти законів, що приймаються в податковій і митних сферах, сфері податкової звітності та інших видів документів;
- здійснює адміністрування податків, митних і інших платежів;
- забезпечує контроль за: своєчасністю, достовірністю, повнотою подання податкової звітності та сплати до бюджетів і фондів нарахованих коштів; додержанням норм чинного законодавства; виробництвом та обігом спирту, алкогольних речовин і тютюнових виробів;
- забезпечує застосування митних режимів і переміщення в його межах товарів;
- здійснює: боротьбу з кримінальними та іншими правопорушеннями у сфері оподаткування та бюджетній сфері, контрабандою, легалізацією доходів або фінансуванням тероризму; провадження у справах про порушення митних правил, застосовує адміністративний арешт майна платників податків, зупиняє видаткові операції на їх банківських рахунках;
- здійснює експертизи в податковій і митній сферах;
- впроваджує спрощені митні процедури, встановлює сприятливі умови для здійснення торгівлі та транзиту, збільшення товарообігу та пасажиропотоку;
- організовує науково-технічну діяльність у податковій і митній сферах [283].

Таким чином, ДФС виконує нормативну, забезпечувальну, контрольну, охоронну, установчу функції.

Відповідно до п. 3 Положення про Державну аудиторську службу України, затвердженого постановою КМ України від 03.02.2016 № 43, її основними завданнями є: реалізація державної політики у сфері державного фінансового

контролю за цільовим, раціональним і ефективним використанням фінансових ресурсів, бюджетних коштів і інших активів [285]. Виходячи з вказаного завдання, доходимо висновку, що Держаудитслужба переважно наділена контрольними повноваженнями, здійснення яких впливає на стан економічної безпеки держави, а саме:

- контролює органи виконавчої влади, державні фонди та бюджетні установи, підприємства, установи та організації, котрі отримують дотації з бюджетів в частині цільового використання останніх, шляхом проведення фінансового аудиту, перевірок, ревізій, моніторингу, а також дотримання такими суб'єктами бюджетного законодавства;

- аналізує стан дотримання фінансової та бюджетної дисципліни;

- контролює стан врахування і впровадження поданих рекомендацій та пропозицій відповідними суб'єктами;

- виявляє, попереджає та припиняє порушення фінансового та бюджетного законодавства [285].

Держаудитслужба, реалізуючи державну політику в сфері забезпечення економічної безпеки держави, втілює контрольну, аналітичну та охоронну функції.

ДПС реалізує державну податкову політику, здійснює контроль за: надходженням до бюджетів та державних цільових фондів; виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв, тютюнових виробів і пального [286]. Повноваження ДПС закріплені в п. 4 Положення про Державну податкову службу України, затвердженого постановою КМ України від 06.03.2019 № 227. Серед них можна виокремити повноваження, здійснення яких впливає на рівень економічної безпеки держави, це насамперед:

- розроблення проектів законів і інших нормативно-правових актів, внесення пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства з питань податкової політики, зокрема подання пропозиції до Бюджетної декларації та проекту закону про Державний бюджет України, а також форм податкових звітних документів (декларацій, розрахунків тощо);

- контроль за: додержанням приписів податкового законодавства в межах встановленої компетенції, в тому числі шляхом проведення перевірок платників податків, зупинення фінансових операцій суб'єкта; застосуванням арешту майна платників податків внаслідок непогашення ними податкового боргу; виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, пального;

- стягнення податків, зборів та інших загальнообов'язкових платежів;

- організація роботи з обліку та розпорядження державним, безхазяйним, конфіскованим, вилученим майном;

- виявлення та припинення правопорушень у сфері податкового законодавства, порушень вимог законодавства, яке регламентує виробництво та обіг спирту, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, пального, а також складає протоколи про адміністративні правопорушення та виносить відповідні постанови, накладає в межах повноважень фінансові санкції (штрафи);

- проведення експертиз і досліджень у податковій сфері [286].

Окресленим повноваженням відповідають наступні функції: нормативна, контрольна, організаційна, забезпечувальна та охоронна.

Держмитслужба забезпечує формування та реалізацію державної митної політики, її безпеки, здійснює боротьбу з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань державної митної справи та захищає митні інтереси країни [286]. Це одні з основних її завдань, виконання яких впливає на стан економічної безпеки держави. Зі свого боку системний аналіз повноважень Держмитслужби, закріплених у п. 4 Положення про Державну податкову службу України, затвердженого постановою КМ України від 06.03.2019 № 227, дає змогу виокремити повноваження, що безпосередньо стосуються реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави:

- розробляє проекти нормативно-правових актів у митній сфері, подає пропозиції щодо складення бюджетної декларації, проекту закону про Державний бюджет України;

- здійснює контроль за дотриманням: вимог законодавства з питань державної митної справи на всій території України, митних режимів, порядку переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон;
- здійснює інтегроване управління кордоном;
- удосконалює процедури пропуску через державний кордон товарів і транспортних засобів, впроваджує спрощені митні процедури;
- здійснює провадження у справах про порушення митних правил, запобігає та протидіє контрабанді, здійснює боротьбу з порушеннями митних правил, в тому числі шляхом здійснення оперативно-розшукової діяльності [286].

Зазначене вище дає підстави сформулювати наступні функції Держмитслужби: нормативну, забезпечувальну, управлінську та охоронну.

Держфінмоніторинг згідно з п. 1 Положення про Державну службу фінансового моніторингу України затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 № 537 «реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [611]. Зауважимо, що відмивання доходів одержаних незаконним шляхом є одною з основних загроз національній економіці, терористична діяльність і її фінансування являється фактором дестабілізації та руйнування економіки, а тому можна стверджувати, що вказана служба є одним із центральних органів державної виконавчої влади, який переймається питаннями політики держави в сфері забезпечення економічної безпеки. Для цього зазначена служба наділена відповідною компетенцією, а саме:

- виявляє фінансові операції та суб'єктів пов'язаних із вчиненням злочинів щодо відмивання доходів, а також операції, які можуть бути пов'язані з легалізацією доходів, одержаних злочинним або фінансуванням тероризму чи розповсюдження зброї масового знищення, та передає матеріали до правоохоронних органів за підвідомчістю;

- здійснює типологічні дослідження, вивчає методи та методики у сферах протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму, розповсюдження зброї масового знищення;

- веде облік інформації про фінансові операції, що стали об'єктом фінансового моніторингу, узагальнює матеріали перевірок таких об'єктів, досудового розслідування, судових рішень, інформацію про конфісковані активи, та активи, які перебувають під арештом у кримінальних провадженнях;

- здійснює управління об'єктами державної власності, що належать до сфери її управління;

Одночасно всі повноваження Держфінмоніторингу реалізуються у таких функціях: нормотворчої, охоронної, превентивної, аналітичної, інформаційної, методологічної та функції взаємодії.

Основними завданнями МВС України є забезпечення формування державної політики у сферах: «1) охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг; 2) захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні» [288], а також здійснення цивільного захисту. В межах реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави МВС України відповідно до покладених на нього завдань:

– розробляє проекти законів та інших нормативно-правових актів з питань, що належать до його компетенції, а також вносить зауваження та пропозиції законів, проекти державних програм з питань порядку, протидії злочинності;

– бере участь у формуванні та забезпеченні наукової і науково-технічної політики держави у сфері протидії злочинності, безпеки дорожнього руху [288] (п. 4 Положення про Міністерство внутрішніх справ України, затвердженого постановою КМ України від 28.10.2015 № 878).

Тобто фактично МВС України реалізує нормативну, охоронну та наукову функції.

Інші центральні органи виконавчої влади – НПУ, НАБУ, СБУ реалізують державну політику у сфері забезпечення економічної безпеки держави шляхом втілення охоронної функції. Повноваження кожного з цих органів пов'язані з виявленням, припиненням і запобіганням правопорушенням, які можуть негативно вплинути на стан економічної безпеки держави в межах визначеної компетенції, найширшу з яких мають органи поліції, оскільки саме на них покладене завдання щодо виявлення, припинення, запобігання адміністративним правопорушенням і злочинам, що можуть завдати шкоду національній економіці, в тому числі проведення досудового розслідування та здійснення оперативно-розшукових заходів [600]. У той же час компетенція НАБУ обмежується корупційними правопорушеннями, вчиненими конкретним колом осіб або розміром шкоди внаслідок вчинення такого злочину. При чому корупційні правопорушення є однією з основних загроз економічної безпеки держави, оскільки часто вони вчиняються з метою задоволення власних інтересів або інтересів третіх осіб суб'єктами злочину, які йдуть всупереч інтересам держави, зокрема економічним.

Основними структурними підрозділами СБУ, що забезпечують економічну безпеку держави, є підрозділи економічної безпеки [289; 290]. Їх основним завданням «є попередження і запобігання зовнішньому впливу та втручання у роботу державних установ і підприємств критичної інфраструктури. Ключовим аспектом ефективності роботи є забезпечення безперервного функціонування державного сектору економіки» [291]. Для прикладу в 2016 році зазначеними підрозділами попереджено розтрату «6,2 мільярдів держкоштів на соціальні виплати псевдопереселенцям з тимчасово окупованих територій. У рамках кримінальних проваджень, відкритих за матеріалами підрозділів економічної безпеки СБУ, арештовано майна та коштів на рахунках на суму 5,5 мільярда гривень» [291], а на початок 2017 року така сума досягає майже 10 мільярдів гривень.

Компетенція центральних органів виконавчої влади одночасно є юридичною, управлінською та організаційною категорією. Насамперед у межах власної компетенції центральні органи виконавчої влади видають нормативно-

правові акти, в тому числі управлінського та організаційного характеру в різних соціально важливих сферах, в тому числі в економічній сфері, а також створюють певні умови для розбудови демократичного суспільства, а також економічного та соціального прогресу. Більше того, власне сама компетенція закріплюється безпосередньо в правових актах.

Сутність компетенції центральних органів виконавчої влади в соціально-функціональному аспекті в напрямі реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави обумовлюється національними потребами, соціальними та державними інтересами. Вказана компетенція, але з боку юриспруденції, є організаційно-правовою категорією, тому що тільки на підставі нормативно-закріпленої компетенції суб'єкти мають право проводити різноманітні заходи, спрямовані на зміцнення рівня безпеки національної економіки. Компетенція центральних органів виконавчої влади як монолітне цілісне утворення складається з низки елементів: предмету відання, завдань, повноважень і юридичної відповідальності кожного з суб'єктів.

Вважаємо за можливе охарактеризувати компетенцію центральних органів виконавчої влади як спеціальних суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави за допомогою наступних ознак:

- це комплексна юридична категорія, яка складається з предмету відання, повноважень, завдань і юридичної відповідальності центральних органів виконавчої влади як спеціальних суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави;
- визначає межі, способи та засоби реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, зокрема такі як проведення контролю, здійснення перевірок, моніторингу тощо;
- спеціальні суб'єкти мають спільний предмет відання, обмежений сферою забезпечення економічної безпеки держави;
- пов'язана з управлінням державними справами в економічному та соціальному секторах;
- має нормативне закріплення, зобов'язує кожного суб'єкта діяти лише

відповідно до регламентованих приписів за моделлю «дозволено те, що прямо передбачено законом»;

– не обмежується суто економічним змістом, оскільки на стан економічної безпеки впливає і розвиток інших сфер (соціальної, транспортної, агропромислової тощо);

– її значну частину складають повноваження щодо здійснення нормативних, організаційних, управлінських, координаційних і контрольних заходів у напрямі розбудови економіки, створення сприятливих умов для розвитку торгівлі та здійснення господарсько-виробничої діяльності, товарообігу, забезпечення здійснення грошово-кредитної політики, а також виявлення, припинення та запобігання правопорушенням, що посягають на національну економічну безпеку;

– втілюється в нормативній, управлінській, організаційній, забезпечувальній, координаційній, аналітичній, контрольній, методичній, допоміжній, науковій, мобілізаційній, охоронній функціях, а також у функціях регулювання, моніторингу, планування та прогнозування;

– компетенція окремих центральних органів виконавчої влади (НПУ, НАБУ, СБУ) консолідується виключно в правоохоронному напрямі;

– юридичну відповідальність (кримінальну, адміністративну та цивільну) за порушення норм законодавства в сфері забезпечення економічної безпеки держави несуть безпосередньо не центральні органи виконавчої влади, а посадові особи цих органів.

Отже, на підставі всього вищевказаного можна запропонувати власне визначення поняття «компетенція центральних органів виконавчої влади як спеціальних суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави» – це нормативно закріплена можливість окремих міністерств, служб і правоохоронних органів у межах власних повноважень здійснювати нормативні, організаційні, управлінські, координаційні та контрольні заходи у напрямі розбудови соціального та економічного секторів, створення сприятливих умов для розвитку торгівлі та здійснення господарсько-

виробничої діяльності, товарообігу, забезпечення здійснення грошово-кредитної політики, а також виявлення, припинення та запобігання правопорушенням, що посягають на національну економічну безпеку [586].

Необхідно також відмітити те, що висновки, отримані у даному підрозділі, мають не тільки наукове, а і прикладне значення, оскільки можуть бути використані під час розроблення «дорожньої карти» розбудови та зміцнення національного економічного сектору, а також сприятимуть залученню усіх суб'єктів, діяльність яких може прямо чи опосередковано позитивно вплинути на стан економічної безпеки держави. Одночасно варто зазначити, що значну частину заходів у межах реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави здійснюють органи місцевого самоврядування, тому що саме на них покладається обов'язок втілювати такі заходи на локальному рівні. Тому вважаємо за доцільне надалі дослідити діяльність органів місцевого самоврядування, яку вони здійснюють, у зв'язку з реалізацією державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави.

2.4. Органи місцевого самоврядування як суб'єкти реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави

Поряд з органами державної влади особливе місце у системі суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки посідають органи місцевого самоврядування. При цьому роль останніх у питаннях реалізації державної політики набула свого більш глибокого значення у розрізі проведення в Україні реформи децентралізації, мета якої полягає у «формуванні ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, наданні високоякісних та доступних публічних послуг, становленні

інститутів прямого народовладдя, узгодженні інтересів держави та територіальних громад» [292].

Про актуальність та проблематику окреслення місця органів місцевого самоврядування у розрізі реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави свідчить розгляд схожого питання у межах окремого монографічного дослідження: «Адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави» [293]. Зокрема, вивчаючи питання місця та значення самоврядних органів у системі суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави, автор зазначеної роботи називає лише перелік основних проблем, що обмежує економічну самостійність органів місцевого самоврядування як суб'єктів економічної безпеки держави [293, с. 196–197]. Як підсумок, наголошено на «необхідності проведення оптимізації нормативно-правового матеріалу з питань забезпечення економічної безпеки держави та приділення уваги проблемам класифікації правових актів, які регулюють суспільні відносини у сфері економічної безпеки України й розширення компетенції і повноважень самоврядних органів та організацій у сфері забезпечення економічної безпеки держави» [293, с. 197–198]. Тобто мова йде про те, що дане питання є настільки складним, що вчений лише окреслив подальший напрямок вивчення відповідної проблеми. Разом з тим необхідно розуміти, що описуване нами дослідження не можна вважати виключним орієнтиром для розкриття змісту порушеного нами питання у зв'язку зі здійсненим реформуванням місцевого самоврядування після вивчення автором даної проблематики (про що мова йшла вище).

Чинним законодавством місцеве самоврядування в Україні визначено як «гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України» [90] (ч. 1 ст. 2 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»). При цьому «місцеве самоврядування здійснюється

територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст» [90] (ч. 2 ст. 2 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»).

Ведучи мову про окреслення чіткого суб'єктного складу органів місцевого самоврядування, необхідно звернутися до положень ст. 5 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», якими визначено систему місцевого самоврядування, до якої віднесені: територіальна громада; сільська, селищна, міська рада; сільський, селищний, міський голова; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; староста; органи самоорганізації населення [90]. При цьому «у містах з районним поділом за рішенням територіальної громади міста або міської ради відповідно до цього закону можуть утворюватися районні в місті ради. Районні в містах ради утворюють свої виконавчі органи та обирають голову ради, який одночасно є і головою її виконавчого комітету» [90].

Аналіз зазначених положень дає підстави для поділу органів місцевого самоврядування на представницькі та виконавчі органи. При цьому Т.О. Коломєць стверджує, що «до публічної адміністрації (суб'єктів адміністративного права, наділених владними повноваженнями) у такому розумінні слід віднести лише виконавчі органи місцевого самоврядування» [294, с. 110]. Ми не можемо погодитися з описаною позицією, зокрема у розрізі реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, виходячи з наступного.

Конституційний Суд України, проаналізувавши положення ч. 1 ст. 10, ст. ст. 16–18, 25, 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», доходить висновку, що «органи місцевого самоврядування при вирішенні питань місцевого значення, віднесених Конституцією України та законами України до їхньої компетенції, є суб'єктами владних повноважень, які виконують владні управлінські функції, зокрема нормотворчу» (аб. 3 пп. 3.2 п. 3 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним

поданням Вищого адміністративного суду України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 143 Конституції України, пунктів «а», «б», «в», «г» статті 12 Земельного кодексу України, пункту 1 частини першої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України від 01.04.2010 № 10-рп/2010 [295]). Забігаючи дещо наперед для прикладу відзначимо, що п. 22 ст. 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» до виключної компетенції сільських, селищних, міських рад віднесено «затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, цільових програм з інших питань місцевого самоврядування» [90] (наприклад, Програма сприяння розвитку малого та середнього підприємництва в Харківській області на 2016–2020 роки, затверджена рішенням Харківської обласної ради від 08.09.2016 № 24-VII [296]).

Разом з тим необхідно розуміти, що мова має йти саме про органи місцевого самоврядування. Відповідно такі особи як сільський, селищний, міський голова, старости не можуть розглядатися в якості суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Як впливає з викладеного, розкриття змісту діяльності органів місцевого самоврядування як суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави потребує звернення до переліку конкретних повноважень, реалізація яких спрямована на протидію внутрішнім та зовнішнім загрозам економічній безпеці [594]. Загальний перелік відповідних повноважень закріплено нормами Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». В свою чергу виокремлення повноважень органів місцевого самоврядування, спрямованих на реалізацію державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, потребує їх оцінки крізь призму поняття, сутності та змісту відповідного виду державної політики, які було розкрито у розділі 1 даного дослідження.

Таким чином, до першого блоку повноважень органів місцевого самоврядування, які уособлюють виключну компетенцію сільських, селищних, міських рад, що визначена ст. 26, а районних і обласних рад – ст. 43 Закону

України «Про місцеве самоврядування в Україні» (серед яких такі, що спрямовані на реалізацію державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави), належать:

– «утворення і ліквідація постійних та інших комісій ради, затвердження та зміна їх складу, обрання голів комісій» [90] (п. 2 ч. 1 ст. 26, п. 2 ч. 1 ст. 43), якщо мова йде про комісії, діяльність яких стосується забезпечення економічної безпеки (наприклад, комісії з питань: бюджету, антикорупційної та регуляторної політики, соціально-економічного розвитку та розвитку підприємництва, інвестицій та розвитку територій, промисловості та енергозбереження тощо);

– «утворення виконавчого комітету ради, визначення його чисельності, затвердження персонального складу; внесення змін до складу виконавчого комітету та його розпуск» [90] (п.п. 3, 6 ч. 1 ст. 26, п. 4 ч. 1 ст. 43), виходячи з того, що повноваження виконавчих органів ради також стосується питань реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки, про що мова піде нижче;

– «затвердження плану роботи ради та заслуховування звіту про його виконання з урахуванням вимог статті 32 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»» [90] (п. 7 ч. 1 ст. 26, п.п. 5, 6, 8 ч. 1 ст. 43);

– «скасування актів виконавчих органів ради, які не відповідають Конституції чи законам України, іншим актам законодавства, рішенням відповідної ради, прийнятим у межах її повноважень» [90] (п. 15 ч. 1 ст. 26), за умови що відповідні акти стосуються питань реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки;

– «затвердження програм соціально-економічного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, цільових програм з інших питань місцевого самоврядування» [90] (п. 22 ч. 1 ст. 26, п.п. 16, 26 ч. 1 ст. 43);

– «розгляд прогнозу місцевого бюджету, затвердження місцевого бюджету, внесення змін до нього; затвердження звіту про виконання відповідного бюджету» [90] (п. 23 ч. 1 ст. 26, п.п. 17, 28 ч. 1 ст. 43);

- «встановлення місцевих податків і зборів відповідно до Податкового кодексу України» [90] (п. 24 ч. 1 ст. 26);
- «утворення цільових фондів, затвердження положень про ці фонди» [90] (п. 25 ч. 1 ст. 26), якщо формування фондів має на меті забезпечити протидію загрозам економічної безпеки;
- «прийняття рішень щодо здійснення місцевих запозичень» [90] (п. 26 ч. 1 ст. 26);
- «прийняття рішень щодо передачі коштів з відповідного місцевого бюджету» [90] (п. 27 ч. 1 ст. 26), за умови передачі відповідних коштів на протидію загрозам економічній безпеці;
- «прийняття рішень щодо надання відповідно до чинного законодавства пільг по місцевих податках і зборах, а також земельному податку» [90] (п. 28 ч. 1 ст. 26);
- «встановлення для підприємств, установ та організацій, що належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, розміру частки прибутку, яка підлягає зарахуванню до місцевого бюджету» [90] (п. 29 ч. 1 ст. 26);
- «прийняття рішень щодо відчуження відповідно до закону комунального майна; затвердження місцевих програм приватизації, а також переліку об'єктів комунальної власності, які не підлягають приватизації; визначення доцільності, порядку та умов приватизації об'єктів права комунальної власності; вирішення питань про придбання в установленому законом порядку приватизованого майна, про включення до об'єктів комунальної власності майна, відчуженого у процесі приватизації, договір купівлі-продажу якого в установленому порядку розірвано або визнано недійсним, прийняття рішення про здійснення державно-приватного партнерства щодо об'єктів комунальної власності, у тому числі на умовах концесії, про створення, ліквідацію, реорганізацію та перепрофілювання підприємств, установ та організацій комунальної власності відповідної територіальної громади» [90] (п. 30 ч. 1 ст. 26);

– «прийняття рішень про визначення критеріїв, відповідно до яких утворення наглядової ради є обов'язковим у комунальних унітарних підприємствах та у господарських товариствах, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать територіальній громаді; про затвердження порядку утворення наглядової ради, порядку призначення членів наглядової ради комунального унітарного підприємства; про визначення кола питань, що належать до виключної компетенції наглядової ради комунального унітарного підприємства; про встановлення вимог до незалежних членів наглядової ради комунальних унітарних підприємств і господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать територіальній громаді» [90] (п. 30.1 ч. 1 ст. 26);

– «визначення критеріїв відбору незалежного аудитора та критеріїв віднесення комунальних унітарних підприємств і господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать територіальній громаді, до таких, фінансова звітність яких (у тому числі консолідована) підлягає обов'язковій перевірці незалежним аудитором, та затвердження порядку такої перевірки і порядку залучення незалежного аудитора» [90] (п. 30.2 ч. 1 ст. 26);

– «прийняття рішень про передачу іншим органам окремих повноважень щодо управління майном, яке належить до комунальної власності відповідної територіальної громади, визначення меж цих повноважень та умов їх здійснення» [90] (п. 31 ч. 1 ст. 26, п. 20 ч. 1 ст. 43);

– «створення у разі необхідності органів і служб для забезпечення здійснення з іншими суб'єктами комунальної власності спільних проектів або спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, установ та організацій, визначення повноважень цих органів (служб)» [90] (п. 32 ч. 1 ст. 26, п. 7 ч. 1 ст. 43);

– «вирішення відповідно до законодавства питань про створення підприємствами комунальної власності спільних підприємств, у тому числі з іноземними інвестиціями» [90] (п. 33 ч. 1 ст. 26);

- «вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин» [90] (п. 34 ч. 1 ст. 26, п. 21 ч. 1 ст. 43);
- «затвердження ставок земельного податку відповідно до Податкового кодексу України» [90] (п. 35 ч. 1 ст. 26);
- «вирішення відповідно до закону питань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення, а також про скасування такого дозволу» [90] (п. 36 ч. 1 ст. 26, п.п. 22, 23, 24 ч. 1 ст. 43);
- встановлення відповідно до законодавства правил торгівлі на ринках, за порушення яких передбачено адміністративну відповідальність (п. 44 ч. 1 ст. 26);
- «прийняття рішень, пов'язаних із створенням спеціальних вільних та інших зон, змінами в статусі цих зон, внесення до відповідних органів пропозицій з цих питань; надання згоди на створення таких зон за ініціативою Президента України або Кабінету Міністрів України» [90] (п. 46 ч. 1 ст. 26, п. 25 ч. 1 ст. 43);
- «надання згоди на передачу об'єктів з державної у комунальну власність та прийняття рішень про передачу об'єктів з комунальної у державну власність, а також щодо придбання об'єктів державної власності» [90] (п. 51 ч. 1 ст. 26, п.п. 19, 32 ч. 1 ст. 43);
- «встановлення плати за доступ до об'єкта будівництва, транспорту, енергетики, кабельної каналізації електрозв'язку, будинкової розподільної мережі комунальної власності відповідно до Закону України «Про доступ до об'єктів будівництва, транспорту, електроенергетики з метою розвитку телекомунікаційних мереж»» [90] (п. 57 ч. 1 ст. 26);
- «встановлення нормативів централізації коштів від земельного податку на спеціальних бюджетних рахунках районів міста» [90] (п. 2 ч. 2 ст. 26);
- здійснення розподілу дотацій і субвенцій, переданих з Державного бюджету між місцевими бюджетами міст, сіл і селищ [90] (п. 18 ч. 1 ст. 43);
- визначення розмірів тарифів на житлово-комунальні послуги для споживачів – суб'єктів господарювання, котрі перебувають у спільній власності територіальних громад або здійснюють управління такою власністю [90] (п. 37 ч. 1 ст. 43).

Наступний блок повноважень органів місцевого самоврядування відображають ті з них, що уособлюють компетенцію виконавчих органів сільських, селищних, міських рад. При цьому законодавець систематизував такі повноваження за сферами реалізації. В свою чергу, ми виділимо повноваження вказаних виконавчих органів, спрямовані на реалізацію державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, зокрема виходячи з викладеного законом підходу до розмежування сфер втілення повноважень перших.

Окремої уваги заслуговує той факт, що відповідні повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад закріплено також у межах їх поділу на: а) власні (самоврядні) повноваження – тобто такі, що уособлюють визначену законом специфічну компетенцію виключно органів місцевого самоврядування («вони складають більшу частину від загального обсягу» [294, с. 110]); б) делеговані повноваження – тобто такі, що надаються органам місцевого самоврядування органами виконавчої влади (ч. 3 ст. 143 Конституції України), районними обласними радами місцевим державним адміністраціям (ч. 4 ст. 118 Конституції України, п. 5 ст. 4 Європейської хартії про місцеве самоврядування [297]).

Такий підхід до розкриття змісту повноважень виконавчих органів місцевого самоврядування обумовлено тим, що «вони, перш за все, задовольняють інтереси населення, що проживає на певній території, а потім, після цього – загальнодержавні, бо поряд існують і місцеві органи виконавчої влади» [294, с. 110]).

Повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у сфері соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку визначені ст. 27 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». В свою чергу до названих повноважень, реалізація яких спрямована, зокрема на забезпечення економічної безпеки держави, на нашу думку, доречно віднести такі:

а) власні (самоврядні) повноваження:

– «підготовка програм соціально-економічного та культурного розвитку сіл, селищ, міст, подання їх на затвердження ради, організація їх виконання; подання раді звітів про хід і результати виконання цих програм» [90] (п. 1 п. «а» ч. 1);

– «забезпечення збалансованого економічного та соціального розвитку відповідної території, ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів» [90] (п. 2 п. «а» ч. 1);

– «розгляд проектів планів підприємств і організацій, які належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, внесення до них зауважень і пропозицій, здійснення контролю за їх виконанням» [90] (п. 4 п. «а» ч. 1);

– «попередній розгляд планів використання природних ресурсів місцевого значення на відповідній території, пропозицій щодо розміщення, спеціалізації та розвитку підприємств і організацій незалежно від форм власності, внесення у разі потреби до відповідних органів виконавчої влади пропозицій з цих питань» [90] (п. 5 п. «а» ч. 1);

– «залучення на договірних засадах підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності до участі в комплексному соціально-економічному розвитку сіл, селищ, міст, координація цієї роботи на відповідній території» [90] (п. 7 п. «а» ч. 1);

– «розміщення на договірних засадах замовлень на виробництво продукції, виконання робіт (послуг), необхідних для територіальної громади, на підприємствах, в установах та організаціях» [90] (п. 8 п. «а» ч. 1);

б) делеговані повноваження:

– «участь у здійсненні державної регуляторної політики в межах та у спосіб, встановлені Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»» [90] (пп. 1 п. «б» ч. 1).

Статтею 28 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» закріплені повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад в галузі бюджету, фінансів і цін. Переважна більшість повноважень, закріплених вказаною статтею, забезпечує реалізацію державної політики у сфері

забезпечення економічної безпеки держави. Виключенням із загального переліку відповідних повноважень стосовно їх віднесення до діяльності з реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави вважаємо за доцільне визнати такі, що не стосуються протидії загрозам економічній безпеці, а саме: «підготовка та затвердження переліку спеціально відведених місць для паркування транспортних засобів» [90] (п. 8 п. «а» ч. 1) та «участь в організації та фінансуванні капітальних ремонтів житлових будинків, капітальних ремонтів майна, що перебуває у спільній власності співвласників багатоквартирного будинку, в межах бюджетних програм, визначених за рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради» [90] (п. 9 п. «а» ч. 1).

Серед повноважень щодо управління комунальною власністю (ст. 29 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні») до тих, втілення яких забезпечує реалізацію державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави необхідно віднести:

а) власні (самоврядні) повноваження:

– «встановлення порядку та здійснення контролю за використанням прибутків підприємств, установ та організацій комунальної власності відповідних територіальних громад» [90] (пп. 2 п. «а» ч. 1);

– «заслуховування звітів про роботу керівників підприємств, установ та організацій комунальної власності відповідних територіальних громад» [90] (пп. 3 п. «а» ч. 1);

– «підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо порядку та умов відчуження комунального майна, проектів місцевих програм приватизації та переліку об'єктів комунальної власності, які не підлягають приватизації; організація виконання цих програм; подання раді письмових звітів про хід та результати відчуження комунального майна» [90] (пп. 4 п. «а» ч. 1);

б) делеговані повноваження:

– «погодження в установленому порядку кандидатур для призначення на посаду керівників підприємств, установ та організацій, розташованих на

відповідній території, які перебувають у державній власності» [90] (аб. 2 п. «б» ч. 1)».

Аналіз положень ст. 30 «Повноваження в галузі житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту і зв'язку» дав можливість до повноважень органів місцевого самоврядування щодо забезпечення економічної безпеки віднести:

а) власні (самоврядні) повноваження:

– «впровадження в межах відповідного населеного пункту автоматизованої системи контролю оплати вартості послуг з паркування» [90] (аб. 2 пп. 7.1 п. «а» ч. 1);

– «організація місцевих ринків, ярмарків, сприяння розвитку всіх форм торгівлі» [90] (пп. 8 п. «а» ч. 1);

– «визначення розміру внесків за встановлення, обслуговування та заміну будинкових вузлів обліку споживачам комунальних послуг відповідної територіальної громади» [90] (пп. 19 п. «а» ч. 1);

б) делеговані повноваження:

– здійснення заходів щодо розширення та вдосконалення мережі підприємств торгівлі, громадського харчування, побутового обслуговування [90] (пп. 1 п. «а» ч. 1);

– «здійснення контролю за дотриманням законодавства щодо захисту прав споживачів» [90] (пп. 3 п. «б» ч. 1);

– «облік відповідно до закону об'єктів нерухомого майна незалежно від форм власності [90] (пп. 10 п. «б» ч. 1).

Серед окреслених ст. 33 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» повноважень у сфері регулювання земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища до повноважень, що сприяють реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, необхідно віднести наступні:

а) власні (самоврядні) повноваження:

– «підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо встановлення ставки земельного податку, розмірів плати за користування природними ресурсами, вилучення (викупу), а також надання під забудову та для інших потреб земель, що перебувають у власності територіальних громад; визначення в установленому порядку розмірів відшкодувань підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності за забруднення довкілля та інші екологічні збитки; встановлення платежів за користування комунальними та санітарними мережами відповідних населених пунктів» [90] (пп. 1 п. «а» ч. 1);

б) делеговані повноваження:

– «погодження клопотань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів загальнодержавного значення» [90] (пп. 4 п. «б» ч. 1);

– «здійснення контролю за діяльністю суб'єктів підприємницької діяльності у сфері поводження з відходами» [90] (пп. 7.1 п. «б» ч. 1);

– «надання податковим органам у строки та в порядку, встановлені Податковим кодексом України, інформації щодо власників та користувачів, у тому числі на правах оренди (суборенди), емфітевзису, земельних ділянок сільськогосподарського призначення, розташованих на території відповідної сільської, селищної, міської ради, ради об'єднаної територіальної громади, що створена згідно із законом та перспективним планом формування територій громад» [90] (пп. 15 п. «б» ч. 1).

Усі повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад в галузі зовнішньоекономічної діяльності, що закріплені ст. 35 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», можуть стосуватися реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. Серед них:

а) власні (самоврядні) повноваження:

– «укладення і забезпечення виконання у встановленому законодавством порядку договорів з іноземними партнерами на придбання та реалізацію продукції, виконання робіт і надання послуг» [90] (пп. 1 п. «а» ч. 1);

– «сприяння зовнішньоекономічним зв'язкам підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території, незалежно від форм власності» [90] (пп. 2 п «а» ч. 1);

– «сприяння у створенні на основі законодавства спільних з іноземними партнерами підприємств виробничої і соціальної інфраструктури та інших об'єктів; залучення іноземних інвестицій для створення робочих місць» [90] (пп. 3 п. «а» ч. 1);

б) делеговані повноваження:

– «організація та контроль прикордонної і прибережної торгівлі» [90] (пп. 1 п. «б» ч. 1);

– «створення умов для належного функціонування митних органів, сприяння їх діяльності» [90] (пп. 2 п. «б» ч. 1);

– «забезпечення на відповідній території в межах наданих повноважень реалізації міжнародних зобов'язань України» [90] (пп. 3 п. «б» ч. 1).

До переліку повноважень виконавчих органів місцевого самоврядування, що спрямовані на реалізацію державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, необхідно також відносити повноваження, що визначені ст. 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [90] – «Повноваження щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів», а саме:

а) власні (самоврядні) повноваження:

– «внесення подань до відповідних органів про притягнення до відповідальності посадових осіб, якщо вони ігнорують законні вимоги та рішення рад і їх виконавчих органів, прийняті в межах їх повноважень» (пп. 3 п. «а» ч. 1);

– «звернення до суду про визнання незаконними актів органів виконавчої влади, інших органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, які обмежують права територіальної громади, а також повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування» (пп. 4 п. «а» ч. 1);

б) делеговані повноваження:

– «вжиття у разі надзвичайних ситуацій необхідних заходів відповідно до закону щодо забезпечення державного і громадського порядку, життєдіяльності підприємств, установ та організацій, врятування життя людей, захисту їх здоров'я, збереження матеріальних цінностей» (пп. 2 п. «б» ч. 1);

– «державна реєстрація у встановленому порядку юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» (пп. 7 п. «б» ч. 1);

– «розгляд справ про адміністративні правопорушення, віднесені законом до їх відання; утворення адміністративних комісій та комісій з питань боротьби зі злочинністю, спрямування їх діяльності» (пп. 4 п. «б» ч. 1), за умови розгляду справ про адміністративні правопорушення, які становлять загрозу економічній безпеці; утворення комісій з питань боротьби з «економічною злочинністю».

Аналіз зовнішніх і внутрішніх загроз економічній безпеці України засвідчує, що нині не усунуто тенденції до посилення більшості з них негативно впливати на важливі економічні інтереси, а в окремих сферах навіть спостерігається приріст кількості небезпечних явищ. Це в першу чергу стосується економічних правопорушень, ступінь і тривалість скоєння яких, їх масштаби в комплексі суттєво заважають реалізації економічних інтересів, погіршують стан економічної безпеки, негативно впливаючи на соціально-економічні процеси [298, с. 39].

На сьогодні перед дослідниками різних галузей постає важливе завдання всебічного аналізу вчинення правопорушень в економічній сфері. Потреба в дослідженні даного явища набула гострого характеру, оскільки економічним правопорушенням стали притаманні особливі якості та особливий характер, виростили не тільки масштаби їх вчинення, але і рівень організації їх скоєння, посилились симптоми саморегуляції. Тому вони перетворилися у фактор, який не лише дестабілізує життя суспільства, негативно впливає на його інститути, але й являє собою серйозну загрозу економічній безпеці держави [298, с. 39].

Категорія «економічне правопорушення» є доволі поширеною у літературі, разом з тим не єдиною, що позначає протиправні діяння у сфері економіки. До таких можна віднести також «правопорушення у сфері економіки», «правопорушення економічної спрямованості», поряд з ними часто використовують терміни «тіньова

економіка», «корупція» тощо.

У науковій літературі найбільш поширеним є підхід, за якого економічні правопорушення розглядаються як економічні злочини [299, с. 8; 300, с. 12–17]. Однак, на нашу думку, не всі економічні правопорушення мають характер злочину – окрему категорію з них становлять адміністративні проступки [293, с. 307].

Слушною виглядає позиція В.О. Іванцова, який до правопорушень економічної спрямованості відносить «злочини (кримінальні правопорушення) та адміністративні проступки, об'єктом посягання яких виступають суспільні відносини, що пов'язані з економічними правами фізичних та юридичних осіб, їх інтересами та інтересами держави» [301, с. 153]. У літературі в якості меншої чи більшої сукупності до них відносять суспільні відносини «в галузі господарської діяльності, фінансів, підприємницької діяльності, торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, службової діяльності тощо» [301, с. 153].

Не вдаючись у полеміку стосовно правильності назви відповідних правопорушень, у межах даного дисертаційного дослідження для їх позначення, виходячи з того, що «економіка являє собою єдиний комплекс господарських відносин, що охоплює усі ланки виробництва, торгівлі та обміну в суспільстві» [302, с. 313], ми будемо використовувати категорію «правопорушення у сфері економіки».

Слідуючи меті, що поставлена нами у дисертаційному дослідженні, до правопорушень у сфері економіки, розгляд і вирішення по суті яких охоплюється виконавчими комітетами сільських, селищних, міських рад (ст. 219 КУпАП), необхідно віднести ті, що передбачені ст.ст. 99, 104, 141 Кодексу України про адміністративні правопорушення [58].

Разом з тим, основним адміністративно-деліктним органом місцевого самоврядування є адміністративна комісія як колегіальний орган, який утворюється при виконавчому комітеті міських, сільських та селищних рад для розгляду і вирішення справ про адміністративні правопорушення, за винятком справ, віднесених Кодексом України про адміністративні правопорушення до відання інших органів (посадових осіб) (ст. 214 КУпАП) у складі голови,

заступника голови, відповідального секретаря, а також членів комісії (ст. 215 КУпАП).

Завданням адміністративних комісій є розгляд справ про адміністративні правопорушення, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання законів, правил співжиття, чесного ставлення до державного і громадського обов'язку, поваги до прав, честі й гідності громадян, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самими правопорушниками, так і іншими особами [303].

Перелік адміністративних правопорушень, справи про вчинення яких уповноважені розглядати адміністративні комісії при міських, сільських та селищних радах, окреслено ст. 218 КУпАП. В свою чергу аналіз об'єкту та об'єктивної сторони як елементів складу адміністративних правопорушень, компетенцією щодо розгляду яких наділені адміністративні комісії, дає підстави до правопорушень у сфері економіки віднести ті, що передбачені статтями Кодексу України про адміністративні правопорушення: 99 («Порушення Правил охорони електричних мереж»); 103-1 («Порушення правил користування енергією, водою чи газом»); 103-2 («Пошкодження газопроводів при провадженні робіт»); 104 («Потрава посівів, зіпсуття або знищення зібраного врожаю сільськогосподарських культур, пошкодження насаджень колективних сільськогосподарських підприємств, інших державних і громадських чи фермерських господарств»); 104-1 («Порушення порядку та умов ведення насінництва та розсадництва»); 136 («Порушення правил, спрямованих на забезпечення схоронності вантажів на залізничному, морському, річковому та автомобільному транспорті, саме щодо автомобільного транспорту»); 138 («Порушення Правил охорони магістральних трубопроводів»); 141 («Порушення правил охорони смуги відводу автомобільних шляхів»); 155 («Порушення правил торгівлі і надання послуг працівниками торгівлі, громадського харчування та сфери послуг, громадянами, які займаються підприємницькою діяльністю»); 155-2 («Обман покупця чи замовника»); 156 («Порушення правил торгівлі пивом, алкогольними, слабоалкогольними напоями, тютюновими виробами, електронними сигаретами та рідинами, що використовуються в електронних сигаретах, пристроями для споживання тютюнових виробів без їх згорання»); 156-1

(«Порушення законодавства про захист прав споживачів»); 156-2 («Порушення встановленого порядку промислової переробки, зберігання, транспортування або знищення конфіскованих спирту, алкогольних напоїв чи тютюнових виробів»); 159 («Порушення правил торгівлі на ринках»); 163-17 («Порушення порядку справляння та сплати туристичного збору»); 189 («Порушення правил відкриття та функціонування штемпельно-граверних майстерень»); 189-1 («Порушення порядку видобутку, виробництва, використання та реалізації дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння») [58].

Важливо відзначити, що «адміністративна комісія, встановивши при розгляді конкретних справ або в результаті узагальнення практики їх розгляду причини та умови, що сприяли вчиненню адміністративних правопорушень, вносить у відповідний державний орган, громадську організацію або службовій особі пропозиції про вжиття заходів щодо усунення цих причин та умов» (ст. 9 Положення про адміністративні комісії Української РСР [303]). Більше того, Положенням про адміністративні комісії передбачено, що відповідних заходів має бути вжито не пізніше як у місячний строк з повідомленням про результати адміністративної комісії [303].

Викладене дає підстави стверджувати, що органи місцевого самоврядування посідають важливе місце у системі суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, будучи наділеними широкими повноваженнями. При цьому кількість та специфіка змісту останніх засвідчують необхідність наукової класифікації повноважень органів місцевого самоврядування щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. Останню, на нашу думку, доречно провести за наступними класифікаторами:

- 1) залежно від суб'єкту реалізації повноважень:
 - сільськими, селищними, міськими, обласними радами;
 - виконавчими органами сільських, селищних, міських рад;

– адміністративними комісіями при виконавчих органах міських, сільських, селищних рад;

2) за належністю повноважень:

– власні (самоврядні) повноваження;

– делеговані повноваження;

3) за змістом повноважень:

– управлінські (п.п. 2, 3, 26, 27, 30-33, 46, 51 ч. 1 ст. 26, пп. 3, 7 п. «а» ч. 1 ст. 28, аб. 2 п. «б» ч. 1 ст. 29, пп. 4 п. «б» ч. 1 ст. 33, п.п. 2, 4, 7, 19, 20, 25 ч. 1 ст. 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»);

– контрольно-наглядові (п.п. 7, 15, 23 ч. 1 ст. 26, п.п. 1, 4 п. «а» ч. 1 ст. 27, пп. 1, 2 п. «б» ч. 1 ст. 28, пп. 2, 3 п. «а» ч. 1 ст. 29, пп. 3, п. «б» ч. 1 ст. 30, пп. 7.1 п. «б» ч. 1 ст. 33, пп. 1 п. «б» ч. 1 ст. 35, п.п. 5, 6, 8, 17, 28 ч. 1 ст. 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»);

– нормотворчі (п.п. 2, 23, 44 ч. 1 ст. 26, пп. 1 п. «а» ч. 1 ст. 28, пп. 4 п. «а» ч. 1 ст. 29, п.п. 16, 17, 26, 28 ч. 1 ст. 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»);

– регулюючі (п.п. 2, 28, 29, 34 ч. 1 ст. 26, пп. 1 п. «б» ч. 1 ст. 27, п. 21 ч. 1 ст. 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»);

– організаційні (п. 30.1 ч. 1 ст. 26, п. 18 ч. 1 ст. 43, п.п. 1, 5, 7, 8 п. «а» ч. 1 ст. 27, пп. 5, 6 п. «а» ч. 1 ст. 28, пп. п. «б» ч. 1 ст. 28, аб. 2 пп. 7.1 п. «а» ч. 1 ст. 30, пп. 8 п. «а» ч. 1 ст. 30, пп. 1 п. «а» ч. 1 ст. 35 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»);

– установчі (п.п. 25, 30, 35, 57 ч. 1 ст. 26, п. 2 ч. 2 ст. 26, пп. 2 п. «а» ч. 1 ст. 28, пп. 19 п. «а» ч. 1 ст. 30, пп. 1 п. «а» ч. 1 ст. 33, п. 37 ч. 1 ст. 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»);

– дозвільно-реєстраційні (п. 36 ч. 1 ст. 26, пп. 7 п. «б» ч. 1 ст. 38, п.п. 22-24 ч. 1 ст. 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»);

– забезпечувальні (п. 2 п. «а» ч. 1 ст. 27, пп. 4 п. «а» ч. 1 ст. 28, пп. 1 п. «а» ч. 1 ст. 30, пп. 2 п. «а» ч. 1 ст. 35, пп. 3 п. «а» ч. 1 ст. 35, пп. 3 п. «б» ч. 1 ст. 35, пп. 2 п. «б» ч. 1 ст. 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»);

- обліково-інформаційні (пп. 10 п. «б» ч. 1 ст. 30, пп. 15 п. «б» ч. 1 ст. 33 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»);
- адміністративно-деліктні (пп. 3,4 п. «а» ч. 1 ст. 38, пп. 4 п. «б» ч. 1 ст. 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»; ст.ст. 218, 219 КУпАП).

2.5. Роль та місце інституцій громадянського суспільства в механізмі реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави

Очевидно, що інституційний блок забезпечення економічної безпеки України формує як державний, так і недержавний сектор, діяльність якого полягає у реалізації заходів, спрямованих на протидію загрозам нормального розвитку економіки, захисту та відновлення порушених економічних прав громадян, інтересів підприємств, установ та організацій тощо.

В свою чергу, як засвідчує світовий досвід, саме розвиток громадянського суспільства суттєво впливає на процеси публічного управління та, як наслідок, забезпечення національної та, зокрема, економічної безпеки. Відповідно інституції громадянського суспільства відіграють одну з ключових ролей у механізмі формування та реалізації державної політики, зокрема у сфері забезпечення економічної безпеки держави.

У зв'язку з цим, з метою забезпечення сталого розвитку України як правової, демократичної та соціально орієнтованої держави необхідним уявляється вивчення місця (ролі) інституцій громадянського суспільства в механізмі реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки як складової національної безпеки України.

Проблематика з'ясування сутності та особливостей формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави

в цілому та у діяльності інституцій громадянського суспільства зокрема знайшла своє відображення у наукових працях таких українських вчених-юристів (передусім, фахівців у галузі адміністративного права), як: В.Б. Авер'янов, С.М. Алфьоров, О.М. Бандурка, Д.М. Бахрах, О.І. Беспалова, З.С. Варналій, В.І. Волошин, З.В. Гбур, С.М. Гусаров, Є.В. Додін, Д.Г. Заброта, О.Г. Кальман, С.В. Ківалов, А.М. Колодій, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, І.О. Косілова, О.А. Корнієвський, В.М. Кравчук, С.І. Лекарь, В.В. Лемак, Х.О. Мандзіновська, О.М. Музичук, М.М. Пендюра, Т.С. Перун, В.Ф. Погорілко, Н.М. Попадинець, Н.П. Ступчинська, В.Я. Тацій, Ю.М. Тодика, І.Ю. Хомишин, Ю.С. Шемшученко, В.О. Шамрай та інші. Наукові праці зазначених вчених становлять основу формування наукових підходів та положень щодо аналізу проблем формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. Однак, питання ролі інституцій громадянського суспільства у механізмі реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки держави висвітлені фрагментарно, що зумовлює наразі активізацію наукових досліджень у зазначеному напрямі.

Вирішення поставленого у межах даного підрозділу завдання в першу чергу зумовлює необхідність визначитися із розумінням поняття «громадянське суспільство». Так, юридична енциклопедія та Великий енциклопедичний юридичний словник містять наступне визначення поняття «громадянське суспільство»: «це суспільство з розвиненими економічними, політичними, духовними та іншими відносинами і зв'язками, що взаємодіє з державою та функціонує на засадах демократії та права. Побудова громадянського суспільства в державі є метою суспільного розвитку, засобом всебічного забезпечення інтересів, прав та свобод людини і громадянина» [20, с. 646; 304, с. 143]. У свою чергу у навчальній літературі зазначається, що «громадянське суспільство – поняття, що позначає сукупність відносин в суспільстві: економічних, соціальних, моральних, релігійних, національних та інших» [305, с. 152]. Зокрема, наголошено, що громадянське суспільство є сферою самореалізації вільних громадян і добровільно сформованих асоціацій та організацій,

огорожених відповідними законами від прямого втручання та довільної регламентації діяльності цих громадян і організацій з боку державної влади [305, с. 152].

На думку Ю.М. Тодики, «громадянське суспільство – це система самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів та відносин, що забезпечують умови для реалізації приватних інтересів та потреб індивідів і колективів, для життєдіяльності соціальної і духовної сфер, їх відтворення та передачі від покоління до покоління» [306, с. 187]. В.Ф. Погорілко під громадянським суспільством вважає за доцільне розуміти «соціально неоднорідне, структуроване (стратифіковане) суспільство, що є відносно незалежним від держави» [307, с. 88]. Узагальнено, на думку вченого, громадянське суспільство необхідно визначити як «спільність вільних і рівноправних людей, кожному з яких держава забезпечує юридичні можливості бути власником та брати активну і всебічну участь у політичному житті» [307, с. 88]. О.Ф. Скакун підкреслює, що «за своєю сутністю громадянське суспільство являє собою суспільство з високорозвиненою системою взаємодії в межах права вільних і рівноправних громадян, їх об'єднань, з реальним забезпеченням державою їх рівних можливостей вільно й безпечно розпоряджатися своїми силами, здібностями, майном, спираючись на право і власну правосвідомість» [308, с. 528].

Не вдаючись у полеміку з приводу об'єктивності тих чи інших визначень поняття «громадянського суспільства» наше розуміння даної категорії співпадає з його тлумаченням під авторством Н.Я. Дубаса, відповідно до якого «це система суспільних відносин, що спрямовані на мобілізацію та захист суспільством і його представниками, як індивідуальними, так і колективними, своїх легітимних прав та інтересів у всіх сферах суспільного та державного життя» [309, с. 19].

Схожими та цілком обґрунтованими виглядають висновки Міністерства юстиції України, відповідно до яких громадянське суспільство пропонують розглядати «як самоорганізовану і саморегульовану сферу публічно-правових відносин у державі, утворювану вільними і рівними індивідами та створеними ними об'єднаннями громадян, які функціонують, формуючи соціальний капітал

та здійснюючи контроль за органами державної влади, служать підґрунтям демократії та визначальним чинником у розбудові правової держави. Тобто, громадянське суспільство не може ототожнюватися з якимось одним суб'єктом публічно-правових відносин, оскільки ця категорія позначає передусім систему суспільних відносин, які виникають, змінюються та припиняються між множиною їх різнопорядкових учасників» [310].

Викладене засвідчує, що інститути громадянського суспільства відіграють важливу роль у формуванні та реалізації державної політики різних сфер з метою відстоювання своїх легітимних інтересів у процесі подальшої розбудови громадянського суспільства в Україні.

Слід зазначити, сьогодні в Україні діє досить значна кількість інститутів (інституцій) громадянського суспільства. Разом з тим у літературі не склалося одностайних поглядів щодо їх систематизації. Так, до переліку інституцій громадянського суспільства переважно відносять: 1) професійні союзи, політичні партії, громадські організації та асоціації, соціальні рухи, некомерційний сектор, засоби масової інформації, окремих громадян [311, с. 188]; 2) волонтерські та благодійні організації, засоби масової інформації, творчі та професійні спілки, громадські організації, асоціації тощо [312, с. 40–41]; 3) вільних громадян, самоорганізації населення, добровільно сформовані асоціації та організації [313, с. 210].

Відповідно до Роз'яснення Міністерства юстиції України «Характеристика громадських формувань як інститутів громадянського суспільства» від 24.01.2011 [314] (далі – Роз'яснення Мінюсту) через значну кількість інституцій громадянського суспільства, збірним поняттям обрано категорію «громадські формування», що прийнято класифікувати:

1) за необхідністю формалізації створення: а) підлягають легалізації (офіційному визнанню) державою: громадські організації; профспілки; організації роботодавців; органи самоорганізації населення; б) не підлягають легалізації: батьківські комітети; органи учнівського самоврядування; колективи фізкультури на підприємствах [314];

2) за метою та функціями: а) мають загальну мету і завдання, створюються без будь-яких спеціальних особливостей відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання» [315] (у оригінальній версії Роз'яснення Мініюсту мова йде про закон «Про об'єднання громадян», що втратив чинність у зв'язку з прийняттям вищеназваного закону, яким покликано врегулювати відповідну сферу суспільних відносин); б) мають спеціальну мету (прямо передбачену Законами): громадські організації інвалідів, «чорнобильців», ветеранів війни; Національний Олімпійський комітет України; Українське товариство охорони пам'яток історії та культури; саморегулюванні громадські організації; організації професійного спрямування; організації професійного самоврядування [314];

3) за характером повноважень: а) мають визначені законодавством спеціальні повноваження: громадські організації споживачів; громадські організації з охорони публічного порядку та державного кордону; Українське товариство охорони пам'яток історії та культури; б) мають загальну мету і завдання, створені без будь-яких спеціальних особливостей відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання» (назву закону замінено за аналогією пояснення, приведенного нами вище) [314];

4) за територією діяльності: а) всеукраїнські громадські організації; б) міжнародні громадські організації; в) місцеві громадські організації [314].

Виходячи із описаної вище позиції Міністерства юстиції України, у розрізі встановлення переліку конкретних інституцій громадянського суспільства маємо звернутися до положень основних законодавчих актів, які регламентують їх правовий статус, що, як наслідок, надасть можливість визначити роль таких інституцій, в тому числі у сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Говорячи про діяльність інституцій громадянського суспільства, посилаючись на правові засади їх функціонування, безумовно ключове значення відіграє Конституція України [53] як Основний закон нашої держави. Так, О.М. Ващук зазначає, що «правове регулювання діяльності об'єднання громадян має комплексний характер і здійснюється нормами різних галузей права, однак пріоритетними серед них є конституційно-правові норми» [316].

Конституція України, зокрема, визначає юридичну базу гарантій законності – усі державні органи, їх посадові особи, об'єднання громадян та інші суб'єкти права повинні діяти в межах Конституції та відповідно до законів України (ст.ст. 6, 8). Статтею 36 Основного закону передбачено, що «Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей» [53].

Правові та організаційні засади реалізації права на свободу «об'єднання громадян», гарантованого Конституцією України, порядок їх утворення, реєстрації, діяльності та припинення визначені Законом України «Про громадські об'єднання» [315]. Як видно із назви даного нормативно-правового акту, конституційно вживаний термін «об'єднання громадян» законодавцем замінено на поняття «громадські об'єднання», яке визначено як «добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів» [315] (ч. 1 ст. 1 Закону України «Про об'єднання громадян»). В свою чергу передбачено, що за організаційно-правовою формою громадське об'єднання утворюється як громадська організація або громадська спілка (ч. 2 ст. 1 Закону України «Про об'єднання громадян»).

Окремою складовою правового забезпечення функціонування громадських об'єднань виступає окреслення їх правових можливостей. Так, відповідно до ч. 1 ст. 21 Закону України «Про громадські об'єднання» з метою протидії загрозам економічній безпеці держави, громадські об'єднання мають право:

– звертатися у порядку, визначеному законом, до органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з пропозиціями (зауваженнями), заявами (клопотаннями), скаргами (п. 2) [315];

– одержувати у порядку, визначеному законом, публічну інформацію, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації (п. 3) [315];

– брати участь у порядку, визначеному законодавством, у розробленні проектів нормативно-правових актів, що видаються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування і стосуються сфери діяльності громадського об'єднання та важливих питань державного і суспільного життя (п. 4) [315].

Крім того громадські об'єднання зі статусом юридичної особи наділені правами (ч. 2 ст. 21 Закону України «Про громадські об'єднання»):

– брати участь у здійсненні державної регуляторної політики відповідно до Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» (п. 4) [315];

– брати участь у порядку, визначеному законодавством, у роботі консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, що утворюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування для проведення консультацій з громадськими об'єднаннями та підготовки рекомендацій з питань, що стосуються сфери їхньої діяльності (п. 5) [315].

Під державною регуляторною політикою у сфері господарської діяльності законодавство розуміє «напрямок державної політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб, що встановлені Конституцією та законами України» [135] (аб. 2 ст. 1 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»).

Окремої уваги заслуговує позиція законодавця, відповідно до якої «прозорість та врахування громадської думки» віднесено до принципів державної регуляторної політики з наступним змістом: «відкритість для фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань дій регуляторних органів на всіх етапах їх регуляторної діяльності, обов'язковий розгляд регуляторними органами ініціатив, зауважень та пропозицій, наданих у встановленому законом порядку фізичними та юридичними особами, їх об'єднаннями, обов'язковість і своєчасність доведення прийнятих регуляторних актів до відома фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань, інформування громадськості про здійснення регуляторної діяльності» [135] (аб. 7 ст. 4 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»).

Статтею 6 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» детально регламентовані права громадян, суб'єктів господарювання, їх об'єднань, наукових установ та консультативно-дорадчих органів у здійсненні державної регуляторної політики, втілення яких цілком може бути спрямоване не забезпечення економічної безпеки держави. До переліку відповідних прав віднесені, зокрема такі:

- подавати до регуляторних органів пропозиції про необхідність підготовки проектів регуляторних актів, а також про необхідність їх перегляду [135] (аб. 2);

- у випадках, передбачених законодавством, брати участь у розробці проектів регуляторних актів [135] (аб. 3);

- подавати зауваження та пропозиції щодо оприлюднених проектів регуляторних актів, брати участь у відкритих обговореннях питань, пов'язаних з регуляторною діяльністю [135] (аб. 4);

- бути залученими регуляторними органами до підготовки аналізів регуляторного впливу, експертних висновків щодо регуляторного впливу та виконання заходів з відстеження результативності регуляторних актів [135] (аб. 5);

- самостійно готувати аналіз регуляторного впливу проектів регуляторних актів, розроблених регуляторними органами, відстежувати

результативність регуляторних актів, подавати за наслідками цієї діяльності зауваження та пропозиції регуляторним органам або органам, які відповідно до Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» на підставі аналізу звітів про відстеження результативності регуляторних актів приймають рішення про необхідність їх перегляду [135] (аб. 6);

– одержувати від регуляторних органів у відповідь на звернення, подані у встановленому законом порядку, інформацію щодо їх регуляторної діяльності [135] (аб. 7).

Статтею 22 Закону України «Про громадські об'єднання» встановлено, що засади взаємодії громадських об'єднань з органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, у тому числі, включають можливість залучення останніми громадських об'єднань до процесу формування і реалізації державної політики, вирішення питань місцевого значення, зокрема шляхом проведення консультацій з громадськими об'єднаннями стосовно важливих питань державного і суспільного життя, розроблення відповідних проектів нормативно-правових актів, утворення консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів при органах державної влади, органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування, в роботі яких беруть участь представники громадських об'єднань [315].

Право на участь громадськості у роботі консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів державної влади різних рівнів у розумінні Закону України «Про громадські об'єднання» може бути простежено у функціонуванні громадських рад при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі державній адміністрації, діяльність яких урегульована на рівні Постанови Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [317]. Відповідно до Типового положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі

виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі державній адміністрації, затвердженого зазначеною вище постановою Кабінету Міністрів України, громадська рада:

- готує та подає органу виконавчої влади обов'язкові для розгляду пропозиції, висновки, аналітичні матеріали щодо вирішення питань у відповідній сфері (в тому числі економічній), підготовки проектів нормативно-правових актів (зокрема у сфері забезпечення економічної безпеки), удосконалення роботи органу (діяльність якого стосується забезпечення економічної безпеки) (пп. 3 п. 4) [317];

- проводить громадський моніторинг за врахуванням органом виконавчої влади пропозицій та зауважень громадськості, забезпеченням ним прозорості та відкритості своєї діяльності, а також дотриманням нормативно-правових актів, спрямованих на запобігання та протидію корупції (пп. 4 п. 4) [317];

- збирає, узагальнює та подає органу виконавчої влади пропозиції громадськості щодо вирішення питань, які мають важливе суспільне значення, в тому числі питань, які стосуються реалізації регіональної економічної політики та реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави на місцевому рівні (пп. 6 п. 4) [317].

Наприклад, з метою забезпечення економічної безпеки держави у сфері харчової промисловості, громадська рада при Міністерстві аграрної політики України: «бере участь у формуванні стратегічних напрямів розвитку економіки галузі в умовах забезпечення її економічної безпеки; бере участь у підготовці та прийнятті нормативно-правових актів, що спрямовані на забезпечення економічної безпеки; виконує функцію опосередкованого контролю за діяльністю підприємств галузі та за законодавчими ініціативами» [318, с. 158].

Аналіз наукової літератури дає можливість зробити висновок, що свого роду «наскрізною» загрозою економічній безпеці виступає корупція. Так, наприклад, Н.Я. Юрків та О.А. Маслій дослідили корупційну складову національної економіки за різними її сферами, серед яких: матеріальне

виробництво, фінанси, транспорт, землеустрій тощо. У результаті обґрунтовано, що корупційна складова суттєво послаблює економічну безпеку держави і є реальною загрозою в цілому для національної безпеки України [319, с. 27]. В свою чергу ст. 21 Закону України «Про запобігання корупції» [320] детально регламентовані права громадських об'єднань щодо запобігання корупції та відповідно забезпечення економічної безпеки, а саме:

1) повідомляти про виявлені факти вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, реальний, потенційний конфлікт інтересів спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції, Національному агентству з питань запобігання корупції, керівництву чи іншим представникам органу, підприємства, установи чи організації, в яких були вчинені ці правопорушення або у працівників яких наявний конфлікт інтересів, а також громадськості;

2) запитувати та одержувати від державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування в порядку, передбаченому Законом України «Про доступ до публічної інформації», інформацію про діяльність щодо запобігання корупції;

3) проводити, замовляти проведення громадської антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів, подавати за результатами експертизи пропозиції до відповідних органів, отримувати від відповідних органів інформацію про врахування поданих пропозицій;

4) брати участь у парламентських слуханнях та інших заходах з питань запобігання корупції;

5) вносити пропозиції суб'єктам права законодавчої ініціативи щодо вдосконалення законодавчого регулювання відносин, що виникають у сфері запобігання корупції;

6) проводити, замовляти проведення досліджень, у тому числі наукових, соціологічних тощо, з питань запобігання корупції;

7) проводити заходи щодо інформування населення з питань запобігання корупції;

8) здійснювати громадський контроль за виконанням законів у сфері запобігання корупції з використанням при цьому таких форм контролю, які не суперечать законодавству [320].

Необхідно відзначити, що громадські об'єднання також можуть надавати допомогу будь-яким органам, що протидіють економічним правопорушенням, або іншим чином допомагають протидіяти економічній злочинності. Так, наприклад, у Тернополі працівниками поліції та представниками громадських організацій спільно здійснюється комплекс заходів, що спрямовані на припинення функціонування підпільних гральних закладів на території області [321].

Серед інституцій громадянського суспільства, які спрямовують свою діяльність, в тому числі на забезпечення економічної безпеки держави, уявляється за можливе виокремити молодіжні та громадські дитячі організації. Зокрема зі змісту ч. 2 ст. 8 Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» [322] випливає, що молодіжні та дитячі громадські організації мають право подавати обов'язкові для розгляду органами державної влади та органами місцевого самоврядування пропозиції до проектів концепцій, державних цільових програм, які стосуються дітей та молоді та відповідно їх фінансування, що захищає від нерационального використання бюджетних коштів, а значить сприяє підвищенню рівня економічної безпеки держави.

Благодійні організації також здійснюють свою діяльність у напрямі забезпечення економічної безпеки держави, а її правову основу становить Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [323]. Зокрема, цілями благодійної діяльності законодавчо визначені: «надання допомоги для сприяння законним інтересам бенефіціарів у сферах благодійної діяльності, визначених цим Законом, а також розвиток і підтримка цих сфер у суспільних інтересах» [323]. В свою чергу серед сфер благодійної діяльності названим законодавчим актом виділені: стимулювання економічного росту і розвитку економіки України та її окремих регіонів та підвищення конкурентоспроможності України; сприяння здійсненню державних, регіональних, місцевих та

міжнародних програм, спрямованих на поліпшення соціально-економічного становища в Україні (п.п. 13, 14 ч. 2 ст. 3) [323]. Так, наприклад, всеукраїнська благодійна організація «Асоціація благодійників України» систематично проводить заходи щодо удосконалення законодавчих, фінансових, економічних та соціальних умов провадження доброчинності; здійснює аналіз тенденцій, викликів та ризиків у сфері економічної безпеки [324].

Повертаючись до положень конституційної норми, описаної нами раніше, маємо констатувати, що Основний закон, крім права на громадські об'єднання, гарантує громадянам свободу об'єднання у політичні партії, створення яких обумовлює мету аналогічну функціонуванню об'єднань громадян. Ведучи мову про предмет даного дослідження, політичні партії як інституції, що «сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах» [53] безумовно відіграють важливу роль в механізмі реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Згідно ст. 2 Закону України «Про політичні партії в Україні» «політична партія – це зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах» [325]. Такий статус політичних партій дає можливість визнати їх специфічною інституцією громадянського суспільства. Як вірно зазначає А.Г. Бульвінський «як продукт громадської ініціативи, партії є породженням і частиною громадянського суспільства, інструментом погодження групових інтересів із загальносуспільними» [326, с. 192].

Досліджуючи питання подвійної політичної відповідальності політичних партій, І.М. Малкіна пише, що «громадський характер політичних партій означає, що вони є інститутами сфери недержавних суспільних інститутів і відносин, а політичний – що вони створюються для участі у здійсненні політичної (публічної) влади, основною формою якої є державна влада» [327, с. 164].

Забезпечуючи реалізацію таких функцій як ідеологічна, вираження соціальних інтересів, формування громадської думки, політичної соціалізації, політичні партії значним чином впливають на формування державної політики тієї чи іншої сфери, чинне місце серед яких посідає сфера забезпечення економічної безпеки.

Права політичних партій визначені ст. 12 Закону України «Про політичні партії в Україні», оцінка яких крізь призму їх участі в механізмі реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави дає можливість викладення перших наступним чином:

- вільно проводити свою діяльність щодо забезпечення економічної безпеки держави у межах, передбачених Конституцією України, Законом України «Про політичні партії в Україні» та іншими законами України;

- брати участь у виборах Президента України, до Верховної Ради України, до інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування з метою реалізації інтересів громадянського суспільства щодо забезпечення економічної безпеки держави;

- підтримувати міжнародні зв'язки з політичними партіями, громадськими організаціями інших держав – прихильників програм забезпечення економічної безпеки, міжнародними і міжурядовими організаціями, до сфери інтересів яких належить проблема забезпечення економічної безпеки, засновувати (вступати між собою у) міжнародні спілки з метою забезпечення економічної безпеки;

- ідейно, організаційно та матеріально підтримувати молодіжні, жіночі та інші об'єднання громадян, подавати допомогу у їх створенні.

Статтею 36 Конституції України, крім того, гарантовано право громадян на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів. Професійні спілки є громадськими організаціями, що об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної діяльності. Професійні спілки утворюються без попереднього дозволу на основі вільного вибору їх членів [53]. Відповідно до Закону України

«Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [328] професійні спілки, їх об'єднання захищають право громадян на працю, беруть участь у розробленні та здійсненні державної політики у галузі трудових відносин, оплати праці, охорони праці, соціального захисту (ст. 21) [328]. Як вірно відмічає С.І. Лекарь, професійні спілки являють собою «невід'ємний елемент громадянського суспільства, який не тільки захищає права і свободи громадян у сфері трудових відносин, а і має сприяти розвитку виробництва, підготовці трудових резервів та охороні праці» [293, с. 207]. Дійсно, «значення та роль профспілок у сучасному українському суспільстві в умовах євроінтеграції та становлення ринкової економіки важко переоцінити» [293, с. 207].

Конституцією України встановлено, що «усі професійні спілки мають рівні права» [53]. Якщо вести мову про діяльність професійних спілок та їх об'єднань у розрізі реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави особливої уваги заслуговують:

1) права у забезпеченні зайнятості населення: «беруть участь у розробленні державної політики зайнятості населення, державних та територіальних програм зайнятості, проводять спільні консультації з цих проблем з роботодавцями, їх об'єднаннями, а також з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, пропонують заходи щодо соціального захисту членів профспілок, які вивільняються в результаті реорганізації або ліквідації підприємств, установ, організацій, здійснюють контроль за виконанням законодавства про зайнятість» [328] (ст. 22 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності»);

2) права щодо соціального захисту та забезпечення достатнього життєвого рівня громадян: «беруть участь у визначенні головних критеріїв життєвого рівня, прожиткового мінімуму, а також мінімальних розмірів заробітної плати, пенсій, соціальних виплат, політики ціноутворення, розробці соціальних програм, спрямованих на створення умов, які забезпечують гідне життя і вільний розвиток людини та соціальний захист у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття, а також у старості та в інших

випадках, передбачених законом [328] (ст. 23 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності»);

3) право на інформацію з питань праці та соціально-економічного розвитку: «мають право одержувати безоплатно інформацію від роботодавців або їх об'єднань, державних органів та органів місцевого самоврядування з питань, що стосуються трудових і соціально-економічних прав та законних інтересів своїх членів, а також інформацію про результати господарської діяльності підприємств, установ або організацій; від центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері статистики статистичні дані з питань праці та соціально-економічних питань, а також виробничого та невиробничого травматизму, профзахворювань» [328] (ст. 28 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності»);

4) права у захисті житлових прав громадян: «беруть участь у розробленні державної житлової політики, здійсненні заходів, спрямованих на розвиток житлового будівництва, поліпшення використання та забезпечення збереження житлового фонду, у захисті економічних та соціальних прав громадян, пов'язаних з одержанням, утриманням і збереженням житла» [328] (ст. 32 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності») тощо.

Для прикладу відзначимо, що з метою зменшення ризиків використання незадекларованої праці, що справляє значний негативний вплив на розвиток економіки країни, життєвий рівень людей, обмежує можливості держави проводити сучасну економічну та соціальну політику у сферах розвитку професійних навичок, зайнятості, соціального захисту та пенсійного забезпечення, систематично проводяться заходи (форуми) за участі представників Міністерства соціальної політики, Державної служби України з питань праці, Фонду соціального страхування України, представників профспілок та соціальних партнерів [329].

Окрему увагу слід приділити функціонуванню професійних творчих працівників та творчих спілок, чия діяльність визначена на рівні Закону України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» [330]. Відповідно до ст.

9 названого закону творчі спілки мають право брати участь у визначенні засад державної політики у сфері оплати праці членів творчих спілок, страхування, пенсійного забезпечення, зайнятості, правового та соціально-економічного захисту творчих працівників; представляти професійних творчих працівників до відзначення державними нагородами, почесними званнями, державними преміями, іншими видами морального та матеріального заохочення; здійснювати заходи з соціально-економічної підтримки та благодійництва [330]. Вказане дозволяє уникнути нераціонального розподілу бюджетних асигнувань, що відповідно сприяє забезпеченню економічної безпеки.

Ще однією важливою інституцією громадянського суспільства, роль якої у механізмі забезпечення економічної безпеки держави важко переоцінити, являються засоби масової інформації (ЗМІ).

Статтею 34 Конституції України «кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань» [53]. В свою чергу, як вірно відмічає Н.О. Мороз, «реалізуючи право на свободу слова, ЗМІ можуть самостійно виявляти негативні явища й факти діяльності державних та інших формувань, давати оцінку подіям внутрішнього та міжнародного життя» [331, с. 207]. Відповідно автор вдало стверджує, що засоби масової інформації: «це своєрідна трибуна громадської думки, важливе джерело відображення настроїв мас, а, отже, і показник результативності заходів, уживаних державою» [331, с. 207]. Зокрема, англійський вчений Джон Томпсон пише, що масова комунікація є інституціоналізованим виробництвом і масовим поширенням символічних матеріалів за допомогою передачі і накопичення інформації» [332, с. 219]. Вивчаючи роль ЗМІ у якості інструменту формування громадянського суспільства, Г.Ю. Васильєв та І.Г. Васильєва приходять до висновку, що засоби масової інформації «мають певні завдання та можливості впливу на громадян країни» [333, с. 165], серед яких: «сприяти розвитку громадянської активності українців; підтримувати розвиток громадських організацій та «третього сектору» в цілому; впливати на розвиток самостійних, професійних, незалежних ЗМІ; прагнути професійного розвитку ЗМІ, здатних краще виконувати свої наглядові функції та

служити інтересам цього суспільства; підтримувати та постійно оновлювати правове середовище для діяльності ЗМІ та громадських організацій» [333, с. 165].

З наведеного випливає, що ЗМІ займають особливу інституційну ланку сфери громадянського суспільства, являючись ефективним посередником між державою та суспільством. Іншими словами засоби масової інформації з однієї сторони виступають платформою вираження громадської думки, а з іншої – засобом формування останньої, при цьому забезпечуючи втілення громадського контролю за діяльністю суб'єктів публічної адміністрації [579]. Описана роль засобів масової інформації може бути цілком поширена на їх активність щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Підсумовуючи викладене, маємо констатувати, що інституції громадянського суспільства є свого роду «системним організмом», що розвивається під впливом різних державотворчих процесів, а їх діяльність пов'язана з домінуючими в суспільстві ціннісними орієнтирами.

В свою чергу роль інституцій громадянського суспільства в механізмі реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави може бути окреслена шляхом визначення конкретних ознак (характеристик) їх діяльності щодо протидії загрозам останньої, зокрема:

1) інституції громадянського суспільства формуються з метою сприяння реалізації громадянами своїх прав і свобод, вирішують питання загальносуспільних, приватних і публічних (політичних) інтересів з метою реалізації державної політики, в тому числі у сфері забезпечення економічної безпеки держави;

2) громадянська активність щодо забезпечення економічної безпеки втілюється у практичній діяльності громадських об'єднань, громадських рад при центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, молодіжних та дитячих громадських організацій, професійних та творчих спілок, благодійних організацій, політичних партій та засобів масової інформації [607];

3) правові засади діяльності інституцій громадянського суспільства щодо забезпечення економічної безпеки залежно від конкретного суб'єкта регламентовані на законодавчому та/або підзаконному рівнях, що обумовлює їх різні правові можливості відносно досягнення стану захищеності економічних інтересів держави;

4) діяльність інституцій громадянського суспільства щодо забезпечення економічної безпеки за своєю суттю є допоміжною по відношенню до компетенції спеціально-уповноважених органів (суб'єктів) реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки та полягає у здійсненні комплексу правових, організаційних, інформаційних заходів, спрямованих на забезпечення виконання завдань останніми;

5) права інституцій громадянського суспільства щодо забезпечення економічної безпеки можна поділити на загальні (характерні для усіх інституцій) та спеціальні (є характерними лише для окремих з них);

6) діяльність інституцій громадянського суспільства здійснюється на міжнародному, національному, регіональному та місцевому рівнях залежно від сфери поширення загроз економічній безпеці;

7) роль інституцій громадянського суспільства в механізмі реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави визначається специфікою виконуваних ними завдань та функцій, зокрема у розрізі їх взаємодії з органами державної влади.

Окреслення ролі інституцій громадянського суспільства в механізмі реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави є логічним продовженням вивчення системи суб'єктів реалізації державної політики у названій сфері, що в свою чергу слугує основою для визначення форм та методів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Висновки до розділу 2

Зроблено висновок про існування суб'єктів реалізації такої політики на загальнодержавному рівні та на локальному рівні в межах окремих територій (областей, міст, сіл, селищ тощо). Доцільність такого поділу зумовлена тим, що кожна адміністративно-територіальна одиниця відрізняється власними особливостями, економічними потужностями, ресурсами та потребами; крім того, відмінним може бути характер загроз економічної безпеки залежно від географічних, соціальних і культурних особливостей.

Встановлено, що систему суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави слід представити наступним чином: 1) загальні суб'єкти (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Президент України, Рада національної безпеки і оборони України, Антимонопольний комітет України, Національний банк України, суди, прокуратура України); 2) спеціальні суб'єкти (Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України; Міністерство енергетики України; Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України; Міністерство закордонних справ України; Міністерство освіти і науки України; Міністерство соціальної політики України; Міністерство фінансів України; Міністерство інфраструктури України, Міністерство внутрішніх справ України, Комісія з регулювання азартних ігор та лотерей, Національна поліція, Національне антикорупційне бюро України, Служба безпеки України, Державна фіскальна служба України, Державна аудиторська служба України, Державна податкова служба України; Державна митна служба України, Державна служба фінансового моніторингу України); 3) органи місцевого самоврядування; 4) інституції громадянського суспільства (об'єднання громадян і фізичні особи). Охарактеризовано ознаки, притаманні системі наведених суб'єктів. Обґрунтовано доцільність віднесення Ради національної безпеки і оборони України, Антимонопольного комітету України, Національного банку України до числа загальних суб'єктів внаслідок їх

спеціального правового статусу у сфері забезпечення економічної безпеки держави.

В результаті аналізу нормативно-правових актів, що регулюють діяльність Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Президента України, Ради національної безпеки і оборони України, Антимонопольного комітету України, Національного банку України, судів, органів прокуратури, окреслено зміст діяльності таких органів як суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Зазначено, що Верховна Рада України безпосередньо не бере участі в реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, а лише забезпечує правову основу її здійснення, визначає стратегічний курс і пріоритетні напрями. Разом із тим опосередковано від Парламенту залежить якість таких дій, оскільки саме даний орган приймає стратегічно важливі, зокрема кадрові рішення щодо призначення суб'єктів реалізації вказаної політики.

Встановлено, що Президент України здійснює вплив на формування правових і організаційних засад реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, визначаючи її загальний курс. Крім того, він є главою РНБО України, безпосереднім завданням якої є забезпечення економічної безпеки та підтримання її стабільного стану на рівні, достатньому для функціонування всіх соціальних сфер, а також може створювати допоміжні чи дорадчі органи.

Аргументовано, що Кабінет Міністрів України є основним суб'єктом реалізації державної політики, у тому числі й у сфері забезпечення економічної безпеки держави. Цей орган акумулює і узагальнює основні засади забезпечення загальнодержавної, а відповідно й економічної політики, проектуючи організаційну, правову та матеріально-технічну основу для реалізації такої політики відповідно до тенденцій розвитку країни, визначених Президентом України, та подає на затвердження Верховній Раді України.

Наголошено на важливості діяльності РНБО України, оскільки її узагальнені висновки, пропозиції та рекомендації, як правило, беруться за основу

при визначенні Главою держави шляхів забезпечення економічної безпеки держави. Від окремих заходів, які здійснює РНБО України в межах управлінської діяльності, залежить ефективність забезпечення рівня національної безпеки, переважно від обґрунтованих і раціональних прийнятих рішень і контролю за їх виконанням.

Зроблено висновок, що діяльність Антимонопольного комітету України пов'язана з розумним обмеженням монополії та стимулюванням постійного існування конкуренції, яке не лише стимулює розвиток ринкових відносин і прогрес господарської діяльності, а робить його стійким до зовнішніх і внутрішніх загроз.

Акцентовано увагу, що Національний банк України в межах забезпечення економічної політики держави є провідним органом, що проводить грошово-кредитну політику в державі, а також реалізує інші напрями в межах економічної політики, в тому числі в частині забезпечення її безпеки. Значна частина діяльності даного суб'єкта пов'язана із забезпеченням функціонування банківської системи.

Підкреслено, що суди приймають рішення по суті вчинення тих чи інших правопорушень, значну частину з яких становлять правопорушення в економічній сфері, передбачені особливими частинами КК України та КУпАП.

Доведено, що діяльність органів прокуратури України у сфері реалізації державної політики щодо забезпечення економічної безпеки держави здійснюється в межах реалізації правоохоронної функції і полягає в опосередкованому сприянні виявленню, запобіганню та припиненню правопорушень, що посягають на економічну безпеку України.

Під такою компетенцією запропоновано розуміти нормативно закріплену можливість окремих центральних органів виконавчої влади у межах власних повноважень здійснювати нормативні, організаційні, управлінські, координаційні та контрольні заходи у напрямі розбудови соціального та економічного секторів, створення сприятливих умов для розвитку торгівлі та здійснення господарсько-виробничої діяльності, товарообігу, забезпечення здійснення грошово-кредитної

політики, а також виявлення, припинення та запобігання правопорушенням, що посягають на національну економічну безпеку.

Наголошено, що найширшими повноваженнями в межах реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави наділено Міністерство економіки України як провідний спеціальний суб'єкт організації та координації діяльності у сфері забезпечення національної економічної безпеки, а також Міністерство фінансів України, що здійснює грошово-кредитну політику.

У результаті аналізу нормативно-правових актів, які регламентують діяльність Міністерства економіки України, зроблено висновок, що його завдання та повноваження розміщені в нелогічному порядку, містять термінологічні дублювання, зокрема одночасне застосування ідентичних за змістом термінів «державні закупівлі» та «публічні закупівлі». З метою систематизації та удосконалення завдань і повноважень даного органу запропоновано внести відповідні зміни та доповнення до окремих пунктів Положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 459.

Виокремлено повноваження Міністерства енергетики України в напрямі реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, що дозволило сформулювати такі його функції: нормативну, організаційну, контрольну, охоронну, забезпечувальну та аналітичну.

Охарактеризовано особливості реалізації окремими спеціальними суб'єктами покладених на них функцій: 1) Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України: нормативна, організаційна, контрольна, охоронна, забезпечувальна та аналітична; 2) Міністерство соціальної політики України: нормативна, координаційна, установча, аналітична, організаційна, методологічна та забезпечувальна; 3) Міністерство інфраструктури України: нормативна, забезпечувальна, координаційна, методична, охоронна та допоміжна; 4) ДФС України: нормативна, контрольна, охоронна, забезпечувальна, установча; 5) Державна аудиторська служба України: контрольна, аналітична та охоронна; 6) Державна податкова служба України: нормативна, контрольна, організаційна,

забезпечувальна та охоронна; 7) Державна митна служба України: нормативна, забезпечувальна, управлінська та охоронна; 8) Державна служба фінансового моніторингу України: нормотворча, охоронна, превентивна, аналітична, інформаційна, методологічна та функція взаємодії; 9) Комісія з регулювання азартних ігор та лотерей: нормативна, установча, забезпечувальна, інформаційна, контрольна, охоронна, превентивна та функція взаємодії.

Встановлено особливості діяльності МВС України, Національної поліції, Національного антикорупційного бюро України та Служби безпеки України щодо виявлення, припинення і запобігання правопорушенням, які можуть негативно вплинути на стан економічної безпеки держави в межах визначеної компетенції, найширшу з яких мають органи поліції. Це зумовлено тим, що саме на органи поліції покладене завдання щодо виявлення, припинення, запобігання адміністративним правопорушенням і злочинам, що можуть завдати шкоди національній економіці, а також проведення досудового розслідування та здійснення оперативно-розшукових заходів.

Для класифікації повноважень органів місцевого самоврядування було обрано такі критерії: 1) залежно від суб'єкта реалізації повноважень: сільськими, селищними, міськими, обласними радами; виконавчими органами сільських, селищних, міських рад; адміністративними комісіями при виконавчих органах міських, сільських, селищних рад; 2) за належністю повноважень: власні (самоврядні) повноваження; делеговані повноваження; 3) за змістом повноважень: управлінські; контрольні-наглядові; нормотворчі; регулюючі; організаційні; установчі; дозвільно-реєстраційні; забезпечувальні; обліково-інформаційні; адміністративно-деліктні.

Особливу увагу приділено особливостям реалізації окремими органами місцевого самоврядування повноважень у сфері зовнішньоекономічної діяльності; забезпечення законності; правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів; у сфері регулювання земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища; в галузі житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського

харчування, транспорту і зв'язку; управління комунальною власністю; у сфері соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку.

Охарактеризовано склади адміністративних правопорушень, справи про вчинення яких уповноважені розглядати адміністративні комісії при міських, сільських та селищних радах. Акцентовано увагу на особливостях розгляду таких справ.

Зроблено висновок, що громадянська активність у сфері забезпечення економічної безпеки втілюється у практичній діяльності громадських об'єднань, громадських рад при центральних органах виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, молодіжних та дитячих громадських організацій, професійних та творчих спілок, благодійних організацій, політичних партій та засобів масової інформації. Підкреслено, що функціонування вказаних суб'єктів відбувається на міжнародному, національному, регіональному та місцевому рівнях залежно від сфери поширення загроз економічній безпеці.

Аргументовано, що роль інституцій громадянського суспільства в механізмі реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави визначається специфікою виконуваних ними завдань та функцій, зокрема в розрізі їх взаємодії з органами державної влади.

РОЗДІЛ 3.

ФОРМИ ТА МЕТОДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

3.1. Сутність та види форм реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави

Сучасний стан розвитку суспільних відносин характеризується деякою хаотичністю та нерегульованістю окремих правовідносин, зокрема у сфері економічної складової безпеки держави. Безпековий сектор сьогодні зазнає низки змін, зокрема, що стосується захищеності життєво важливих економічних інтересів в Україні, оскільки останні й визначають рівень безпеки держави. В свою чергу від стану останнього залежить рівень добробуту громадян, сталий розвиток суспільства, формування та функціонування стратегічно важливих підприємств тощо. У такому контексті особлива увага приділяється визначенню ефективної системи економічної безпеки держави – тобто заходів державно-правового впливу на розвиток економічної складової безпеки.

Перманентна економічна криза, яка у 2020–2021 рр. обумовлена поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, гальмує розвиток ринкових відносин в Україні, що має своїм наслідком безробіття, спад виробництва, зниження рівня життя населення та інші негативні економічні явища. У зв'язку з цим гостро постає питання щодо реалізації ефективної державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. При цьому необхідно розуміти, що державна політика, являючи собою певну активну діяльність, має свій зовнішній вияв (вираження), тобто форму. В свою чергу дії залежно від характеру і форми вираження відображають зміст такої діяльності. Забігаючи дещо наперед

відзначимо, що описане твердження, ґрунтується на висновках провідних вчених-адміністративістів, відповідно до яких форми діяльності органів державного управління (суб'єктів публічної адміністрації) розуміються як спосіб зовнішнього виразу конкретних дій (наприклад, Д.М. Бахрах [128, с. 269], Ю.П. Битяк [51, с. 132–133] та інші).

Проблематика визначення форм державного (публічного) управління, форм діяльності суб'єктів публічної адміністрації взагалі та форм державного управління сферою забезпечення економічної безпеки держави зокрема, знайшла своє відображення у наукових працях таких українських вчених-юристів (передусім, фахівців у галузі адміністративного права), як: В.Б. Авер'янов, В.Г. Андрійчук, О.М. Бандурка, О.І. Беспалова, В.М. Бесчастний, Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, О.В. Джафарова, Є.В. Додін, О.Р. Жидяк, С.В. Ківалов, В.К. Колпаков, Т.О. Коломоєць, А.Т. Комзюк, О.В. Кузьменко, С.І. Лекарь, А.Ф. Мельник, О.М. Музичук, О.В. Негодченко, А.Й. Присяжнюк, І.Л. Райнін, О.П. Рябченко, В.О. Серьогін, О.Ф. Скакун, Л.Ю. Снісаренко, А.В. Халецький, О.В. Цюцик, Д.І. Шеленко, О.Н. Ярмиш та інші. Вказані вчені та дослідники внесли значний вклад в розвиток науки адміністративного права в питаннях визначення державного управління (регулювання) економікою та реалізації державної політики, проте проблема форм реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної складової державної (національної) безпеки висвітлені більшою мірою фрагментарно, що й обумовлює актуальність проведення дослідження у даному напрямі.

Розкриття змісту форм реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави першочергово зумовлює необхідність визначитися із розумінням поняття «форма».

Термін «форма» походить від латинського «forma», що означає зовнішній вигляд, зовнішній вияв, зовнішнє вираження. У новому тлумачному словнику української мови під поняттям «форма» розуміються: «1) обриси, контури, зовнішні межі предмета, що визначають його зовнішній вигляд, конфігурація; 2) пристрій, шаблон, за допомогою якого чому-небудь надають певних обрисів, якогось вигляду; 3) тип, будова, спосіб організації чого-небудь; видимість,

зовнішній бік чого-небудь, що не відображає суті справи; 4) спосіб здійснення, виявлення будь-якої дії; суворо встановлений порядок у будь-якій справі» [334, с. 665; 335, с. 58]. Також під зазначеною категорією розуміють: 1) зовнішній вигляд, зовнішній обрис; 2) устрій, структура будь-чого, система організації [336, с. 536].

У розрізі чинного дослідження інтерес становить сутність форм реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, що виражається у певній публічно-правовій діяльності.

Адміністративно-правова література переважно торкається питань форм державного (публічного) управління та форм діяльності суб'єктів публічної адміністрації. Такий підхід є цілком прийнятним, зокрема для виокремлення форм реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, адже остання тією чи іншою мірою охоплює сфери управління адміністративно-політичною діяльністю та національної безпекою як її складовою [337, с. 505, 519–528; 294, с. 520, 528–536], а також сферу управління економікою, яка в свою чергу включає питання управління промисловістю, агропромисловим комплексом, використанням і охороною природних ресурсів, фінансами, зовнішньоекономічною діяльністю тощо.

Як слушно відмічає С.І. Лекарь, «у загальному розумінні під формою управлінської діяльності слід розуміти спосіб зовнішнього оформлення правових норм, який засвідчує їхню державну загальнообов'язковість; тобто це способи вираження і закріплення державної волі» [293, с. 241].

Вдалим виглядає підхід щодо розкриття змісту форм управлінської діяльності, викладений у начальному посібнику «Державне управління» за загальною редакцією А.Ф. Мельник, відповідно до якого такими є «зовнішні, постійно типізовані фіксовані прояви активності органів державної влади чи органів місцевого самоврядування з формування і реалізації управлінських цілей і функцій та забезпечення їх власної життєдіяльності» [338, с. 101]. Саме форми управлінської діяльності «дають нам уявлення про те, що і як робиться в органах зі здійснення їх компетенції» [338, с. 101].

Торкаються питань форм державного управління також представники теорії права. Наприклад, у підручнику «Правознавство» за загальною редакцією В.Ф. Опришка та Ф.П. Шульженка під формами державного управління вважається за необхідне розуміти «зовнішній вираз змісту конкретних однорідних дій, що безперервно виконуються органами державного управління та їх представниками чи посадовими особами з метою реалізації функцій державного управління» [339, с. 290].

Дуже схоже визначення форм державного управління приводиться у адміністративно-правовій літературі. Так, Ю.П. Битяк та В.В. Зуй визначають форми державного (публічного) управління як «зовнішнє вираження конкретних дій державного органу, його структурних підрозділів і посадових осіб (державних службовців), що реалізуються в процесі державної виконавчої діяльності і спрямовані на реалізацію функцій управління» [340, с. 91]. Т.О. Коломоєць під формами державного (публічного) управління розуміє «волевиявлення виконавчо-розпорядчого органу, посадової особи, здійснене в рамках режиму законності та компетенції для досягнення адміністративно-правової мети, вираження в зовнішньому вигляді конкретних дій суб'єктів публічного управління, які здійснюються в процесі їхньої діяльності й спрямованості на реалізацію адміністративних функцій» [294, с. 325].

Окремої уваги заслуговує позиція О.П. Рябченко, яка вказує, що «державне управління економікою як правове явище розглядається в контексті положень теорії управління, що дозволяє аналізувати адміністративно-правовий статус уповноважених державних органів, екстраполюючи теоретичні положення і висновки на конкретні правові ситуації» [341, с. 7]. Вчена наголошує, що «державне управління економікою – це особлива частина управління розвитком суспільства, здійснювана уповноваженими органами державної влади та місцевого самоврядування, функціонування яких спрямоване на реалізацію конституційно закріплених положень щодо соціальної спрямованості економіки. Державне управління економікою має владний, організаційний, виконавчий характер» [341, с. 11]. У свою чергу, професор В.К. Колпаков зазначає, що

«державне регулювання сферою економіки виступає найважливішою функцією держави за умов ринкового господарювання, а тим більше за умов переходу до нього. Саме держава встановлює правові основи для прийняття управлінських рішень, захищає інтереси національної економіки, формує її інфраструктуру, контролює процеси грошового обігу, встановлює та розвиває економічно вигідні для суспільства й держави правовідносини» [342, с. 332].

Зміст чинного дослідження полягає у розгляді проблем забезпечення економічної безпеки держави, крім правових аспектів такої діяльності, також крізь призму політичної діяльності. У даному аспекті заслуговує на увагу дослідження У.І. Кузенко, яка, розглядаючи зміст політичної функції держави, що, зокрема, поглинає питання «формування державної політики в різних сферах» [343, с. 233] та «захист прав і свобод людини в державі» [343, с. 233], пропонує під формами реалізації політичної функції розуміти «способи практичної діяльності уповноважених на це ланок механізму держави, що спрямована на втілення в життя державної політики та поставлених перед державою політичних цілей» [343, с. 233, 234].

Як видно з описаних визначень, форми управлінської діяльності або державного управління нерозривно пов'язують з діяльністю певних уповноважених суб'єктів, оцінка правового статусу яких дає підстави у адміністративно-правовому науковому розумінні віднести їх до суб'єктів публічної адміністрації. Не виключенням очевидно необхідно вважати форми реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. В свою чергу, як ми вже відмічали, дослідження форм діяльності суб'єктів публічної адміністрації становить один з окремих напрямів наукових досліджень.

Зокрема, під формами діяльності суб'єктів публічної адміністрації О.В. Кузьменко вбачає за необхідне розуміти «зовнішньо виражену діяльність суб'єктів публічної адміністрації, що здійснюється в рамках їхньої компетенції для виконання поставлених перед ними завдань і тягне за собою певні наслідки» [344, с. 153]. А.С. Гук форми діяльності суб'єктів публічної адміністрації розглядає як «зовнішнє вираження однорідних за своїм характером і правовою

природою груп адміністративних дій публічної адміністрації, здійснене в рамках режиму законності й компетенції для досягнення адміністративно-правової мети – публічного забезпечення прав і свобод людини та громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства й держави» [345, с. 81]. С.І. Лекарь формулює визначення адміністративно-правових форм діяльності суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави як «конкретні дії управлінського характеру щодо забезпечення умов економічного зростання, підвищення, підвищення конкурентоспроможності та прискорення прогресивних змін у національній економіці, які здійснюються спеціально уповноваженими на це органами виконавчої влади у межах їх компетенції» [293, с. 244].

Аналіз наукової літератури засвідчує наявність різних форм державного управління (діяльності суб'єктів публічної адміністрації). В свою чергу їх відмінність, яка може бути простежена у характері втілення, юридичній силі, ролі в управлінській діяльності, обумовлює необхідність продовження розгляду форм реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави у розрізі визначення видів відповідних форм.

Змушені констатувати, що у науковій літературі не склалося єдності поглядів щодо класифікаційного розподілу адміністративно-правових форм (форм державного управління (діяльності суб'єктів публічної адміністрації)).

Так, наприклад, Р.Г. Щокін серед форм діяльності суб'єктів публічної адміністрації виділяє: адміністративну правотворчість органів публічної адміністрації (видання нормативних актів публічного адміністрування); видання індивідуальних актів публічного адміністрування; укладання адміністративних договорів; здійснення юридично значущих дій (реєстраційна діяльність, ліцензійна діяльність, акредитація відповідних установ та організацій у сфері економіки та підприємництва, видання сертифікатів якості, інституційний та інші аудити тощо); провадження організаційних дій; виконання матеріально-технічних, фінансових операцій [346, с. 280].

В.В. Галуцько пропонує форми державного управління поділити на такі видові групи: «видання підзаконних нормативно-правових актів

(адміністративних) актів; видання індивідуальних адміністративних актів; укладення адміністративних договорів; вчинення інших юридично значущих адміністративних дій; здійснення матеріально-технічних операцій» [347, с. 132].

В.Ф. Опришко та Ф.П. Шульженко відмічають, що «сучасна система форм державного управління складається з таких видів: видання правових актів управління (нормативних та індивідуальних); здійснення організаційних дій (колективне обговорення найважливіших питань управлінської діяльності, проведення перевірок, ревізій, вивчення досвіду і впровадження кращих досягнень, науково-практичні конференції); проведення матеріально-технічних операцій (складення інформаційних довідок, звітів; підготовка та узагальнення матеріалів для розробки проектів актів управління; обробка статистичної інформації; діловодство, доведення управлінських рішень до виконавців); здійснення юридично значимих дій (оформлення угод, посвідчень документів, фактів провадження органами реєстрації актів громадянського стану, виконання загальнообов'язкових правил паспортного, військового обліку тощо)» [339, с. 291].

І.Л. Райнін, вивчаючи проблеми адміністративно-правового регулювання розвитку регіону, що, на нашу думку, уособлює одну зі складових забезпечення економічної безпеки держави, вбачає за можливе форми управління розвитком регіону поділити на: «адміністративні, економічні, морально-психологічні, роз'яснення і переконання, розподілу обов'язків і повноважень на їх виконання, індивідуальну відповідальність» [348, с. 370].

В свою чергу ми не можемо погодитись з жодним серед зазначених підходів до групування форм державного управління (діяльності суб'єктів публічної адміністрації). Так, спосіб класифікації форм за авторством Р.Г. Щокіна, не дивлячись на те, що автор розглядає форми діяльності саме суб'єктів публічної адміністрації, є, м'яко кажучи, неповним. Навпаки, перелік форм діяльності суб'єктів публічної адміністрації, які порівняно з органами державної влади, включають також органи місцевого самоврядування, має бути більш розширеним, що вочевидь сприяє збільшенню кількості видів перших.

В.В. Галуцько, В.Ф. Опришко та Ф.П. Шульженко вибудовують види форм державного управління таким чином, згідно якого не зовсім зрозуміло, що виступає підставою їх групування – класифікатором. У результаті одні групи форм є настільки близькими одна до одної (наприклад, видання підзаконних нормативно-правових актів та видання індивідуальних адміністративних актів), що їх можливо об'єднати у спільну групу. Інші групи форм є цілком протилежними одна до одної (наприклад, видання нормативних актів управління та здійснення організаційних дій). При цьому вчені ставлять відповідні видові групи у один так би мовити «ряд», тобто виходить, що їх поділено не одним класифікатором. Більше того, В.Ф. Опришко та Ф.П. Шульженко, розглядаючи систему форм, як уявляється, не враховують того, що система являє собою «цілісний комплекс відмежованих» [349, с. 16] та одночасно «взаємопов'язаних і взаємодіючих один з одним елементів» [349, с. 16], яким притаманна зокрема «ієрархічність» [349, с. 15]. Втім, як ми вже могли переконатися, запропонована авторами сукупність видів форм державного управління [339, с. 291] абсолютно не відповідає описаній характеристиці категорії «система».

І.Л. Райнін виділяє види форм управління, які взагалі важко визнати назвами видів форм. Так, не зрозуміло: яким чином зовнішнє вираження певної діяльності може бути «адміністративним» або «економічним»; яким чином відрізняються роз'яснення і переконання як форма чи то форми управління від морально-психологічних форм. Забігаючи дещо наперед, відзначимо, що описаний І.Л. Райніним «класифікаційний розподіл» форм є більш характерним для методів адміністративно-правової діяльності, які, як відомо, є надзвичайно близькими категоріями [350, с. 89].

Не вдаючись у подальшу полеміку з приводу систематизації та класифікаційного розподілу форм діяльності суб'єктів публічної адміністрації чи форм державного (публічного) управління, відзначимо, що традиційно у адміністративно-правовій літературі виділяють правові та неправові або, як їх ще називають, організаційні форми адміністративної діяльності. У даному контексті понині залишається слушним твердження Д.М. Бахраха, який підкреслює, що, не

дивлячись на відмінне трактування переважна більшість вчених-адміністративістів розрізняють правові та неправові форми адміністративної діяльності [351, с. 20]. Т.О. Коломоєць наголошує, що саме правові та неправові форми діяльності суб'єктів публічної адміністрації є основними формами, не зважаючи на можливості їх поділу з урахуванням інших підстав для класифікації [302, с. 137].

З приводу виокремлення правових та організаційних форм діяльності суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави С.І. Лекарь зазначає: «Такий поділ не передбачає будь-якого применшення організаційної ролі права та її заперечення в процесі нормотворчої діяльності суб'єктів адміністративного права. Таким чином, правові форми за своїм характером являються організаційними, проте далеко не всі організаційні форми носять юридичний характер, а тим більше являються правовими» [293, с. 245].

У.І. Кузенко, яка, як ми відмічали, присвятила низку наукових праць проблемам політичної функції держави [352; 353], також схиляється до необхідності форми реалізації політичної функції держави поділяти на «правові й неправові (організаційні)» [343, с. 233].

У якості однієї з форм реалізації державної економічної політики Господарським кодексом України передбачено правове закріплення економічної політики, яке «здійснюється шляхом визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, у прогнозах і програмах економічного і соціального розвитку України та окремих її регіонів, програмах діяльності Кабінету Міністрів України, цільових програмах економічного, науково-технічного і соціального розвитку, а також відповідних законодавчих актах» [59] (ч. 4 ст. 9 ГК України).

Необхідно відзначити, що вказаний підхід до класифікаційного розподілу форм інституційної діяльності використовується представниками інших галузей правової науки. Так, О.Н. Ярмиш та В.О. Серьогін, розглядаючи форми діяльності як особливий структурний елемент правового статусу органів публічної влади, розмежовують правові (юридичні) та організаційні (неправові) форми їх діяльності в залежності від характеру породжуваних наслідків. Вчені

вказують, що правові форми «являють собою діяльність, пов'язану зі здійсненням юридично значущих дій у жорстко визначеному законом порядку; вони являють собою однорідну діяльність, яка пов'язана з прийняттям нормативно-правових актів і тягне за собою юридично значимі наслідки» [354, с. 482]. У свою чергу «неправові (організаційні) форми діяльності – це однорідна діяльність, що не вимагає повного і суворого юридичного оформлення, не пов'язана з учиненням юридично значущих дій і прийняттям нормативно-правових актів» [354, с. 482].

Отже, концепція правових та неправових (організаційних) адміністративно-правових форм, на нашу думку, є найбільш прийнятною для характеристики форм реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. В основі описаного поділу у якості класифікаційного критерію виступає характер наслідків використання таких форм, який настає або є відсутнім внаслідок їх втілення. При цьому необхідно розуміти, що такий підхід до класифікації потрібно вважати лише першим етапом побудови системи досліджуваних нами форм.

Зокрема, на думку Г.О. Борисова, правовими формами діяльності держави слід вважати «організаційно-правові види реалізації владних повноважень органами держави, органами місцевого самоврядування, посадовими особами, недержавними організаціями (за наявності делегованих повноважень), що пов'язані із виконанням державної роботи (вирішення юридичних справ) у порядку, передбаченому процесуальними нормами, і настанням юридично значущих результатів» [355, с. 182]. Г.М. Бистрик під правовими формами пропонує розуміти «систему реалізованих уповноваженими органами державної влади у встановленому законом порядку юридично значущих дій та рішень організаційно-розпорядчого і управлінського характеру щодо забезпечення функцій держави в контексті державно-владного впливу на суспільні відносини» [356, с. 7]. У свою чергу С.М. Олейников вказує на те, що «правова форма є специфічною формою діяльності органів держави, посадових осіб та керувальних суб'єктів, котра здійснюється на підставі суворого дотримання вимог закону та інших нормативно-правових актів, результати якої завжди тягнуть або пов'язані із настанням певних юридичних наслідків» [357, с. 12].

Продовжуючи логіку побудови системи форм реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, вважаємо обґрунтованим правові форми поділити на нормотворчу та правозастосовну форми, де класифікатором виступатиме «сфера поширення юридичних наслідків».

При цьому ми не можемо погодись з необхідністю у межах правових форм виокремлювати правоохоронну форму державного управління (діяльності суб'єктів публічної адміністрації) [358, с.113; 359, с. 111–113]. На нашу думку, така форма виокремлюється штучно, адже вона де-факто поглинає зміст нормотворчої та правозастосовної форм державного управління. Наприклад, прийняття Міністерством внутрішніх справ України наказу, яким затверджено Інструкцію з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції [360], що очевидно має правоохоронну спрямованість, необхідно визнати нормотворчою діяльністю суб'єкта публічної адміністрації. Наприклад, складення протоколу про адміністративне правопорушення, уособлюючи правоохоронну діяльність уповноваженого суб'єкта, є проявом правозастосовної форми.

Нормотворча форма безпосередньо пов'язана зі здійсненням нормотворчої діяльності компетентних органів. На нашу думку, забезпечення економічної безпеки держави багато у чому визначається ефективністю прийняття управлінських рішень. Як зазначає С.Д. Гусарев, «саме прийняття суб'єктами публічної адміністрації рішень у вигляді правових актів управління є однією із головних форм управлінської діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування» [361, с. 78]. У розрізі здійснюваного нами дослідження слушним виглядає твердження про те, що «як і будь-яка соціальна система, система державного управління має складну ієрархічну структуру» [362, с. 119]. При цьому «за будь-якої конфігурації такої системи завжди має бути вищий стратегічний (інституціональний) рівень» [362, с. 120]. Саме на інституційному рівні приймають ключові «політичні» рішення, які отримують своє юридичне оформлення у таких нормативно-правових актах як закони, концепції, стратегії тощо. Тобто на відповідному рівні «визначаються загальна державна політика, її концептуальні основи та головні завдання щодо її здійснення» [362, с. 120].

В свою чергу прийняття рішень суб'єктами публічної адміністрації може виступати підзаконним нормотворенням [358, с. 113], тобто виданням актів, які містять загальнообов'язкові правила поведінки, та індивідуально орієнтованими актами управлінсько-розпорядчого характеру.

Правореалізаційна форма діяльності держави або правозастосовна діяльність пов'язана із втіленням правових норм та винесенням індивідуально-правових рішень (наприклад, ліцензування певних видів господарської діяльності).

Підсумовуючи викладене, ґрунтуючись на отриманих нами висновках щодо поняття, сутності та змісту державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, а також системи суб'єктного складу її реалізації, до правових форм реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави доцільно віднести такі.

1. Видання правових актів інституційного рівня. Так, Верховна Рада України приймає Державний бюджет України і бюджетну систему України; систему оподаткування, податки і збори; засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; встановлює статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; врегульовує законом порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; визначає порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи [53] (п. 1 ч. 2 ст. 92 Конституції України). Крім того, до законодавчих актів, як прояву правової форми реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, для прикладу можна віднести:

– Закон України «Про національну безпеку України», яким передбачено, що державна політика у сфері національної безпеки спрямовується на забезпечення економічної безпеки (ч. 4 ст. 3); загрози національній безпеці України та відповідні пріоритети державної політики у сферах національної безпеки і оборони визначаються у Стратегії національної безпеки України та інших документах з питань національної безпеки і оборони (ч. 5 ст. 3);

– Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», який «визначає правові та організаційні засади,

основні принципи і порядок здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, повноваження органів державного нагляду (контролю), їх посадових осіб і права, обов'язки та відповідальність суб'єктів господарювання під час здійснення державного нагляду (контролю)» [363];

– Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», який прийнято «... враховуючи, що однією з засад реалізації державного суверенітету України є її самостійність при здійсненні та регулюванні зовнішньоекономічних відносин, ... бажаючи всебічного розвитку економічних відносин з іншими державами на взаємовигідній основі, маючи на меті запровадити правове регулювання всіх видів зовнішньоекономічної діяльності в Україні ... » [364];

– Господарський кодекс України, який закріпив положення економічної стратегії як обраний державою курс економічної політики, розрахований на тривалу перспективу і спрямований на вирішення крупномасштабних економічних та соціальних завдань, завдань культурного розвитку, забезпечення економічної безпеки держави, збереження і примноження її економічного потенціалу і національного багатства, підвищення народного добробуту. Економічна стратегія включає визначення пріоритетних цілей економіки, засобів та способів їх реалізації, виходячи зі змісту об'єктивних процесів і тенденцій, що мають місце в національному та світовому господарстві, та враховуючи законні інтереси суб'єктів господарювання (ч. 2 ст. 9) [59] та інші.

Крім законів до правових актів інституційного рівня як вираження реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави вважаємо за необхідне віднести:

– Стратегію національної безпеки [32], якою визначені: поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України, серед яких загрози економічній безпеці відображені у п.п. 12, 17, 24, 25, 29, 32; основні напрями зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки, зокрема економічної безпеки (п.п. 34, 37, 53, 54);

– Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2021–2023 роки [365], яким визначено основні прогностичні макропоказники економічного і соціального розвитку України на 2021–2023 роки;

– Економічну стратегію: зростання через інвестиції, що визначає основні напрямки інвестиції з 2020 року, ключові положення щодо видатків з Державного бюджету України на сферу економічної безпеки та стабільності, пропозиції лібералізації ринку праці для створення робочих місць [366] тощо.

Для обґрунтування власної позиції з приводу віднесення відповідних Стратегій до інституційного рівня правового вираження реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави відзначимо, що окрім теоретично обґрунтованої позиції у даному питанні (про що мова йшла вище [362, с. 120]), ми виходили зі специфіки суб'єкта надання юридичної сили таким документам та особливостей правових підстав їх прийняття у розрізі віднесення до форм реалізації державної політики. Так, Стратегію національної безпеки схвалено Радою національної безпеки і оборони України та затверджено указом Президента України. Прогноз економічного і соціального розвитку та Економічна стратегія, як ми відмічали вище, безпосередньо розглядаються законодавцем у якості форм реалізації державної економічної політики (ч.ч. 2, 4 ст. 9 ГК України).

2. Видання підзаконних адміністративних нормативно-правових актів, серед яких до тих, що уособлюють правову форму реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, в якості прикладу уявляється за можливе віднести:

– постанови Кабінету Міністрів України: «Питання державного оборонного замовлення» від 27.04.2011 № 464 [367], «Про ефективне використання державних коштів» від 11.10.2016 № 710 [368];

– укази Президента України: «Про заходи щодо розвитку економічного співробітництва областей України з суміжними областями Республіки Білорусь і адміністративно-територіальними одиницями Республіки Молдова від 03.06.1994 № 271/94 [369], «Про невідкладні заходи щодо забезпечення економічного

зростання, стимулювання розвитку регіонів та запобігання корупції» від 20.09.2019 № 713/2019 [370] та інші;

– відомчі акти органів виконавчої влади – суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. Відповідні нормативно-правові акти регулюють суспільні відносини різних сфер (наприклад, підприємництва, захисту економічної конкуренції, промисловості, аграрного виробництва, фінансів тощо) та спрямовані на вирішення безлічі питань державного (публічного) управління. Тож їх перелік складають сотні одиниць. Як приклад відзначимо наступні: накази Мінекономіки: «Про організацію діяльності централізованої закупівельної організації в рамках проведення та реалізації пілотного проекту» від 13.06.2018 № 810 [371], «Про затвердження Примірної методики визначення вартості життєвого циклу» від 28.09.2020 № 1894 [372]; накази Мінфіну: «Про затвердження висновку про результати моніторингу процедури закупівлі та порядку його заповнення» від 08.09.2020 № 522 [373], «Про визначення умов додаткового випуску довгострокових облігацій зовнішніх державних позик 2020 року» від 11.12.2020 № 758 [374]; наказ Міністерства енергетики та вугільної промисловості України «Регламент оперативних повідомлень щодо порушень у роботі підприємств паливно-енергетичного комплексу» від 21.12.2012 № 1054 [375] тощо;

– акти органів місцевого самоврядування нормативно-правового характеру. Відповідно до положень ст. 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» органи місцевого самоврядування наділені повноваженнями приймати, зокрема нормативні акти у формі рішень (наприклад, рішення Харківської обласної ради «Про затвердження Програми сприяння розвитку малого та середнього підприємництва в Харківській області на 2016 – 2020 роки» від 09.09.2016 № 245-VII [296], рішення Київської міської ради «Про деякі питання комплексної підтримки суб'єктів господарювання міста Києва на час дії обмежувальних заходів» від 24.12.2020 № 25/25 [376]).

3. Прийняття індивідуальних адміністративних актів. Такими актами можуть бути:

– рішення про видання та відповідно анулювання ліцензій на провадження видів господарської діяльності: «банківська діяльність, діяльність з надання фінансових послуг; діяльність у сфері електроенергетики; випуск та проведення лотерей; зовнішньоекономічна діяльність; транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом; діяльність на ринку природного газу; виробництво теплової енергії, транспортування теплової енергії магістральними і місцевими (розподільчими) тепловими мережами та постачання теплової енергії [377] (п.п. 1, 18, 25, 26, 27, 29 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності»);

– дозвіл на узгоджені дії, концентрацію суб'єктів господарювання [113] (розділ VI Закону України «Про захист економічної конкуренції»);

– рішення про дозвіл на спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення, а також про скасування такого дозволу [90] (п. 36 ч. 1 ст. 26, п.п. 22, 23, 24 ч. 1 ст. 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»);

– рішення про надання під забудову та для інших потреб земель, що перебувають у власності територіальних громад [90] (пп. 1 п. «а» ч. 1 ст. 33 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»);

– рішення про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців [90] (пп. 7 п. «б» ч. 1 ст. 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»);

– податкові повідомлення-рішення (ст. 58 ПК України [84]);

– кадрові рішення відносно посадових осіб суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави;

– рішення про: створення та ліквідацію підприємств, установ Національного банку, віднесення банку до категорії проблемних або неплатоспроможних; запровадження заходів захисту відповідно до Закону України «Про валюту і валютні операції», застосування заходів впливу (санкцій) до банків, інших фінансових установ, осіб, які здійснюють діяльність на ринках фінансових послуг [165];

– рішення у справах про порушення законодавства про захист економічної конкуренції [113] (ст. 48 Закону України «Про захист економічної конкуренції»; наприклад, рішення АМК України від 10.12.2019 № 800-р [378]);

– рішення у справах про адміністративні правопорушення, повноваженнями щодо прийняття яких наділені «адміністративні комісії при виконавчих органах міських рад» [58] (ст. 218 КУпАП), «виконавчі комітети сільських, селищних, міських рад» [58] (ст. 219 КУпАП), «районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди» [58] (ст. 221 КУпАП) тощо.

4. Укладення адміністративних договорів як «спільних правових актів суб'єктів владних повноважень або правові акти за участю суб'єкта владних повноважень та іншої особи, що ґрунтуються на їх волеузгодженні, мають форму договору, угоди, протоколу, меморандуму тощо, визначають взаємні права та обов'язки його учасників у публічно-правовій сфері і укладаються на підставі закону» [61]. До переліку відповідної правової форми реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави уявляється за можливе віднести адміністративні договори про: передачу в концесію особливих суб'єктів господарювання (наприклад, між Міністерством інфраструктури України, Державним підприємством «Адміністрація морських портів України», компанією «QTERMINALS W.L.L» та ТОВ «Кютерміналз Ольвія» про передачу у концесію спеціалізованого морського порту «Ольвія» [379]); продажі із застосуванням електронної системи ProZorro (наприклад, договір між Публічним акціонерним товариством «Укрзалізниця» та Державним підприємством «Прозорро. Продажі» з метою перспективної здачі в оренду вантажних вагонів) [380]; порядок проведення аудиту (аудиторської перевірки) [381]; проведення електронних аукціонів з розподілу квоти підтримки між замовником аукціону та оператором електронного майданчика.

5. Здійснення інших юридично значимих дій щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, до переліку яких необхідно віднести:

– складення протоколів про адміністративні правопорушення у сфері економіки (зокрема у розрізі положень ст. 255 КУпАП правом на складення протоколів про адміністративні правопорушення, об'єктом посягання яких виступають суспільні відносини у сфері економіки, наділені: 1) уповноважені на те посадові особи: «органів Національної поліції», «органів державного енергонагляду», «центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері енергозбереження», «центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів», «фінансових органів», «органів Антимонопольного комітету України», «органів Служби безпеки України», «органів державної податкової служби», «Національного банку України», «органів державного фінансового контролю», «центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну регуляторну політику, політику з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності та дерегуляції господарської діяльності», «суб'єктів державного фінансового моніторингу, які виконують функції державного регулювання і нагляду за відповідними суб'єктами первинного фінансового моніторингу», «центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», «органів ліцензування», «центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову і бюджетну політику»; 2) «посадові особи, уповноважені на те виконавчими комітетами (а у населених пунктах, де не створено виконавчих комітетів, – виконавчими органами, що виконують їх повноваження) сільських, селищних, міських рад»; 3) «державні інспектори з питань інтелектуальної власності» [58]);

– «погодження клопотань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів загальнодержавного значення» [90] (пп. 4 п. «б» ч. 1 ст. 33 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»);

- складення акту відбору зразків у розумінні норм Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»;

- оформлення актів, довідок, звітів за результатами проведення перевірок (державного фінансового аудиту) уповноваженими суб'єктами реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави (наприклад, ст. 86 ПК України);

- здійснення матеріально-технічних операцій (складення інформаційних довідок, звітів (наприклад, звітів про наявність земель та розподіл їх за власниками земель, землекористувачами, угіддями тощо);

- подання громадянами та громадськими об'єднаннями звернень (пропозицій (зауважень), заяв (клопотань) і скарг) до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб (зокрема суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави) з метою протидії загрозам економічній безпеці держави;

- подання запитів на інформацію у розумінні Закону України «Про доступ до публічної інформації»;

- звернення до суду про визнання незаконними актів органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, які протирічать умовам забезпечення економічної безпеки держави (наприклад, пп. 4 п. «а» ч. 1 ст. 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні») та інші.

Повертаючись до розгляду неправових (організаційних) форм реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, зазначимо, що організаційна форма не передбачає юридичних наслідків, але в той же час є підзаконною та здійснюється у відповідності з вимогами закону.

Аналіз сфери повноважень суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави дає підстави до їх неправових (організаційних) форм віднести:

1) розроблення планів реалізації заходів щодо забезпечення економічної безпеки держави (наприклад, комплексних планових заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності (нарахування та сплати податків, зборів та загальнообов'язкових платежів), план заходів державного фінансового контролю);

2) формування та ведення електронних реєстрів даних (наприклад, ліцензійні реєстри діючих ліцензій на здійснення видів господарської діяльності, державний реєстр інвестиційних проектів, реєстр отримувачів бюджетної дотації, реєстр платників єдиного податку, реєстр платників податку на додану вартість, перелік транспортних засобів, що переміщують пальне або спирт етиловий тощо);

3) організацію та проведення нарад, колективних обговорень, вироблення програм, методичних рекомендацій щодо забезпечення економічної безпеки держави;

4) збір та обробку статистичної інформації, узагальнення та оцінка якої сприяє протидії загрозам економічній безпеці держави;

5) підготовка та узагальнення матеріалів для розробки проектів актів управління щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави;

6) втілення заходів щодо підвищення ефективності діяльності суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави;

7) проведення наукових конференцій, семінарів, круглих столів, присвячених актуальним проблемам забезпечення економічної безпеки держави з окресленням можливих шляхів їх вирішення;

8) роз'яснювальну роботу серед населення щодо негативних соціальних наслідків вчинення правопорушень у сфері економіки;

9) взаємодію із засобами масової інформації з питань правової пропаганди щодо протидії загрозам економічній безпеці держави;

10) узагальнення та впровадження передового досвіду (зокрема зарубіжного) з приводу реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Підсумовуючи викладене, можемо констатувати, що форми реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави виявляються у адміністративній діяльності держави та її органів з метою забезпечення та захисту економічно важливих інтересів держави та прав громадян у відповідності із законом.

В свою чергу вивчення адміністративно-правових аспектів форм реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави дало можливість охарактеризувати їх наступними ознаками: 1) є зовнішнім вираженням активної діяльності суб'єктів правових відносин; 2) врегульовані нормами як матеріального, так і процесуального адміністративного права; 3) їх реалізація може приводити до юридично значущих наслідків (юридичного результату), пов'язаних (пов'язаного) з виникненням, зміною або припиненням адміністративно-правових відносин, так і характеризуватися їх відсутністю; 4) здійснюються уповноваженими на те суб'єктами публічної адміністрації за можливого сприяння інституцій громадянського суспільства; 5) пов'язані з розглядом юридичних справ з приводу виконання завдань та втілення функцій щодо охорони і захисту економічних прав та свобод громадян, а також економічних інтересів суспільства і держави; 6) пов'язані з необхідністю застосування різноманітних методів і засобів юридичної техніки.

У результаті під формами реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави вважаємо за доцільне розуміти регламентоване нормами адміністративного права зовнішнє юридично результативне та/або організаційне вираження управлінської діяльності суб'єктів публічної адміністрації (за сприяння інституцій громадянського суспільства) з приводу виконання завдань та втілення функцій щодо охорони і захисту

економічних прав та свобод громадян, а також економічних інтересів суспільства і держави від реальних та потенційних загроз її національній безпеці [591; 606].

Комплексний підхід до застосування критеріїв групування (класифікації), а саме на першому етапі характеру наслідків використання форм та на другому – сфері поширення юридичних наслідків, дозволило сформулювати наступну видову структуру (систему) форм реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави:

1) правові форми реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави:

– нормотворча форма реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави: а) видання правових актів інституційного рівня (закони України, стратегії, прогнози); б) видання підзаконних адміністративних нормативно-правових актів (постанови Кабінету Міністрів України, укази Президента України, відомчі акти органів виконавчої влади, акти органів місцевого самоврядування нормативно-правового характеру);

– правозастосовна форма реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави: а) прийняття індивідуальних адміністративних актів (рішення про видання та анулювання ліцензій на провадження господарської діяльності; дозвіл на узгоджені дії, концентрацію суб'єктів господарювання; рішення про дозвіл на спеціальне використання природних ресурсів; рішення про надання земель; рішення про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців; податкові повідомлення-рішення; кадрові рішення; рішення про: створення та ліквідацію підприємств, установ НБУ, віднесення банку до категорії проблемних або неплатоспроможних; запровадження заходів захисту, застосування заходів впливу (санкцій) до установ та осіб, які здійснюють діяльність на ринках фінансових послуг; рішення у справах про порушення законодавства про захист економічної конкуренції; рішення у справах про адміністративні правопорушення); б) укладення адміністративних договорів; в) здійснення інших юридично значимих дій (складення протоколів про адміністративні

правопорушення; погодження клопотань про надання дозволів; складення акту відбору зразків; оформлення актів, довідок, звітів за результатами проведення перевірок (державного фінансового аудиту); здійснення матеріально-технічних операцій; подання звернень; подання запитів на інформацію; звернення до суду);

2) неправові (організаційні) форми реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави: а) розроблення планів реалізації заходів щодо забезпечення економічної безпеки держави; б) формування та ведення електронних реєстрів даних; в) організація та проведення нарад, колективних обговорень, вироблення програм, методичних рекомендацій щодо забезпечення економічної безпеки держави; г) збір та обробка статистичної інформації, що сприяє протидії загрозам економічній безпеці держави; д) підготовка та узагальнення матеріалів для розробки проектів актів управління; е) втілення заходів щодо підвищення ефективності діяльності суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави; є) проведення наукових конференцій, семінарів, круглих столів, присвячених актуальним проблемам забезпечення економічної безпеки держави; ж) роз'яснювальна робота серед населення; з) взаємодія із засобами масової інформації з питань правової пропаганди; і) узагальнення та впровадження передового досвіду з приводу реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Отримані нами висновки щодо форм реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави служать основою для дослідження її методів, адже останні не можуть існувати поза форм.

3.2. Поняття та система методів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави

Проведені нами раніше дослідження дають можливість робити висновки, що реалізація державної політики, зокрема у сфері забезпечення економічної безпеки держави, являє собою цілеспрямовану активну діяльність відповідних суб'єктів, спрямовану на захист економічних інтересів фізичних, юридичних осіб, суспільства та держави від реальних та потенційних загроз економічній безпеці, яка в свою чергу неминуче здійснюється шляхом реалізації певних методів.

У юридичній літературі наголошують на нерозривності форм та методів, адже будь-яка діяльність здійснюється не лише у певних формах, про що мова йшла у попередньому підрозділі, а також шляхом реалізації певних методів. Зазначене рівною мірою поширюється на сферу реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. Так, ЮП. Битяк, В.В. Зуй відмічають, що «метод поза певної форми не існує» [350, с. 89]. М.Г. Шульга пише, що «методи виявляються у формах управління» [337, с. 173]. І.Л. Райнін відзначає, що методи управлінської діяльності є «супутні, але пов'язані з формами, і з чим вчені-адміністративісти цілком погоджуються» [348, с. 293].

Разом з тим актуальні наукові публікації все частіше торкаються питання необхідності переходу на дослідження інструментів діяльності публічної адміністрації замість форм та методів адміністративно-правового регулювання, що, з позиції відповідних авторів, обумовлено невідповідністю змісту останніх сучасній доктрині адміністративного права та потребам практичної діяльності суб'єктів публічної адміністрації. Активними представниками вчення про інструменти діяльності публічної адміністрації є Р.С. Мельник та І.В. Патерило.

Окрему публікацію порівняльному аналізу форм і методів адміністративно-правового регулювання з інструментами діяльності публічної адміністрації присвятив М.С. Жуков [382], який отримує цікаві та цілком виправдані висновки.

Так, автор зазначає, що «наука адміністративного права тяжіє до спрощення її розуміння, що, у свою чергу, зумовлює появу та подальше розповсюдження вчення про інструменти діяльності публічної адміністрації, яке конкурує із вченням про форми і методи адміністративно-правового регулювання» [382, с. 217]. Разом із тим автор окремо зауважує, що «вивчення інституту шляхом дослідження його форм і методів адміністративно-правового регулювання є більш повним» [382, с. 217]. Цілком розділяючи позицію М.С. Жукова про те, що ґрунтовне вивчення окремих сфер адміністративно-правового регулювання потребує звернення саме до форм та методів адміністративно-правового регулювання, при дослідженні питань реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави не можна виходити з вчення «інструментів публічної адміністрації» з огляду на те, що відповідна діяльність нерозривно пов'язана також з активністю інституцій громадянського суспільства, які не відносяться до суб'єктів публічної адміністрації.

В свою чергу об'єктивне розуміння сутності та системи методів, їх правильний вибір відповідними уповноваженими суб'єктами значним чином впливає на ефективність діяльності останніх щодо виконання поставлених перед ними завдань у межах відповідних функцій. Зазначене очевидно свідчить про актуальність визначення поняття та окреслення системи методів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, що у свою чергу стане підґрунтям для напрацювання шляхів удосконалення діяльності суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Разом з тим, перш ніж перейти до дослідження методів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, першопочатково зупинимось на теоретично-філософському розумінні категорії «метод», зокрема у розрізі наукових напрацювань з приводу визначення понять та видів адміністративно-правових методів. Такий поступовий підхід до викладення змісту поняття «методів» є основою та свого роду призмою для об'єктивного

дослідження методів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Категорія методу є загальною, оскільки вживається в різних галузях і сферах, основними з яких є соціальна, філософська та юридична. Метод у соціальній сфері уособлює загальне значення цього слова, котре вживається в побуті. Тому для визначення сутності цього терміну необхідно звертатись до тлумачних словників, де знаходимо такі визначення: «прийом чи система прийомів, що застосовуються в якій-небудь галузі діяльності» [383, с. 543] або «спосіб досягнення мети, певним чином упорядкована діяльність як прийом практичного здійснення чого-небудь» [384, с. 522].

У філософії «метод» використовується для позначення комплексу вироблених і утверджених прийомів, способів і правил у певному виді діяльності, тобто кожному такому виду відповідають власні методи, які можуть бути спільними щодо декількох галузей діяльності [385, с. 284].

В юриспруденції категорія «метод» набуває специфічного забарвлення, внаслідок особливих ознак першої, котра не існує без норм права, подібно неї і метод є «способом впливу норми права на правовідношення, котрі виникають у суспільстві» [20, с. 617]. Саме таке визначення методу правового регулювання знаходимо в підручнику з теорії держави та права за загальною редакцією О.Ф. Скакун як «сукупності засобів і способів правового впливу на суспільні відносини» [125, с. 254]. Тобто у теоретико-юридичному розумінні метод визначає характер способів правового регулювання, які в перспективі можуть бути використані для урегулювання конкретних правових відносин.

У такому контексті відмінною за описом є дефініція методів правового регулювання, запропонована М.І. Козюброю, а саме як «сукупність засобів і способів правового впливу на суспільні відносини» [386, с. 100]. Незважаючи на різні за своїм змістом доктринальні тлумачення методу правового регулювання, підхід щодо диференціації їх видів в загальній правовій теорії є усталеним. Так, виокремлюють два види методів: основні (імперативний і диспозитивний) та допоміжні (рекомендаційний і заохочувальний) [125, с. 254; 386, с. 100–101].

Імперативний метод правового регулювання притаманний публічним галузям права, наприклад, адміністративному, він передбачає встановлення непорушних правил і приписам, згідно з якими повинна діяти особа, натомість диспозитивний метод використовується там, де норми права лише окреслюють можливі варіанти поведінки, а конкретний з них обирає учасник правовідносин самостійно, на власний розсуд.

Щодо допоміжних методів, їх застосування є необов'язковим, тобто залежить від кожної конкретної ситуації, в той же час слід зазначити, що рекомендації та заохочення часто використовуються для стимулювання розвитку економічної сфери (економічної стратегії держави) [387, с. 267–268], а тому в контексті даної наукової праці їх роль не можна недооцінювати та надавати перевагу лише основним методам. Необхідно зважати і на той факт, що загальною теорією держави та права вироблені універсальні методи правового регулювання, в той час коли більш точний перелік методів залежить від специфіки кожної окремої галузі. Отже, доцільно розглянути методи, що використовує галузь адміністративного права та їх сутнісний зміст, який відрізняється специфікою правового регулювання цієї галузі, пов'язаної, перш за все, з управлінням державними справами.

Просту та лаконічну дефініцію методів в адміністративному праві пропонує В.К. Колпаков, під якими вчений пропонує розуміти «різноманітні способи, прийоми і засоби цілеспрямованого впливу органів управління та їх посадових осіб на свідомість, волю і поведінку керованих» [201, с. 180]. Схоже розуміння методів адміністративного права пропонує і Д.М. Овсянко: «спосіб реалізації його функцій, засіб впливу органу виконавчої влади на об'єкт» [388, с. 65], ідентичного висновку доходить і Г.Ю. Гулевська [389, с. 18]. Такі визначення вбачаються достатньо абстрактними і сприяють формуванню виключно поверхневого розуміння про методи адміністративно-правової галузі.

Більш ґрунтовним є визначення, яке запропонував В.Б. Авер'янов, а саме, як конкретно визначені «способи практичного здійснення органами виконавчої влади та іншими суб'єктами державного управління владно-організуючого

впливу на керовані об'єкти, що відповідають характеру й обсягу наданих цим суб'єктам функцій та повноважень (компетенції), а також особливостям керованих об'єктів» [91, с. 298]. На прикладному значенні методів наголошує і В.В. Цветков, щоправда його розуміння цього поняття є більш точним, зокрема через використання персоніфікації суб'єктів: «спосіб практичної реалізації функцій управління шляхом впливу на свідомість, волю людей і, таким чином, на поведінку і суспільну діяльність конкретних осіб і колективів, орієнтуючи та мобілізуючи їх на досягнення поставлених цілей» [390, с. 328–329].

В.Я. Малиновський зазначає, що методи адміністративного права необхідно розглядати як «способи практичної реалізації управлінських функцій шляхом організаційно-розпорядчого впливу суб'єкта на поведінку і суспільну діяльність керованого об'єкта з метою досягнення поставлених цілей [391, с. 364].

Аналіз приведених вище дефініцій дозволяє сформулювати актуальну характеристику методів адміністративного права як: цілеспрямованої діяльності, яка здійснюється з чітко визначеною метою; сукупності різноманітних засобів, способів правового характеру; такої, що застосовується державою, тобто фактично органами держави; таких, що мають особливий статус об'єкта впливу, адже він частіше за все знаходиться у підпорядкуванні суб'єкта, що використовує методи; мають імперативний характер, що виражається в безапеляційному точному впливі кожного методу на суспільні відносини щодо спрямування їх розвитку в необхідному векторі; таких, застосування яких базується на адміністративно-правових нормах, адже переважна їх більшість прямо чи опосередковано міститься в таких приписах; поєднання «класичних методів права», наприклад, імперативного, з новітніми методами, котрі виробляються наукою в зв'язку зі стрімким розвитком адміністративно-правових відносин і проведенню глобальних реформ органів державної влади.

Стосовно останньої характеристики виходимо з того, що спеціалізованими методи, що застосовуються будь-якою галуззю права, є «перманентні» методи. Головне призначення будь-якого методу полягає в досягненні поставленої цілі. В свою чергу множинність таких цілей обумовлює застосування різнорідного

масиву прийомів і способів права. При чому з часом, окремі методи можуть стати неактуальними, що буквально вимагає від суб'єктів вироблення та впровадження новітніх прийомів і способів для отримання бажаного результату та ефективного регулювання правових відносин. Наслідком подібного часто є зміна сутності методів права, в тому числі і адміністративного, трансформація та оновлення їх загального переліку.

На підтвердження зазначеного вище наведемо думку В.В. Юровської: «стрімкий розвиток окремих інститутів громадянського суспільства, поступова трансформація вітчизняного адміністративного законодавства підтверджує тенденцію до лібералізації правового регулювання адміністративних правовідносин, розвитку договірних засад у сфері адміністративного права та послідовного досягнення збалансованого використання (одночасного, змішаного тощо) як імперативних, так і диспозитивних начал у адміністративно-правовому регулюванні, що у свою чергу є яскравим свідченням невинного процесу не тільки переосмислення ролі та призначення адміністративного права, але й свідченням того, що вітчизняна адміністративно-правова наука розвивається у дусі передових сучасних європейських досліджень, при цьому не втрачаючи своєї національної приналежності та самостійності» [392, с. 24].

Як нами було наголошено, перелік адміністративно-правових методів залежить від конкретної сфери їх застосування, а тому можемо припустити, що їх кількість є буквально неосяжною. На підтвердження такого висновку можемо зарахувати всі вищенаведені наукові дефініції, жодна з яких не дає вичерпного уявлення про систему таких методів. Вказане обумовлює необхідність класифікації методів адміністративного права, застосування якої дає змогу утворити «складну розгорнуту систему поділу, де кожен член поділу знову поділяється на нові види, розгалужуючись на множину класів» [393, с. 49]. Іншими словами дослідження класифікації адміністративно-правових методів дасть змогу виокремити їх види, тобто фактично скласти загальний перелік у межах якого в перспективі стане можливо виокремити адміністративно-правові методи для конкретної сфери, враховуючи особливості останньої.

В теорії права існує багато класифікацій адміністративно-правових методів, наприклад, найвідоміший їх поділ залежно від характеру впливу має наслідком отримання діаметрально протилежних методів, а саме – імперативного та диспозитивного. Також відомий поділ методів адміністративного права «за ступенем їх використання класифіковано на основні та акцесорні (додаткові)» [392, с. 7]. Ю.П. Битяк пропонує наступні види методів адміністративного права: «наукові та ненаукові; демократичні й диктаторські; державні й громадські; адміністративні й економічні; прямого й непрямого впливу» [51, с. 146]. Схожу класифікацію наводять В.В. Баштанник та І.Д. Шумляєва, виділяючи наступні види методів адміністративного права: «авторитарний (наказовий), субординаційний, координаційний» [394, с. 9]. Такий перелік методів можна доповнити окремими видами, котрі визначає Т.О. Коломєць, серед них: «творчі й шаблонні та загальні й спеціальні» [302, с. 141]. Ю.В. Пирожкова також розрізняє загальні та спеціальні методи адміністративного права, вказуючи таке: «одні методи мають загальний характер і притаманні усім видам державної діяльності, всім державним органам та застосовуються на найважливіших стадіях діяльності, а інші – належать лише окремим видам державної діяльності та державним органам» [395, с. 129].

Від наведених класифікацій суттєво відрізняється поділ методів адміністративного права, запропонований Ю.Ю. Чуприною, яка розрізняє такі методи за: змістом (матеріальні та процесуальні); формою вираження (адміністративно-правові і адміністративно-організаційні); способом впливу на поведінку об'єктів впливу (зобов'язуючі; уповноважуючі, заохочувальні, заборонні) [396, с. 47, 50].

Враховуючи все вище наведене, до специфічних рис адміністративно-правових методів можна віднести:

- їх неоднорідний характер, внаслідок актуалізації диспозитивного методу в адміністративному праві, що гармонійно поєднується з імперативним;
- множинність таких методів, що обумовлюється широким колом завдань, котрі досягаються шляхом застосування перших;

- специфічний об'єкт впливу, котрий не обмежується адміністративними правовідносинами та поведінкою їх учасників, адже такі методи призначені в тому числі для врегулювання конкретної діяльності;
- безпосередній характер їх впливу на об'єкт шляхом встановлення прав і обов'язків суб'єктів, а також чітких правил здійснення різних видів діяльності;
- наявність правового підґрунтя застосування таких методів і їх безпосереднє закріплення в різних адміністративних актах, невиконання яких може бути підставою для притягнення особи до юридичної відповідальності.

В контексті дослідження методів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави необхідно навести думку І.В. Рукавишникова, який, досліджуючи метод в системі правового регулювання, зазначає, що «майже в усіх точках зору на зміст методів правового регулювання є спільний момент, який полягає в тому, що метод правового регулювання визначається характером і змістом регульованих відносин, тобто предметом правового регулювання. Відповідно до галузевих ознак формуються основні характеристики методу правового регулювання» [397, с. 217]. Таким чином, для окреслення змісту та системи методів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, надалі доцільно спиратись на систему суб'єктів її втілення.

З метою окреслення першої групи методів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави вважаємо за необхідне звернутися до твердження Р.С. Мельника, який пише, що «державне управління нині охоплює лише ті напрямки державної діяльності, які не можуть бути передані повністю на виконання органам місцевого самоврядування або інституціям громадського суспільства» [349, с. 307]. Як уявляється, у даному випадку мова йде про виключну компетенцію держави як унікальної формації, існування якої має забезпечити природні умови для життя та розвитку людини, захист її прав та свобод, економічних інтересів тощо. Зокрема, у європейській юридичній літературі ведуться наукові дискусії щодо вироблення єдиного уявлення про «Zustandsfunktionen» [398] (з німецької мови – державні функції). Глибоко переконані, що відповідні функції

обов'язково поглинають сфери забезпечення безпекової складової існування суспільства, чинне місце у межах якої має бути відведено економічній безпеці. В свою чергу, питання забезпечення безпеки (у тому числі економічної) нерозривно пов'язано з адміністративними методами, які крім того виділяються переважною більшістю вчених-адміністративістів.

«Адміністративність методу, – як зазначав В.Б. Авер'янов, – означає, що приписи держави мають не рекомендаційний, а обов'язковий (імперативний) характер. Без їх використання неможливе досягнення мети впорядковуючого впливу на поведінку різних учасників регулятивних суспільних відносин [91, с. 130].

О.І. Безпалова, вивчаючи дотичні до чинного дослідження адміністративні методи реалізації правоохоронної функції держави, пропонує розглядати їх «як способи та засоби впливу відповідних суб'єктів на керовані об'єкти, які застосовуються під час розроблення та прийняття відповідних нормативно-правових актів, реалізації приписів, які містяться у нормативно-правових актах, безпосередньої організації діяльності окремих суб'єктів здійснення контролю за дотриманням законодавства у правоохоронній сфері» [63, с. 133]. Тобто адміністративні методи «базуються на застосуванні нормативних актів (розпоряджень, наказів, постанов органів виконавчої влади), мають директивний, обов'язковий характер, ґрунтується на таких управлінських відносинах як дисципліна, відповідальність, влада, примус» [302, с. 143].

Узагальнюючи викладене, констатуємо, що адміністративні методи проходять червоною ниткою крізь усі державно-управлінські відносини, пов'язані із забезпеченням реалізації виключних державних функцій, являють собою способи (засоби) впливу на діяльність суб'єктів господарювання, установ, організацій та громадян шляхом безпосередньо встановлення їх прав та обов'язків через систему норм, що спирається на систему підпорядкування та владних повноважень. Такий підхід до розуміння адміністративних методів може бути цілком застосований щодо розкриття їх змісту щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Значну увагу розкриттю змісту адміністративних методів приділяє Т.О. Коломоєць. Зокрема, вчена виділяє «3 основні групи методів діяльності суб'єктів публічної адміністрації: регламентаційні, розпорядчі, нормативні» [302, с. 144]. Розділяючи висновки Т.О. Коломоєць, розглянемо адміністративні методи реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, використовуючи позицію вченої у якості свого роду призми для їх дослідження.

«Суть адміністративних регламентаційних методів, – з позиції Т.О. Коломоєць, – полягає у встановленні складу елементів системи і зв'язків між ними за допомогою закріплення визначених обов'язків, загальної регламентації» [302, с. 144]. Більше того, вчена зазначає, що регламентаційні адміністративні методи «складаються з 4 основних видів: загальноорганізаційного, функціонального, структурного, посадового» [302, с. 144].

«Загальноорганізаційне регламентування включає закони, статuti і положення загальноорганізаційного характеру, які встановлюють організаційну структуру і порядок функціонування соціальної системи в цілому» [302, с. 144].

До переліку відповідних нормативно-правових актів, як прояву загальноорганізаційного регламентування щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, необхідно віднести: Податковий кодекс України, Закони України «Про національну безпеку України», «Про зовнішньо-економічну діяльність», «Про Кабінет Міністрів України», «Про Національний банк України», Стратегію національної безпеки України, введена в дію указом Президента України від 14.09.2020 № 392/2020, Прогноз економічного і соціального розвитку України, схвалений постановою Кабінету Міністрів України від 29.07.2020 № 671 та інші.

Як бачимо, загальноорганізаційне регламентування, спрямоване на реалізацію державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, здійснюється на рівні вищих органів державної влади: Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України.

«Функціональне регламентування охоплює положення, які визначають і встановлюють внутрішній розпорядок роботи, організаційний статус різних ланок, їх цілі, завдання, функції, повноваження, відповідальність тощо» [302, с. 144]. На нашу думку, до нормативно-правових актів, які уособлюють функціональне регламентування щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави належать: Положення про Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, затверджене постановою КМ України від 20.08.2014 № 459, Положення про Міністерство енергетики України, затверджене постановою КМ України від 17.06.2020 № 507, Положення про Державну аудиторську службу України, затверджене постановою КМ України від 03.02.2016 № 43 тощо.

«Структурне регламентування включає організаційні форми, які відображають елементи і взаємозв'язок внутрішніх структур» [302, с. 144]. До структурного регламентування необхідно віднести прийняття положень про управління, відділи, сектори суб'єктів реалізації державної політики у сфері економічної безпеки держави. Наприклад, наказом Мінекономіки «Про затвердження положень про структурні підрозділи департаменту сфери публічних закупівель» затверджено положення про: відділ публічних закупівель, відділ міжнародної діяльності, відділ професіоналізації публічних закупівель, відділ аналітики та методологічної координації сфери публічних закупівель, відділ надання консультацій з питань публічних закупівель [399].

Як вбачається, структурне регламентування у якості специфічної ознаки характеризується тим, що до нього вдаються керівники відповідних органів виконавчої влади з метою забезпечення їх належного, відповідно до поставлених завдань, функціонування.

«Посадове регламентування здійснюється шляхом розробки штатного розкладу та посадових інструкцій, що встановлюють перелік посад і основні вимоги їх заміщення, виконання посадових обов'язків» [302, с. 144]. Необхідно відзначити, що посадове регламентування здійснюється керівниками відповідних органів виконавчої влади як на центральному, так і територіальному рівні.

«Розпорядчі методи відображають поточне використання встановлених організаційних зв'язків, їх часткове коригування в разі зміни умов роботи. Розпорядчий адміністративний метод має активний (накази, постанови, розпорядження, рішення, директиви, резолюції, вказівки тощо) та пасивний (інструкції, інформування, рекомендації, моніторинг тощо) характер» [302, с. 145]. В основу розпорядчого методу покладені повноваження органів виконавчої влади.

Прикладом активної реалізації розпорядчого адміністративного методу реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки можна назвати наказ Мінекономіки «Про передачу майна» від 25.04.2020 № 791, яким надано із сфери управління Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України з балансу державного підприємства «Український центр «Безпека» в управління Державного концерну «Укроборонпром» на баланс державного підприємства «Державне Київське конструкторське бюро «Луч» окреме індивідуально визначене майно за переліком, що додається [400]. Таким чином, Мінекономіки вдалося до розпорядження державним майном, що було спрямовано на реалізацію державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, виходячи з наданих йому повноважень.

Пасивний характер застосування розпорядчого методу задля реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави може бути простежено у розробці Департаментом місцевих бюджетів Мінфіну та, як наслідок, затвердження Міністерством фінансів України Методичних рекомендацій щодо механізмів участі громадськості у бюджетному процесі на місцевому рівні [401].

«Нормативні методи полягають у встановленні нормативів, які є орієнтиром (зокрема сфері управління економікою – авт). Стандарт, норма, ліміт, класифікатор, двідник є документальним вираженням адміністративних нормативних методів ... » [302, с. 145].

Поряд з адміністративними використовуються економічні методи, які «виступають способами чи засобами економічного чи непрямого впливу зі

сторони суб'єктів державно-управлінської діяльності на відповідні об'єкти управління через їх інтереси» [337, с. 175–176]. Тобто як вдало зазначає О.М. Бандурка: «економічні методи управління виражаються у створенні таких умов для об'єктів управління, за яких вони самі обирають належний варіант поведінки під впливом економічних (матеріальних) стимулів» [402, с. 347].

Виходячи з достатньо поширеного серед наукової спільноти уявлення про взаємозв'язок економічних та адміністративних методів, зупинимось на аспектах їх розмежування. «Характерною відзнакою, яка відрізняє групу економічних методів від адміністративних, – як відмічає О.І. Безпалова, – є відсутність адміністративної складової» [63, с. 138]. Доволі ґрунтовно на питанні розмежування зазначених методів зупиняється Т.О. Коломоєць. Зокрема, вчена пише, що «при визначенні співвідношення адміністративного та економічного методів діяльності слід зазначити, що ці методи практично використовуються одними і тими самими суб'єктами та застосовуються щодо одних і тих самих об'єктів; використовуються з єдиною кінцевою метою – реалізація впливу суб'єкта, наділеного певними повноваженнями, на об'єкт; для реалізації тих й інших методів потрібна, як правило, правова форма» [302, с. 145–146].

До економічних методів державного регулювання переважно відносять: «прогнозування, індикативне планування, державне регулювання, конкурентна політика, вплив на ринкове ціноутворення, грошово-кредитна та фінансова політика, податкова політика, економічне стимулювання та ін.» [391, с. 364–402]. При цьому «економічні методи знаходять свій прояв у прийнятті законів з фінансово-економічних питань, формування грошово-кредитних відносин з метою створення оптимальних умов, що забезпечують досягнення високих економічних результатів» [302, с. 145].

У попередньому підрозділі ми вже звертали увагу на низку державних та регіональних програм економічного і соціального розвитку, прийняття яких спрямовано на реалізацію державної політики у сфері економічної безпеки держави, зокрема шляхом застосування економічних методів. Крім названих документів для прикладу відзначимо наступні.

Податковим законодавством передбачені податкові пільги як «звільнення платника податків від обов'язку щодо нарахування та сплати податку та збору, сплата ним податку та збору в меншому розмірі» [84] (ст. 30 ПК України). Податкові пільги відіграють роль свого роду орієнтиру для вибору суб'єктами підприємницької діяльності сфери власної діяльності, форм одержання доходів тощо. В свою чергу встановлення податкових пільг має на меті стимулювання розвитку цілих галузей економіки, окремих сфер виробництва тощо.

З метою стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення як складової економічної безпеки держави було прийнято Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» [403], яким визначено основи державної політики у бюджетній, кредитній, ціновій, регуляторній та інших сферах державного управління у окресленому напрямі стимулювання, розвитку та забезпечення. Зокрема, законом встановлені та урегульовані засади надання наступних видів підтримки виробників сільськогосподарської продукції та аграрного ринку: «фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу; додаткової фінансової підтримки сімейних фермерських господарств; бюджетної тваринницької дотації; бюджетної дотації для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції, державної підтримки виробників плодів, ягід, винограду, хмелю та аквакультури» [403] та інші.

Закон України «Про альтернативні джерела енергії» [404] визначає, зокрема, правові та економічні засади використання альтернативних джерел енергії та сприяння розширенню їх використання шляхом запровадження цілої низки стимулів виробництва альтернативної енергії (ст.ст. 9-1–9-4). На виконання законодавчих положень Кабінетом Міністрів України, наприклад, затверджено процедуру підготовки та проведення аукціону з розподілу квоти підтримки для стимулювання виробників електричної енергії з альтернативних джерел [405].

«Особливу увагу, – як слушно зазначає О.І. Безпалова, – слід звернути на необхідність поєднання адміністративних та економічних методів» [63, с. 138].

Переконані, що такий «симбіоз» у правозастосовній діяльності стане вагомим внеском у формування дієвого механізму реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Реалізація державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави неможливе без використання методів контролю та нагляду.

Аналіз літератури юридичного спрямування свідчить про те, що наукова дискусія навколо понять контролю і нагляду триває досить давно. У науці означені явища визначають по-різному: засіб [406], форма [407, с. 35], функція [408, с. 180], стадія [409, с. 31, 288], явища [410], метод [411, с. 47–68], система [412, с. 214], спосіб [413, с. 59]. Таке розмаїття дефініцій контролю і нагляду зумовлено тим, що той або інший підхід відбивається не стільки прагненням створити універсальну формулу поняття контролю і нагляду, скільки є наслідком розгляду даного феномену через призму інтересів тієї або іншої науки – філософії, управління, політології, юриспруденції тощо [616].

За етимологією контроль (від франц. *controle*) – «перевірка, а також постійне спостереження з метою перевірки чи нагляду» [414, с. 286]. Французьке «*controle*» у свою чергу утворилося від латинського «*contra*» – префікс, що означає «протидію», «протилежність» тому, що виражено в другій частині слова, наприклад, «контрреволюція», «контрманевр». У другій частині слова контроль лексема «роль» (від лат. *role*), тобто «міра впливу, значення, ступінь участі в чомусь» [415, с. 255, 447]. «Ступінь участі в чомусь» – один із варіантів тлумачення слова «контроль» – слід розглядати як здійснення будь-якої дії. У цьому випадку в значенні слова «контроль», окрім «перевірки» або «нагляду з метою перевірки» наявний ще один зміст цього слова, який іноді залишається поза увагою, – протидія чомусь небажаному. В такому сенсі правильніше тлумачити слово «контроль» як перевірку, а також спостереження з метою перевірки для протидії чомусь небажаному [416, с. 60].

На відміну від контролю, «нагляд» трактовано як спостереження з метою перевірки [417, с. 318]. Призначення нагляду полягає у виявленні та профілактиці правопорушень, усуненні їх наслідків та притягненні винних до відповідальності,

без права втручатися в оперативну та господарську діяльність піднаглядних об'єктів, зміненні чи скасуванні актів управління [406, с. 223–224].

У наукових роботах можна побачити різні трактування поняття «нагляд». Так, на думку, М.С. Студенікіної, «нагляд – свого роду звужений контроль, однак звужений лише у сфері свого застосування» [418, с. 25]. «Адміністративний нагляд, – на думку вченої, – є різновидом надвідомчого контролю, представляє форму активного спостереження, що супроводжується застосуванням у необхідних випадках заходів адміністративно-владного впливу» [419, с. 20].

Доволі поширеною є точка зору, що нагляд є видом контролю. Так, на думку О.Ф. Андрійко, поняття контролю є ширшим від нагляду [420, с. 12]. Під час здійснення контролю не лише перевіряється систематичність виконання нормативно-правових актів та прийняття рішень, а й з урахуванням його особливостей як функції державного управління контролювальним органам надається право втручання в оперативну діяльність підконтрольних об'єктів у формі видання обов'язкових до виконання вказівок. «Натомість завданням нагляду є лише виявлення та попередження правопорушень, визначення відповідності діяльності підконтрольних об'єктів чітко встановленим правилам. Органи, що здійснюють нагляд, не мають права втручатися в оперативну діяльність або змінювати акти органів управління» [421, с. 213].

А.О. Собакарь приходить висновку, що «у теоретико-правовому сенсі нагляд має принципові відмінності від контролю (державного, судового, парламентського, громадського), оскільки в його основі лежить не перевірка виконавської діяльності, а інша управлінська діяльність – із нагляду над поведінкою суб'єкта управлінської діяльності, щоб останній не здійснював неправомірних дій, які можуть заподіяти шкоду суспільству та окремим громадянам» [416, с. 62].

Отже, певно неможливо дати вичерпну відповідь на питання щодо розмежування термінів «контроль» та «нагляд». Обґрунтованими у зв'язку із цим видаються позиції вчених, котрі зазначають, що контроль можна розглядати як родове поняття, яким охоплений «нагляд» як певний особливий вид контролю,

його форми в деяких галузях права. Цю особливість дослідники пов'язують не з терміном «нагляд», а з характером нагляду: прокурорський, адміністративний тощо. «При цьому зазначену особливість уособлюють відповідні індивідуалізовані повноваження суб'єктів нагляду» [422, с. 8].

Спираючись на даний умовивід та висновок А.О. Собакаря, що нами зазначено вище, перейдемо до характеристики реалізації методів контролю та нагляду у діяльності суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави.

На нашу думку, застосування нагляду як методу реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави є притаманним для органів прокуратури, функціями якої є зокрема: нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян [260] (п.п. 3, 4 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру»). Так, наприклад, прокурори, здійснюючи нагляд за дотриманням законодавства такими органами як Національна поліція, податкова міліція у складі органів ДПС, СБУ, НАБУ, забезпечують захист економічних прав громадян та інтересів юридичних осіб шляхом недопущення можливих порушень у діяльності таких органів, що у загальному розумінні уособлює так званий «тиск на бізнес». Необхідно відзначити, що питання зменшення тиску на бізнес зі сторони правоохоронних органів залишається одним із пріоритетних завдань органів державної влади України. Наприклад, 18 вересня 2019 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на бізнес» [423], який запроваджує більш гуманну модель відповідальності за ухилення від сплати податків, а також зменшує адміністративний тиск на бізнес в Україні [424]. Крім того, «очікується, що після відмови від карального контролю

за ухиленням від сплати податків у нашій державі буде більш сприятливе середовище для підприємців» [424].

Для підтвердження нашої позиції щодо віднесення нагляду у діяльності органів прокуратури до адміністративно-правових методів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави маємо наголосити, що П.О. Угровецький переконливо довів, що поняття органів публічної адміністрації охоплює за своїм змістом органи прокуратури [425, с. 8, 25–26].

Нагляд як метод реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави є характерним для діяльності Державної служби фінансового моніторингу України. Реалізацію даного методу направлено на досягнення наступних завдань Держфінмоніторингу: «збирання, оброблення та проведення аналізу (операційного і стратегічного) інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, інші фінансові операції або інформації, що може бути пов'язана з підозрою в легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванні тероризму чи фінансуванні розповсюдження зброї масового знищення; забезпечення функціонування та розвитку єдиної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення; проведення національної оцінки ризиків» [287] (пп. 3-5 п. 3 Положення про Державну службу фінансового моніторингу України).

Далі перейдемо до характеристики контролю як методу реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Виходячи зі змісту ст. 85 Конституції України, Верховна Рада України здійснює парламентський контроль, який є специфічним різновидом державного контролю. Зокрема, Верховна Рада України може самостійно ініціювати контрольну діяльність у межах наданих їм законом повноважень. Загальним об'єктом парламентського контролю, незалежно від сфери його реалізації, є забезпечення законних прав, свобод та інтересів людини і громадянина, серед

яких є, так звані, «економічні права» як-от право на власність або право на здійснення трудової діяльності.

Парламент України здійснює контрольну діяльність як самостійно, так і через Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, а також інших органів, в формуванні кадрового складу яких Верховна Рада України приймає участь (наприклад, Конституційного Суду України). Необхідно відзначити і те, що парламентський контроль поширюється на діяльність інших органів державної влади (уряду, окремих правоохоронних органів тощо), які, зокрема, реалізують державну політику в сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Окремо необхідно відзначити, що втілення даного виду контролю характеризується певною специфікою, яка корелюється зі сферою компетенції Верховної Ради України, тобто парламентський контроль здійснюється під час: прийняття законодавчих актів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки держави; заслуховування звітів (наприклад, звіт про виконання Державного бюджету України, звіт про діяльність Кабінету Міністрів України, національна доповідь щодо реалізації засад антикорупційної політики) тощо.

Не менш специфічним, аніж контроль, що здійснюється Верховною радою України, є судовий контроль, який суди реалізують одночасно зі своїм основним завданням (відправленням правосуддя) шляхом перевірки дотримання норм права, які регламентують суспільні відносини в економічній сфері, як з боку громадян, так і органів державної влади.

Важливого значення у питаннях реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави набуває контроль, що здійснюється органами виконавчої влади. До прикладу Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства: «здійснює контроль за виконанням Закону України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» [171] (п.п. 49); контролює діяльність підпорядкованих йому наукових організацій (абз. 1 п.п. 63); реалізує державний нагляд за дотриманням суб'єктами господарювання законодавства в сфері авторського права (п.п. 78); реалізує єдиний моніторинг ефективності

управління об'єктами державної власності (п.п. 115); «здійснює контроль за додержанням суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності вимог національного законодавства та положень міжнародних договорів України» [171] (п.п. 220); «контролює в межах повноважень, передбачених законом, здійснення експортно-імпорتنих операцій за участю іноземних суб'єктів господарської діяльності, зареєстрованих у державах з пільговим режимом оподаткування» [171] (п.п. 235), а також діяльність ринків сільськогосподарської продукції, що здійснюють оптову торгівлю (п.п. 346) (п. 4 Положення про Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 11.09.2019 № 838).

Основні контрольні повноваження Міністерства фінансів України щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави зводяться до здійснення «контролю за виконанням зобов'язань за угодами про реструктурування простроченої заборгованості суб'єктів господарювання перед державою» [55] (п.п. 65 п. 4 Положення про Міністерство фінансів України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 375).

Широкий перелік контрольних дій реалізує Державна аудиторська служба України, серед яких здійснення контролю за: «цільовим, ефективним використанням і збереженням державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів; досягненням економії бюджетних коштів і результативності в діяльності розпорядників бюджетних коштів; цільовим використанням і своєчасним поверненням кредитів (позик), отриманих під державні (місцеві) гарантії; відповідністю взятих розпорядниками бюджетних коштів довгострокових зобов'язань за енергосервісом, затвердженим в установленому порядку умовам закупівлі енергосервісу; дотриманням законодавства на всіх стадіях бюджетного процесу щодо державного і місцевих бюджетів; дотриманням законодавства про закупівлі тощо» [285] (п. 4 Положення про Державну аудиторську службу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 03.02.2016 № 43).

Статус контролюючих органів на законодавчому рівні з однойменною назвою надано Податковим кодексом України:

а) податковим органам (центральный орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, його територіальні органи) – «щодо дотримання законодавства з питань оподаткування, законодавства з питань сплати єдиного внеску, а також щодо дотримання іншого законодавства, контроль за виконанням якого покладено на центральный орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, чи його територіальні органи» [84] (пп. 41.1.1 п. 41.1 ст. 41 ПК України);

б) митним органам (центральный орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, його територіальні органи) – «щодо дотримання законодавства з питань митної справи та оподаткування митом, акцизним податком, податком на додану вартість, іншими податками та зборами, які відповідно до податкового, митного та іншого законодавства справляються у зв'язку із ввезенням (пересиланням) товарів на митну територію України або територію вільної митної зони або вивезенням (пересиланням) товарів з митної території України або території вільної митної зони [84] (пп. 41.1.2 п. 41.1 ст. 41 ПК України).

Демократія як одна з найсуттєвіших світових цінностей знаходить своє відображення у безлічі правових форм і методів, серед яких чинне місце посідає громадський контроль. Втілення останнього характеризується власними специфічними формами, найпоширенішими з яких є звернення громадян і подання ними публічних запитів. Без сумніву, виключно такі дії громадськості не можна вважати контролем у його загальнотеоретичному розумінні. Разом із тим, подання громадянами звернень і публічних запитів на інформацію є засобом консолідації інформації для оновлення функціонування тієї чи іншої сфери, удосконалення норм законодавства, що є невід'ємною частиною забезпечення ефективної реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Зі свого боку звернення громадян є узагальнюючим поняттям наведеним законодавством у титульному нормативно-правовому акті, що певні види звернень, які відрізняються не тільки формою та змістом, а і метою подання. Так, пропозиція чи зауваження подається у випадку наявності конкретних порад і

рекомендацій щодо удосконалення роботи органів державної влади, органів місцевого самоврядування, установ або організацій державної форми власності, зокрема суб'єктів, що реалізують державну політику у сфері забезпечення економічної безпеки держави. Заява призначена для висловлення громадянами прохань про: сприяння у реалізації ними власних законних прав або інтересів; констатування недоліків роботи органів державної влади та місцевого самоврядування, державних і комунальних підприємств, а також їх посадових осіб. Згідно з ч. 4 ст. 3 Закону України «Про звернення громадян»: скарга – це «звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб» [426]. Від звернень громадян своєю інституціональною характеристикою суттєво відрізняється запит на інформацію, котрий за своєю сутністю є «проханням особи до розпорядника інформації надати публічну інформацію, що знаходиться у його володінні» [111].

Таким чином, громадський контроль у реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави існує поряд з державним контролем. Більше того, як ми вже відмічали у попередньому підрозділі, громадський контроль сприяє ефективному втіленню державного контролю та, як наслідок, застосування заходів реагування на правопорушення за інформацією (даними), які були отримані у результаті громадської активності (громадського контролю). У такому розумінні громадський контроль являє собою засіб зв'язку між державою та її громадянами, наслідком якої є спільна розбудова розвинутої та захищеної економіки держави.

Перейдемо до характеристики останньої групи методів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, а саме: переконання та примусу, які прийнято називати «універсальними методами державного управління» [406, с. 148]. Таке твердження вочевидь є логічним з огляду на те, що названі методи «взаємопов'язані, мають об'єктивний характер, між ними наявна діалектична єдність, ступінь їх використання визначається рівнем

розвитку суспільних відносин» [337, с. 175]. Вдало охарактеризував переконання та примус відомий вчений-адміністративіст Д.М. Бахрах, який підкреслював, що дані методи являються елементами механізму забезпечення належної поведінки у суспільних відносинах [427, с. 10], що, як уявляється, виникають у тому числі у сфері забезпечення економічної безпеки держави.

У адміністративно-правовій літературі не виникає суперечок з приводу визначення поняття методу переконання. Наприклад, Т.О. Коломоєць під переконанням пропонує розуміти «систему методів правового й неправого характеру, яка здійснюється державними й недержавними органами та дістає вияв у застосуванні виховних, заохочувальних, роз'яснювальних заходів з метою формування у громадян розуміння необхідності виконання приписів нормативних актів» [302, с. 146]. О.І. Остапенко пише, що «переконання як метод означає моральний, психологічний, матеріальний вплив уповноважених суб'єктів на волю і поведінку людей, який породжує, зміцнює і розвиває свідомість, що відповідає цілям і завданням, які стоять перед управлінською системою» [428, с. 33].

Зазначене може бути цілком застосовним по відношенню до реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. Так, суб'єкти реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави можуть різними за сутністю заходами впливати на свідомість людей, що забезпечує формування внутрішніх моральних стимулів потреби дотримання норм та правил у сфері економічних відносин. Належний підхід до реалізації переконання має створити суспільне нетерпиме ставлення до порушень закону у економічній сфері, забезпечити виявлення та на рівні наданих громадянам правових можливостей протидіяти загрозам економічній безпеці, що, як сукупний наслідок, повинно уособлюватися у суспільному добробуті населення.

Сутність переконання полягає в тому, що воно є методом впливу на суспільні відносини, а його зміст включає комплекс різноманітних конкретних форм впливу на свідомість і поведінку людей.

Ґрунтуючись на традиційному уявленні про форми переконання [302, с. 146; 337, с. 177] до форм переконання як методу реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави вважаємо за можливе віднести:

- 1) виховання (економічне, правове, моральне та ін.);
- 2) особистий приклад;
- 3) ознайомлення та роз'яснення актуальних нормативно-правових положень, що регламентують суспільні відносини у сфері економічної безпеки та процесів її забезпечення (усне, шляхом виготовлення та розповсюдження друкованих матеріалів, виготовлення та поширення кіно-, відео- матеріалів через ЗМІ, мережу Інтернет на офіційних веб-сайтах суб'єктів публічної адміністрації та громадських організацій тощо);
- 4) популяризацію юридичних та економічних знань безпекової спрямованості;
- 5) пропагування ведення легальних видів господарської діяльності, чесної сплати податків (зборів, загальнообов'язкових платежів), раціонального використання земель, захисту навколишнього природного середовища та інших питань сфери економічної безпеки держави шляхом проведення оглядів, конкурсів, змагань тощо;
- 6) популяризацію юридично-позитивної поведінки у галузі економіки;
- 7) критику негативних проявів роботи та поведінки окремих осіб;
- 8) проведення інструктажів представників суб'єктів публічної адміністрації й громадськості з питань ефективного виконання поставлених завдань;
- 9) заохочення (моральне – подяка, нагорода почесним знаком, присвоєння почесного звання; матеріальне – грошові премії, цінні подарунки);
- 10) поширення передового зарубіжного досвіду забезпечення економічної безпеки держави, що сприятиме імплементації міжнародних стандартів у практичну діяльність суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави на національному рівні;
- 11) організацію державних і громадських заходів, спрямованих на розв'язання конкретних завдань (проведення галузевих семінарів, зборів,

конференцій, виставок та презентацій, зокрема присвячених проблемам економічної злочинності тощо).

Адміністративний примус є уособленням державного примусу, тобто є одним з його видів. У підручнику «Адміністративне право» за загальною редакцією Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуй зазначено: «державний примус характеризується тим, що цей метод державного впливу є допоміжним, здійснюється на основі переконання та лише після застосування переконання» [337, с. 177].

У різні історичні періоди адміністративний примус як один з найпоширеніших методів державного (публічного) управління неодноразово ставав предметом наукових досліджень, що свідчить про його беззаперечне існування як з теоретичної, так і практичної точок зору. Разом з тим законодавство понині не те, що не надає визначення даному поняттю (категорії), останнє навіть не оперує таким терміном. Така «законодавча байдужість» до напрацювань науки адміністративного права систематично приводить до проблем у нормативно-правовому регулюванні, що, як приклад, може бути простежено у підході до систематизації поліцейських заходів у Законі України «Про Національну поліцію». Слушно у контексті зазначеного наголошує А.Т. Комзюк: «термін «адміністративний примус» не має, так би мовити, «офіційного статусу», його сформульовано лише на доктринальному рівні» [429, с. 46].

Натомість в адміністративній науці існують різні визначення поняття адміністративного примусу, що, зокрема, обумовлено специфікою сфери його дослідження (реалізації). Наприклад, Д.М. Бахрах вважав, що адміністративний примус є особливим видом державного примусу, який полягає у застосуванні суб'єктами функціональної влади передбачених нормами адміністративного права примусових заходів у зв'язку з неправомірними діями [430, с. 151].

А.Т. Комзюк зазначає, що «адміністративний примус – це застосування відповідними суб'єктами до осіб, які не перебувають в їх підпорядкуванні, незалежно від волі і бажання останніх передбачених адміністративно-правовими нормами заходів впливу морального, майнового, особистісного та іншого

характеру з метою охорони суспільних відносин, що виникають у сфері державного управління, шляхом попередження і припинення правопорушень, покарання за їх вчинення» [431, с. 45]. Відповідне визначення, з позиції вченого, може бути цілком застосовним для розуміння названого методу у розрізі державного управління загалом та його втіленням у діяльності міліції зокрема.

Серед сучасних дослідників змісту адміністративного примусу заслуговує на увагу його визначення, напрацьоване В.О. Іванцовим та К.О. Чишко, які після реформування органів внутрішніх справ приділили увагу характеристиці поліцейських заходів крізь призму адміністративно-правових методів. Зокрема, авторами адміністративний примус як метод адміністративної діяльності поліції запропоновано визначити «як застосування поліцейськими до осіб, які не перебувають у їхньому підпорядкуванні, незалежно від волі й бажання останніх передбачених адміністративно-правовими нормами поліцейських заходів та адміністративних стягнень у випадках вчинення або загрози вчинення особами правопорушень або в умовах надзвичайних обставин з метою забезпечення досягнення завдань поліції шляхом попередження і припинення правопорушень, покарання за їх вчинення, а також попередження та ліквідації наслідків надзвичайних обставин за допомогою спрощеного, оперативного адміністративного впровадження» [432, с. 171].

Важливо розуміти, що примус, «на відміну від переконання – це діяльність державних і недержавних суб'єктів, скерована на підпорядкування волі окремих осіб і соціальних груп щодо дотримання соціальних норм. Мета примусу досягається шляхом «завдання особі морального, матеріального чи фізичного обмеження, або його особистим та майновим правам» [433, с. 29].

Описані нами визначення адміністративного примусу достатньо яскраво відображають його ключові ознаки, які відрізняють його від інших видів державного примусу (цивільно-правового, кримінально-правового та дисциплінарного). Разом з тим, оперуючись на дослідження провідних вчених-адміністративістів (О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, О.Є. Безсмертний, Д.М. Бахрах, О.І. Беспалова, О.В. Джафарова, В.О. Іванцов, С.В. Ківалов, Л.В. Коваль,

Т.О. Коломоєць, А.Т. Комзюк, О.Ю. Салманова, В.К. Шкарупа), зупинимось детальніше на аналізі юридичних властивостей адміністративного примусу у розрізі його використання у якості методу реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, серед яких наступні.

1. Адміністративний примус використовується в державному управлінні для охорони суспільних відносин, що виникають у цій сфері державної діяльності. У якості методу реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави застосування адміністративного примусу має гарантувати захист економічних прав фізичних та юридичних осіб, а також економічних інтересів суспільства та держави в цілому.

2. Загальновизнаним у юридичній літературі є той факт, в основі реалізації адміністративного примусу лежать правові норми. Відповідно до сучасних тенденцій розвитку розуміння адміністративного примусу відповідними нормами є норми саме «публічного права» [434, с. 190]. Особливого значення дана властивість адміністративного примусу набуває саме у контексті його реалізації у якості методу реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, яка охоплює суспільні відносини, що регламентуються нормами фінансового, податкового, бюджетного права тощо.

3. Адміністративний примус не пов'язаний з підпорядкованістю.

4. Заходи адміністративного примусу застосовуються переважно органами виконавчої влади та їх посадовими особами. Лише в окремих випадках, як виняток, їх застосування покладається на суди (суддів) і представників окремих об'єднань громадян [617]. Якщо вести мову про суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, то ними є АМК та суди як вищі органи державної влади та переважно центральні органи виконавчої влади та їх територіальні органи, серед яких НПУ, НАБУ, органи ДПС, органи Держаудитслужби, органи Держмитслжби. Окремо необхідно відзначити, що більшість з названих органів (крім судів загальної юрисдикції) наділені контрольними повноваженнями, про які ми мову вели вище.

5. Адміністративно-примусові заходи застосовуються до фізичних та

юридичних осіб. До останніх можуть застосовуватись, наприклад, опечатування кас, складів, архівів.

6. Заходи адміністративного примусу застосовуються незалежно від волі і бажання суб'єкта, до якого вживається примус, тобто адміністративний примус застосовується саме у примусовому порядку.

7. Специфіка підстав застосування адміністративного примусу полягає в тому, що його заходи можуть застосовуватися як при вчиненні протиправних діянь, так і при настанні надзвичайних ситуацій або лише загрози вчинення протиправних дій [618]. На перший погляд виникнення надзвичайних обставин не можна вважати загрозою економічній безпеці. Втім, це не зовсім так. Наприклад, виникнення надзвичайних ситуацій може порушити або повністю зупинити функціонування підприємств, що може потягнути за собою низку негативних факторів: зупинення експорту, відповідно надходжень валюти до України; припинення сплати податків до державного та місцевих бюджетів; руйнування супутних ланок промислового виробництва тощо.

8. Заходи адміністративного примусу можуть мати характер морального, організаційно-правового, майнового, особистісного чи іншого впливу [618]. Зазначена властивість чітко простежується у діяльності працівників Національної поліції та податкової міліції, які уповноважені застосувати фізичний вплив (силу), спеціальні засоби тощо. Не можна погодитись з обмеженням адміністративного примусу «тільки засобами психічного чи фізичного впливу» [406, с. 152], оскільки, наприклад, у такому заході, як огляд речей, подібний вплив взагалі відсутній.

9. Застосовується адміністративний примус з метою спонукання громадян до виконання загальнообов'язкових правил, норм та стандартів у сферах управління промисловістю, агропромисловим комплексом, використанням і охороною природних ресурсів, фінансами, зовнішньоекономічною діяльністю, попередження чи припинення протиправних дій, надзвичайних ситуацій, забезпечення економічної безпеки у разі їх виникнення та локалізації їх наслідків, притягнення правопорушників до відповідальності [618].

10. Процедура застосування адміністративного примусу відрізняється оперативністю, адже для попередження, припинення протиправних діянь, надзвичайних ситуацій, локалізації їх наслідків реакція відповідних органів має бути негайною [434, с. 112–113].

Викладені нами загальновизнані ознаки адміністративного примусу у проекції його використання щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави викликає деякі запитання щодо його співвідношення з методом контролю.

Справді, у методах контролю та примусу в залежності від підходу автора щодо розуміння даних понять можна простежити спільні ознаки. Так, наприклад, Т.О. Коломоець пише, що «контроль являє собою застосування заходів щодо запобігання правопорушенням (з правом прямого втручання в оперативну діяльність об'єкта контролю); прийняття заходів щодо притягнення до правової відповідальності винних осіб» [302, с. 142]. У наступному розділі вчена зазначає, що «адміністративний примус застосовується задля запобігання та припинення протиправних діянь, забезпечення провадження в справах про правопорушення, притягнення винних осіб до відповідальності» тощо [302, с. 160].

По-перше, на нашу думку, необхідно виходити з того, що контроль має як внутрішнє (внутрішній контроль) та зовнішнє (зовнішній контроль) спрямування, тоді адміністративний примус лише зовнішнє (третя властивість зазначена нами вище). По-друге, контроль полягає у постійному спостереженні за діяльністю об'єкта, за певних умов з можливістю втручання в оперативну діяльність останнього. Адміністративний примус застосовується для вирішення конкретних завдань, не має системного характеру.

Якщо контроль та примус співпадають у часі та об'єкті свого застосування, наприклад, при проведенні перевірки суб'єкта господарювання, в межах якої вилучаються документи, а в результаті його здійснення є потреба у застосуванні примусових заходів впливу (припинення (призупинення) діяльності суб'єкта господарювання, накладення фінансових (штрафних) санкцій тощо) їх необхідно розрізняти наступним чином: контроль являє собою спостереження за діяльністю

об'єкта, а його втручання в оперативну діяльність знаходить свій прояв у формі перевірки (аудиту), тоді як зазначені нами примусові заходи є обов'язковими до виконання та являють собою заходи адміністративного примусу. При цьому в результаті проведення контролю примус може навіть не застосовуватися якщо не має порушень, або вони є незначними. Отже, контроль у деяких випадках досягає своїх цілей шляхом реалізації заходів адміністративного примусу, тобто поняття контролю є ширшим за примус. З іншого боку адміністративний примус може застосовуватися при відсутності здійснення контролю. Наприклад, перевірка документів, що посвідчують особу працівниками Національної поліції (поліцейськими).

Підсумовуючи викладене, вважаємо, що контроль як метод реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави полягає у сукупності дій суб'єктів зі спостереження за функціонуванням об'єкту контролю з метою отримання об'єктивної та достовірної інформації про нього; надання допомоги підконтрольній структурі у поновленні законності, встановленні причин та умов, що сприяють порушенню вимог правових норм з можливістю втручання в оперативну діяльність підконтрольного об'єкту шляхом проведення перевірок (аудиту). Таке визначення є характерним також для контролю як адміністративно-правового методу реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Тоді як адміністративний примус як метод реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави – це застосування уповноваженими державними органами виконавчої влади, в деяких випадках судьями до фізичних та юридичних осіб, які не перебувають в їх підпорядкуванні, незалежно від волі і бажання останніх заходів впливу морального, майнового, організаційного та особистісного характеру у випадках вчинення або загрози вчинення особами правопорушень у сфері економіки, або в умовах надзвичайних обставин з метою спонукання громадян до виконання загальнообов'язкових правил, норм та стандартів у окремих сферах управління економікою шляхом попередження і припинення правопорушень, покарання за їх

вчинення, а також попередження та ліквідації наслідків надзвичайних обставин за допомогою спрощеного, оперативного адміністративного впровадження [597].

Далі зупинимось на систематизації (визначенні переліку) заходів адміністративного примусу у діяльності окремих суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. Останню потрібно здійснювати з урахуванням тих ознак, які притаманні адміністративному примусу в цілому і кожному його заходу окремо. Визначальним при систематизації адміністративно-примусових заходів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави є врахування специфічної мети застосування цих заходів, про що мова йшла вище.

Для визначення заходів адміністративного примусу у діяльності суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави маємо виходити з нормативно встановлених прав (повноважень) даного органу.

Заходи адміністративного примусу у діяльності органів ДПС України, в тому числі щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, уявляється можливим виділити в результаті аналізу ст. 20 ПК України та п. 6 Положення про Державну податкову службу України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 227 [286] (далі – Положення про ДПС). Їх перелік складають: 1) отримання безоплатно довідки, копії документів про фінансово-господарську діяльність, отримані доходи, видатки платників податків та іншу інформацію, пов'язану з обчисленням та сплатою податків, зборів, платежів, про дотримання вимог законодавства, а також фінансову і статистичну звітність у порядку та на підставах, визначених законом (пп. 20.1.2, 20.1.14 п. 20.1 ст. 20 ПК України; пп. 8 п. 6 Положення про ДПС); 2) отримання безоплатно інформації, документів, матеріалів, даних та відомостей (пп. 20.1.3, 20.1.20, 20.1.21, 20.1.24 п. 20.1. ст. 20 ПК України; пп.7, 16, 17, 31, 32, 34 п. 6 Положення про ДПС); 3) отримання безоплатно довідки та/або копії документів про наявність банківських рахунків (пп. 20.1.5 п. 20.1 ст. 20 ПК України; пп. 18 п. 6 Положення про ДПС); 4) запит на первинні документи, що використовуються в бухгалтерському обліку, реєстри,

фінансову, статистичну та іншу звітність (пп. 20.1.6 п. 20.1 ст. 20 ПК України); 5) перевірка документів, що посвідчують особу, а також документів, що підтверджують посаду посадових осіб та/або осіб, які фактично здійснюють розрахункові операції (пп. 20.1.8 п. 20.1 ст. 20 ПК України; пп. 5 п. 6 Положення про ДПС); 6) вимога проведення інвентаризації основних засобів, товарно-матеріальних цінностей, коштів, зняття залишків товарно-матеріальних цінностей, готівки (пп. 20.1.9 п. 20.1 ст. 20 ПК України; пп. 10 п. 6 Положення про ДПС); 7) вимога залучення повноважних осіб для спільного з працівниками контролюючого органу зняття показань внутрішніх та зовнішніх лічильників, якими обладнані технічні пристрої, що використовуються у процесі провадження діяльності, що перевіряється (п. 20.1.12 п. 20.1 ст. 20 ПК України; пп. 9 п. 6 Положення про ДПС); 8) безперешкодний доступ до територій, приміщень та іншого майна, що використовуються для провадження господарської діяльності та/або є об'єктами оподаткування, або використовуються для отримання доходів (прибутку), або пов'язані з іншими об'єктами оподаткування та/або можуть бути джерелом погашення податкового боргу (п. 20.1.13 п. 20.1 ст. 20 ПК України; пп. 12 п. 6 Положення про ДПС); 9) вимога про усунення виявлених порушень законодавства (пп. 20.1.15 п. 20.1 ст. 20 ПК України; пп. 14 п. 6 Положення про ДПС); 10) стягнення сум грошових зобов'язань та/або податкового боргу, простроченої заборгованості (пп. 20.1.19 п. 20.1 ст. 20 ПК України); 11) запит на отримання інформації про вступ фізичної особи у права спадкоємця (п. 20.1.22 п. 20.1 ст. 20 ПК України; пп. 20 п. 6 Положення про ДПС); 12) стягнення пені (п. 20.1.28 п. 20.1 ст. 20 ПК України; пп. 21 п. 6 Положення про ДПС); 13) вилучення копій документів що підтверджують заниження розміру заробітної плати (доходу) та інших виплат, на які нараховується єдиний внесок (пп. 11 п. 6 Положення про ДПС); 14) застосування фінансових санкцій (штрафних) санкцій (штрафів) (пп. 20.1.19, 20.1.27 п. 20.1 ст. 20, ст.113 ПК України); 15) застосовувати адміністративні стягнення (п. 20.1.41 п. 20.1 ст. 20 ПК України, ст. 234-2 КУпАП).

До заходів адміністративного примусу у діяльності Держаудитслужби, виходячи з положень п. 6 Положення про Державну аудиторську службу України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 03.02.2016 № 43 [285] (далі – Положення про Держаудитслужбу) необхідно віднести:

- 1) отримання безоплатно інформації, документів, матеріалів та відомостей (пп. 2, 3);
- 2) безперешкодний доступ на склади, у сховища, виробничі та інші приміщення, що належать підприємствам, установам та організаціям (пп. 7);
- 3) вимогу інвентаризації основних фондів, товарно-матеріальних цінностей, коштів і розрахунків (пп. 8);
- 4) отримання та вилучення копій документів, витягів із документів, які свідчать про порушення законодавства (пп. 10, 11);
- 5) отримання відомостей, копій документів, довідок про банківські операції та залишки коштів на рахунках об'єктів, що контролюються, і копії документів про операції та розрахунки з підприємствами, установами, організаціями (пп. 12);
- 6) вимогу щодо усунення виявлених порушень законодавства (пп. 16);
- 7) призупинення бюджетних асигнувань (пп. 18);
- 8) зупинення операцій з бюджетними коштами (пп. 18);
- 9) накладення адміністративних стягнень (пп. 21; ст. 234-1 КУпАП).

Одним з перших дослідників, який звернув увагу на необхідність розгляду заходів адміністративного примусу у діяльності органів внутрішніх справ у розрізі їх застосування з метою боротьби з правопорушеннями економічної спрямованості був В.О. Іванцов [301]. Наразі основним нормативно-правовим актом, що визначає повноваження поліції є Закон України «Про Національну поліцію». В свою чергу, розділяючи позицію про те, що після реформування органів внутрішніх справ саме «поліцейські заходи, застосування яких урегульовано адміністративно-правовими нормами, є втіленням адміністративного примусу в правоохоронній діяльності поліції» [432, с. 171], ґрунтуючись на положеннях ст. 23, розділу V Закону України «Про Національну поліцію» та кореспондуємих з ними – інших законодавчих актів, до заходів адміністративного примусу як методу реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави у діяльності органів Національної

поліції вважаємо за можливе віднести: 1) вимогу припинити протиправну поведінку (п. 3 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію»); 2) перевірку документів (п. 1, 2, 5, 6 ч. 1 ст. 32 Закону України «Про Національну поліцію»); 3) огляд (ст. 34 Закону України «Про Національну поліцію», ст. 264 КУпАП); 4) зупинення транспортного засобу (п. 2-5, 10 ч. 1 ст. 35 Закону України «Про Національну поліцію»); 5) доставлення особи (п. 9 ч. 1 ст. 23, ст. 37 Закону України «Про Національну поліцію»; ст. 259 КУпАП); 6) адміністративне затримання (ст. 37 Закону України «Про Національну поліцію», ст. 262 КУпАП); 7) вилучення речей і документів (ст. 37 Закону України «Про Національну поліцію», ст. 265 КУпАП); 8) застосування фізичної сили (ст. 44 Закону України «Про Національну поліцію»); 9) застосування спеціальних засобів (ст. 45 Закону України «Про національну поліцію»).

Підсумовуючи усе вищевикладене, під методами реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави вважаємо за необхідне розуміти сукупність прийомів, способів та засобів проведення уповноваженими суб'єктами за сприяння інституцій громадянського суспільства системи заходів політичного, правового, економічного, організаційного та іншого характеру, спрямованих на попередження та нейтралізацію реальних та потенційних загроз економічній безпеці [598].

Сукупність методів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави формує їх тісно взаємопов'язану систему, яка може бути представлена у межах таких блоків: 1) адміністративні (регламентаційні, розпорядчі, нормативні) та економічні методи реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави; 2) контроль (парламентський, судовий, зі сторони органів виконавчої влади, громадський) та нагляд; 3) переконання та примус.

3.3. Гарантії прав учасників адміністративно-правових відносин у сфері реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави

Гарантії – правова категорія, яка використовується для позначення одного з елементів механізму забезпечення дотримання та охорони прав і свобод людини. В юриспруденції гарантії також розглядаються як елемент правового статусу громадянина та його видів, зокрема адміністративно-правового статусу. Наприклад, О.Ф. Скакун зазначає, що «структура правового статусу громадянина включає суб'єктивні права, законні інтереси, юридичні обов'язки, гарантії здійснення прав і обов'язків» [125, с. 59]. Одним із основних елементів правового статусу громадянина гарантії реалізації прав і обов'язків визначає Ю.П. Битяк поряд з такими елементами як: основоположні права та свободи людини та комплекс прав і обов'язків передбачених чинним законодавством [51, с. 58]. Аналогічне місце гарантії займають у системі адміністративно-правового статусу громадянина, до якої ще відносять адміністративну правоздатність і дієздатність, а також юридичну відповідальність [435, с. 29]. Зі свого боку статус державного службовця є правим статусом, що тяжіє до адміністративного, зважаючи на специфіку адміністративно-правової галузі, і включає «права, обов'язки, обмеження, заохочення та гарантії, відповідальність, які органічно поєднуються між собою» [436, с. 76]. Таким чином, оскільки гарантії є елементом загальної юридичної категорії правового статусу, цей елемент обов'язково буде існувати в межах системи його видів і підвидів. В такому випадку, коли громадянин вступає в будь-які правовідносини, він наділяється правовим статусом, що набуває специфічного забарвлення в залежності від виду правовідносин.

Існування гарантій у системі права обумовлено необхідністю охорони таких прав, а не забезпечення їх реалізації. Під час останньої, як правило, відсутня необхідність охороняти той об'єкт, на який не здійснюється посягання, а гарантії призначені для охорони прав учасників і безпосередньо попередження

посягання на них третіми особами. Тобто, гарантії в даному випадку є не постійно функціонуючим елементом, а тим, який приводиться в дію епізодично, в залежності від необхідності. При цьому, необхідно розуміти, що ознака епізодичності ніяк не впливає на факультативність цього елементу (гарантій), натомість така ознака як епізодичність характеризує його динаміку. Маємо на увазі, що гарантії починають виконувати свою основну охоронну функцію, лише за умови здійснення посягання на права, свободи та інтереси учасників тих чи інших правовідносин. Наявність гарантій прав особи в механізмі забезпечення прав людини відіграє дуже важливу роль, оскільки без цього елементу норми права втрачають свою властивість загальнообов'язкового законодавчого припису. У разі порушення чи посягання на такі права та свободи буде запущено процес його охорони та/або поновлення, в якому гарантії відіграють ключову роль.

Зважаючи на те, що норми права врегульовують майже всі сфери суспільного життя (як службові так і особисті), в тому числі вони закріплюють основоположні права і свободи, що виникають у осіб у зв'язку з їх участю у різних видах правовідносин. В контексті викладеного сфера реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави не є виключенням, з огляду на те, що механізм забезпечення адміністративно-правових відносин, що функціонує в цій сфері, включає власні специфічні гарантії. Саме останні забезпечують стабільний розвиток адміністративно-правових відносин у сфері реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, а тому їх встановлення є обов'язковим компонентом державної політики в зазначеній сфері. Слід відзначити, що всупереч значущості встановлення та забезпечення функціонування гарантій прав учасників адміністративно-правових відносин у сфері реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, вони залишились поза увагою науки адміністративного права. На нашу думку, таку наукову прогалину можна пояснити браком автономії сфери економічної безпеки держави, що частіше розглядається лише як окремий вид національної безпеки. Відповідно, гарантії прав учасників останньої по аналогії, переважно визначаються як складові гарантій сфери національної безпеки держави.

Перш ніж перейти безпосередньо до визначення прав учасників адміністративно-правових відносин у сфері реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, вважаємо за необхідне в даному підрозділі дисертаційного дослідження: по-перше, з'ясувати зміст юридичної категорії «гарантії прав особи»; по-друге, охарактеризувати сутність адміністративно-правових відносин, які виникають внаслідок реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави; по-третє, сформулювати уявлення про види та зміст гарантій прав учасників цих відносин за допомогою застосування методу індукції та інших загальних і спеціальних методів наукового пізнання.

У тлумачних словниках знаходимо наступні значення слова гарантія: 1) «порука, забезпечення, застава, умови, що забезпечує що-небудь» [437, с. 344]; 2) «запорука виконання зобов'язань, здійснення прав» [438, с. 173]; 3) «надання чи створення матеріальних засобів; охорону кого, чого-небудь від небезпеки; гарантування чогось» [439, с. 42]. Як вбачається, слово гарантія пов'язане з процесами забезпечення та охорони, а їх існування саме по собі забезпечує захист об'єкту, щодо якого вони встановлені.

В юриспруденції такі тлумачення отримали дещо інше забарвлення, зокрема в навчально-методичних розробках і у роботах монографічного характеру, де досліджувались правові гарантії. Так, у юридичному словнику термін правові гарантії отримав таке визначення: «закріплені в юридичних нормах правові засоби, які безпосередньо спрямовані на забезпечення правомірної поведінки учасників будь-яких суспільних відносин або нормального функціонування того чи іншого інституту» [440, с. 132]. Схоже розширене визначення гарантій в правовій сфері використовує О.В. Мазур, зазначаючи, що в такому разі вони включають усі чинники та фактори, котрі стосуються забезпечення безперешкодної реалізації прав, свобод і законних інтересів громадян, а також нейтралізації причин і умов їх порушень [441, с. 129].

У підручнику з теорії держави та права за загальною редакцією В.М. Корельського та В.Д. Перевалова під правовими гарантіями запропоновано

розуміти «систему умов, засобів і способів, що забезпечують всім і кожному рівні правові можливості для виявлення, набуття і реалізації своїх прав і свобод» [442, с. 504]. М.М. Войнарівський запропонував дуалістичний підхід щодо розуміння змісту правових гарантій: «у вузькому значенні – це основоположні норми об'єктивного права, що забезпечують реалізацію, охорону, захист і відновлення суб'єктивних прав та законних інтересів суб'єктів права; у широкому – це елементи правової системи, що забезпечують системне та послідовне закріплення норм об'єктивного права у відповідних джерелах, їх однозначне тлумачення та ефективне застосування» [443, с. 7, 14].

Отже, гарантії являють собою певні засоби, що отримали законодавче закріплення в конкретних нормах права, за допомогою яких охороняються права, свободи та законні інтереси осіб, в тому числі тих, що виникають внаслідок участі в тих чи інших правовідносинах. У свою чергу необхідно акцентувати увагу на обов'язковому законодавчому закріпленні таких гарантій, адже сама така умова забезпечує їх існування, функціонування, стабільність і дієвість. У такому контексті доречно навести тезу О.Ф. Скакун про те, що «гарантії – це найважливіший чинник реального забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Без гарантій права і свободи перетворюються на своєрідні «заяви про наміри», що не мають ніякої цінності ні для особи, ні для суспільства» [120, с. 73]. На відміну від прав і свобод громадянина, гарантії не потребують додаткового забезпечення, оскільки самі є засобом останнього, натомість функціонування механізму гарантій пов'язане з системою права, в якій завчасно створюються відповідні умови.

Виходячи з усього наведеного, можна зробити наступні проміжні висновки щодо гарантій як юридичної категорії: по-перше, гарантії – це обов'язковий елемент, який утворюють сукупність об'єктів, спрямованих на забезпечення та охорону основоположних цінностей – прав і свобод; по-друге, вони завжди пов'язані з конкретною особою та її правовим статусом; по-третє, зміст гарантій може змінюватись в залежності від видів правового статусу особи та тих відносин, учасником яких вона стає; по-четверте, хоча основною метою встановлення

гарантій і є забезпечення та захист прав і свобод особи, що відображається в їх охоронній і забезпечувальній функціях, вони також виконують ще одну – превентивну функцію; по-п'яте, в механізмі забезпечення прав і свобод людини вони стають динамічними за умови настання певних факторів, наприклад, посягання чи порушення прав і свобод, до цього моменту вони перебувають у статистичному стані; по-шосте, гарантії повинні мати законодавче закріплення для того, що б виконувати свої функції, в протилежному випадку вони втрачають юридичні властивості та не можуть у повному обсязі виконувати власні функції; по-сьоме, для функціонування гарантій не потрібно наявності або створення будь-яких спеціальних правових умов, оскільки воно забезпечується всією системою права.

Загальні правові гарантії особи набувають специфічних рис в залежності від виду правовідносин, учасниками яких являються особи, а також від сфери, в якій такі правовідносини виникають. Тому для визначення гарантій прав учасників адміністративно-правових відносин у сфері реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави надалі доцільно охарактеризувати цей вид правовідносин.

Подібно до держави, яка не може існувати без населення, що проживає на її території, так само для неї життєво необхідно забезпечувати функціонування власного економічного сектору, адже від нього залежить не тільки рівень життя населення країни, а також роль і місце останньої на міжнародній арені. Економічний сектор держави є основою для її внутрішньоекономічної та зовнішньоекономічної діяльності, від нього залежить розвиток держави, суспільний прогрес та її місце серед інших країн світу.

Історично склалось, що чим потужніше економіка країни, тим більшою є її авторитет, вона може диктувати власні умови, а її підтримкою прагнуть залучитись менш розвинені країни та міжнародні інституції. Обрання європейського вектору розвитку відкрило для України нові можливості та перспективи, а політичні події останніх років деструктивно вплинули на її економічний потенціал. За таких умов питання захисту і забезпечення

економічної безпеки держави набуло нової актуальності, а адміністративно-правові відносини, що виникають у її межах, потребують переосмислення.

Системний аналіз приписів ч. 4 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України» [31] дає можливість зробити наступні висновки: по-перше, економічна безпека держави є невід'ємною складовою національної безпеки; по-друге, забезпечення економічної безпеки є завданням самої держави; по-третє, важливу роль у забезпеченні економічної безпеки відіграє визначення вектору державної політики в сфері національної безпеки та оборони. Зі свого боку економічна безпека – це «стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання» [33].

Економічна безпека є узагальнюючою категорією щодо інших видів безпеки – виробничої, демографічної, енергетичної, зовнішньоекономічної, інвестиційно-інноваційної, макроекономічної, продовольчої, соціальної та фінансової. Наявність множинності складових економічної безпеки свідчить про широкий суб'єктний склад для забезпечення першої, насамперед центральних органів виконавчої влади як-от: Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України; Міністерство енергетики та захисту довкілля України; Міністерство інфраструктури України; Міністерство соціальної політики України; Міністерство фінансів України.

Зі свого боку зміст економічної безпеки, суб'єкти її забезпечення, національні інтереси – всі ці ознаки дають можливість віднести таку діяльність до публічної сфери, а отже норми, які регулюють таку діяльність, притаманні публічній галузі адміністративного права. Зазначене підтверджується також тим, що сфера забезпечення економічної безпеки повністю охоплюється предметом адміністративного права, який складається з: «1) суспільних відносин, що виникають у зв'язку із забезпеченням суб'єктами публічної адміністрації прав і свобод та законних інтересів приватних осіб у процесі надання адміністративних послуг; 2) адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації щодо

здійснення публічної управлінської (виконавчо-розпорядчої) діяльності» [444, с. 29]. Таким чином, розглядаючи сферу реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави в правовій площині, треба зазначити, що значне місце в цій сфері займають адміністративно-правові відносини – «урегульовані адміністративно-правовими нормами суспільні відносини, що складаються у галузі державного управління та адміністративної охорони публічного правопорядку, один з учасників (або всі учасники) яких є носієм владних повноважень, а також суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, які перебувають під охороною держави» [445, с. 193].

Приймаючи до уваги зазначені вище положення нормативно-правових актів і характеристику адміністративно-правових відносин, які тяжіють до публічно-правової сфери, можемо надати характеристику адміністративно-правовим відносинам у сфері реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. Зокрема, останнім притаманні наступні ознаки: а) мають дуалістичну природу, оскільки є одночасно правовими та суспільними відносинами; б) виникають і розвиваються з метою забезпечення економічної безпеки держави; в) спрямовані на задоволення публічних інтересів; г) їх теоретичним підґрунтям є адміністративно-правова доктрина та теорія державного управління; г) обмежені виробничою, демографічною, енергетичною, зовнішньоекономічною, інвестиційно-інноваційною, макроекономічною, продовольчою, соціальною та фінансовою сферами; д) як правило виникнення, динаміка та припинення таких відносин відбувається на підставі норм адміністративного права, в тому числі тих, що регулюють функціонування сфери національної, зокрема економічної безпеки; е) їх учасники, один із яких наділений владними повноваженнями, мають взаємні права та обов'язки, причому якщо для одних (суб'єкту, що наділений владними повноваженнями) характерна наявність обов'язків, то інші переважно мають лише права; є) розвиваються за моделлю «влада – підпорядкування»; ж) регулюються за допомогою імперативного методу; з) для їх виникнення наявність згоди обох сторін непотрібна (достатньо ініціативи однієї з них).

Необхідно зважати, що будь-які гарантії суб'єктів у зазначеній сфері містяться в чинному законодавстві, тобто мають законодавче закріплення, разом із тим вони не упорядковані і розосереджені в різних законах і підзаконних нормативно-правових актах, а тому для їх систематизації в науковій літературі часто проводиться класифікація. Такий самий прийом застосовувався для визначення гарантій прав і суб'єктів у різних правовідносинах. Основною класифікацією гарантій є їх поділ на загальні та спеціальні: перші об'єднують соціальний, економічний, політичний і ідеологічний види гарантій, а спеціальними позначаються виключно юридичні [273, с. 202; 446, с. 99; 447, с. 137]. Зустрічаються й інші класифікації, наприклад, О.В. Снежко пропонує поділяти гарантії за сферою дії на національні та міжнародні гарантії [448, с. 202]. О.Ф. Скакун пропонує розрізняти юридичні гарантії прав і свобод людини за критерієм: форм забезпечення (гарантії реалізації, охорони та захисту) [125, с. 75], а юридичні гарантії правової законності на – юридичні умови, правові способи та організаційно-правові засоби [125, с. 497]. С.Д. Гусарєв виокремив: стимулюючі та захисні гарантії діяльності [449, с. 293]. К.Г. Волинка розрізняє нормативно-правові та інституційно-організаційні гарантії [450, с. 8–9].

У вузькопрофільних дослідженнях щодо визначення змісту юридичних гарантій їх класифікація проводиться більш ґрунтовно. Так, В.М. Довжанин класифікує гарантії адміністративно-правового забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції на: загальні (економічні, політичні, ідеологічні, соціальні) та спеціальні або юридичні гарантії. В свою чергу юридичні гарантії було поділено на: нормативні, інституційно-організаційні та організаційно-правові гарантії [446, с. 99–100]. М.М. Войнарівський для класифікації господарсько-правових гарантій у системі правових гарантій обрав: 1) критерій функціонального призначення (гарантії реалізації, охорони, захисту та відновлення суб'єктивних прав та законних інтересів); 2) критерій типу правових норм-гарантій (матеріально-правові та процесуально-правові гарантії); 3) «за критерієм учасника господарських правовідносин, право якого гарантується, на: гарантії прав суб'єктів

господарювання, споживачів, органів державної влади та місцевого самоврядування, громадян та організацій, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності» [443, с. 7].

Характеристика адміністративно-правових відносин дає можливість відокремити права учасників адміністративно-правових відносин у сфері реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави від інших прав, не пов'язаних із зазначеною сферою. В підпункті 2.1 дисертаційного дослідження нами була встановлена система суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. До неї було віднесено: 1) вищі органи державної влади (ВР України, КМ України, Президент України, РНБО України, АМК України, НБУ, суди, прокуратура України); 2) центральні органи державної влади (Мінекономіки; Мінекоенерго; МЗС України; МОН України; Мінсоцполітики; Мінфін; Мінінфраструктури, МВС України, НПУ, НАБУ, СБУ, ДФС України, Держаудитслужбу, ДПС України, Держмитслужбу); 3) органи місцевого самоврядування; 4) інституції громадянського суспільства (об'єднання громадян і фізичні особи). Зважаючи на різний характер відносин в сфері забезпечення економічної безпеки держави, що виникає в її межах, у тому числі з приводу реалізації державної політики, а також множинність суб'єктів, що реалізують таку політику, констатуємо об'єктивну відсутність можливості визначити гарантії прав кожного з них. Детальне дослідження гарантій прав кожного з суб'єктів може стати самостійною комплексною роботою монографічного характеру.

Натомість ми маємо іншу мету та завдання дослідження, зокрема визначити зміст таких гарантій як інструменту, за допомогою якого забезпечуються права учасників адміністративно-правових відносин у сфері реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. Для того, щоб забезпечити реальне функціонування таких гарантій, вони повинні мати законодавче закріплення, а тому, для того, щоб визначити їх компетенцію, необхідно проаналізувати ті правові акти, що регламентують діяльність учасників

правових відносин, які виникають в межах державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави. Зробимо застереження, що для вирішення наукового завдання даного підрозділу дослідження учасниками правовідносин у вказаній сфері насамперед ми вважаємо – орган державної влади чи місцевого самоврядування, а не його посадових осіб.

Першу групу складають вищі органи державної влади, які, зважаючи на ознаку функціональності в межах даного підрозділу, пропонуємо поділити на дві підгрупи. Перша підгрупа об'єднує вищі органи державної влади, які формують та визначають основні організаційно-правові засади під час реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави (ВР України, КМ України, Президент України, РНБО України, АМК України, НБУ).

Для того, щоб визначити гарантії першої групи суб'єктів, необхідно здійснити системний аналіз Розділів IV, V, ст.ст. 113–117 Основного закону держави [53], Законів України «Про Раду національної безпеки і оборони України» [57], «Про Антимонопольний комітет України» [167], «Про Національний банк України» [165], в тому числі норм, які регламентують їх права та повноваження. Разом із тим окремі гарантії діяльності суб'єктів отримали безпосереднє законодавче закріплення. Наприклад, у ст. 19 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» закріплено, що «під час розгляду заяв і справ про узгоджені дії, концентрацію, про порушення законодавства про захист економічної конкуренції ... органи та посадові особи Антимонопольного комітету України та його територіальних відділень керуються лише законодавством про захист економічної конкуренції і є незалежними від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та суб'єктів господарювання, а також політичних партій та інших об'єднань громадян чи їх органів» [167]. Також забороняється втручання в діяльність цих органів і здійснення будь-якого впливу на них.

У ст. 53 Закону України «Про Національний банк України» закріплено гарантії невтручання в діяльність «виконання функцій і повноважень Національного банку, Ради Національного банку, Правління Національного банку чи службовців

Національного банку» за виключенням випадків передбачених чинним законодавством. Крім наведених гарантій, системний аналіз прав і повноважень ВР України, КМ України та Президента України в сфері забезпечення економічної безпеки держави дав можливість зробити висновок, що їх права забезпечуються гарантією прийняття рішень, які є обов'язковими до виконання тими особами, яким вони адресовані. Такі рішення можуть прийматись у формах законів і підзаконних нормативно-правих актів, мати організаційний чи кадровий характер. У свою чергу невиконання таких рішень органами чи їх посадовими особами, може стати наслідком притягнення їх до юридичної відповідальності.

Наступна гарантія стосується територіального поширення юридичної сили цих рішень на всю територію України, вона також сприяє проведенню цілісної уніфікованої політики реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави. Обов'язковий характер носять і рішення РНБО України, якщо вони введені в дію відповідним указом глави держави.

Гарантії діяльності вищих органів державної влади, що реалізують правоохоронну функцію в сфері забезпечення економічної безпеки держави (суди, прокуратура України), містяться у розділі VIII Конституції України [53], титульних Законах України «Про судоустрій та статус суддів» [258] і «Про прокуратуру» [260], відповідно. Тлумачення статей 124, 126, 146 і розділу VIII Конституції України дозволяє виділити такі гарантії як: незалежність суду (незалежність і недоторканість суддів, що в тому числі забезпечується функціонуванням суддівського самоврядування); належне фінансування судових установ і суддів, соціального забезпечення останніх (за рахунок коштів Державного бюджету України).

Щодо органів прокуратури, то гарантії їх прав як учасників державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави, з точки зору здійснення реалізації правоохоронній функції регламентовані статтями 3, 16, 87 Закону України «Про прокуратуру» [260]. Вказані статті закріплюють такі гарантії: незалежність органів прокуратури та прокурорів, в тому числі шляхом забезпечення права прокурорського самоврядування; заборона будь-якого

незаконного впливу на прокурора з метою прийняття ним рішень у службовій діяльності; достатнього рівня матеріального забезпечення за рахунок видатків Державного бюджету України; організаційного забезпечення.

Не менш важливою гарантією прав вищих органів державної влади, які реалізують державну політику у сфері забезпечення економічної безпеки держави, є право законодавчої ініціативи, яке мають депутати та їх фракції, міністерства та Президент України. У порівнянні з вказаними правами РНБО України має власні гарантії – право прийняття рішення, що в перспективі може набрати законної сили за умови видання відповідного указу Президентом України, яке вводить у дію таке рішення.

Другою групою учасників є центральні органи державної влади (Мінекономіки; Мінекоенерго; МЗС України; МОН України; Мінсоцполітики; Мінфін; Мінінфраструктури, МВС України, НПУ, НАБУ, СБУ, ДФС України, Держаудитслужба, ДПС України, Держмитслужба). Зважаючи на те, що всі органи є центральними органами державної влади, їх загальні гарантії закріплено в Розділі IV («Забезпечення діяльності та відповідальність посадових осіб міністерств та інших центральних органів виконавчої влади») Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» [89]. Так, у зазначеному законі закріплено такі гарантії: фінансування і матеріально-технічне забезпечення за рахунок коштів Державного бюджету України (ст. 25); оплата праці, матеріальне та побутове забезпечення державних службовців і працівників міністерств (ст. 26); механізм притягнення до кримінальної, адміністративної, дисциплінарної та цивільно-правової відповідальності посадових осіб міністерств, інших центральних органів виконавчої влади; застосування державою механізму регресу до посадових осіб центральних органів державної влади в разі їх притягнення до юридичної відповідальності (ст. 27); звернення центральних органів державної влади до суду якщо це необхідно для здійснення їх повноважень (ст. 28).

Подібно до гарантій центральних органів виконавчої влади гарантії органів місцевого самоврядування закріплені у профільному Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» [90]. Примітно те, що у п. 9 ч. 1 ст. 4 вказаного Закону

гарантії органів місцевого самоврядування закріплено як принцип, який фактично в розділі IV «Гарантії місцевого самоврядування. Відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування» отримав подальшу деталізацію. Так, гарантіями органів місцевого самоврядування, зокрема під час реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави, є: самостійність реалізації власних повноважень (ч. 1 ст. 71); невтручання в діяльність органів та посадових осіб місцевого самоврядування органів виконавчої влади та їх посадових осіб (ч. 2 ст. 71); обов'язок повідомлення відповідні органи та посадових осіб місцевого самоврядування у випадку розгляду та вирішення місцевою державною адміністрацією питань, які прямо чи опосередковано стосуються його інтересів (ч. 3 ст. 71); звернення до суду «щодо визнання незаконними актів місцевих органів виконавчої влади, інших органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, які обмежують права територіальних громад, повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування» [90] (ч. 4 ст. 71); підзвітність і підконтрольність місцевих державних адміністрацій районним, обласним радам (ст. 72); обов'язковість актів і законних вимог органів та посадових осіб місцевого самоврядування (ст. 73); відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування за власні дії перед державою, територіальними громадами, юридичними та фізичними особами (статті 74, 75, ч. 1 ст. 76); підконтрольність і підзвітність органів місцевого самоврядування відповідним органам виконавчої влади (ч. 2 ст. 76); відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування перед юридичними і фізичними особами, в тому числі матеріального характеру, яку «вони відшкодовують фізичним і юридичним особам із за рахунок коштів місцевого бюджету, а в результаті неправомірних рішень, дій або бездіяльності посадових осіб місцевого самоврядування – за рахунок їх власних коштів» [90] (ст. 77).

Окремої уваги потребує ст. 11 Закону України «Про національну безпеку», де закріплено ще одну важливу гарантію прав учасників адміністративно-правових відносин щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. Її особливістю є те, що вона стосується всіх без

виключення органів державної влади та місцевого самоврядування в контексті реалізації ними державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, між якими виникають адміністративно-правові відносини. Йдеться про відповідальність за порушення чинного законодавства, що регулює сферу національної безпеки, включаючи її окремий вид – економічну безпеку. У вказаній статті міститься припис такого змісту: «посадові особи, винні у невиконанні або порушенні законодавства про національну безпеку України, несуть відповідальність згідно із законом» [31]. Зі свого боку за порушення таких приписів може наставати різних видів юридична відповідальність (кримінальна, адміністративна, цивільна та дисциплінарна), вони залежатимуть від конкретного правопорушення та його юридичного складу.

Інституціям громадянського суспільства (об'єднанням громадян і фізичним особам), які є учасниками адміністративно-правових відносин щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки, державою також гарантовано низку прав. Насамперед у Основному законі держави закріплено норми, які гарантують громадянам права на: звернення до суду для захисту своїх прав (ч. 3 ст. 8); використання природних ресурсів (ч. 1 ст. 13); рівність усіх суб'єктів права власності (ч. 4 ст. 13); свободу об'єднання у громадські організації (ст. 36); страйк з метою захисту власних економічних і соціальних інтересів (ст. 44). Право громадян на свободу об'єднань декларовано і в ст. 5 Закону України «Про громадські об'єднання», зокрема «ніхто не може бути примушений до вступу у будь-яке громадське об'єднання. Належність чи неналежність до громадського об'єднання не може бути підставою для обмеження прав і свобод особи або для надання їй органами державної влади, іншими державними органами, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування будь-яких пільг і переваг» [315].

Найпоширенішою гарантією фізичних осіб і їх об'єднань є їх право на звернення, яке особи реалізують у межах і порядку, визначеному Законом України «Про звернення громадян» [426]. Згідно з нормами вказаного закону громадяни індивідуально чи колективно можуть звернутись до «органів

державної влади, державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності з пропозиціями, зауваженнями чи скаргами» [426], в тому числі тих вищих органів державної влади та центральних органів виконавчої влади, які реалізують державну політику в сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Ще однією гарантією прав громадян як учасників реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави є їх право на доступ до публічної інформації, яка «відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформації, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації» [111]. Згідно з приписами ст. 20 Закону України «Про доступ до публічної інформації» відповідь на запит про публічну інформацію надається протягом п'яти робочих днів.

В Законі України «Про національну безпеку України» передбачено певні гарантії для осіб, які є учасниками адміністративно-правових відносин щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. Так, громадяни в межах громадського контролю приймають «участь у здійсненні цивільного контролю через громадські об'єднання, членами яких вони є, через депутатів місцевих рад, особисто шляхом звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або до державних органів у порядку, встановленому Конституцією України, Законом України «Про громадські об'єднання» та іншими законами України» [31]. Відповідні громадські об'єднання мають наступні права: безперешкодно отримувати інформацію від органів державної влади та інших суб'єктів про функціонування безпекового сектору; проводити дослідження в сфері національної, зокрема економічної безпеки, оприлюднювати їх результати; здійснювати громадську експертизу правових актів, подавати свої висновки та пропозиції; приймати участь у дискусіях, парламентських слуханнях щодо сфери національної безпеки взагалі та економічного сектору зокрема, котрі провадяться у відкритих формах;

звернення до суду чи Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у випадку якщо їх права, свободи та інтереси порушено діяннями суб'єктів, що забезпечують економічну безпеку держави, а також користуватися іншими механізмами для захисту власних інтересів; бути залученими до підготовки проекту Стратегії національної безпеки України, в тому числі для вирішення питань економічного характеру.

Підсумовуючи наведене, слід констатувати, що переважна більшість гарантій прав учасників адміністративно-правових відносин у сфері реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави зводиться до: 1) прийняття обов'язкових до виконання рішень (вищі органи державної влади, центральні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування); 2) незалежності при здійсненні власної професійної діяльності та прийняття рішень (суди, прокуратура, органи місцевого самоврядування); 3) отримання інформації, що стосується стану економічної безпеки у випадках, якщо не встановлено спеціальних режимів її використання чи поширення (органи місцевого самоврядування, громадські інституції); 4) належного рівня матеріально-технічного забезпечення функціонування окремих суб'єктів, які реалізують державну політику в сфері забезпечення економічної безпеки держави, систематичної оплати праці посадових осіб таких суб'єктів і здійснення їх соціального захисту (вищі органи державної влади, центральні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування); 5) проведення громадської експертизи правових актів, участь в їх обговоренні, в тому числі під час парламентських слухань, подання до них своїх висновків і пропозицій (інституції громадянського суспільства); 6) права на звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у випадку, якщо права, свободи та інтереси учасників цих правовідносин порушено діяннями суб'єктів, що забезпечують економічну безпеку держави (інституції громадянського суспільства); 7) обов'язку нести юридичну відповідальність у випадку здійснення посягання на економічну безпеку держави, коли один із учасників цих правовідносин своїми діями чи бездіяльністю завдає шкоду іншому (вищі органи державної влади, центральні

органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, інституції громадянського суспільства); 8) можливості звернутися до суду у тому разі, коли порушено або існує імовірність порушення їх прав, свобод і інтересів у сфері економічної безпеки держави (вищі органи державної влади, центральні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадські інституції); 9) залучення до формування економічної політики держави, підготовки стратегічно важливих нормативно-правових актів у сфері економічної безпеки держави, зокрема проекту Стратегії національної безпеки України (вищі органи державної влади, центральні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадські інституції).

Зважаючи на множинність учасників адміністративно-правових відносин у сфері реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави та відмінний зміст гарантій їх прав, вважаємо за доцільне здійснити класифікацію таких юридичних гарантій за наступними критеріями:

- сферою дії: загальні, якими користуються всі без виключення учасники вказаних правовідносин (наприклад, обов'язок нести юридичну відповідальність у випадку здійснення посягання на економічну безпеку держави чи у випадках, коли економічній безпеці діями чи бездіяльністю суб'єкта завдано шкоду) і спеціальні, що характерні для окремих суб'єктів (прийняття обов'язкових до виконання рішень, незалежність при здійсненні власної професійної діяльності та прийняття рішень тощо);

- в залежності від суб'єкта, якому належить така гарантія: гарантії прав вищих органів державної влади; гарантії прав центральних органів виконавчої влади; гарантії прав органів місцевого самоврядування; гарантії прав інституцій громадянського суспільства;

- змістом (характером) юридичних гарантій: нормативні (прийняття обов'язкових до виконання рішень, проведення громадської експертизи правових актів, участь в їх обговоренні, в тому числі під час парламентських слухань, подання до них своїх висновків і пропозицій); організаційні (незалежність при здійсненні власної професійної діяльності та прийнятті рішень; отримання

інформації, що стосується стану економічної безпеки у випадках, якщо щодо неї не встановлено спеціальних режимів її використання чи поширення, залучення до формування економічної політики держави, підготовки стратегічно важливих нормативно-правових актів у сфері економічної безпеки держави, зокрема проекту Стратегії національної безпеки України); матеріально-технічні (належний рівень матеріально-технічного забезпечення функціонування окремих суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, систематична оплати праці посадових осіб таких суб'єктів і здійснення їх соціального захисту); правоохоронні (право на звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у випадку, якщо їх права, свободи та інтереси порушено діями суб'єктів, що забезпечують економічну безпеку держави; обов'язок нести юридичну відповідальність у випадку здійснення посягання на економічну безпеку держави чи у випадках, коли останній своєю дією чи бездіяльністю суб'єкта завдано шкоду; можливість звернутися до суду у випадку, коли порушено чи є імовірність порушення їх прав, свобод і інтересів у сфері економічної безпеки держави).

На підставі систематизації гарантій прав учасників адміністративно-правових відносин у сфері реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави та проведеної класифікації можемо виокремити такі ознаки вказаних гарантій: а) є інструментом, за допомогою якого забезпечуються та охороняються права, свободи та інтереси учасників адміністративно-правових відносин щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави; б) функціонування гарантій забезпечується всією системою права, зокрема дією інших правових механізмів, наприклад, механізму притягнення до юридичної відповідальності; в) обсяг гарантій і їх зміст залежить від суб'єкта, якому вони притаманні, він також може змінюватись залежно від конкретних адміністративно-правових відносин, учасником яких є такий суб'єкт; г) існують загальні та спеціальні гарантії (першими користуються всі без виключення учасники вказаних правовідносин, а другими – окремі учасники адміністративно-правових відносин щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної

безпеки держави); г) виконують охоронну, забезпечувальну та превентивну функції; д) мають обов'язкове законодавче закріплення, тобто містяться в приписах чинного законодавства, переважно у законах і підзаконних нормативно-правових актах, що регулюють діяльність учасників адміністративно-правових відносин щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави; е) можуть мати нормативний, організаційний, матеріально-технічний чи правоохоронний характер.

Отже, під гарантіями прав учасників адміністративно-правових відносин щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави необхідно розуміти сукупність нормативно-закріплених положень, що забезпечують можливість вищих органів державної влади, центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та інституцій громадянського суспільства, які вступають в адміністративно-правові відносини щодо забезпечення економічної безпеки держави, зокрема з приводу формування та реалізації державної політики, охороняти та захищати власні права та безперешкодно здійснювати професійну діяльність, отримувати належне матеріально-технічне забезпечення, приймати нормативні та управлінські рішення; здійснювати заходи організаційного характеру та звертатися за захистом своїх прав до суду.

Слід підкреслити, що визначені вище гарантії прав учасників адміністративно-правових відносин щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави не претендують на догматичність, оскільки можуть бути розкриті більш детально щодо кожного окремого суб'єкта, що є учасником таких правовідносин. Разом із тим їх окреслення сприятиме формуванню уявлення про них як про цілісну уніфіковану систему, що в перспективі може отримати подальше вдосконалення, як в науці адміністративного, так і в нормотворчій діяльності, а також може бути використана під час вироблення окремої стратегії державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави та відповідного плану заходів [596].

Зі свого боку проведення комплексного ґрунтового дослідження методологічних засад реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, її суб'єктів та інструментів дало можливість зробити висновок про недосконалість механізму та процесу здійснення вказаного виду політики, а тому надалі необхідно визначити можливі напрями її удосконалення, зокрема в частині визначення критеріїв оцінки ефективності проведення даної політики, інтеграції норм законодавства Європейського Союзу, оптимізації системи суб'єктів, які її реалізують, а також приділити увагу удосконаленню контрольної діяльності за реалізацією державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Висновки до розділу 3

Обґрунтовано доцільність класифікації форм реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави на:

1) правові форми:

– нормотворча форма: а) видання правових актів інституційного рівня (закони України, стратегії, прогнози); б) видання підзаконних адміністративних нормативно-правових актів (постанови Кабінету Міністрів України, укази Президента України, відомчі акти органів виконавчої влади, акти органів місцевого самоврядування нормативно-правового характеру);

– правозастосовна форма: а) прийняття індивідуальних адміністративних актів (рішення про видання та анулювання ліцензій на провадження господарської діяльності; дозвіл на узгоджені дії, концентрацію суб'єктів господарювання; рішення про дозвіл на спеціальне використання природних ресурсів; рішення про надання земель; рішення про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців; податкові повідомлення-рішення; кадрові рішення; рішення про: створення та ліквідацію підприємств, установ НБУ, віднесення банку до категорії проблемних або неплатоспроможних;

запровадження заходів захисту, застосування заходів впливу (санкцій) до установ та осіб, які здійснюють діяльність на ринках фінансових послуг; рішення у справах про порушення законодавства про захист економічної конкуренції; рішення у справах про адміністративні правопорушення); б) укладення адміністративних договорів; в) здійснення інших юридично значущих дій (складання протоколів про адміністративні правопорушення; погодження клопотань про надання дозволів; складення акту відбору зразків; оформлення актів, звітів за результатами проведення перевірок (державного фінансового аудиту); здійснення матеріально-технічних операцій; подання звернень; подання запитів на інформацію; звернення до суду);

2) організаційні форми: а) розроблення планів реалізації заходів щодо забезпечення економічної безпеки держави; б) формування та ведення електронних реєстрів даних; в) проведення нарад, колективних обговорень, вироблення програм, методичних рекомендацій щодо забезпечення економічної безпеки держави; г) збір та обробка статистичної інформації, що сприяє протидії загрозам економічній безпеці держави; д) підготовка та узагальнення матеріалів для розроблення проектів актів управління; е) втілення заходів щодо підвищення ефективності діяльності суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави; є) проведення наукових конференцій, семінарів, круглих столів, присвячених актуальним проблемам забезпечення економічної безпеки держави; ж) роз'яснювальна робота серед населення; з) взаємодія із засобами масової інформації з питань правової пропаганди; и) узагальнення та впровадження передового досвіду.

У результаті розкриття змісту таких категорій, як «методи», «методи адміністративного права», «методи правового регулювання», визначено специфічні ознаки, притаманні адміністративно-правовим методам.

Аргументовано, що для характеристики змісту та системи методів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави доцільно спиратись на систему суб'єктів її втілення. У зв'язку з цим обґрунтовано, що сукупність таких методів може бути представлена у межах

таких блоків: 1) адміністративні (регламентаційні, розпорядчі, нормативні) та економічні методи; 2) контроль (парламентський, судовий, зі сторони органів виконавчої влади, громадський) та нагляд; 3) переконання та примус.

Встановлено, що адміністративні методи являють собою способи (засоби) впливу на діяльність суб'єктів господарювання, установ, організацій та громадян шляхом безпосередньо встановлення їх прав та обов'язків через систему норм, що спирається на систему підпорядкування та владних повноважень.

Розкрито значення економічних методів під час реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки: встановлення податкових пільг, державне регулювання, економічне стимулювання, бюджетні дотації, стимулювання виробництва.

Проаналізовано особливості здійснення контрольних заходів Верховною Радою України, Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, Міністерством фінансів, Державною аудиторською службою, податковими та митними органами.

Охарактеризовано процедурні питання, пов'язані зі здійсненням судового контролю, який суди реалізують одночасно зі своїм основним завданням (відправленням правосуддя) шляхом перевірки дотримання норм права, які регламентують суспільні відносини в економічній сфері, з боку як громадян, так і органів державної влади.

Аргументовано, що громадський контроль у сфері реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави сприяє ефективному втіленню державного контролю та, як наслідок, застосуванню заходів реагування на правопорушення за інформацією (даними), які були отримані в результаті громадської активності (громадського контролю). У такому розумінні громадський контроль являє собою засіб зв'язку між державою та її громадянами, наслідком чого є спільна розбудова розвиненої та захищеної економіки держави.

Встановлено особливості застосування органами прокуратури та Державної служби фінансового моніторингу нагляду як методу реалізації державної політики.

Наголошено, що зміст переконання полягає в тому, що суб'єкти реалізації

державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави можуть різними за сутністю заходами впливати на свідомість людей, що забезпечує формування внутрішніх моральних стимулів потреби дотримання норм та правил у сфері економічних відносин. Належний підхід до реалізації переконання має створити суспільне нетерпиме ставлення до порушень закону в економічній сфері, забезпечити виявлення та на рівні наданих громадянам правових можливостей протидіяти загрозам економічній безпеці, що повинно уособлюватися в суспільному добробуті населення. Виокремлено коло заходів, що можуть застосовуватися уповноваженими суб'єктами в межах даного методу.

Зроблено висновок, що адміністративний примус як метод реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави – це застосування уповноваженими державними органами виконавчої влади, в деяких випадках суддями, до фізичних та юридичних осіб, які не перебувають у їх підпорядкуванні, незалежно від волі і бажання останніх, заходів впливу морального, майнового, організаційного та особистісного характеру у випадках вчинення або загрози вчинення особами правопорушень у сфері економіки, або в умовах надзвичайних обставин з метою спонукання громадян до виконання загальнообов'язкових правил, норм та стандартів в окремих сферах управління економікою шляхом попередження і припинення правопорушень, покарання за їх вчинення, а також попередження та ліквідації наслідків надзвичайних обставин за допомогою спрощеного, оперативного адміністративного впровадження. Систематизовано заходи адміністративного примусу в діяльності окремих суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави (Державна податкова служба України, Державна аудиторська служба України, Національна поліція).

Зазначено, що правові гарантії набувають специфічних ознак залежно від виду правовідносин, учасниками яких є відповідні суб'єкти, а також від сфери, в якій такі правовідносини виникають. У зв'язку з цим виокремлено ознаки адміністративно-правових відносин щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Запропоновано класифікацію гарантій прав учасників адміністративно-правових відносин щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави за такими критеріями:

– сферою дії: загальні, якими користуються всі без виключення учасники вказаних правовідносин (наприклад, обов'язок нести юридичну відповідальність у випадку посягання на економічну безпеку держави чи у випадках, коли останній дією чи бездіяльністю суб'єкта завдано шкоду) і спеціальні, які характерні для окремих суб'єктів (прийняття обов'язкових до виконання рішень, незалежність при здійсненні власної професійної діяльності та прийнятті рішень тощо);

– залежно від суб'єкта, якому належить така гарантія: гарантії прав вищих органів державної влади, центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, інституцій громадянського суспільства;

– змістом (характером) юридичних гарантій: а) нормативні (прийняття обов'язкових до виконання рішень, проведення громадської експертизи правових актів, участь у їх обговоренні, в тому числі під час парламентських слухань, подання до них своїх висновків і пропозицій); б) організаційні (незалежність при здійсненні власної професійної діяльності та прийнятті рішень; отримання інформації, що стосується стану економічної безпеки у випадках, якщо щодо неї не встановлено спеціальних режимів її використання чи поширення, залучення до формування економічної політики держави, підготовки стратегічно важливих нормативно-правових актів у сфері економічної безпеки держави); в) матеріально-технічні (належний рівень матеріально-технічного забезпечення, систематична оплата праці посадових осіб таких суб'єктів і здійснення їх соціального захисту); г) правоохоронні (право на звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у випадку, якщо права, свободи та інтереси порушено діями суб'єктів, що забезпечують економічну безпеку держави; обов'язок нести юридичну відповідальність у випадку посягання на економічну безпеку держави чи у випадках, коли останній дією чи бездіяльністю суб'єкта завдано шкоду; можливість звернутися до суду у випадку, коли порушено чи є імовірність порушення прав, свобод і інтересів громадян в економічній сфері).

РОЗДІЛ 4.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

4.1. Зарубіжний досвід реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки та можливості його використання в Україні

У сучасному світі для належного функціонування країни та забезпечення її стабільності все більшого значення набуває не військова, а економічна складова. Економіка країни та економічні права громадян, що належним чином захищені державою, стають надійним базисом для її подальшого зростання та розвитку. Для сучасної України, яка переживає часи економічного спаду, що зумовлений світовою економічною кризою, проведенням Операції об'єднаних сил, пандемією коронавірусу COVID-19 та іншими негативними явищами, питання збереження економічної стабільності та забезпечення економічної безпеки є одним із пріоритетних напрямів роботи державних органів. В той же час маємо підкреслити, що розвиток будь-якої сфери державної діяльності неможливий без вивчення та адаптації найкращих світових практик до національного досвіду, і в цьому питанні державна політика в сфері економічної безпеки не є виключенням.

Слід відмітити, що питання забезпечення економічної безпеки у зарубіжних країнах були предметом наукових досліджень таких фахівців як В.М. Андрієнко [451], А.О. Бондар [452], Н.О. Гаман [453], З.В. Гбур [454, с. 113], С.О. Давиденко [455, с. 84–85], Л. Корчевська [456], С.І. Лекарь [457], В.О. Онищенко [458], О.І. Продіус [459, с. 80], О.А. Пугач [460], О.М. Рєзнік [461, с. 365–366], О.В. Тимошенко [462, с. 56], В.Г. Федоренко [463, с. 187–189], А.Ю. Юрченко [464, с.

444]. Разом із цим, вказані публікації багато в чому використовують однакові наукові джерела, крім того подекуди в них використовуються нормативні акти зарубіжних країн, що вже втратили чинність, а, отже, актуалізація даного питання є доцільною та своєчасною.

Своє дослідження маємо розпочати із аналізу досвіду країн колишнього СНД, правові системи яких наближені до національної: Білорусі та Казахстану, а також тих, які набули членства у Європейському Союзі: Латвії та Литви, що дозволить порівняти відмінності у побудові національних систем забезпечення економічної безпеки в залежності від політичного курсу відповідної держави.

Державна політика Республіки Білорусь в сфері економічної безпеки базується на Концепції національної безпеки Республіки Білорусь, затвердженій Указом Президента Республіки Білорусь від 09.11.2010 № 575. Відповідно до цього документу економічна безпека – стан економіки, при якому гарантовано забезпечується захищеність національних інтересів Республіки Білорусь від внутрішніх і зовнішніх загроз. В економічній сфері основними національними інтересами Білорусі визначені: економічне зростання і підвищення конкурентоспроможності білоруської економіки; збереження стійкості національної фінансової та грошово-кредитної систем; забезпечення недискримінаційного доступу на світові ринки товарів і послуг, сировинних і енергетичних ресурсів; досягнення рівня енергетичної безпеки, достатнього для нейтралізації зовнішньої залежності від надходження енергоносіїв; підтримка гарантованого рівня продовольчої безпеки [465].

Отже, законодавством Білорусі до основних елементів економічної безпеки віднесено фінансову, енергетичну, продовольчу безпеку.

Система суб'єктів забезпечення усіх елементів національної безпеки, в т.ч. економічної виглядає наступним чином:

- 1) Президент Республіки Білорусь, який здійснює загальне керівництво системою забезпечення національної безпеки шляхом реалізації своїх повноважень у цій сфері через Раду Безпеки Республіки Білорусь;

2) Рада Безпеки Республіки Білорусь, що розглядає питання внутрішньої і зовнішньої політики Республіки Білорусь;

3) державні органи, підлеглі (підзвітні) Президенту, і республіканські органи державного управління, підлеглі Уряду;

4) суди, що здійснюють правосуддя у справах, що зачіпають питання забезпечення національної безпеки;

5) органи місцевого управління та самоврядування, які забезпечують вирішення завдань в сфері забезпечення національної безпеки, віднесених законодавством до їх компетенції [465].

Окрім цього в Білорусі діє міжвідомча комісія з безпеки в економічній сфері при Раді Безпеки Республіки Білорусь, яка є постійно діючим колегіальним органом з координації діяльності державних органів та інших організацій щодо забезпечення безпеки Республіки Білорусь в економічній сфері. На Комісію покладаються такі завдання: 1) участь у визначенні життєво важливих інтересів Республіки Білорусь в економічній сфері, виявлення внутрішніх і зовнішніх загроз цим інтересам і розробка заходів протидії таким загрозам; 2) підготовка науково обґрунтованих прогнозів з питань безпеки держави в економічній сфері; 3) участь в розробці пріоритетних напрямків забезпечення безпеки Республіки Білорусь в економічній сфері, стратегії протидії загрозам в цій сфері; 4) координація діяльності державних органів та інших організацій при вирішенні завдань забезпечення безпеки Республіки Білорусь в економічній сфері; 5) підготовка пропозицій з питань удосконалення нормативно-правової бази в сфері забезпечення економічної безпеки держави; 6) розробка організаційно-правових заходів щодо контролю за виконанням законодавства Республіки Білорусь з питань безпеки держави в економічній сфері [466].

До системи державних органів, які забезпечують реалізацію державної політики в сфері економічної безпеки Республіки Білорусь відносяться:

1) Міністерство антимонопольного регулювання і торгівлі Республіки Білорусь, яке відповідає за проведення державної політики в сфері протидії монополістичної діяльності та розвитку конкуренції, регулювання діяльності

суб'єктів природних монополій, ціноутворення, торгівлі, громадського харчування, побутового обслуговування населення, захисту прав споживачів, реклами, державних закупівель товарів (робіт, послуг) [467].

2) Міністерство податків та зборів, що здійснює в межах своєї компетенції контроль за дотриманням податкового законодавства, включаючи контроль за правильністю обчислення, своєчасністю і повнотою сплати податків, зборів (мит), інших обов'язкових платежів до бюджету, в тому числі в державні цільові бюджетні фонди, здійснення контролю за діяльністю в сфері грального бізнесу та дотриманням законодавства при здійсненні діяльності в цій сфері, попередження, виявлення та припинення порушень законодавства в межах своєї компетенції [468].

3) Міністерство промисловості – бере участь в межах своєї компетенції в розробці проектів програм соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь, розробляє і забезпечує реалізацію інвестиційних програм, спрямованих на прискорення науково-технічного прогресу, підвищення конкурентоспроможності продукції, здійснює заходи щодо організації виробництва імпортозамінних видів продукції для різних галузей народного господарства [469].

4) Міністерство сільського господарства та продовольства Республіки Білорусь, до завдань якого належить вдосконалення економічної політики і методів господарювання, здійснення заходів щодо підвищення ефективності виробництва в галузі сільського господарства, збільшення обсягів та конкурентоспроможності продукції, що експортується, розвиток товаропровідних мереж по реалізації за кордоном продукції сільського господарства і харчових продуктів, забезпечення виконання показників прогнозу соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь [470].

5) Міністерство енергетики, яке здійснює прийняття в установленому порядку заходів щодо забезпечення енергетичної безпеки Республіки Білорусь, забезпечення ядерної та радіаційної безпеки при створенні і функціонуванні ядерної енергетики в Республіці Білорусь [471].

б) Міністерство фінансів відповідає за проведення єдиної фінансової політики, здійснення регулювання та управління у фінансовій сфері діяльності і координацію діяльності в цій сфері інших республіканських органів державного управління, забезпечення активного використання фінансів, ефективне проведення бюджетно-фінансової і податкової політики, контроль за дотриманням фінансових інтересів держави [472].

7) Міністерство економіки Республіки Білорусь є центральним органом державного управління, який підпорядковується Уряду Республіки Білорусь, проводить державну політику, здійснює регулювання і управління у сферах аналізу і прогнозування соціально-економічного розвитку, розробки і реалізації державної економічної політики і державної політики в сфері здійснення інвестицій, розвитку підприємницької діяльності, економічної неспроможності (банкрутства) [473].

Отже, можна зробити висновок, що в Білорусі економічна безпека на державному рівні визнана складовою національної безпеки, держава взяла на себе зобов'язання щодо забезпечення її належного стану, гарантування економічних прав фізичних та юридичних осіб, а також протидії злочинам та іншим правопорушенням, які порушують, як економічні права окремої особи, так і економічні інтереси держави загалом. В державі економічна безпека закріплена у профільному законі, як основна складова національної безпеки, до основних елементів якої віднесено фінансову, енергетичну, продовольчу безпеки. Крім того, слід наголосити на діяльності спеціальної комісії при Президентові Республіки Білорусь з питань реалізації державної політики у сфері економічної безпеки.

В правоохоронній сфері до суб'єктів захисту економічних інтересів держави, запобігання економічним правопорушенням в Республіці Білорусь належать органи державної безпеки, завданнями яких є захист незалежності і територіальної цілісності Республіки Білорусь, забезпечення національної безпеки Республіки Білорусь в політичній, економічній, військовій, науково-технологічній, інформаційній, соціальній, демографічній та екологічній сферах, оцінка поточного стану національної безпеки Республіки Білорусь,

прогнозування його розвитку, а також розробка і здійснення комплексу заходів щодо попередження та виявлення загроз національній безпеці [474].

Основні завдання та функції Державного митного комітету Республіки Білорусь визначені Указом Президента Республіки Білорусь від 21.04.2008 № 228 «Про деякі питання митних органів». До них, зокрема, належать забезпечення в межах своєї компетенції економічної безпеки Республіки Білорусь, захисту її економічних інтересів, проведення державної митної політики, здійснення безпосереднього керівництва митною справою та координація у цій сфері діяльності інших державних органів і інших організацій, організація боротьби з контрабандою та іншими злочинами, дізнання по яких віднесено до компетенції митних органів, адміністративними правопорушеннями, ведення адміністративного процесу [475].

Питаннями боротьби із економічними злочинами також опікуються підрозділи кримінальної міліції. Відповідно до ст. 15 Закону «Про органи внутрішніх справ Республіки Білорусь» до складу кримінальної міліції входять підрозділи карного розшуку, по боротьбі з економічними злочинами, з наркоконтролю та протидії торгівлі людьми, боротьби з корупцією та організованою злочинністю, а також інші підрозділи, необхідні для здійснення діяльності кримінальної міліції [476].

У кожному територіальному підрозділі міліції, а також в Головному апараті Міністерства внутрішніх справ утворені управління по боротьбі з економічними злочинами, основними завданнями яких є: 1) профілактика, виявлення та припинення тяжких і особливо тяжких економічних злочинів, інших кримінально-караних діянь, що мають широкий громадський резонанс, а також запобігання заподіяння шкоди державним, громадським та приватним інтересам; 2) організація і здійснення інформаційно-аналітичної роботи, виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню економічних правопорушень, прогнозування стану оперативної обстановки, вироблення і реалізація заходів, спрямованих на профілактику правопорушень, підвищення ефективності проведеної роботи [477; 478].

Найважливішим органом Республіки Білорусь, який забезпечує економічну безпеку держави, є Комітет державного контролю Республіки Білорусь (Додаток В), завданнями якого визначені:

- захист інтересів держави від протиправних посягань в економічній сфері, забезпечення економічної безпеки Республіки Білорусь;
- здійснення державного контролю за ефективним і раціональним використанням організаціями та індивідуальними підприємцями бюджетних коштів і державної власності;
- здійснення державного контролю за виконанням актів Президента Республіки Білорусь, Парламенту Республіки Білорусь, Уряду Республіки Білорусь та інших державних органів, що регулюють відносини державної власності, господарські, фінансові та податкові відносини, а також з інших питань відповідно до законів і рішеннями Президента Республіки Білорусь;
- проведення комплексних заходів щодо виявлення системних порушень законодавства та негативних тенденцій в економіці та соціальній сфері;
- виявлення невикористовуваних резервів підвищення ефективності економічної діяльності, розвитку реального сектора економіки;
- попередження і припинення правопорушень в економічній сфері;
- прийняття ефективних заходів щодо запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансування терористичної діяльності та фінансування розповсюдження зброї масового ураження [479].

Комітет очолює Голова Комітету, який призначається на посаду і звільняється з посади Президентом Республіки Білорусь [479].

В структурі Комітету державного контролю діє Департамент фінансових розслідувань (Додаток Г). Відповідно до Закону Республіки Білорусь «Про органи фінансових розслідувань Комітету державного контролю Республіки Білорусь» основними завданнями органів фінансових розслідувань є:

- захист інтересів суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань в економічній сфері, забезпечення економічної безпеки Республіки Білорусь;

- захист прав і законних інтересів громадян Республіки Білорусь, іноземних громадян та осіб без громадянства та організацій в економічній сфері;
- профілактика, виявлення та припинення злочинів і адміністративних правопорушень в економічній сфері, в тому числі корупційних правопорушень;
- виробництво дізнання у кримінальних справах, ведення адміністративного процесу відповідно до їх компетенції [480].

Органи фінансових розслідувань утворюють єдину централізовану систему, в яку входять:

- 1) Департамент фінансових розслідувань Комітету державного контролю Республіки Білорусь;
- 2) управління Департаменту по областях, по Мінській області та м. Мінськ, міжрайонні відділи управлінь Департаменту по областях, по Мінській області та м. Мінськ.

Загальне керівництво органами фінансових розслідувань здійснюють Президент Республіки Білорусь, а також Голова Комітету державного контролю Республіки Білорусь відповідно до повноважень, покладених на нього цим Законом та іншими законодавчими актами. Безпосереднє керівництво органами фінансових розслідувань здійснюється заступником Голови Комітету державного контролю Республіки Білорусь – директором Департаменту [480].

Органи фінансових розслідувань Комітету державного контролю здійснюють дізнання у кримінальних справах про корупційні злочини в економічній сфері, а також про злочини, передбачені наступними статтями Кримінального кодексу Республіки Білорусь: ст. 225 «Неповернення з-за кордону валюти», ст. 226 «Незаконний випуск (емісія) цінних паперів», ст. 235 «Легалізація («відмивання») коштів, отриманих злочинним шляхом», ст. 242 «Ухилення від погашення кредиторської заборгованості», ст. 243 «Ухилення від сплати сум податків, зборів» тощо [481].

Отже, маємо підсумувати, що в Республіці Білорусь створений окремий державний орган, що відповідає за забезпечення економічної безпеки держави, крім того окремі державні правоохоронні органи мають повноваження щодо

припинення та протидії злочинам економічної спрямованості та реалізації нормативних актів держави в напрямі забезпечення економічної безпеки держави.

Економічна безпека в Казахстані визнається як стан захищеності національної економіки Республіки Казахстан від реальних і потенційних загроз, при якому забезпечується сталий її розвиток і економічна незалежність, і є складовою національної безпеки. Чинне законодавство Казахстану до елементів економічної безпеки включає:

1) фінансову безпеку, що передбачає стан захищеності фінансової системи від реальних і потенційних загроз;

2) продовольчу безпеку, що передбачає стан захищеності економіки, в тому числі агропромислового комплексу, при якому держава здатна забезпечити фізичну і економічну доступність населенню якісних і безпечних продовольчих товарів;

3) енергетичну безпеку, що передбачає стан захищеності паливно-енергетичного, нафтогазового та атомно-енергетичного комплексів економіки від реальних і потенційних загроз, при якому держава здатна забезпечити енергетичну незалежність;

4) транспортну безпеку, що передбачає стан захищеності транспортної галузі економіки, при якому держава здатна забезпечити створення умов для задоволення потреб економіки і населення в перевезеннях автомобільним, залізничним, повітряним, морським і річковим видами транспорту [482].

В рамках забезпечення економічної безпеки забороняється і тягне за собою відповідальність за прийняття рішень і дій, що:

1) перешкоджають індустріально-інноваційному розвитку та притоку інвестицій в економіку Казахстану;

2) сприяють неконтрольованому вивозу капіталу і товарів за межі країни;

3) провокують необґрунтоване підвищення цін на товари і послуги;

4) сприяють ввезенню на внутрішній ринок товарів і послуг, небезпечних для здоров'я і життя населення;

5) сприяють передачі родовищ корисних копалин і об'єктів економіки господарюючим суб'єктам в збиток національної безпеки [482].

При Президентіві Республіки Казахстан створені дорадчі та консультативні органи, які приймають участь у формуванні та реалізації державної політики в сфері економічної безпеки та її окремих елементів. Так, Указом Президента Республіки Казахстан від 09.04.2014 створена Рада національних інвесторів при Президентіві Республіки Казахстан. Основними її завданнями визначені: 1) розробка рекомендацій і пропозицій з питань удосконалення нормативно-правової бази Республіки Казахстан з питань підприємництва; створення умов, що стимулюють розвиток ринкової економіки і залучення вітчизняних інвестицій в економіку країни; 2) консолідація діяльності суб'єктів приватного підприємництва та їх об'єднань, що діють в Республіці Казахстан; 3) розгляд і обговорення інших важливих питань в сфері підприємництва та інвестиційної політики [483].

Слід відмітити, що державна політика Казахстану в сфері економіки та з питань забезпечення економічної безпеки має дуже сильну стратегічну складову, яка сформульована у Стратегії «Казахстан-2050», що була оприлюднена 14 грудня 2012 року. Згідно положенням цього документу до 2050 року слід забезпечити вирішення, зокрема таких завдань:

1) модернізація макроекономічної політики держави. Бюджет держави повинен бути сфокусований на продуктивних з точки зору довгострокової перспективи загальнонаціональних проектах;

2) введення сприятливого податкового режиму для об'єктів оподаткування, зайнятих в області виробництва і нових технологій;

3) стимулювання інвестиційної активності підприємців;

4) розробка концептуально нової системи грошово-кредитної політики, спрямованої на забезпечення економіки необхідними грошовими ресурсами;

5) розвиток транспортної інфраструктури та транзитного потенціалу;

6) розвиток виробництва альтернативних видів енергії;

7) розвиток загальнонаціональних економічних проектів, залучення інвестицій [484].

Стосовно захисту економічних прав громадян та інтересів держави від протиправних посягань в сфері економіки слід вести мову про спеціальний орган економічних розслідувань.

Відповідно до статей 1 та 3 Закону Республіки Казахстан «Про правоохоронну службу» «правоохоронний орган – державний орган, що забезпечує дотримання і захист прав і свобод людини і громадянина, законних інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, який реалізує політику держави щодо протидії злочинності та іншим правопорушенням у відповідності зі своєю компетенцією, наділений спеціальними повноваженнями щодо забезпечення законності і підтримання громадського порядку, виявлення, попередження, припинення, розслідування правопорушень, виконання судових рішень у кримінальних справах. До правоохоронних органів належать органи прокуратури, внутрішніх справ, антикорупційна служба і служба економічних розслідувань, які здійснюють свою діяльність відповідно до законодавчих актів Республіки Казахстан» [485].

Принципово важливим є те, що служба фінансових розслідувань функціонує в структурі Міністерства фінансів Республіки Казахстан, до завдань якого належать:

- здійснення державного моніторингу власності в галузях економіки, що мають стратегічне значення;
- представлення інтересів Республіки Казахстан в міжнародних організаціях з питань протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму;
- попередження, виявлення, припинення, розкриття і розслідування економічних і фінансових злочинів і правопорушень;
- участь в розробці та реалізації державної політики щодо попередження, виявлення, припинення, розкриття та розслідування економічних і фінансових злочинів і правопорушень в межах, передбачених законодавством [486].

Відповідно до постанови Уряду Республіки Казахстан від 25.01.2019 «Про внесення змін до постанови Уряду Республіки Казахстан від 24 квітня 2018 року № 387» служби економічних розслідувань Департаментів державних доходів

Комітету державних доходів Міністерства фінансів Республіки Казахстан в усіх регіонах перетворені з передачею їх функцій в окремі Департаменти економічних розслідувань Комітету з фінансового моніторингу Міністерства фінансів. В даний час функції з розслідування і виявлення економічних і фінансових злочинів і правопорушень проводяться Департаментами економічних розслідувань Комітету з фінансового моніторингу (Додаток Д) [487].

Комітет з фінансового моніторингу Міністерства фінансів Республіки Казахстан є відомством Міністерства фінансів Республіки Казахстан, до завдань якого належать:

- реалізація єдиної державної політики у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму;
- протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму, координація роботи державних органів в цьому напрямку діяльності;
- створення єдиної інформаційної системи і ведення республіканської бази даних в сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму;
- здійснення взаємодії та інформаційного обміну з компетентними органами іноземних держав у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму;
- представництво інтересів Республіки Казахстан в міжнародних організаціях з питань протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму;
- попередження, виявлення, припинення, розкриття і розслідування кримінальних і адміністративних правопорушень, віднесених законодавством Республіки Казахстан до ведення цього органу [488].

До структури Комітету на теперішній час входять слідчий департамент (слідче управління, оперативне управління, управління профілактичної роботи та контролю, управління аналізу оперативної інформації, криміналістичне

управління, а також департаменти економічних розслідувань в областях та містах обласного значення) (Додаток Д) [488].

Функціями відповідних обласних департаментів є:

– попередження, виявлення, припинення, розкриття і розслідування кримінальних правопорушень, віднесеного законодавством Республіки Казахстан до ведення цього органу;

– здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання та досудове слідство, аналіз практики оперативно-розшукової, адміністративної, слідчої діяльності і дізнання органів з фінансового моніторингу, складання прогнозу оперативної обстановки в республіці, вжиття заходів оперативного реагування з питань, які вимагають втручання органів з фінансового моніторингу;

– здійснення розшуку осіб у кримінальних справах і справах про адміністративні правопорушення, віднесених до відання органів державних доходів, і відповідачів при відсутності відомостей про їх місцеперебування за позовами, пред'явленими в інтересах держави за постановою суду;

– взаємодія з відповідними органами іноземних держав і участь в межах своїх повноважень в діяльності міжнародних організацій з питань боротьби з кримінальними правопорушеннями, віднесеними законодавством Республіки Казахстан до ведення цього органу;

– взаємодія з іншими державними органами щодо забезпечення економічної безпеки Республіки Казахстан [489].

Пріоритетами розвитку служби економічних розслідувань на найближчі роки визначені кадровий потенціал, боротьба з тіньовою економікою, захист бізнесу від неправомірного адміністративного тиску і погроз кримінального переслідування, нові підходи до оцінки діяльності, відкритість органу і довіра суспільства [490].

Отже, нормативними актами Республіки Казахстан до складових економічної безпеки держави віднесено фінансову, продовольчу, енергетичну та транспортну безпеку. Президент Республіки грає важливу роль у формуванні державної політики в досліджуваній сфері, що проявляється у запровадженні

координаційно-консультативних органів, зокрема Ради національних інвесторів. Окремо слід відмітити наявність окремої незалежної служби економічних розслідувань, на яку покладені функції з розслідування і виявлення економічних та фінансових правопорушень, яка входить до структури Комітету з фінансового моніторингу Міністерства фінансів.

Відповідно до глави I Закону Латвії «Про національну безпеку» вона являє собою стан держави, створений в результаті єдиних цілеспрямованих заходів, здійснюваних державою і суспільством, в яких гарантується її незалежність, конституційна система і територіальна цілісність, перспективи вільного розвитку, процвітання і стабільності суспільства. Прем'єр-міністр Латвії в галузі національної безпеки має наступні повноваження: керує державними заходами профілактики та управління; щорічно подає до Сейму звіт про національну безпеку, координує діяльність міністрів в області національної безпеки, організовує розробку та реалізацію концепцій і планів національної безпеки, національної оборони та економічної мобілізації. У країні можуть бути введені певні рівні терористичної загрози, зокрема високий рівень терористичної загрози (колірний код – помаранчевий), якщо створюється підтверджена терористична загроза конкретного об'єкта, економічному сектору або регіону держави. Рівні терористичної загрози можуть бути оголошені для всієї території держави, певного регіону або сектору економіки [491].

До ключових органів державної влади Латвії, які забезпечують реалізацію державної політики в сфері економічної безпеки відносяться Міністерство економіки та Міністерство фінансів [492].

Відповідно до положень Постанови Кабінету Міністрів Латвії № 588 Міністерство економіки є провідною установою державного управління у сфері економічної політики. Міністерство розробляє та впроваджує економічну структурну політику, промислову політику, енергетичну політику, зовнішньоекономічну політику, політику внутрішнього ринку (товари та послуги), політику розвитку бізнесу, політику конкурентоспроможності та технологічного розвитку, політику захисту споживачів, будівельну та житлову

політику. Міністерству економіки у справах реалізації політики економічної безпеки підпорядковані Рада з питань конкуренції та Латвійське агентство інвестицій та розвитку [493].

Міністерство фінансів Латвії є провідною установою державного управління у фінансовому секторі, що реалізує короткострокову та довгострокову фінансову політику, облікову політику, політику аудиту компанії, політику внутрішнього аудиту, політику фінансового ринку, політику організації азартних ігор та лотереї та ін. У сфері забезпечення фінансової та загальної економічної безпеки держави міністерство реалізує свої повноваження в т.ч. через Центральне агентство фінансів та контрактів, Державну службу доходів, Інспекцію з нагляду за лотереями та азартними іграми, Бюро моніторингу закупівель [494]. В структурі центрального апарату Міністерства фінансів Латвії з метою протидії негативним явищам в економічній сфері створений та працює Відділ координації та контролю за тіньовою економікою [495].

Головним органом, що реалізує правоохоронну функцію щодо забезпечення економічної безпеки Латвійської Республіки, слід визнати підрозділ податкової та митної поліції Державної служби доходів (Додаток Є). Згідно із законом «Про державну службу доходів» основними її завданнями визначені:

- забезпечення стягнення державних податків, зборів та інших обов'язкових платежів;
- участь у розробці політики щодо управління митною та податковою сферами, виявлення правопорушень у сфері надходжень до державного бюджету;
- запобігання та виявлення кримінальних правопорушень у сфері державних податків, зборів та інших обов'язкових платежів, встановлених державою, та у сфері митних питань;
- облік платників податків та контроль відповідності реєстраційних документів вимогам законів та ін.

Державна служба доходів складається з митних органів, податкової та митної поліції, колегії внутрішньої безпеки, податкової адміністрації та інших

структурних підрозділів, що забезпечують функціонування цієї служби (Додаток Е).

До основних завдань та напрямів роботи податкової та митної міліції Державної служби доходів Латвії законодавством віднесено:

1) здійснення визначених законодавством оперативних дій з метою виявлення та запобігання кримінальним правопорушенням у сфері доходів держави;

2) проведення розслідувань щодо кримінальних правопорушень у сфері доходів держави та у справах, що стосуються кримінальних правопорушень в митній сфері, вжиття оперативних заходів щодо виявлення та запобігання кримінальним злочинам в галузі митної справи;

3) встановлення митних тарифів, стягнення мита та інших податків, передбачених нормативно-правовими актами;

4) забезпечення безпеки службовців Державної служби доходів у зв'язку з обов'язками, які вони виконуватимуть, та безпеки об'єктів, у яких вони знаходяться та працюють. Виконуючи завдання, визначені пунктами 2 та 3 пункту податкова та митна міліція Державної служби доходів має статус митного органу [496].

Окремим органом у сфері забезпечення економічної стабільності Латвії є Комісія фінансового та ринкового капіталу. Комісія є незалежною державною установою, яка регулює та контролює діяльність фінансового та капітального ринку та його учасників. Метою діяльності Комісії є сприяння захисту інтересів інвесторів, вкладників та застрахованих осіб, розвиток та стабільність фінансових та капітальних ринків, а також запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму.

На виконання своїх повноважень, комісія має контрольні та правозастосовні повноваження, зокрема:

– здійснювати перевірки до будь-якого учасника фінансового та капітального ринку (в т.ч. без попереднього повідомлення);

– запитувати та отримувати від учасників фінансового та капітального ринку роздруківки телефонних розмов та інших видів записів передачі даних;

- на підставі рішення судді вимагати та отримувати від оператора електронних комунікацій дані про трафік, у справах підвідомчих комісій;
- на підставі рішення судді входити до нежитлових приміщень, транспортних засобів, квартир, будівель та іншого рухомого майна, що перебуває у власності, володінні або користуванні учасників фінансового та капітального ринку, їх посадових осіб та службовців без попереднього повідомлення у присутності особи, яку обшукують та перевіряють, а також поліції [497].

В якості підсумку підкреслимо, що в Латвійській республіці основною державною особою, яка відповідає за формування та реалізацію державної політики в сфері економічної безпеки, є Голова Уряду, який організовує розробку та реалізацію концепцій і планів національної безпеки, національної оборони та економічної мобілізації [605]. До центральних органів виконавчої влади, що реалізують державну політику в сфері економічної безпеки, належать Міністерство економіки та Міністерство фінансів. Цим органам держави підпорядковані інші органи держави, що мають вузькоспеціалізовані межі компетенції: Рада з питань конкуренції, Латвійське агентство інвестицій та розвитку, Центральне агентство фінансів та контрактів, Державна служба доходів, Інспекція з нагляду за лотереями та азартними іграми, Бюро моніторингу закупівель. За реалізацію правоохоронної функції держави в сфері економічної безпеки відповідає податкова та митна поліція Державної служби доходів, а також Комісія фінансового та ринкового капіталу, яка забезпечує захист інтересів інвесторів, вкладників, розвиток та стабільність фінансових та капітальних ринків, а також запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму в країні.

У Литовській Республіці питання національної безпеки врегульовані профільним Законом «Про національну безпеку». Відповідно до цього нормативного акту литовська система національної безпеки складається із набору основних положень, принципів, методів діяльності держави та громадян, спрямованих на досягнення цієї мети, заходів щодо членства в європейських та трансатлантичних союзах, законів та інших правових актів, створених для цього державних інституцій, їх принципів та методів взаємодії. Основними об'єктами

національної безпеки в Литві є: права, свободи та особиста безпека людини і громадянина, нація, її права та умови вільного розвитку, державна незалежність, конституційний порядок, цілісність державної території, довкілля та культурна спадщина, охорона здоров'я [498].

Внутрішня політика Литовської Республіки, відповідно до цього Закону, орієнтована на зміцнення внутрішньої економічної та соціальної стабільності, а також повинна гарантувати безпечне середовище та громадський спокій, створювати сприятливі передумови для виховання громадян, їх соціальної та культурної активізації, різноманітного прогресу суспільства та захисту природного середовища держави. Держава повинна створити належні умови для економічного зростання як головної умови для забезпечення вищого рівня життя населення [498].

Закон «Про національну безпеку» говорить, що економічна політика Литви базується на принципах відкритості, справедливості, узгодженості та суспільної вигоди на ринку вільної конкуренції, забезпечення економічних свобод та приватної економічної ініціативи, які служать загальному добробуту нації. Обмеження в економічній діяльності можуть бути запроваджені лише законом і, якщо вони необхідні для захисту інтересів національної безпеки. Стратегічно важливими галузями економіки для національної безпеки в Литві визнаються: енергетика, транспорт, інформаційні технології та телекомунікації, інші високі технології, фінанси, оборонний комплекс.

З метою забезпечення захисту інтересів національної безпеки, Уряд, відповідно до вимог законодавства Європейського Союзу, подає на затвердження Сейму перелік об'єктів, що мають стратегічне значення для національної безпеки. Законами Литовської Республіки можуть встановлюватися додаткові вимоги до фінансових показників, надійності об'єктів, важливих для забезпечення національної безпеки, фінансових показників інших суб'єктів господарювання [498].

Постачання енергоресурсів в Литві не може бути передано під контроль суб'єктів країн, з яких ці ресурси постачаються. Перевага надається іноземним

інвестиціям, які відповідають критеріям європейської та трансатлантичної інтеграції. Банк Литви, уряд та правоохоронні установи відповідно до своєї компетенції забезпечують безпеку економіки та фінансово-кредитної системи від шахрайства, відмивання грошей та інвестицій незаконного походження (одержаних злочинним шляхом) [498].

Декілька слів слід сказати про Департамент державної безпеки Литви. До його основних задач належать розвідка і контррозвідка: у сфері публічної політичної, економічної, наукової, технологічної, інформаційної діяльності; у сфері безпеки Державної дипломатичної служби Литовської Республіки та інших діючих за кордоном установ Литовської Республіки; у сфері захисту інформації, що становить державну та службову таємницю; в області монтажу, експлуатації криптографічного та іншого захисту мереж електронних комунікацій державного управління. Особливістю Департаменту державної безпеки Литви, на відміну від інших спецслужб країн НАТО, є поєднання контррозвідки та розвідки у одній структурі. У більшості західних країн ці задачі виконують дві окремі структури. До того ж цей орган не має поліцейських функцій (затримання підозрюваних, право на досудове слідство тощо) [498].

Основним правоохоронним органом Литовської республіки, який протидіє правопорушенням в сфері економічної безпеки, а також контролює питання регіональної економічної безпеки є Міністерство внутрішніх справ Литви. Основними завданнями цього державного органу визначені: формування та реалізація державної політики у сфері громадської безпеки, формування та реалізація державної політики у сфері державного управління, функціонування державних установ та електронної ідентифікації, формування та реалізація державної політики у сфері місцевого самоврядування та регіонального розвитку, формування та реалізація державної політики у сфері міграції та діяльності громадських організацій [499].

В сфері державного управління МВС Литви подає пропозиції державним установам та муніципалітетам щодо реалізації програми зменшення соціально-економічної нерівності між регіонами та програм розвитку проблемних

територій; організовує обговорення документів планування регіонального розвитку з державними установами та муніципалітетами, соціальними та економічними партнерами, надає інформацію державним установам, муніципалітетам та громадськості про підготовку та реалізацію програми щодо зменшення регіональних соціально-економічних розбіжностей та програм розвитку проблемних напрямків економіки держави [499].

Міністерству внутрішніх справ Литви підпорядкована служба фінансових розслідувань, яка є окремим державним правоохоронним органом, що протидіє економічній злочинності (Додаток Є). Відповідно до Закону «Про Службу розслідування фінансових злочинів» від 28.03.2002 № IX-816 його основними функціями є:

1) розкриття та розслідування дій, пов'язаних з шахрайськими чи недбалими діями платників податків; ухиленням від державного соціального страхування та інших внесків, неподання належним чином затверджених звітів та інші порушення законодавства, пов'язані з податками, державними (муніципальними) зборами, державним соціальним страхуванням та іншими внесками;

2) розкриття та розслідування дій, пов'язаних із відмиванням грошей, незаконним обігом цінних паперів, іншими незаконними діями, пов'язаними з фінансовою системою;

3) розкриття та розслідування злочинів та інших порушень закону, пов'язаних з отриманням та використанням фінансової допомоги від Європейського Союзу та іноземних держав;

4) здійснення кримінальної розвідки, досудового розслідування, розслідування господарської та фінансової діяльності;

5) координація співпраці державних установ та інших органів з Європейським бюро протидії шахрайству (OLAF) тощо [500].

Отже, можемо констатувати, що в Литовській Республіці, на відміну від інших аналізованих країн, виконання правоохоронної функції та регулятивної функції в сфері регіональної економічної безпеки віднесено до повноважень

Міністерства внутрішніх справ. Зазначене міністерство не тільки здійснює розслідування економічних злочинів, але й відповідає за формування регіональної політики Литви, в т.ч. щодо розробки, виконання та удосконалення регіональних програм соціально-економічного розвитку країни. Крім того, Департамент державної безпеки країни позбавлений будь-яких функцій стосовно протидії економічній злочинності.

Основними державними органами Хорватії, що забезпечують її економічну стабільність та безпеку, є Міністерство економіки, Міністерство фінансів та Міністерство внутрішніх справ.

Згідно із Законом Хорватії «Про сферу діяльності міністерств та інших органів центральної державної адміністрації» від 14.10.2016 Міністерство економіки виконує адміністративні та інші завдання, що пов'язані із розвитком та підвищенням конкурентоспроможності хорватської економіки та додатковими заходами економічної політики. Міністерство економіки Хорватії також реалізує державну промислову політику, політику інновацій та нових технологій, бере участь у розвитку переробної, деревообробної та харчової промисловості. Міністерство економіки Хорватії на виконання поставлених державою завдань бере участь у підготовці та реалізації стратегічних й оперативних документів і програм використання коштів ЄС та інших міжнародних джерел фінансування, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності економіки Хорватії. Міністерство внутрішніх справ виконує завдання, пов'язані із захистом життя та забезпечення особистої безпеки людей і майна, запобіганням та виявленням кримінальних правопорушень, протидії деяким видам економічних злочинів, забезпеченням громадського порядку безпеки дорожнього руху, контролю за державними кордоном, забезпеченням міграційної політики, здійсненням дозвільної системи, контролем за роботою охоронних компаній [501].

Поліція Хорватії, так само як і в Україні, входить до структури Міністерства внутрішніх справ країни. В свою чергу на рівні центрального апарату та регіональних управлінь поліції в структурі кримінальної поліції діє Служба протидії економічній злочинності та корупції (Služba gospodarskog

kriminaliteta i korupcije). Відповідно до покладених на цей підрозділ завдань служба протидіє правопорушенням у сферах торгівлі та послуг, туризму, громадського харчування, діяльності фінансових установ, захисту авторських прав, комп'ютерної злочинності, корупції, незаконного виробництва, торгівлі та контрабанди. В структурі служби діють підрозділи торгівлі та послуг, виробництва та підприємництва, фінансових розслідувань та зовнішньоекономічної діяльності, контрабанди та корупції.

Слід відмітити, що цей підрозділ поліції є «національною контактною точкою» для запиту та обміну інформацією з метою пошуку доходів, одержаних злочинним шляхом. Служба протидії економічній злочинності та корупції співпрацює з іншими підрозділами МВС, державними органами та органами, відповідальними за економічний захист країни [502; 503].

Окремо слід згадати Міністерство фінансів Хорватії, оскільки до 2012 року в його складі діяла фінансова поліція як правоохоронний орган, що був призначений для боротьби із економічними злочинами.

Сьогодні Міністерство фінансів відповідає за підготовку та реалізацію фіскальної політики уряду. Його основним завданням визначено сприяти стабільному економічному зростанню, збільшенню процвітання, якості життя та зайнятості всіх громадян Хорватії. Одним із найважливіших завдань Міністерства є підготовка державного бюджету та управління доходами і витратами бюджету, тобто грошовими коштами платників податків. В сфері економічної безпеки Міністерство фінансів:

- аналізує та прогнозує макроекономічні тенденції, які є основою для визначення економічної та фіскальної політики та складання консолідованого державного бюджету;
- здійснює аналіз та моніторинг економічних зрушень у сфері фінансової системи, країни, здійснює нагляд за фінансовими установами;
- реалізує податкову та митну політику, вживає заходів щодо запобігання відмиванню коштів та фінансування тероризму [504].

З метою здійснення наглядової, контрольної та правоохоронної діяльності в Міністерстві фінансів діють Управління з питань запобігання відмиванню грошей та Фінансова інспекція (Додаток Ж) [505].

Фінансова інспекція – це організаційний підрозділ Міністерства фінансів, який здійснює нагляд за застосуванням нормативно-правових актів у сфері запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, а також у сфері валютних операцій та надання платіжних та грошових переказів. Окрім інспекційного нагляду, фінансова інспекція в першу чергу здійснює провадження у справах про економічні та фінансові правопорушення, визначені кримінальним законом Хорватії.

У сфері запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму інспекція здійснює контроль за виконанням заходів, дій та процедур щодо запобігання і виявлення відмивання коштів та фінансування тероризму. У сфері валютних операцій Фінансова інспекція здійснює контроль за дотриманням умов та способу проведення транскордонних операцій, а також операцій із іноземними системами платежу. У сфері надання платіжних послуг інспекція здійснює контроль за веденням платіжних операцій відповідно до законодавства, що регулює надання платіжних послуг та грошових переказів [506; 507].

Управління з питань запобігання відмиванню грошей Міністерства фінансів відповідальне за аналіз повідомлень про підозрілі операції та іншу інформацію, передбачену законом та підзаконними актами про відмивання грошей, протидію правопорушенням у сфері незаконних грошових операцій та фінансування тероризму.

Організаційно до структури управління входять:

1. Департамент фінансової розвідки (відділ аналітики, відділ аналізу підозрілих операцій, відділ протидії відмиванню грошей і фінансування тероризму);
2. Департамент стратегічного аналізу та інформаційної підтримки;
3. Департамент профілактики та контролю платників податків (відділ превенції, відділ нагляду за платниками податків) [508].

Взагалі законодавство Хорватії до суб'єктів моніторингу фінансової системи країни та протидії відмиванню коштів відносить:

- Національний банк Хорватії;
- Хорватське агентство з нагляду в сфері фінансових послуг;
- Фінансову інспекцією Хорватії;
- Податкову та Митну адміністрації Міністерства Фінансів [509].

Підсумовуючи аналіз діяльності державних органів Хорватії, маємо підкреслити, що в цій країні функції формування та реалізації державної політики в сфері економічної безпеки належать до сфери діяльності органів виконавчої влади – Уряду, Міністерства економіки та Міністерства фінансів. В свою чергу протидія економічним злочинам загальнокримінальної спрямованості належить до компетенції Міністерства внутрішніх справ. Разом із цим до компетенції Міністерства фінансів Хорватії належать питання фінансового моніторингу, протидії відмиванню грошей, фінансування тероризму, а також здійснення провадження у справах про окремі економічні та фінансові правопорушення, визначені кримінальним законодавством Хорватії.

В якості висновків до проведеного дослідження можемо сформулювати наступні тези та положення.

1. В аналізованих зарубіжних країнах економічна безпека на законодавчому рівні визнається пріоритетною сферою роботи держави. Її поняття та складові визначені базовими законами про економічну безпеку, що є підставою розвитку національного законодавства в цій сфері [590]. В Республіці Білорусь та Республіці Казахстан до основних складових елементів економічної безпеки держави віднесено фінансову, продовольчу, енергетичну, продовольчу та транспортну безпеку.

2. Загальними суб'єктами забезпечення економічної безпеки виступають Уряд, Президент та дорадчо-консультативні органи з економічних питань, що здебільшого мають консультативні повноваження та створюються при вищих посадових особах держави: спеціальна комісія при Президентові Республіки Білорусь з питань реалізації державної політики у сфері економічної безпеки,

Рада національних інвесторів при Президентові Республіки Казахстан [583]. Органами виконавчої влади, що відповідають за реалізацію державної політики в сфері економічної безпеки виступають міністерства економіки, фінансів, промисловості та ін.

3. Сучасним світовим трендом в сфері забезпечення економічної безпеки держави та протидії економічній злочинності є передача функцій розслідування економічних правопорушень, протидії незаконному відмиванню грошей від органів внутрішніх справ (міліції, поліції) до міністерства фінансів або структур, що входять до сфери його відповідальності (Білорусь, Казахстан, Латвія.). В Литві Служба фінансових розслідувань входить до структури МВС, але це пов'язано із тим, що цей орган державної влади відповідає за напрям регіональної економічної безпеки та формує державну політику в галузі соціально-економічного розвитку регіонів. В Хорватії, на відміну від інших країн, подібно до Білорусі протидія економічним злочинам розмежована, відповідно до профілю певних органів держави протидія економічним злочинам загальнокримінальної спрямованості належить до сфери МВС, в свою чергу до компетенції Міністерства фінансів Хорватії належать питання фінансового моніторингу, протидії відмиванню грошей, фінансування тероризму, а також здійснення провадження у справах про інші економічні та фінансові правопорушення, визначені кримінальним законодавством Хорватії.

4. Цікавим є досвід Латвійської Республіки, де створена ціла низка державних агенцій із реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки: Рада з питань конкуренції, Латвійське агентство інвестицій та розвитку, Центральне агентство фінансів та контрактів, Державна служба доходів, Інспекція з нагляду за лотереями та азартними іграми, Бюро моніторингу закупівель, а також створення податкової та митної поліції, яка може виконувати функції митних органів.

5. Основними перспективними напрямками застосування зарубіжного досвіду до національної діяльності у сфері забезпечення економічної безпеки та протидії економічним правопорушенням є наступні:

- удосконалення норм чинного законодавства з питань чіткого визначення поняття економічної безпеки та її складових, розмежування повноважень органів держави у цій сфері, забезпечення перспектив розбудови регіональних систем економічної безпеки;
- прийняття стратегічних документів в напрямі розвитку економіки, а також протидії економічній злочинності, в т.ч. транснаціонального характеру, відмиванню нелегальних доходів, фінансування тероризму тощо;
- створення окремого органу фінансових розслідувань із можливим підпорядкуванням його структур Міністерству фінансів України;
- позбавлення Служби безпеки України та МВС України повноважень щодо протидії економічній злочинності та контрабанді;
- запровадження на рівні РНБО або Офісу Президента України консультативно-дорадчих органів з питань захисту інвестицій, забезпечення економічної безпеки, стабільності фінансової системи держави.

4.2. Критерії оцінювання ефективності реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави

Реалізація державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави потребує системного моніторингу та коригування, враховуючі швидкі зміни у глобальному світі та економічному просторі. Зазначений моніторинг стану економічної безпеки держави має здійснюватися шляхом отримання та подальшого аналізу певних фактичних даних, що дозволяють зробити висновок про ефективність спільних зусиль уповноважених органів держави в напрямі забезпечення національної економічної безпеки.

Зазначені дані у науковій літературі отримали визначення «показники», в свою чергу параметри, за якими створюються відповідні дані (показники) мають назву «критерії». У 2013 році Міністерством економічного розвитку України

були розроблені Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, в яких закріплений перелік основних індикаторів стану економічної безпеки України, їхні порогові значення, а також алгоритм розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки [33].

Разом із цим, цей документ зазначає, що методичні рекомендації мають інформаційний, рекомендаційний, ро'яснювальний характер та не є обов'язковими. Отже, ми впевнені, що пропонуваній міністерством перелік може бути удосконалений, зокрема шляхом узагальнення останніх досягнень управлінської та адміністративно-правової науки, а також вивчення закордонного досвіду оцінки стану економіки та державної політики в сфері економічної безпеки.

За останні роки проблемі оцінки стану ефективності діяльності органів державної влади були присвячені роботи Д.В. Журавльова [510, с. 31], Ю.В. Ковбасюка [64, с. 76], Л.Л. Приходченко [511], С.І. Чернова [512, с. 387], Л.П. Чурсанової [513, с. 117]. Щодо сфери економічної безпеки, то слід відмітити наукові доробки К.А. Артюшка [514, с. 61–62], Р.Р. Білика [515, с. 28], Ю.В. Вашая [516, с. 14], А.Ю. Гріненка [517, с. 74], В.В. Джумелі [518], Г.М. Котіної [519, с. 52], О.В. Мажули [520, с. 127], А.В. Піхоцького [521, с. 279].

Разом із цим, аналіз зазначених праць показує на необхідність подальшого вивчення ефективності реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки, оскільки до сих пір це питання не отримало достатнього висвітлення, зокрема з точки зору ефективності діяльності суб'єктів публічної адміністрації та правоохоронних органів.

Якщо звернутися до визначень базових понять «критерій», «ефективність», «показник», то слід навести загальні розуміння їх змісту, що містяться у спеціальній науковій літературі.

Критерії – ознака, на підставі якої формується оцінка якості об'єкту, процесу, мірило такої оцінки. Наприклад, критерії ефективності характеризують рівень ефективності системи, а критерії оптимальності – наскільки система близька до оптимального стану [522]. Критерій – це істотна, відмітна ознака, на

підставі якої проводиться оцінка, визначення або класифікація чого-небудь [523; 524, с. 588].

У словниковій літературі під показниками розуміють наочні дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу, про досягнення в чому-небудь [525, с. 10]; свідчення, доказ, ознака чогось; кількісна характеристика властивостей виробу; явище або подія, на підставі яких можна робити висновок про перебіг якого-небудь процесу [524, с. 1024]. В.В. Глухов вказує на те, що показники – це кількісна та якісна оцінка стану та результатів, виражені числом. Частина показників, використовуваних в діяльності організації, регламентуються державними законами і прийнятої державною статистичною звітністю, інші – вводяться в ході діяльності організації [526].

Різниця між критеріями та показниками є дуже очевидною. По суті показник виражає собою кількісну характеристику критерію, який виступає ознакою, за якою здійснюється оцінка певного явища, процесу чи ситуації. Критерій оцінки може мати в собі декілька показників, що можуть бути виражені у цифровому форматі, так і в усній чи письмовій формі – так звані «якісні показники». Підтверджують цю точку зору публікації І.Я. Дюрягіна та Л.Л. Приходченко, які підкреслюють, що критерії – це ознака чи сукупність ознак, які надають підставу для здійснення оцінки показників. Один критерій може мати декілька показників, водночас критерій ефективності юридичного механізму показує головну якісну сторону, призначення й результативність дії механізму [511; 527, с. 136].

У рамках нашого дослідження нас також цікавить термін «ефективність» та пов'язані із ним критерії та показники. За загальними поглядами ефективність трактується у кількох аспектах: як характеристика об'єкта, яка вказує на його суспільну користь, продуктивність; як співвідношення отриманого ефекту з усією сумою витрат [101, с. 366].

На думку Г.М. Котіної, показники ефективності допомагають провести аналіз того, наскільки добре організація виконує свої завдання та досягає бажаних результатів. Вони є засобом оцінювання та характеристикою продуктів,

послуг, процесів і операцій організації. Ключові показники ефективності – це заздалегідь узгоджені кількісні вимірювання, які відображають критичні чинники успіху організації, вони зазвичай є довгостроковими та піддаються кількісному виміру [519, с. 52].

З питання показників та критеріїв економічної безпеки існують точки зору, що критерії економічної безпеки – це реальні статистичні показники, за якими здійснюється оцінка стану економіки країни, виходячи з необхідності забезпечення її сталого розвитку [528, с. 40]. О.В. Мажула вказує на те, що «під індикатором економічної безпеки розуміють реальні статистичні показники розвитку економіки країни, які найбільш повно характеризують явища і тенденції в економічній сфері. Тобто індикатор є показником, що визначає наскільки ефективно здійснюється оперативне управління національними економічними процесами» [520, с. 127].

Отже, ми спостерігаємо у певних наукових працях ототожнення термінів «індикатори», «критерії» та «показники» стосовно сфери економічної безпеки. Крім того, стан економічної безпеки держави безпосередньо пов'язується із кількісними економічними показниками, тобто можна сказати, що на теперішній час критеріями економічної безпеки виступають її складові ознаки, що визначені у відповідних рекомендаціях профільного міністерства [33], а показниками – кількісні економічні дані, що описують даний критерій. Наприклад, одним із критеріїв економічної безпеки країни виступає зовнішньоекономічна безпека, в структурі якої існують підкритерії: відкритість економіки, покриття експортом імпорту, імпорту у внутрішньому споживанні країни, умови торгівлі. В свою чергу ці підкритерії містять наступні показники: обсяг експорту товарів та послуг, млн. доларів США, питома вага в загальному обсязі експорту продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості, імпорт товарів та послуг, млн. гривень та ін. [33].

Як вже було нами зазначено у попередніх розділах роботи, під державною політикою в сфері забезпечення економічної безпеки держави ми маємо розуміти закріплену чинним законодавством України систему законодавчих,

організаційних, управлінських заходів, яка реалізується в основному уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації при участі політичних партій, інститутів громадянського суспільства та представників бізнес середовища з метою впорядкування та розвитку суспільних економічних відносин, забезпечення реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, а також створення умов для подальшого розвитку і зростання національної економіки та забезпечення конкурентоспроможності держави у світовому економічному середовищі.

Разом із зазначеним виникає питання, як оцінювати ефективність реалізації державної політики? З одного боку, ніби-то питання дуже легке – слід створити певну систему критеріїв оцінки стану економічної безпеки, сформулювати (вирахувати) перелік показників за цими критеріями, а потім поррахувати реальний стан справ – якщо отримані дані відрізняються від еталонних в більшу сторону, це означає, що країна прямує у правильному напрямку, якщо ні – то діяльність щодо забезпечення економічної безпеки має бути скоригованою.

В той же час, на нашу думку, існуючі у нормативних актах та літературі показники економічної безпеки є суто «економіко-цифровими» даними, що відображають числові значення для певних сфер життєдіяльності людини: рівень заробітної плати, значення ВВП, обсяг інвестицій у грошовому вимірі тощо. Натомість ми пропонуємо досліджувати це питання із врахуванням ефективності діяльності органів державної влади, які є суб'єктами, уповноваженими реалізовувати державну політику в окремих складових економічної безпеки. На наш погляд, цей підхід має право на існування, оскільки він дозволяє знайти першопричину, яка могла призвести до негативного підсумкового результату у вигляді формально визначеного кількісного показника економічної безпеки.

Можна сказати дещо по-іншому – реалізація органами державної влади організаційно владних повноважень створює підстави для встановлення, розвитку та зміни економічних відносин, що в кінцевому результаті тягне за собою зміну кількісних показників економіки країни (індекс цін, обсяги транспортування товарів, кількість виробленої продукції, кількість грошової маси тощо). Фактично

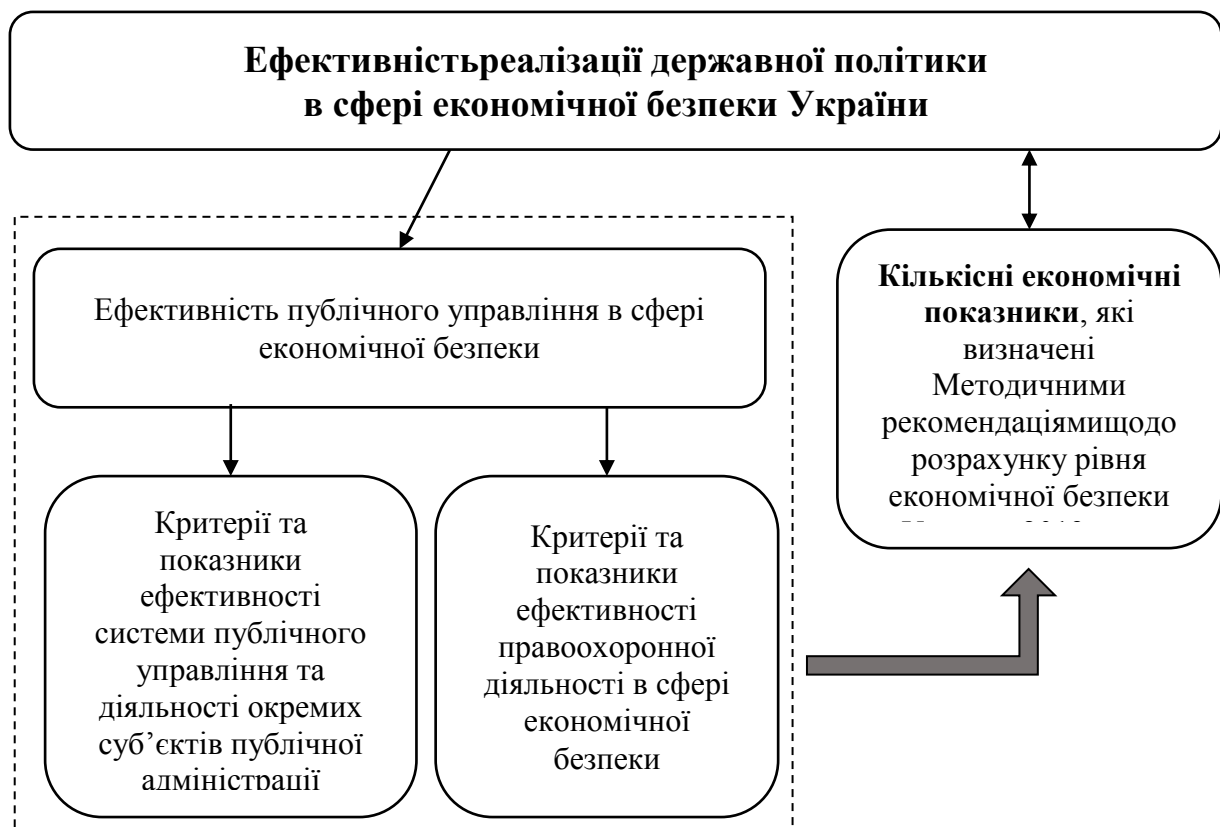
оцінка ефективності реалізації державної політики в сфері економічної безпеки може здійснюватися як оцінка ефективності публічного управління в сфері економічної безпеки, що має декілька аспектів: правовстановлюючий та правозастосовний, який в свою чергу складається із правореалізаційного та правоохоронного елементів.

В адміністративно-правовій науці розроблено декілька підходів до оцінки як окремих систем управління, так і органів державної влади. Наприклад, закордонні фахівці виділяють наступні показники ефективності управління: 1) показники, що відображують кінцевий ефект функціонування об'єкта управління в цілому; 2) показники, що характеризують ефективність функціонування окремих підсистем (відділів, управлінь, департаментів, тощо); 3) показники, які оцінюють ділові якості управлінського персоналу та їх потенціал з точки зору ефективності здійснення процесів, що відбуваються у системі управління [529, с. 135]. А.О. Чемерис вказує на те, що оцінювання в державному управлінні стосується здебільшого трьох основних категорій — економічності, ефективності та результативності і охоплює: оцінку економічності адміністративної діяльності; оцінку економічного використання ресурсів державними установами та підтримання пов'язаних із ними витрат на низькому рівні; оцінку ефективності використання людських, фінансових та інших ресурсів; досягнення цілей державних програм в умовах ефективності витрат; оцінку фактичного впливу діяльності порівняно з передбачуваним впливом [530, с. 43].

П.В. Матвієнко вказує, що оцінювання спеціальної соціальної ефективності державного апарату та державної служби здійснюється на основі таких критеріїв: 1) цілеспрямованість організації і функціонування певної підсистеми державного апарату та її структур; 2) витрати часу на вироблення управлінських рішень та їх реалізацію. 3) стиль функціонування підсистеми державного апарату; 4) складність структури підсистеми державного апарату [531, с. 74]. О.Ю. Оболенський говорить про наступні критерії оцінювання ефективності управління: функціональної оцінки, витратної оцінки та спеціальної ефективності. На його думку, «функціональне оцінювання розкриває, характеризує та дозволяє

оцінювати роль державного апарату в суспільному розвитку, у вирішенні тих проблем, що виникають у процесі соціально-економічного розвитку та суспільної життєдіяльності. Оцінювання витратної складової передбачає врахування матеріальних, фінансових, кадрових, інтелектуальних, інформаційних та інших витрат на функціонування державного апарату. Оцінювання спеціальної соціальної ефективності державного апарату та державної служби має віддзеркалювати організацію та функціонування певної підсистеми державного апарату» [532, с. 403–409].

Отже, загальна схема оцінки ефективності реалізації державної політики в сфері економічної безпеки України, на нашу думку, виглядає так:

Вважаємо за доцільне звернутися до закордонного досвіду оцінки параметрів економічної безпеки, що, безумовно, посилить наші висновки та пропозиції за цією частиною роботи.

Якщо вести мову про показники економічної безпеки Республіки Казахстан, то до них науковцями відносяться: обсяг валового внутрішнього продукту, частка в промисловому виробництві обробної промисловості, частка в

промисловому виробництві машинобудування, обсяги інвестицій, витрати на наукові дослідження, частка нових видів продукції в обсязі продукції, що випускається у сфері машинобудування, частка людей, що мають доходи нижче прожиткового мінімуму, тривалість життя населення, розрив між доходами 10% найбагатших і 10% найбідніших груп населення, рівень злочинності, рівень безробіття за методологією МОП, рівень інфляції за рік, обсяг внутрішнього та зовнішнього боргу, дефіцит бюджету [533, с. 100].

У Республіці Білорусь не виділяють окремих індикаторів економічної безпеки, натомість ми можемо знайти деякі з них у переліку показників національної безпеки, що визначені Указом Президента Республіки Білорусь від 09.11.2010 № 575: частка в ВВП інвестицій в основний капітал, рівень інноваційної активності промислових підприємств, внутрішні витрати на наукові дослідження і розробки, платежі з обслуговування державного боргу до доходів республіканського бюджету, індекс розвитку людського потенціалу, доцільний коефіцієнт тощо [465].

В свою чергу білоруські науковці до системи показників економічної безпеки відносять наступні дані: частка ВВП на душу населення в середньосвітовому ВВП на душу населення, частка в промисловому виробництві обробної промисловості, частка в промисловому виробництві машинобудування, обсяги інвестицій, витрати на наукові дослідження, частка нової продукції в загальному обсязі промислової продукції, частка в населенні людей, що мають доходи нижче прожиткового мінімуму, рівень безробіття за методологією МОП, рівень інфляції за рік, обсяг внутрішнього боргу, обсяг зовнішнього боргу, дефіцит бюджету, сальдо зовнішньої торгівлі, включаючи послуги, частка імпорту у внутрішньому споживанні [534].

Отже, більшість показників Білорусь та Казахстану подібні до національної методики розрахунку рівня економічної безпеки, що визначені у 2013 році Міністерством економічного розвитку України.

В той же час у Республіці Казахстан, в т.ч. в сфері економіки, робота профільного міністерства, Міністерства фінансів та інших державних органів

оцінюється за двома напрямками: 1) операційна оцінка ефективності; 2) оцінка результативності діяльності.

Операційна оцінка – це комплекс заходів, спрямованих на визначення ефективності процесів діяльності в державних органах. Джерелами інформації для операційної оцінки є: 1) звіти державних органів про проведену роботу за звітний період; 2) результати перевірок Адміністрації Президента Республіки Казахстан і уповноважених на проведення операційної оцінки державних органів; 3) результати контролю Адміністрації Президента Республіки Казахстан з питань виконання актів і доручень Президента, Державного секретаря Республіки, Адміністрації Президента; 4) результати контролю Канцелярії Прем'єр-Міністра Республіки з питань виконання актів та доручень Уряду Республіки Казахстан; 5) акти контролю державних органів та офіційні статистичні дані; 7) висновки незалежних експертів по блокам діяльності оцінюваних державних органів; 8) результати соціологічних досліджень, оглядів міжнародних організацій і міжнародних рейтингів за певним блоку операційної оцінки [535].

Операційна оцінка здійснюється за такими блоками [536]:

Блок 1	• Досягнення цілей і показників бюджетних програм
Блок 2	• Взаємодія державного органу з громадянами (якість надання державних послуг, відкритість державного органу, розгляд скарг і заяв громадян)
Блок 3	• Організаційний розвиток державних органів (управління персоналом, застосування інформаційних технологій)

Отже, можна констатувати, що в Республіці Казахстан реалізація політики в економічній сфері оцінюється не тільки з точки зору суто економічних показників, але й також включає в себе внутрішню діяльність уповноважених органів державної влади в сфері економіки, а також напрямок взаємодії із громадянським суспільством. Слід також відмітити, що даними, які свідчать про

ефективність державної політики в сфері економіки, є результати соціологічних опитувань, міжнародні опитування та рейтинги.

Якщо уважно проаналізувати міжнародні рейтингові оцінювання країн, що пов'язані із аналізом їх економічного розвитку та безпеки, то також можемо сказати про те, що вони не обмежуються суто економічними кількісними даними, оскільки, на думку фахівців, економічна безпека безпосередньо пов'язана із іншими сферами діяльності держави, зокрема процесом публічного управління та протидії правопорушенням. Отже, слід розглянути зазначені системи оцінки дещо докладніше.

Euromoney Country Risk (ECR) – це платформа, розроблена для збору та узагальнення експертних висновків із наявних економічних ризиків в країні за допомогою 23 змінних. ECR оцінює інвестиційний ризик країни, ризик дефолту, ризик втрати прямих інвестицій, ризик глобальних ділових відносин тощо. Для отримання загальної оцінки ризиків у країні експерти Euromoney досліджують п'ять категорій: це політичні ризики (35%), економічні ризики (35%), структурні ризики (10%), доступ до міжнародних ринків капіталу (10%), показник суверенного боргу (10%).

Основними складовими економічного та політичного блоку виступають наступні показники:

1) Економічна оцінка (міцність банківського сектору, економічний прогноз ВВП, зайнятість/безробіття, стан державних фінансів, грошово-кредитна політика/стабільність валюти).

2) Політична оцінка (рівень корупції, стан державних неплатежів та неповернення грошових запозичень, стабільність уряду, ступінь доступності та надійності інформації і державної статистики, ступінь незалежності та ефективності державних інституцій, якість політики та регуляторного середовища) [537].

Наголосимо, що оцінка ECR складається із якісних показників, які засновані на висновках незалежних експертів, що акредитовані платформою Euromoney Country Risk. Для отримання акредитації особа має проводити

професійну діяльність в фінансовому чи економічному секторі або здійснювати наукові дослідження економічної спрямованості. Експерт може бути працівником профільного науково-дослідного інституту або відповідного державного органу, здійснювати професійну діяльність як незалежний економічний аналітик чи експерт [538].

Слід звернути увагу на методологію World Government Indicators (WGI), яка містить сукупні та сукупні та індивідуальні «показники публічного врядування» для понад 200 країн та територій, що здійснюється Світовим банком. Зазначені показники засновані на опитуваннях великої кількості респондентів: громадян, працівників приватного сектору, аналітичних центрів, неурядових організацій тощо. Під публічним врядуванням ця методика розуміє процес виборів, моніторингу та зміни уряду певної країни, спроможність уряду ефективно формувати та впроваджувати обґрунтовану політику, повагу громадян до інститутів, що регулюють економічну та соціальну взаємодію між ними [539].

Серед показників (індикаторів) публічного врядування виділяються:

1) Право голосу та підзвітність (Voice and Accountability), які свідчать про те, як громадяни країни можуть брати участь у виборі органів влади, а також про наявність свободи вираження поглядів, свободи асоціацій та незалежності ЗМІ.

2) Політична стабільність та відсутність насильства (Political Stability and Absence of Violence). Вимірюється уявлення про ймовірність політичної нестабільності, тобто наскільки якість врядування може викликати різкі зміни курсу країни, а також насильницьку зміну влади.

3) Ефективність уряду (Government Effectiveness). Фіксує стан якості державних послуг, якість державної служби та ступінь її незалежності від політичного тиску, якість реалізації державної політики, а також довіри до неї.

4) Якість регулювання (Regulatory Quality), що відображає здатність уряду формувати та застосовувати обґрунтовану політику, що сприяє розвитку приватного сектору економіки.

5) Верховенство права (Rule of Law) містить у собі оцінку дотримання на території країни прав і свобод громадян, якість діяльності судів та поліції, а також рівень злочинності.

6) Контроль корупції (Control of Corruption). Цей індикатор охоплює думку експертів та кількісні дані про рівень корупції, а також про сприйняття корупції у суспільстві, вплив корупції на розвиток бізнесу та національної економіки [540].

Дослідження ділового середовища та ефективності підприємств (BEEPS) – це відоме економічне дослідження, яке проводиться в країнах Східної Європи та Центральної Азії, як спільний проект Світового банку та Європейського банку реконструкції та розвитку. У зазначеному опитуванні приймають участь власники фірм та бізнесмени, в т.ч. які представляють фірми з іноземним капіталом у відповідній країні. Опитування включає в себе оцінку впливу держави на бізнес середовище, включаючи показники конкурентності, корупції, зокрема:

1) Регулювання та податки (час, що витрачається на виконання вказівок податкових органів та на відвідування їх установ, час отримання дозвільних документів).

2) Корупція (відсоток фірм, які дарували подарунки державним чиновникам добровільно, внаслідок примушування, глибина підкупу (% публічних операцій, коли вимагається подарунок чи неофіційний платіж).

3) Злочинність (відсоток фірм, які платять за забезпечення безпеки, збитки внаслідок крадіжок та вандалізму щодо фірми та ін.).

4) Обмеження для розвитку бізнесу (доступ до фінансів, доступ до землі, ліцензування бізнесу та дозволи, корупція, судова система, норми праці, ставки податку, політична нестабільність та ін.) [541].

Головним міжнародним дослідженням щодо визначення місця країни в світовому антикорупційному рейтингу є так званий CPI – Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI). Цей рейтинг укладається організацією Transparency International з 1995 року. CPI охоплює сприйняття корупції в публічному секторі експертами, зокрема: хабарництво; розкрадання

публічних коштів; кумівство на державній службі; захоплення держави; здатність уряду впроваджувати механізми забезпечення доброчесності; ефективно переслідування корупціонерів; надмірну бюрократію; наявність відповідних законів про розкриття фінансової інформації, запобігання конфлікту інтересів та доступ до інформації; забезпечення захисту викривачів, журналістів та слідчих. CPI включає точку зору представників бізнесу, інвесторів, дослідників ринку і т.п. Він відображає точку зору приватного сектору та його сприйняття корупції в публічному секторі [542].

При аналізі зарубіжних практик оцінки економічної безпеки можна виявити дуже цікавий факт, що поняття «економічна безпека» є цілком вживаним пристосовано до окремої людини і описується терміном «Індекс економічної безпеки (ESI)». Так американські дослідники говорять, що індекс економічної безпеки – це новий показник, який покликаний сприяти дослідженню та аналізу державної політики на основі вивчення економічного стану певних груп осіб.

Індекс економічної безпеки об'єднує декілька параметрів: 1) великі втрати доходів домогосподарств, 2) великі сплески витрат на медичні послуги, 3) достатність фінансового базису домогосподарств для запобігання цих втрат та спадів. В рамках таких досліджень, вчені зробили висновки про те, що загрозою економічній безпеці окремої сім'ї є падіння наявного доходу, більше ніж 25 % на рік (втрата тримісячного доходу (тобто 25 відсотків річного доходу) спричинить труднощі щонайменше для половини американців) [543].

У наукових дослідженнях Євростату, що присвячені економічній ситуації і країнах ЄС, вивчаються показники економічної і фізичної безпеки особи, як органічний додаток до загального аналізу стану економіки країни. Євростат зазначає, що поняття економічної безпеки не обмежується наявністю та величиною ризиків, пов'язаних із матеріальними умовами життя, ймовірністю їх виникнення. У вузькому розумінні економічна безпека може визначатися стосовно здатності індивіда використовувати фінансові ресурси, якщо вони вкрай необхідні. Але поняття економічної безпеки може бути розширено таким чином, щоб охопити загальну вразливість чи стійкість людей до таких несприятливих

ситуацій та наявність механізмів підтримки – людських та соціальних ресурсів, які забезпечують мережу безпеки для людей, які потребують, наприклад, системи соціального забезпечення чи наданої допомоги родиною та/або друзями [544].

На останок також слід навести наукову думку фахівців Центру досліджень європейської інтеграції, які у публікації «Аналіз динаміки європейської економічної безпеки в умовах мінливого соціально-економічного середовища» говорять про наступні визначальні показники економічної безпеки країн Євросоюзу:

1. Державний борг (суверенний борг є ключовим фактором, що визначає рівень економічної безпеки держави).

2. Рейтинг реального ВВП (цей показник дозволяє оцінити фактичний розмір добробуту, який забезпечує економіку протягом певного періоду часу).

3. Рівень інвестицій в основний капітал (вимірює розмір придбання основних фондів бізнес-сектором, урядом та домогосподарствами).

4. Продуктивність (є ключовим показником економічної діяльності та безпеки, що відображає ефективність бізнесу та уряду держави).

5. Розвиток технологій (країни, які інтенсивно використовують переваги інновацій, є більш конкурентоспроможними та мають більшу здатність до адаптації, а також менш вразливі до зовнішніх загроз).

6. Інституційна оцінка (показує еволюцію ефективності управління, що опосередковує ринкові відносини, і, отже, визначає економічну конкурентоспроможність через призму інституцій. Аналіз динаміки цього показника дозволяє оцінити загальний розвиток діяльності країни в частині контролю над корупцією, політичної стабільності та відсутності насильства, голосу та підзвітності, ефективності уряду, якості регулювання та верховенства права) [545].

Отже, в якості проміжного висновку відмітимо, що досвід зарубіжних країн стосовно формування системи критеріїв та показників економічної безпеки свідчить про те, що усталеної точки зору на її складові елементи не існує. У Казахстані та Білорусі існують схожі із нашою країною показники рівня

економічної безпеки, які формуються виключно кількісними показниками окремих галузей національної економіки. В той же час, починаючи із 2016 року в Казахстані, поряд із кількісними економічними даними для оцінки безпеки розвитку країни та ефективності реалізації державної політики стали використовувати додаткові показники, що пов'язані із ефективністю діяльності органів публічного управління у цій сфері.

Вищезазначене свідчить про вірність обраного нами напряму формування критеріїв та показників ефективності реалізації державної політики в сфері економічної безпеки, тож запропонуємо їх власний перелік за відповідними напрямами.

I. Критерії та показники ефективності публічного управління в сфері економічної безпеки:

1.1. Нормативно-правове забезпечення формування та державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки. Від повноти та якості цього компоненту залежить належна організація всієї системи забезпечення економічної безпеки. По-перше, слід вести мову про більш чітке закріплення економічної безпеки, як основної складової національної безпеки, прийняття стратегій та концепцій в цій сфері, а також профільних законів. Важливим є також закріплення у нормативних актах повноважень органів та їх посадових осіб в напряму реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки та ін. Основними показниками за цим критерієм є кількість, а також якість відповідних нормативних актів. До нормативного забезпечення слід також віднести наявність відомчих планів та програм, спрямованих на забезпечення економічної безпеки країни.

1.2. Організаційне забезпечення реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки. Показниками цього критерію виступають кількість та якість системи уповноважених суб'єктів публічної адміністрації та їх структурних підрозділів, що мають повноваження щодо формування та реалізації державної політики та приписів нормативних актів з питань забезпечення економічної безпеки.

1.3. Кадрове забезпечення реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки. Показниками цього критерію є наявність чіткої штатної структури, кількість та якість укомплектованих посад в структурах уповноважених суб'єктів, спеціалізація певних підрозділів, наявність програм професійного розвитку персоналу, його підбору, адаптації, соціального захисту. Важливим показником кадрового забезпечення є наявність та якість програм оцінки ділових якостей персоналу, відповідального за реалізацію нормативних приписів в сфері забезпечення економічної безпеки, стан соціально-психологічного клімату, міжособистісних відносин.

1.4. Безпосередня реалізація державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави. Показники зазначеного критерію полягають у цілеспрямованості державного органу, підкоренні його діяльності меті та завданням забезпечення економічної безпеки, відповідності заходів статутним та інституційним нормативним актам. Чітке спрямування діяльності суб'єкта публічної адміністрації дає можливість належним чином забезпечити організаційний критерій, тобто розмежувати внутрішні повноваження відділів, управлінь та їх посадових осіб, а також повноваження між усіма суб'єктами системи забезпечення економічної безпеки.

Іншим аспектом цілеспрямованості є досягнення державним органом цілей та показників національних або регіональних програм в сфері забезпечення економічної безпеки. Зазначений показник зумовлений вимогами належного нормативного забезпечення формування та реалізації державної політики в сфері економічної безпеки – виробленням стратегічних та програмних документів із цього питання. Показниками виконання є визначення ступеня досягнення таких програмних та стратегічних цілей і індикаторів виконання (виконано, частково виконано, не виконано).

Іншим показником реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки за цим критерієм є витрати часу на ухвалення адміністративних управлінських рішень, а також їх якість, обґрунтованість та зрозумілість. Доцільно також оцінювати наслідки таких рішень: сприяли

досягненню цілей прийняття, не вплинули на досягнення та ін. В контексті ухвалення управлінських рішень важливим показником є їх законність, тобто відповідність вимогам нормативних актів, етичних норм поведінки посадових осіб, внутрішнім регламентам.

1.5. Взаємодія уповноважених суб'єктів реалізації державної політики в сфері економічної безпеки із громадянським суспільством. В рамках цього критерію оцінка здійснюється за наступними показниками: 1) кількість та якість надання послуг суб'єктам економічної діяльності в т.ч. адміністративних; 2) організація роботи із зверненнями громадян та юридичних осіб, організація особистого прийому; 3) відкритість роботи суб'єкта публічної адміністрації, що виражається у належному інформуванні, розробці якісного сайту, мобільних додатків, наявності прес-релізів, активного оновлення стрічки новин, публікації прийнятих управлінських рішень та ін.

1.6. Інформатизація реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки. Показниками цього критерію виступають: наявність інформаційних систем та програмних продуктів, необхідних для якісного виконання поставлених завдань, глибина охопту управлінської системи інформаційними технологіями, автоматизація повсякденних управлінських операцій та внутрішніх процесів адміністрування, кількісні показники роботи системи інформаційної безпеки суб'єкта реалізації державної політики, наявність розгалуженої системи збору, передачі та обробки статистичної інформації за напрямом діяльності відповідного державного органу тощо.

1.6. Матеріально-технічне забезпечення реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки. Безумовно, що такий вид забезпечення впливає на ефективність реалізації державної політики, робить досягнення запланованих цілей реальним, допомагає зберегти та зміцнити кадровий склад тощо. До основних показників матеріально-технічного забезпечення можна віднести: кількість коштів, що спрямовуються на діяльність уповноважених суб'єктів такої реалізації; поточні та капітальні витрати на утримання матеріальних об'єктів, кількість належним чином обладнаних робочих місць,

кількість персональних комп'ютерів, засобів зв'язку, канцелярського приладдя, мережевого та подібного Інтернет обладнання, кількість грошей та матеріальних засобів, що спрямовуються на соціальну підтримку персоналу, його навчання, підвищення професійної майстерності, перепідготовку, закордонні стажування.

II. Критерії та показники ефективності протидії правопорушенням в сфері економічної безпеки.

В наукових дослідженнях із цього питання та проблем оцінки ефективності роботи органів поліції та інших правоохоронних органів серед валідних показників називають:

- показники правозастосування (швидкість вжиття заходів); ступінь задоволеності заявників та потерпілих щодо реагування з боку працівників поліції;

- показники стану публічної безпеки і порядку: кількісно-якісні дані щодо зареєстрованих кримінальних та адміністративних правопорушень у межах території обслуговування чи специфіки діяльності окремого підрозділу;

- показники надійності: характеристики результату поліцейської послуги (кількість скарг щодо якості обслуговування чи піклування); інформування щодо прийнятих рішень або перебігу досудового розслідування;

- показники професійного рівня персоналу поліцейської установи: кількість фахівців в організаційній структурі органу поліції, плинність кадрів серед поліцейських; рівень професійної підготовки та перепідготовки;

- оптимізація використання ресурсів (стан забезпечення поліцейської діяльності за окремими показниками: транспортні та інформаційно-технічні засоби, розмір грошового утримання певних категорій працівників тощо);

- загальний відсоток населення, задоволеного якістю роботи органів і підрозділів поліції (ступінь довіри населення до поліції) [546, с. 141].

Закордонні дослідники такими критеріями ефективності правоохоронної діяльності називають правила підрозділу, програми підготовки, систему раннього попередження, прозорість, взаємодію з громадою, поведінку в типових ситуаціях,

скарги громадян, рівень злочинності, думку громади, взаємодію громадян з поліцією, час реагування, рівень розкриття [547].

В Сполучених Штатах Америки застосовується так звана збалансована система показників, в рамках якої здійснюється оцінка діяльності поліції за такими критеріями: зниження рівня віктимізації, притягнення правопорушників до відповідальності, зниження відчуття страху та підвищення персональної безпеки, забезпечення безпеки у публічних місцях (включаючи безпеку дорожнього руху), чесне, ефективне та доцільне використання фінансових ресурсів. Додатковими джерелами оцінки роботи поліції виступають дослідження громадської думки, анкетування осіб, що мали контакти з поліцією, анкетування працівників поліції, пряме спостереження [548, с. 17–18].

Аналіз нормативних актів Міністерства внутрішніх справ показує, що рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності їх органів і підрозділів. Оцінка рівня довіри населення до поліції проводиться незалежними соціологічними службами в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України [549]. У 2018 році був затверджений Порядок проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції, відповідно до змісту якого індикатори, за якими здійснюється проведення оцінки, визначаються МВС, а об'єктами оцінки є: рівень задоволення потреби населення в поліцейських послугах, процеси, що відбуваються в системі Національної поліції, та характеристики і результати її діяльності [550]. На виконання зазначеної постанови Уряду України Міністерство внутрішніх справ затвердило індикатори проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції: стан злочинності; результативність діяльності органів та недоліки поліцейської діяльності; довіра до поліції та стосунки з населенням [551].

Із наведеної інформації стосовно правоохоронної діяльності в сфері економічної безпеки можна зробити висновок, що основними її критеріями виступають:

- 1) ефективність внутрішньої управлінської діяльності державного органу;
- 2) довіра населення до відповідних правоохоронних органів;

3) показники протидії злочинам та іншим правопорушенням в сфері економіки, господарської діяльності, корупції.

За першим критерієм цілком можливо застосувати показники, які ми навели вище стосовно системи публічного управління в сфері економічної безпеки і які стосуються інформаційного кадрового, організаційного забезпечення, порядку ухвалення управлінських рішень та ін.

За критерієм «довіри» до правоохоронних органів показниками виступають: відношення населення до певного органу, як захисника своїх прав і свобод, готовність допомагати правоохоронним органам, задоволеність наданими правоохоронними послугами.

Стосовно критерію протидії злочинам в сфері економіки, господарської діяльності та корупції до його показників цілком доцільно віднести:

- кількість виявлених злочинів та інших правопорушень;
- кількість встановлених осіб, що вчинили ці правопорушення та кількість пред'явлених підозр за певними кримінальними справами;
- кількість винесених обвинувальних вироків та накладених адміністративних стягнень;
- розмір встановлених матеріальних збитків та кількість коштів та матеріальних цінностей повернутих державі чи законним володільцям;
- співвідношення витрачених коштів на утримання правоохоронних органів та суми повернутих матеріальних активів;
- суми стягнутих коштів за наслідками контрольних заходів, перевірок, інспектувань;
- швидкість реагування на вчинені правопорушення та кількість розкритих злочинів за «гарячими слідами» та ін.

На підставі проведеного наукового аналізу ефективності реалізації державної політики в сфері економічної безпеки доцільно сформулювати такі висновки:

1. У сучасній економічній та правовій літературі показники економічної безпеки представляють собою кількісні дані, що характеризують стан

національної економіки за різними її складовими елементами: фінансова, виробнича, інвестиційна сфери. Разом із цим, ми вважаємо, що ефективність реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки має пов'язуватися із ефективністю діяльності органів державної влади, які є суб'єктами уповноваженими реалізовувати державну політику в окремих складових економічної безпеки.

2. Особливістю пропонованого підходу є те, що оцінка ефективності реалізації державної політики в сфері економічної безпеки може здійснюватися, як оцінка ефективності публічного управління в сфері економічної безпеки, що має декілька аспектів – правовстановлюючий та правозастосовний, який в свою чергу складається із правореалізаційного та правоохоронного елементів. Отже, фактично критерії та показники діяльності уповноважених суб'єктів реалізації державної політики у досліджуваній сфері впливають на кількісні показники економічної безпеки, що визначені нормативними актами Міністерства економічного розвитку у 2013 році.

3. Отже, ефективність реалізації державної політики в сфері економічної безпеки України може бути оцінена за критеріями та показниками ефективності системи публічного управління та діяльності окремих суб'єктів публічної адміністрації в сфері економічної безпеки, а також критеріями та показниками правоохоронної діяльності в сфері економічної безпеки.

4. Критеріями ефективності публічного управління в сфері економічної безпеки слід визначити ключові ознаки, на підставі яких має проводитися оцінка реалізації такої політики. Показниками виступають кількісні та якісні дані, що характеризують відповідні ознаки. Підкреслимо, що критерії та показники мають поєднувати в собі кількісні та якісні дані, бути об'єктивними, достовірними та порівняльними, тобто стабільними протягом певного строку, що може забезпечити дослідження їх динаміки.

5. До критеріїв ефективності публічного управління в сфері економічної безпеки доцільно віднести: нормативно-правове забезпечення формування та державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки, організаційне

забезпечення реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки, кадрове забезпечення реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки, безпосередню реалізацію державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави, взаємодію уповноважених суб'єктів реалізації державної політики в сфері економічної безпеки із громадянським суспільством, стан інформатизації реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки, матеріально-технічне забезпечення реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки [595].

6. Критеріями ефективності правоохоронної діяльності в сфері економічної безпеки виступають: ефективність внутрішньої управлінської діяльності державного органу, довіра населення до відповідних правоохоронних органів, показники протидії злочинам та іншим правопорушенням в сфері економіки, господарської діяльності, корупції.

7. Аналіз досвіду зарубіжних країн стосовно формування системи критеріїв та показників економічної безпеки свідчить про те, що усталеної точки зору на її складові елементи не існує. Сусідні з Україною держави, такі як Казахстан і Республіка Білорусь мають схожі із нашою країною показники економічної безпеки, які формуються виключно кількісними показниками окремих галузей національної економіки. В той же час, починаючи із 2016 року, в Казахстані поряд із кількісними економічними даними для оцінки безпеки розвитку країни та ефективності реалізації державної політики стали використовувати додаткові показники, що пов'язані із ефективністю діяльності органів публічного управління.

8. Світовим банком та Європейським банком реконструкції та розвитку проводиться кілька комплексних досліджень розвитку економіки країн світу, що включають в себе як оцінку поточного стану основних її галузей, а також можливі загрози безпеці країн, що впливають із сучасних світових тенденцій суспільного життя. Цікавим у досліджуваних методиках є те, що поряд із суто економічними даними, експерти досліджують супутні сфери, зокрема: рівень корупції, злочинності, ефективність роботи державних органів, якість

нормативної бази та рівень втручання держави в економічні процеси й роботу бізнес структур. Важливим в цих дослідженнях є також те, що поряд із кількісними використовуються якісні показники, що складаються із дослідження думок бізнес середовища, підприємців, інших суб'єктів господарської діяльності.

9. У зарубіжній науковій практиці та практиці роботи керівних органів ЄС до економічної безпеки існує й інший підхід, відповідно до якого вона може розглядатися в контексті економічної безпеки окремої людини, або їх соціальних сукупностей (сім'я, робітники, селяни, підприємці тощо). В цьому аспекті економічна безпека розуміється як стійкість особи чи їх групи до можливих зовнішніх та внутрішніх економічних загроз економічного характеру, що пов'язується з належним фінансовим та соціальним забезпеченням.

10. Вважаємо, що національна методика розрахунку рівня економічної безпеки України потребує удосконалення шляхом введення до її системи показників роботи державних органів за відповідним напрямом, визначення критеріїв та показників протидії економічній злочинності та корупції, удосконалення механізму збору первісних даних, шляхом проведення соціологічних досліджень, вивчення експертних оцінок та досліджень зарубіжних фінансових інституцій в частині визначення рівня довіри до відповідних державних інституцій.

4.3. Напрями удосконалення формування та реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки

Сучасні політичні та економічні процеси, які відбуваються в державі, потребують системних та виважених кроків щодо удосконалення нормативно-правового, організаційного, матеріально-технічного та іншого забезпечення державної політики у сфері економічної безпеки. Такий висновок можна зробити із виявлених під час аналізу чинної нормативно-правової бази, особливостей

діяльності державних органів, що мають повноваження у сфері забезпечення економічної безпеки держави, міжнародних нормативно-правових актів та практик діяльності щодо протидії економічним правопорушенням різного ступеня небезпеки.

Отже, вважаємо за доцільне розпочати із аналізу змісту чинних нормативно-правових актів, які визначають правові засади формування та реалізації державної політики в сфері економічної безпеки.

21 червня 2018 року був ухвалений Закон України «Про національну безпеку України», основними положеннями якого були визначені зміст ключових термінів, до яких, зокрема, віднесено такі: «воєнна безпека», «громадська безпека і порядок», «державна безпека», «оборонне планування», «планування у сфері національної безпеки», «Стратегія національної безпеки України», «Стратегія воєнної безпеки України», «Стратегія кібербезпеки України» та інші.

Законом визначено, що керівництво у сферах національної безпеки і оборони відповідно до Конституції України здійснює Президент України, координацію у сферах національної безпеки і оборони здійснює Рада національної безпеки і оборони України.

Аналізованим законом визначені повноваження таких суб'єктів забезпечення національної безпеки України: Міністерства оборони України, Збройних Сил України, Державної спеціальної служби транспорту, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України, розвідувальних органів, Управління державної охорони, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації та ін. [31].

Певну увагу у законі приділено питанням планування в сфері національної безпеки його меті, принципам, а також визначені основні види державних документів із цього питання, що мають складати нормативну основу національної безпеки України: Стратегія національної безпеки України, Комплексний огляд сектору безпеки і оборони, Стратегія воєнної безпеки України, Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України, Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України, Стратегія кібербезпеки України,

Національна розвідувальна програма, Державні програми у сферах національної безпеки і оборони тощо [31].

Отже, ми бачимо, що у профільному законі нашої країни багато уваги приділено сектору безпеки та оборони, питанням організації діяльності Збройних сил, контррозвідувальної діяльності, інформаційній сфері та сфері кібербезпеки держави.

Разом із вищевикладеним, досліджуваний закон позбавлений системного погляду на економічну безпеку держави, як основоположний елемент, завдяки якому, до речі, будуються інші елементи національної безпеки, адже без належного матеріального та фінансового забезпечення, сталих економічних показників неможливим є розвиток оборонного комплексу, Збройних сил України, організація контррозвідувальної діяльності, забезпечення кібернетичної безпеки та ін. На підставі цього ми пропонуємо удосконалити зазначений закон за наступними напрямками.

По-перше, слід чітко визначити складові національної безпеки, що має наслідком внесення окремої статті «Сфери (складові) національної безпеки України», в якій визначити, що такими складовими, наприклад, є політична безпека, економічна безпека, військова безпека, громадська безпека, інформаційна безпека, екологічна безпека, кібернетична безпека.

По-друге, п. 10 ст. 1 та ст. 3 цього Закону визначені терміни «національні інтереси України», під якими розуміються життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян [31]. Конкретно до таких інтересів законом віднесено державний суверенітет, територіальну цілісність, сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави.

В той же час ми вважаємо, що ч. 3 ст. 3 цього Закону повинна мати органічне продовження шляхом визначення національних інтересів в різних сферах національної безпеки. Відносно предмету нашого наукового дослідження до закону слід додати окрему статтю «Національні інтереси України в

економічній сфері». Серед таких інтересів в сфері економіки можна віднести наступне:

- забезпечення економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності національної економіки України;
- забезпечення інноваційного розвитку економіки шляхом залучення передових технологій, інвестицій та застосуванням передових методів і форм регулювання економічної сфери;
- забезпечення стійкості фінансової системи України, проведення виваженої грошово-кредитної політики;
- збереження енергетичної незалежності країни, шляхом підтримки національних виробників та забезпечення збалансованої цінової політики в сфері енергетики;
- розвиток високотехнологічних та конкурентоспроможних секторів економіки, що виробляють товари із високою доданою вартістю;
- підтримка підприємництва та забезпечення мінімального втручання держави в розвиток господарських відносин;
- подолання монополізму та розвиток конкуренції;
- проведення збалансованої фіскальної та митної політики;
- забезпечення якості та стимулювання розвитку людського капіталу в усіх секторах національної економіки;
- забезпечення економічних прав і свобод фізичних та юридичних осіб шляхом системній протидії економічній злочинності та корупції тощо.

На підставі вищевикладеного доцільним є доповнення переліку суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави, до яких слід віднести, крім Уряду України, профільні міністерства, Державну фіскальну службу, Антимонопольний комітет, Державну службу фінансового моніторингу, а також визначити їх ключові повноваження.

Окрема стаття Закону України «Про національну безпеку» має бути присвячена поняттю та змісту економічної безпеки держави. Зокрема, ми пропонуємо у цій статті викласти наше авторське визначення економічної

безпеки, як складової національної безпеки України, що являє собою стан суспільних відносин, які складаються з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ та послуг, що характеризує їх захищеність та стійкість до зовнішніх і внутрішніх загроз, гарантує захист національних економічних інтересів, сприяє реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, а також створює умови для подальшого розвитку і зростання національної економіки та забезпечує конкурентоспроможність держави у світовому економічному середовищі.

У цій статті також слід визначити елементи економічної безпеки: фінансову, макроекономічну, виробничу, енергетичну, зовнішньоекономічну та інвестиційно-інноваційну та гуманітарну, що, в свою чергу, складається із продовольчої, соціальної та демографічної безпеки.

Також ми пропонуємо у профільній статті закону визначити завдання державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки, а саме: 1) удосконалення положень чинного законодавства України в економічній сфері шляхом розробки ключових законів та ухвалення стратегічних програм в сфері економічної безпеки; 2) формування дієвої інституційної системи із забезпечення реалізації стратегії економічної безпеки держави, визначення її ключових суб'єктів, межі їх повноважень, основи взаємодії та координації; 3) залучення до розробки й реалізації економічних безпекових програм та заходів представників бізнес-середовища, профільних професійних союзів, представників малого підприємництва, економічної наукової спільноти тощо; 4) підвищення стійкості економіки до впливу зовнішніх і внутрішніх викликів і загроз, поліпшення інвестиційного клімату в країні, удосконалення процесів бюджетного планування, та соціально-економічного розвитку регіонів, удосконалення системи фінансової безпеки, оптимізація регулятивного та податкового навантаження; 5) здійснення формування належної економічної культури та фінансової грамотності населення; 6) впровадження в систему економічних відносин сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що дозволяють удосконалити процеси здійснення економічних операцій, мінімізувати ризики

сторін, забезпечити для населення зручність отримання фінансових та інших послуг; 7) здійснення гармонічної інтеграції України у Європейський та світовий економічний безпековий простір, забезпечення розвитку рівноправних взаємовигідних економічних відносин з іншими державами, а також участі держави у протидії світовим економічним загрозам та транснаціональній економічній злочинності; 8) створення правових та організаційних підстав реалізації громадянами свої економічних прав і свобод (права на власність, на підприємницьку діяльність тощо), забезпечення їх охорони, а також захисту та відновлення у випадку порушень; 9) формування принципово нової системи контрольних та правоохоронних органів, на які будуть покладені завдання в сфері забезпечення економічної безпеки, виключення із предметної компетенції існуючих суб'єктів правоохоронної діяльності невластиві їм повноваження, зокрема щодо втручання в сферу економічних відносин; 10) здійснення належного захисту інформаційно-комунікаційної інфраструктури економіки України: платіжних систем, інформаційних банків, реєстрів даних, персональних даних суб'єктів економічної діяльності тощо; 11) створення належних умов та вжиття системних заходів щодо протидії корупції, порушенням антимонопольного законодавства, фінансовим та економічним злочинам, особливо тим, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями, протидія легалізації коштів отриманих незаконним шляхом.

Доцільним кроком є також формулювання законодавчої норми стосовно того, що держава має здійснювати контроль за використанням об'єктів економіки, якими управляють іноземні організації або організації з іноземним капіталом, але безумовно із дотриманням прав та законних інтересів таких інвесторів. Крім того, необхідно передбачити обмеження щодо виникнення права власності або права використання та розпорядження на стратегічні ресурси України.

Слід також звернути увагу на удосконалення процесів планування у сфері економічної безпеки, як частини безпеки національної. Закон України «Про національну безпеку» зазначає, що документами довгострокового планування є

Стратегія національної безпеки України, Стратегія воєнної безпеки України, Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України, Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України, Стратегія кібербезпеки України, Національна розвідувальна програма. Документами середньострокового планування є інші стратегічні документи, програми щодо розвитку складових сектору безпеки. Короткострокове планування передбачає щорічне розроблення планів утримання та розвитку (діяльності) складових сектору безпеки і оборони [31]. Ці положення закону майже повністю повторюють зміст Закону Грузії «Про правила планування та координації політики національної безпеки», відповідно до якого планування політики національної безпеки Грузії здійснюється за допомогою концептуальних та організаційних документів національного та відомчого рівнів [552].

У розглядуваному контексті дивним є те, що незважаючи на те, що економічна безпека визнана частиною національної безпеки – профільний закон ніяким чином не містить положень щодо стратегічних документів в цій сфері, в той же час наголошуючи на важливості Стратегії кібербезпеки, Стратегії громадського порядку та ін. Отже, ми вважаємо за доцільне внести зміни до ст. 25 Закону України «Про національну безпеку», які мають визначити, що в Україні стратегічне планування в сфері економічної безпеки реалізується шляхом прийняття Національної стратегії економічної безпеки, концепцій та стратегій в рамках окремих складових економічної безпеки. Наприклад, у 2012 році розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.08.2012 № 569 затверджена Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері [173]. В той же час багато її положень потребують переосмислення та удосконалення, зважаючи на сучасний стан світової економіки та функціонування національної фінансової сфери, тож розробка та затвердження цих документів має свою актуальність. На підставі вищевикладеного, на основі пропонованої Національної стратегії економічної безпеки слід розробити галузеві концептуальні документи стосовно фінансової, виробничої, макроекономічної, інвестиційної, зовнішньоекономічної та гуманітарної безпеки.

До речі, якщо вести мову про Стратегію кібербезпеки, то, вважаємо, що існують напрями удосконалення її змісту в частині забезпечення кібернетичної безпеки економічного сектору діяльності держави. Дійсно, у Стратегії зазначений Національний банк, як суб'єкт забезпечення кібербезпеки в банківському секторі, а також є норми, які стосуються загальних питань, зокрема удосконалення системи зберігання, передачі та обробки даних державних реєстрів і баз даних із застосуванням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (включаючи технології онлайн-доступу) [553].

В Стратегії наголошено на необхідності проведення навчань суб'єктів сектору безпеки і оборони щодо реагування на кібератаки та кіберінциденти, зокрема проведення кібернавчань Збройних Сил України, інших суб'єктів сектору безпеки і оборони України, участь у таких навчаннях у рамках заходів колективної оборони. В той же час багато державних органів, що відповідають за сталий розвиток економіки, бази даних державних реєстрів власності тощо не входять до структури сектору безпеки та оборони. Вони та їх інформаційні ресурси перебувають під загрозою кібернетичних атак. Отже, слід внести зміни до згадуваних положень Стратегії кібербезпеки України, сформулювавши їх наступним чином: «4.4. Розвиток потенціалу сектору безпеки і оборони у сфері забезпечення кібербезпеки передбачатиме здійснення в установленому порядку, зокрема таких заходів ... проведення навчань суб'єктів сектору безпеки і оборони, *інших державних органів, які забезпечують окремі компоненти національної безпеки* та мають у своєму володінні та розпорядженні державні реєстри та банки даних, щодо реагування на кібератаки та кіберінциденти, зокрема проведення кібернавчань Збройних Сил України, інших суб'єктів сектору безпеки і оборони України, участь у таких навчаннях у рамках заходів колективної оборони».

Позитивним кроком стало ухвалення 14 вересня 2020 року Оновленої Стратегії національної безпеки України [32]. Відповідно до змісту цього документу Кабінетові Міністрів України слід подати у шестимісячний строк на розгляд Ради національної безпеки і оборони України проект Стратегії

економічної безпеки, а у шестимісячний строк з дня затвердження цього документу слід розробити та затвердити Стратегію енергетичної безпеки та Стратегію продовольчої безпеки [32].

Отже, можна сказати, що на теперішній час концептуальних документів щодо реалізації державної політики в сфері економічної безпеки держави затверджено не було. Крім того, вважаємо, що окреслені нами пропозиції до змісту Закону України «Про національну безпеку» можуть стати основою проекту Закону України «Про економічну безпеку України».

Наступним відмітимо діяльність консультативних органів, які створені в державі та функціонують в рамках виконання Президентом України своїх конституційних повноважень.

Так, позитивним кроком, на наш погляд, є створення Ради експертів з питань енергетичної безпеки, що є консультативним органом Ради національної безпеки і оборони України, яку очолює Глава держави. Так, на виконання, закріплених повноважень зазначений орган має право готувати Раді національної безпеки і оборони України пропозиції щодо: протидії та нейтралізації загроз енергетичній безпеці України; визначення концептуальних підходів та напрямів забезпечення енергетичної безпеки; заходів, спрямованих на підвищення ефективності державної політики у паливно-енергетичному комплексі; удосконалення координації діяльності органів виконавчої влади у сфері забезпечення енергетичної безпеки; визначення шляхів, механізмів та способів вирішення проблемних питань, що виникають під час реалізації державної політики у паливно-енергетичному комплексі; удосконалення нормативно-правової бази з питань паливно-енергетичного комплексу [176].

Іншим органом, який має впливати на державну політику майже в усіх сферах суспільного життя, є Національна рада реформ – спеціальний консультативно-дорадчий орган при Президентові України з питань стратегічного планування, узгодження позицій щодо впровадження в Україні єдиної державної політики реформ та їх реалізації [619].

Основними завданнями Національної ради реформ є: 1) визначення напрямів та пріоритетів реформ, спрямованих на реалізацію національних інтересів та захист конституційних прав і свобод людини і громадянина, вироблення єдиної, узгодженої державної політики, напрацювання стратегії та механізмів впровадження реформ; 2) забезпечення досягнення консенсусу у питаннях впровадження реформ між Президентом України, органами державної влади та громадянським суспільством; 3) сприяння скоординованій реалізації реформ, забезпечення моніторингу ефективності їх реалізації; 4) визначення пріоритетів нормативного та розпорядчого забезпечення практичної реалізації реформ [554].

Разом із вищевикладеним вважаємо, що формування та реалізація державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки має здійснюватися більш системно, а до процесів реформування економічних відносин мають бути залучені кращі експерти. На підставі вищезазначеного пропонуємо, що нагальним питанням є створення при Президентові України Ради з питань забезпечення економічної безпеки. В складі такого органу слід сформувати декілька профільних комісій за такими напрямками: фінансова, макроекономічна, виробнича, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна та гуманітарна безпека.

Такий склад ради дозволить комплексно реалізовувати необхідні реформи та інновації в сфері економічної безпеки держави, організувати взаємодію між профільними фахівцями в рамках одного координаційного органу, а також пропонувати Президенту системні кроки щодо попередження та подолання внутрішніх і зовнішніх загроз в економічній сфері, сприяти реалізації економічних прав і свобод фізичних та юридичних осіб.

Завданнями зазначеної ради можна визначити:

- аналіз стану економічної безпеки держави, здійснення прогнозування розвитку економічних відносин, дослідження внутрішніх та зовнішніх загроз економічній безпеці;

- вивчення стану формування та реалізації державної політики в сфері економічної безпеки;
- аналіз нормативно-правового забезпечення, регуляторних актів та проектів нормативно-правових актів з питань забезпечення економічної безпеки держави;
- підготовка Президентіві України пропозицій щодо: 1) нейтралізації або мінімізації загроз економічній безпеці країни; 2) удосконалення нормативно-правових актів з питань забезпечення економічної безпеки; 3) оптимізації роботи правоохоронних органів держави щодо протидії економічним злочинам та корупції; 4) вжиття заходів, спрямованих на підвищення ефективності державної політики в сфері економічної безпеки та її окремих компонент; 5) удосконалення взаємодії та координації діяльності органів державної влади з питань забезпечення економічної безпеки держави.

Важливим напрямом забезпечення економічної безпеки держави є зовнішньоекономічна безпека, яка має оцінюватися за наступними параметрами: коефіцієнт покриття експортом імпорту (разів), частка імпорту у внутрішньому споживанні країни (відсотків), індекс умов торгівлі (відсотків) та ін [33]. Разом із цим слід відмітити, що ст. 10 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» говорить, що органи місцевого самоврядування та їх виконавчі органи діють як суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності лише через створені ними зовнішньоекономічні комерційні організації, які мають статус юридичної особи України. В свою чергу місцеві органи влади і управління в особі створених ними зовнішньоекономічних організацій, які беруть участь у зовнішньоекономічній діяльності, а також інші держави, які беруть участь у господарській діяльності на території України, діють як юридичні особи [364].

Аналогічно норми закону України «Про транскордонне співробітництво» зазначають, що у разі, коли угодою про транскордонне співробітництво передбачається розміщення органів транскордонного співробітництва на території України, вони можуть утворюватися як юридичні особи. В окремих випадках їхні функції можуть покладатися на відповідні виконавчі органи

місцевого самоврядування та структурні підрозділи місцевих органів виконавчої влади [555]. Разом із цим дослідження змісту Закону України «Про місцеві державні адміністрації» та Закону України «Про місцеве самоврядування» показує, що ними не врегульовані питання виконання ними функцій органів транскордонного співробітництва [182; 90].

У 2015 році був прийнятий Закон України «Про засади державної регіональної політики», який мав би врегулювати вищенаведені проблеми в частині транскордонного співробітництва, зовнішньоекономічної діяльності регіонів, а також певних аспектів економічної безпеки на регіональному рівні. Разом із тим, в ст. 6 «Пріоритети державної регіональної політики» цих питань не міститься, в той же час окремим положенням виділено екологічна безпека регіонів, як пріоритетний напрям такої політики, а питання економічної безпеки регіонів взагалі не підіймається у цьому нормативно-правовому акті [162].

На підставі вищевикладеного доцільними кроками в аналізованій сфері діяльності держави мають бути наступні: внесення змін до Закону України «Про засади державної регіональної політики» в частині визначення пріоритету регіональної економічної безпеки, як складової державної політики на мезорівні; узгодження норм Законів України «Про місцеві державні адміністрації» та «Про місцеве самоврядування» із Законами «Про зовнішньоекономічну діяльність» та «Про транскордонне співробітництво» в частині виконання зовнішньоекономічних функцій та функцій органу транскордонного співробітництва. В подальшому ці кроки мають бути узгоджені із концепцією децентралізації, яка на даний час відбувається в нашій країні.

З 2015 року в Україні розпочався процес адаптації міжнародних нормативно-правових актів до усіх сфер суспільно-політичного життя. Так, у вересні 2015 року на 70-й сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся саміт, який схвалив документ під назвою «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку 2030» [556]. Зазначена резолюція містить глобальний план дій, орієнтований на виведення світу на траєкторію сталого та життєстійкого розвитку, що включає 17 цілей сталого розвитку та 169 завдань.

В Україні подібний документ діє з січня 2015 року під назвою Стратегія сталого розвитку «Україна 2020». Зазначеним документом встановлено, що вектор розвитку країни – це забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя. Україна має стати державою з сильною економікою та з передовими інноваціями. Для цього передусім необхідно відновити макроекономічну стабільність, забезпечити стійке зростання економіки екологічно невиснажливим способом, створити сприятливі умови для ведення господарської діяльності та прозору податкову систему [83]. Отже, стабільність та захищеність економіки України (фактично економічна безпека) були визнані державою як умова її розвитку, незалежності та стабільності. Натомість маємо підкреслити, що національна Стратегія сталого розвитку неповним чином узгоджена із положеннями документу ООН.

Також підкреслимо, що наш стратегічний документ вже втрачає свою силу наприкінці 2020 року і потребує суттєвого оновлення, зокрема в частині визначення пріоритетів в сфері забезпечення економічної безпеки держави, конкретизації державних заходів щодо оптимізації податкової системи, інвестиційного процесу, удосконалення промислового виробництва, визначення ключових завдань в сфері гуманітарної безпеки країни та ін. Положення існуючого документу, наприклад, реформа захисту економічної конкуренції, реформа фінансового сектору; реформа монетарної політики; реформа енергетики все ж таки потребують більш конкретного опису. Не всі вказані в документі реформи мають чітко визначені індикатори, більше того багато з них описано тільки за зарубіжними методиками оцінки економіки без застосування внутрішньої системи ефективності, в т.ч. в сфері забезпечення економічної безпеки.

Цікавим є те, що індикатори української стратегії виконані не в повному обсязі. Зокрема, ключовим показником є те, що у рейтингу Світового банку «Doing Business» Україна посідає місце серед перших 30 позицій, а за глобальним індексом конкурентоспроможності, який розраховує Всесвітній Економічний Форум (WEF), Україна увійде до 40 кращих держав світу. В той же час у рейтингу «Doing Business» Україна в 2020 році посіла 64 місце, в 2019 – 71, 2018

– 76, 2015 – 96 [557]; за індексом конкурентноспроможності в 2019 році Україна посіла 75 місце, а в 2018 – 83 [558; 559].

Із вказаного випливають наступні висновки:

– слід прийняти оновлену Стратегію сталого розвитку України на 2021–2026 роки, скоригувавши індикатори досягнення ключових цілей (параметрів);

– у зазначеній Стратегії слід окремо визначити критерії та показники економічної безпеки, як складової національної безпеки, не обмежуючись виключно сферою оборони та військової справи;

– включити до національної Стратегії критерії та показники, що визначені резолюцією ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку 2030», наприклад: 1) підтримувати економічне зростання на одну особу населення відповідно до національних умов і, зокрема, зростання валового внутрішнього продукту на рівні не менше 7 відсотків на рік у найменш розвинених країнах; 2) домогтися підвищення продуктивності в економіці шляхом диверсифікації, технічної модернізації та інноваційної діяльності, в тому числі шляхом приділення особливої уваги секторам з високою доданою вартістю і працемістким секторам; 3) просувати проведення орієнтованої на розвиток політики, яка сприяє продуктивній діяльності, створенню гідних робочих місць, підприємництву, творчості й інноваційній діяльності, та заохочувати офіційне визнання і розвиток мікро-, малих і середніх підприємств, у тому числі шляхом надання їм доступу до фінансових послуг; 4) зміцнювати спроможність національних фінансових установ заохочувати і розширювати доступ до банківських, страхових і фінансових послуг [560].

У 2014 році Україна підписала Меморандум взаєморозуміння між Урядом України і Організацією економічного співробітництва та розвитку щодо поглиблення співробітництва. Відповідно до цього документу основними сферами співробітництва є наступні: боротьба з корупцією, регулювання певних галузей економіки, конкуренція, інвестування, інші питання, пов'язані з бізнесом, розвиток секторної конкурентноспроможності, мобілізація вітчизняних ресурсів, у тому числі збір податків та вирішення питань, пов'язаних із системою

податкового адміністрування [561]. У зазначеному документі вказано, що Україна приймає участь в реалізації наступних проектів: Стратегія секторної конкурентоспроможності для України (2009–2015 рр.), запровадження схеми гарантування кредитів для МСП у сфері агробізнесу (2013–2015 рр.), Стратегія управління державними фінансами, Стамбульський план дій з боротьби проти корупції (2013–2015 рр.), озеленення економіки у країнах Східного партнерства (EaP GREEN) [561].

В той же час, як ми можемо побачити, більшість таких проектів вже минули за строками цього меморандуму, більше того у змінах до зазначеного документу вказано, що цей документ набирає чинності з моменту його підписання обома Сторонами і діє до 7 жовтня 2020 року. Меморандум може бути продовжено за згодою Сторін на наступні періоди тривалістю не більше двох років, якщо це буде доцільним з огляду на результати проведеної спільної роботи [562]. На цій підставі вважаємо, що слід у 2021 році продовжити дію відповідного меморандуму та оновити перелік програм, за якими здійснюється співробітництво України та ОЕСР, зокрема за напрямками протидії відмиванню коштів, реформування податкової системи та системи адміністрування митних зборів й платежів, забезпечення сприятливого інвестиційного клімату та ін.

У 2019 році було прийнято низку змін до Кримінального кодексу України в частині декриміналізації фіктивного підприємництва та перегляду механізму притягнення особи до відповідальності за ухилення від сплати податків. Відповідний законопроект № 1080 був поданий до Верховної Ради України влітку 2019 року. Як зазначали автори законопроекту, наявність кримінальної відповідальності за фіктивне підприємство (ст. 205 Кримінального кодексу України) вже давно є одним із способів тиску на бізнес в Україні. Так, окрім самого факту наявності кримінальної відповідальності за вказане діяння, контролюючі органи використовують вирок і матеріали досудового розслідування (протоколи допиту директора суб'єкта підприємницької діяльності) у якості доказової бази під час притягнення до фінансової відповідальності за порушення норм податкового законодавства [563].

Вже у вересні 2019 року був ухвалений в цілому Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на бізнес» № 101-IX, згідно з яким ст. 205 Кримінального кодексу була вилучена, а розміри несплати податків, за які притягуються відповідні суб'єкти до відповідальності збільшені [423].

Разом із цим вважаємо за доцільне наголосити, що обґрунтування авторами такого законодавчого кроку виглядають сумнівно. Якщо ми маємо наміри декриміналізувати певне діяння, то потрібно було б спиратися на статистичні дані, дані соціологічних досліджень, наукові праці, яких при прийнятті закону не було надано. Цими даними мають бути підтверджені, наприклад, незначна суспільна небезпека, мала кількість справ, невисока шкода інтересам держави, наявність інших механізмів протидії діянню та ін. Зазначення авторами ст. 205 Кримінального кодексу свідчить не про якість самої статті, а про зловживання владою співробітниками правоохоронних органів, з якою повинна вестися боротьба відповідними структурами. Це в свою чергу ніяк не говорить про необхідність відмови від покарання за цей вид злочинів. Наприклад, таким же чином можна обґрунтувати, що слід знизити штрафи за водіння у нетверезому стані, оскільки вони дають привід зловживати владою співробітникам поліції, які можуть запропонувати порушнику сплатити їм неправомірну вигоду, яка менше суми офіційного штрафу.

Крім того, за даними Інституту соціально-економічної трансформації у результаті фіктивного підприємництва (зокрема діяльності так званих «конвертаційних центрів») держава щороку недоотримує від 12 до 15 млрд. грн [563]. Отже, питання повної декриміналізації фіктивного підприємництва потребує подальшого концептуального вивчення та можливого внесення до складу адміністративних проступків окремої статті «Фіктивне підприємство» наступного змісту: «Фіктивне підприємство, тобто створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона, –

карається штрафом від тисячі до тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

До речі, внесені до Кримінального кодексу збільшені розміри шкоди, за які особа може бути притягнута до відповідальності за ухилення від сплати податків є необґрунтованою, оскільки прямо впливає на кваліфікацію протиправних діянь в бік їх зменшення, що призведе до ненадходження до бюджету значних сум коштів, що суттєво вплине на забезпечення гуманітарної складової політики економічної безпеки країни, адже пропоновані Податковим кодексом механізми відповідальності, на нашу думку, є менш ефективними у порівнянні із кримінальною відповідальністю.

У попередніх частинах цієї роботи ми наголошували на специфічному підході до економічної безпеки держави з позиції економічної безпеки окремої людини. Ми зазначали, що у вузькому розумінні економічна безпека може визначатися стосовно здатності індивіда використовувати фінансові ресурси, якщо вони вкрай необхідні. Але поняття економічної безпеки може бути розширено таким чином, щоб охопити загальну вразливість чи стійкість людей до таких несприятливих ситуацій та наявність механізмів підтримки – людських та соціальних ресурсів, які забезпечують мережу безпеки для людей, які потребують, наприклад, системи соціального забезпечення чи наданої допомоги родиною та/або друзями [564].

Вважаємо, що в цьому аспекті велику роль грає фінансова грамотність населення країни, яка, по-перше виступає основою економічної безпеки окремої людини, дозволяє підвищити загальний рівень економічної освіченості населення, що в свою чергу має позитивний вплив на його участь в управлінні державними справами в сфері економіки, підвищує підприємницьку активність населення, виховує нетерпимість до вчинення економічних злочинів, формує толерантність населення до впровадження сучасних інформаційних технологій в сфері податків, митної справи та ін.

Зараз у світі велика увага приділяється компоненту загальної освіченості населення, що можна побачити, зокрема в сфері освіти. Так, Стратегією сталого

розвитку «Україна – 2020» зазначено, що одним із індикаторів її розвитку визначено, що Україна візьме участь у міжнародному дослідженні якості освіти PISA та увійде до 50 кращих держав-учасниць такого дослідження.

Натомість мало хто знає, що агенція PISA проводить дослідження, які пов'язані із фінансовою освітою та фінансовою грамотністю населення. На думку фахівців організації PISA, фінансова грамотність – це знання та розуміння фінансових концепцій та ризиків, а також навички та ставлення до застосування таких знань та розуміння для прийняття ефективних рішень у різних фінансових ситуаціях, для покращення фінансового добробуту людей та суспільства, та сприяти участі в економічному житті. Це визначення, як і інші визначення домену PISA, має дві частини. У першій частині йдеться про тип мислення та поведінки, що характеризує область. Друга частина стосується цілей розвитку конкретної грамотності [565].

Оцінка фінансової грамотності PISA здійснюється організацією з 2012 року, наступне дослідження має відбутися у 2021 році, а попереднє відбулося у 2015. Україна в такому опитуванні, як можна побачити із малюнка, участі не приймала.

Table FL1. Average scores of 15-year-old students on the PISA financial literacy scale, by education system: 2015

Education system	Average score		s.e.
OECD average	489		1.1
<i>B-S-J-G (China)</i>	566	▲	6.0
Belgium (Flemish Community)	541	▲	3.0
Canadian provinces	533	▲	4.6
<i>Russian Federation</i>	512	▲	3.3
Netherlands	509	▲	3.3
Australia	504	▲	1.9
United States	487		3.8
Poland	485		3.0
Italy	483		2.8
Spain	469	▼	3.2
<i>Lithuania</i>	449	▼	3.1
Slovak Republic	445	▼	4.5
Chile	432	▼	3.7
<i>Peru</i>	403	▼	3.4
<i>Brazil</i>	393	▼	3.8
U.S. state education systems			
<i>Massachusetts</i>	523		6.7
<i>North Carolina</i>	496		5.5

Мал. 1 Оцінка фінансової грамотності PISA 2015 [566].

Якщо ми проаналізуємо навчальні програми середньої школи для учнів 10–11 класів, то зможемо побачити, що питання пов'язані із фінансовою безпекою особи та фінансовою грамотністю. Так, при викладанні дисципліни «Правознавство» вивчається питання, присвячене економічним правам і свободам громадян, а також цілий блок «Фінансове право України», в рамках якого розглядаються поняття та принципи системи оподаткування, платники податків і зборів, об'єкти оподаткування, обов'язки та права платників податків і зборів та ін. [567].

У спеціалізованих загальноосвітніх закладах вивчається дисципліна «Економіка», що складається з таких розділів: «Фундаментальні поняття економіки» (6 тем), «Фундаментальні процеси та явища ринкової економіки» (7 тем), «Підприємство та підприємницька діяльність» (4 теми), «Національна економіка та роль уряду у її функціонуванні» (5 тем), «Світова економіка та інтеграційні процеси» (4 теми) [136]. Окремо слід вказати на предмет «Громадянська освіта», що містить розділ 6 «Взаємодія громадян і держави в досягненні суспільного

добробуту». До нього, зокрема, входять такі теми: «Соціальні цілі економіки», «Економіка домогосподарства», «Підприємництво» [568].

На підставі вищевикладеного вважаємо за доцільне впровадити в програми закладів загальної середньої освіти окремих курс «Фінансова грамотність», а також зробити такий курс обов'язковою складовою правової освіти громадян. В цьому аспекті Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, Міністерство фінансів та Міністерство юстиції мають прийняти національну програму підвищення фінансової грамотності населення на найближчі 5 років, розробити план її реалізації. Це дасть змогу нашим школярам прийняти участь у міжнародному тестуванні PISA, а також удосконалити державну політику в сфері фінансової безпеки держави та економічної безпеки загалом.

Щодо змістовного аспекту програм підвищення фінансової грамотності населення, то його можливо зосередити за такими напрямками:

1. Гроші та операції. Включає обізнаність про різні форми, цілі існування грошей та управління грошовими операціями, що може включати обізнаність про цифрові та іноземні валюти, витрачання коштів або здійснення платежів за допомогою різноманітних доступних інструментів, включаючи мобільні чи онлайн додатки, використання банківських карток, чеків, банківських рахунків.

2. Планування та управління фінансами. Він відображає процес моніторингу, управління та планування доходів і витрат, а також розуміння шляхів підвищення доходів та фінансового добробуту. Цей напрям може включати інформацію, пов'язану із використанням кредитів, а також заощадженнями осіб.

3. Ризики та доходи. До цього напрямку може відноситися інформація щодо визначення способів уникнення ризиками та управління особистими фінансами у невизначених обставинах (ризики фінансових втрат, здатність підтримувати однаковий рівень життя, ризики погашення кредитів, ризики втрати чи недостатньої віддачі інвестиційних продуктів).

4. Окремі напрями фінансової безпеки особи. Цей напрям має охоплювати питання страхування, отримання пенсій, захист прав споживачів тощо.

Одним із важливих питань в сфері реалізації державної політики в сфері економічної безпеки є створення дієвої системи протидії економічним злочинам, в т.ч., які пов'язані із розкраданням держбюджету, фактами корупції, а також, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями.

В цьому контексті доречно проаналізувати ситуацію щодо повноважень та напрямів удосконалення системи державних правоохоронних органів, які здійснюють боротьбу із економічними злочинами, а також дослідити питання, яке стосується створення в країні незалежного органу економічних розслідувань.

На теперішній час протидія економічним злочинам є повноваженнями Служби безпеки України та податкової міліції. Так, до завдань Служби безпеки України також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України [289].

В свою чергу відповідно до положень Податкового кодексу України податкова міліція складається із спеціальних підрозділів по боротьбі з податковими правопорушеннями, що діють у складі відповідних контролюючих органів, і здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, виконує оперативно-розшукову, кримінально-процесуальну та охоронну функції. Завданнями податкової міліції є: запобігання кримінальним та іншим правопорушенням у сфері оподаткування та бюджетній сфері, їх розкриття, розслідування та провадження у справах про адміністративні правопорушення; розшук осіб, які переховуються від слідства та суду за кримінальні та інші правопорушення у сфері оподаткування та бюджетній сфері [84].

До недавнього часу відповідні функції з боку Національної поліції України виконував Департамент захисту економіки. Так, відповідно до базового наказу Національної поліції за цим підрозділом закріплювалися такі завдання:

1. Участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері боротьби із злочинністю, захисту економіки та об'єктів права власності.
2. Виявлення, запобігання та припинення злочинів у сфері економіки, у

тому числі вчинених суспільно-небезпечними організованими групами та злочинними організаціями, які впливають на соціально-економічну і криміногенну ситуацію в державі та в окремих її регіонах.

3. Боротьба з корупцією й хабарництвом у сферах, які мають стратегічне значення для економіки держави, та серед посадових осіб органів державної влади і самоврядування; протидія корупційним правопорушенням і правопорушенням, пов'язаним з корупцією [569].

Натомість рішенням Уряду України Департамент захисту економіки НПУ був ліквідований у 2019 році. Як зазначив тодішній Прем'єр-міністр України Олексій Гончарук, поліція більше не має права просто так втручатися у діяльність бізнесу. Сьогодні ми ліквідували цей підрозділ, який займався розкриттям економічних злочинів. Бо ця одіозна структура не захищала бізнес, а систематично заважала йому працювати. Глава Уряду додав, що замість ліквідованого Департаменту буде створена ефективна структура для розслідування фінансових злочинів, куди зможуть прийти на роботу порядні та чесні працівники [570; 571].

Разом із вищевикладеним слід підкреслити, що до цього моменту відповідного органу створено не було, більш того у згадуваній постанові Кабінету Міністрів України вказано: «Національній поліції забезпечити здійснення функцій і повноважень Департаменту захисту економіки, що ліквідується», тобто за цим документом фактично відбувся перерозподіл функцій ДЗЕ до інших підрозділів поліції, а, отже, ніякого реформаторського руху не відбулося.

Якщо проаналізувати кроки влади щодо створення незалежного органу держави в сфері протидії економічній злочинності, то слід насамперед згадати те, що восени 2019 року до Верховної Ради України було подано три законопроекти про органи фінансових розслідувань [572; 573; 574].

Проектом Закону № 1208 передбачається створення Бюро фінансових розслідувань, як центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну політику з питань запобігання, виявлення, припинення, розслідування та

розкриття кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності [620]. Іншим законопроектом № 1208-1 завданням Національного бюро фінансової безпеки України визначено забезпечення фінансової безпеки держави шляхом побудови на основі використання нових ризик-орієнтованих методів кримінального аналізу системи своєчасного виявлення та усунення системних загроз у сфері публічних фінансів, запобігання їх виникненню в майбутньому [620]. В свою чергу законопроектом 1208-2 передбачається створення Бюро фінансових розслідувань, як центрального органу виконавчої влади, що утворюється Кабінетом Міністрів України, спрямовується та координується через Міністра фінансів України.

Законопроект 1280	Законопроект 1280-1	Законопроект 1280-2
Бюро фінансових розслідувань – це центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику з питань запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, які прямо чи опосередковано заподіюють шкоду публічному інтересу у сфері фінансів.	Національне бюро фінансової безпеки України є державним правоохоронним органом, який на основі кримінального аналізу та аналізу ризиків забезпечує усунення загроз фінансовій безпеці держави, у тому числі шляхом виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його підслідності, які завдають шкоди публічним фінансам, та запобігання їх вчиненню у майбутньому.	Бюро фінансових розслідувань – це центральний орган виконавчої влади, що утворюється Кабінетом Міністрів України та здійснює діяльність з метою запобігання, попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності.
Діяльність Бюро фінансових розслідувань спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів України.	Незалежність Національного бюро у його діяльності гарантується: 1) спеціальним статусом Національного бюро, визначення законом його загальної структури, фінансування, матеріально-технічного та організаційного забезпечення діяльності; 2) особливим порядком конкурсного відбору, призначення та звільнення Директора Національного бюро, а також вичерпним переліком підстав для припинення його повноважень, визначеним цим Законом.	Діяльність Бюро фінансових розслідувань спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів України.
Для забезпечення виконання обов'язків Бюро фінансових	Систему Національного бюро складають центральний апарат,	Бюро фінансових розслідувань складається з центрального

розслідувань утворюється не більше семи територіальних управлінь Бюро фінансових розслідувань, юрисдикція яких охоплює визначені в рішенні області України, Автономну Республіку Крим, міста Київ та Севастополь.	підпорядковані йому територіальні органи та Тренінговий центр, які є органами Національного бюро.	апарату і територіальних управлінь. До системи Бюро фінансових розслідувань входить центр підготовки та підвищення кваліфікації. Для забезпечення виконання обов'язків Бюро фінансових розслідувань утворюються територіальні управління Бюро фінансових розслідувань.
Керівник Бюро фінансових розслідувань призначається на посаду Кабінетом Міністрів України за поданням Міністра.	Керівництво діяльністю Національного бюро здійснює Директор Національного бюро. Директор Національного бюро призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України в порядку, визначеному цим Законом.	Керівник Бюро фінансових розслідувань призначається на посаду Кабінетом Міністрів України за поданням Міністра.

Комітет Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики на своєму засіданні від 20.09.2019 розглянув три зазначені законопроекти та рекомендував Верховній Раді України прийняти за основу проект Закону України «Про Бюро фінансових розслідувань» (реєстр. № 1208-2 від 18.09.2019). Цей проект закону був проголосований у 1 читанні 02.10.2019 та готувався до 2 читання. В той же час комітет на черговому засіданні 13.01.2020 в зв'язку з отриманням негативного висновку Головного юридичного управління Апарату Верховної Ради України від 14.11.2019 № 07/02-459 рекомендував Верховній Раді відхилити цей проект, що фактично звело на унівець всі зусилля, що докладалися до реформування системи протидії економічній злочинності [575].

У березні 2020 року Верховною Радою України був підготовлений Проект Закону про Бюро економічної безпеки від 06.03.2020 № 3087-1. Відповідно до його положень Бюро економічної безпеки – державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує економічну безпеку держави у сфері публічних фінансів.

Бюро економічної безпеки утворюється відповідно до цього Закону, є підзвітним Президенту України та Верховній Раді України. Директор Бюро економічної безпеки призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України. За наявності підстав, визначених цим Законом, Верховна Рада України за пропозицією не менш як третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України може прийняти рішення про звернення до Президента України щодо звільнення Директора Бюро економічної безпеки з посади [621].

На Бюро економічної безпеки законом покладені наступні повноваження:

- заводити оперативно-розшукові справи на підставі та в порядку встановленому законом;
- проводити фотографування, аудіо- і відеозйомку;
- здійснювати на умовах добровільності та конфіденційності співробітництво з фізичними особами, у тому числі на договірних засадах, матеріально і морально заохочувати осіб, які надають допомогу в запобіганні, виявленні, припиненні, розслідуванні та розкритті злочинів, віднесених до підслідності Бюро економічної безпеки;
- застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю;
- ознайомлюватись із наявними в органах державної влади України, органах місцевого самоврядування, органах судової влади, державних підприємствах, установах та організаціях документами та інформацією, у тому числі з обмеженим доступом, необхідними для виконання Бюро економічної безпеки, покладених на нього законом завдань;
- за письмовим запитом Директора Бюро економічної безпеки або особи, яка виконує його обов'язки, отримувати від банків, депозитарних, фінансових та інших установ, підприємств та організацій незалежно від форми власності інформацію про операції, рахунки, вклади, правочини фізичних та юридичних осіб, необхідної для забезпечення виконання покладених на Бюро економічної безпеки завдань;

– на підставі рішення Директора Бюро економічної безпеки, його першого заступника, його заступників застосовувати адміністративний арешт майна фізичних та/або юридичних осіб, що полягає у повній та безумовній забороні такій особі на реалізацію прав розпорядження та/або користування її майном, на строк до 48 годин, протягом якого суд перевіряє обґрунтованість такого арешту та приймає рішення відповідно до законодавства;

– за наявності службового посвідчення безперешкодно входити до державних органів, зокрема органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ та організацій [576].

Разом із вищевикладеним до пропонованого законопроекту є певні зауваження та рекомендації.

Так, законопроектом зазначається, що Бюро економічної безпеки – державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями є підзвітним Президенту України та Верховній Раді України. Директор Бюро економічної безпеки призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України. Директор Бюро економічної безпеки щорічно у 45-денний строк після закінчення календарного року подає письмовий щорічний звіт Президенту України та Верховній Раді України щодо стану економічної безпеки держави, результатів роботи Бюро економічної безпеки стосовно виявлення та усунення системних загроз у сфері публічних фінансів за минулий календарний рік [576].

Якщо ми проаналізуємо Основний закон нашої держави, а також рішення Конституційного суду України із вищезазначених питань, то маємо відмітити, що Президент України та Верховна Рада України мають формувати тільки ті органи, які прямо передбачені у Конституції України. В основному Законі нашої держави наданий повний перелік таких органів, а, отже, щоб надати такі повноваження Президенту – треба вносити зміни саме до Конституції, а не закріплювати такі повноваження у законі.

Більше того відповідно до рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої статті 17, частини другої статті 27 Закону

України «Про статус народного депутата України» № 7-рп/2003 зазначено, що повноваження Президента України вичерпно визначені Конституцією України, а це унеможлиблює прийняття законів, які встановлювали б інші його повноваження (права та обов'язки) [577]. Отже, надання Президенту та Верховній Раді вказаних повноважень протирічить Конституції України. Крім того, визначення Бюро економічної безпеки як спеціального органу теж вступає у протиріччя із Основним законом нашої держави. Такий висновок можна зробити із того, що до органів зі спеціальним статусом відносяться органи, які вказані у положеннях Конституції України.

З огляду на вищезазначене, доцільно буде зауважити, що повноваження Бюро економічної безпеки, затвердження відповідного положення про нього має визначати Кабінет Міністрів України. Так, відповідно до ст. 116 Основного закону повноваження щодо утворення, реорганізації та ліквідації міністерств та інших органів виконавчої влади відповідно до закону та в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади, покладається на Кабінет Міністрів України [53]. Крім цього, згадані норми дублюються Законом України «Про центральні органи виконавчої влади», яким передбачено, що міністерства та інші центральні органи виконавчої влади утворюються, реорганізуються та ліквідуються Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України, Кабінет Міністрів України затверджує положення про міністерства, інші центральні органи виконавчої влади [89].

Сумнівними з точки зору мети прийняття цього законопроекту є статті, які передбачають висвітлення порядку реєстрації та обліку заяв і повідомлень про вчинення кримінального правопорушення, повноважень слідчо-оперативних підрозділів та ін., які відносяться до регулювання Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Є також певні зауваження до економічного обґрунтування законопроекту, оскільки він спричинить додаткові витрати із державного бюджету тощо.

Узагальнюючи висловлену інформацію, вважаємо, що, незважаючи на те, що створення єдиного державного органу, що протидіятиме правопорушенням,

які посягають на економічну безпеку держави, є актуальним питанням, зазначений законопроект потребує опрацювання в частині:

- більш чіткого визначення термінів, що ним використовуються;
- перегляду порядку створення Бюро економічної безпеки;
- виключення положень, що не відносяться до сфери правового регулювання даного закону;
- здійснення належного економічного обґрунтування його прийняття
- узгодження із чинним законодавством повноважень бюро стосовно арешту майна, доступу до банківської таємниці, роботи із персональними даними тощо [592; 593].

Отже, за підсумками проведеного дослідження можна висловити наступні узагальнені тези:

1. Процеси формування та реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки України потребують суттєвого удосконалення та оптимізації, це стосується як нормативної бази формування та забезпечення системи економічної безпеки держави, так і питань, що належать до сфери відання центральних органів виконавчої влади, що мають повноваження на реалізацію політики економічної безпеки в окремих сферах суспільно-політичного життя.

2. В частині інституційного нормативно-правового забезпечення доцільно:

а) удосконалити положення закону України «Про національну безпеку України» в частині визначення її як окремої складової національної безпеки, законодавчого закріплення національних інтересів в сфері економічної безпеки, суб'єктів їх забезпечення тощо;

б) внести зміни до Стратегії національної безпеки України 2020 року, чільне місце в якій, на нашу думку, мають займати питання комплексного забезпечення економічної безпеки держави;

в) удосконалити положення Стратегії кібербезпеки України в частині забезпечення інформаційної безпеки суб'єктів публічного управління в сфері економіки;

г) запровадити стратегічне планування в сфері економічної безпеки шляхом прийняття Стратегії економічної безпеки, концепцій та стратегій в рамках окремих складових економічної безпеки (фінансової, виробничої, макроекономічної, інвестиційної, зовнішньоекономічної та гуманітарної безпеки);

д) розробити проект Закону України «Про економічну безпеку України»;

е) прийняти оновлену Стратегію сталого розвитку України на 2021–2026 роки, скоригувавши індикатори досягнення ключових цілей (параметрів). У зазначеній Стратегії слід окремо визначити критерії та показники економічної безпеки, як складової національної безпеки, не обмежуючись виключно сферою оборони та військової справи, а також включити критерії та показники, що визначені резолюцією ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку 2030».

3. Необхідно забезпечити внесення змін до Закону України «Про засади державної регіональної політики» в частині визначення пріоритету регіональної економічної безпеки, як складової державної політики на мезорівні. Також необхідно узгодити норми Законів України «Про місцеві державні адміністрації» та «Про місцеве самоврядування» із Законами «Про зовнішньоекономічну діяльність» та «Про транскордонне співробітництво» в частині виконання зовнішньоекономічних функцій та функцій органу транскордонного співробітництва. В подальшому ці кроки мають бути узгоджені із концепцією децентралізації країни.

4. Формування та реалізація державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки має здійснюватися більш системно, а до процесів реформування економічних відносин мають бути залучені кращі експерти. На підставі вищезазначеного пропонуємо створення при Президентові України Ради з питань забезпечення економічної безпеки. В складі такого органу слід

сформувати декілька профільних комісій за такими напрямками: фінансова, макроекономічна, виробнича, енергетична, зовнішньоекономічна та інвестиційно-інноваційна та гуманітарна безпека.

5. Необхідно продовжити дію Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України і Організацією економічного співробітництва та розвитку, оновити перелік програм, за якими здійснюється співробітництво України та ОЕСР, зокрема за напрямками протидії відмиванню коштів, реформування податкової системи та системи адміністрування митних зборів й платежів, забезпечення сприятливого інвестиційного клімату та ін.

6. Потрібно вжити необхідних законодавчих заходів щодо перегляду питання повної декриміналізації фіктивного підприємництва шляхом внесення до Кодексу України про адміністративні правопорушення статті «Фіктивне підприємництво».

7. Вважаємо за доцільне впровадити в програми закладів загальної середньої освіти окремий курс «Фінансова грамотність», а також зробити такий курс обов'язковою складовою правової освіти громадян. Додатково слід розробити та ухвалити національну програму підвищення фінансової грамотності населення на найближчі 5 років, розробити план із її реалізації. Це дасть змогу учням загальноосвітніх закладів прийняти участь у міжнародному тестуванні PISA, а також удосконалити державну політику в сфері фінансової безпеки держави та економічної безпеки загалом.

8. Існує необхідність у подальшому опрацюванні питання розбудови діяльності Бюро економічної безпеки, шляхом удосконалення існуючих законопроектів представниками органів державної влади, бізнес середовища, а також профільними фахівцями та експертами.

Висновки до розділу 4

Проаналізовано досвід забезпечення економічної безпеки держави окремих країн Європейського Союзу (Латвії, Литви та Хорватії), країн колишнього СНД, правові системи яких наближені до національної (Білорусі та Казахстану), що дозволило порівняти відмінності у побудові національних систем забезпечення економічної безпеки залежно від політичного курсу відповідної держави.

Встановлено, що сучасною тенденцією у сфері забезпечення економічної безпеки держави та протидії економічній злочинності є передача функцій розслідування економічних правопорушень, протидії незаконному відмиванню грошей від органів внутрішніх справ (міліції, поліції) до Міністерства фінансів або структур, що входять до сфери його відповідальності.

За результатами вивчення закордонного досвіду забезпечення економічної безпеки держави аргументовано доцільність: а) прийняття стратегічних документів у напрямі розвитку економіки, протидії економічній злочинності, у тому числі транснаціонального характеру, відмивання нелегальних доходів, фінансування тероризму; б) створення окремого органу фінансових розслідувань із можливим підпорядкуванням його структур Міністерству фінансів України; в) позбавлення Служби безпеки України та МВС України повноважень щодо протидії економічній злочинності та контрабанді; г) запровадження на рівні РНБО або Офісу Президента України консультативно-дорадчих органів з питань захисту інвестицій, забезпечення економічної безпеки, стабільності фінансової системи держави; д) удосконалення норм чинного законодавства з питань чіткого визначення поняття економічної безпеки та її складових, розмежування повноважень органів держави у цій сфері, забезпечення перспектив розбудови регіональних систем економічної безпеки.

Аргументовано, що ефективність реалізації державної політики у сфері економічної безпеки України може бути оцінена за критеріями та показниками ефективності системи публічного управління та діяльності окремих суб'єктів

публічної адміністрації у сфері економічної безпеки, а також критеріями та показниками правоохоронної діяльності у сфері економічної безпеки.

Встановлено, що критеріями ефективності публічного управління у сфері економічної безпеки слід визначити ключові ознаки, на підставі яких має проводитися оцінювання реалізації такої політики. У свою чергу, показниками виступають кількісні та якісні дані, що характеризують відповідні ознаки. Підкреслено, що критерії та показники мають поєднувати в собі кількісні та якісні дані, бути об'єктивними, достовірними та порівняльними, тобто стабільними протягом певного строку, що може забезпечити дослідження їх динаміки.

До критеріїв ефективності публічного управління у сфері економічної безпеки запропоновано віднести: нормативно-правове забезпечення формування державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки; організаційне забезпечення реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки; кадрове забезпечення реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки; безпосередню реалізацію державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави; взаємодію уповноважених суб'єктів реалізації державної політики у сфері економічної безпеки з громадянським суспільством; стан інформатизації реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки; матеріально-технічне забезпечення реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки.

Зроблено висновок, що критеріями ефективності правоохоронної діяльності у сфері економічної безпеки виступають: ефективність внутрішньої управлінської діяльності державного органу; довіра населення до відповідних правоохоронних органів; показники протидії злочинам та іншим правопорушенням у сфері економіки, господарської діяльності, корупції.

Аргументовано, що з метою підвищення ефективності інституційного нормативно-правового забезпечення економічної безпеки доцільно: 1) удосконалити положення Закону України «Про національну безпеку України» в частині визначення економічної безпеки як окремої складової національної

безпеки, закріплення національних інтересів у сфері економічної безпеки, суб'єктів їх забезпечення; 2) внести зміни до Стратегії національної безпеки України 2020 року, чільне місце в якій мають займати питання комплексного забезпечення економічної безпеки держави; 3) удосконалити положення Стратегії кібербезпеки України в частині забезпечення інформаційної безпеки суб'єктів публічного управління у сфері економіки; 4) запровадити стратегічне планування у сфері економічної безпеки шляхом прийняття Стратегії економічної безпеки, концепцій та стратегій у рамках окремих складових економічної безпеки (фінансової, виробничої, макроекономічної, інвестиційної, зовнішньоекономічної та гуманітарної безпеки); 5) розробити проект Закону України «Про економічну безпеку України»; 6) прийняти оновлену Стратегію сталого розвитку України на 2021–2026 роки, скоригувавши індикатори досягнення ключових цілей. У Стратегії слід визначити критерії та показники економічної безпеки як складової національної безпеки, не обмежуючись виключно сферою оборони та військової справи, а також включити критерії та показники, що визначені резолюцією ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку 2030».

Запропоновано створити при Президентові України Раду з питань забезпечення економічної безпеки. У складі такого органу слід сформувати декілька профільних комісій за напрямками: фінансова, макроекономічна, виробнича, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна та гуманітарна безпека.

Наголошено на необхідності продовження дії Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України і Організацією економічного співробітництва та розвитку, оновлення переліку програм, за якими здійснюється співробітництво України та ОЕСР, зокрема за напрямками протидії відмиванню коштів, реформування податкової системи та системи адміністрування митних зборів і платежів, забезпечення сприятливого інвестиційного клімату тощо.

Акцентовано увагу на необхідності перегляду питання повної декриміналізації фіктивного підприємництва шляхом внесення до Кодексу України про адміністративні правопорушення статті «Фіктивне підприємництво».

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукової проблеми – визначення сутності, особливостей та шляхів удосконалення адміністративно-правових засад реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. В результаті проведеного дослідження сформульовано низку концептуальних висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети. Основні з них наведено нижче.

1. Проведений аналіз сутності економічної безпеки дозволив виокремити такі її ознаки: 1) є частиною національної безпеки України; 2) основу економічної безпеки становлять економічні відносини, тобто суспільні відносини, що виникають між фізичними та юридичними особами з питань виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ та послуг; 3) стійкість та захищеність економічних відносин забезпечують стабільний стан економіки країни та, відповідно, належний рівень її економічної безпеки; 4) забезпечується спеціально уповноваженими органами держави, що мають нормативно визначені права та обов'язки, які визначають їх роль та місце у відносинах економічної безпеки; 5) залежно від складу суб'єктів економічних відносин та сфери їх дії слід розрізняти економічну безпеку держави, економічну безпеку регіону, економічну безпеку суб'єкта господарювання, економічну безпеку особи; 6) економічна безпека забезпечує розвиток національної економіки, збереження та врахування національних економічних інтересів, а також реалізацію громадянами основних прав і свобод в економічній сфері.

Наголошено, що відносини, які є основою економічної безпеки, потребують належного нормативно-правового регулювання, а також чіткої та скоординованої діяльності уповноважених органів державної влади, що, реалізуючи владні повноваження, здатні удосконалювати та розвивати такі суспільні відносини.

Вищезазначена діяльність переважно знаходиться в адміністративно-правовій площині, оскільки тісно пов'язана зі здійсненням публічного управління, реалізацією владних організаційно-розпорядчих повноважень, спрямованих на стабільність та передбачуваність економічних відносин, забезпечення державою економічних прав і свобод громадян. Зроблено висновок, що основною метою адміністративно-правового регулювання економічної безпеки держави є забезпечення реалізації та захисту економічних прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб.

2. Мету державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави визначено як створення належних умов для впорядкування та розвитку суспільних економічних відносин, забезпечення реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, а також створення умов для подальшого розвитку і зростання рівня національної економіки та забезпечення її конкурентоспроможності. Виокремлено завдання, які має виконувати державна політика у сфері забезпечення економічної безпеки, що дозволило встановити її наступні підвиди: 1) нормативно-інституційна політика у сфері економічної безпеки (її основною метою є створення належного нормативного підґрунтя для забезпечення стабільності економічних відносин, формування дієвої системи державних органів, що відповідатимуть за формування та реалізацію державної політики у сфері економічної безпеки, встановлення належного механізму координації їх дій та міжсуб'єктної взаємодії); 2) політика забезпечення економічних прав громадян та юридичних осіб (полягає у забезпеченні та реалізації конституційних і нормативних гарантій здійснення громадянами своїх економічних прав, підвищення рівня індивідуальної економічної безпеки та економічної безпеки суб'єктів господарювання); 3) політика розвитку національної економіки та економічних відносин (полягає у здійсненні цілеспрямованих заходів зі зростання секторів національної економіки, забезпечення стабільності національної валюти, зростання ВВП, промислового виробництва, забезпечення енергонезалежності та інвестиційної привабливості країни); 4) політика цифровізації економічних відносин, забезпечення економічної та фінансової грамотності населення

(спрямована на відповідність економічних відносин сучасному цифровому світу, характеризується впровадженням в економіку країни інноваційних розробок та сучасних цифрових систем управління, підвищення обізнаності населення з економічних питань та власних прав і обов'язків у сфері економіки та економічної безпеки); 5) правоохоронна політика у сфері економічної безпеки (реалізується спеціально уповноваженими органами держави, які мають назву «правоохоронні» і має зовнішнім проявом протидію найбільш розповсюдженим економічним правопорушенням (злочинам, адміністративним проступкам), корупції, відмиванню доходів, фінансуванню тероризму, транскордонній економічній злочинності).

3. Аргументовано позицію, відповідно до якої принципи державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави виступають своєрідними стандартами, керівними ідеями, правилами, за яких здійснюється формування та реалізація державної політики у сфері економічної безпеки. Запропоновано два підходи до класифікації принципів державної політики у сфері економічної безпеки: 1) загальні: верховенства права, законності, дотримання прав людини та заборони дискримінації, гласності та публічності, системності, комплексності, науковості, свободи економічної діяльності, плановості, ефективності, своєчасності, контролю, гнучкості; 2) організаційні: галузевий, територіальний та функціональний.

У результаті аналізу сутності функцій державної політики у сфері економічної безпеки зроблено такі висновки: 1) безпосередньо пов'язані та зумовлюються загальними функціями держави; 2) оскільки державна політика реалізується, в основному, органами публічної адміністрації, то її функції можна виокремити, засновуючись на функціях цих суб'єктів адміністративно-правових відносин; 3) адміністративно-правова природа реалізації державної політики у сфері економічної безпеки впливає також із того, що відповідні державні органи мають організаційно-владні повноваження щодо реалізації певних нормативно-правових приписів у визначених управлінських формах та за допомогою нормативно визначених методів управлінського впливу; 4) функції можна розглядати, по-перше, як загальні напрями діяльності держави щодо створення стабільної системи економічної безпеки, яка включає нормативно-правову основу, перелік органів, які

уповноважені здійснювати реалізацію нормативних приписів, систему визначених принципів, форм та методів реалізації політики тощо; по-друге, як окремі групи однорідних дій суб'єктів публічної адміністрації щодо впорядкування, розвитку та захисту суспільних економічних відносин, забезпечення реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, а також створення умов для подальшого розвитку і зростання рівня національної економіки; 5) відображають, в тому числі, сутність та призначення публічного управління у цій сфері, що вказує на адміністративно-правову природу її реалізації.

4. Правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави запропоновано розуміти як систему норм права, які закріплені в чинному законодавстві України, підзаконних нормативних актах, програмних та стратегічних документах держави, які встановлюють мету, завдання, правила, порядок, процедури діяльності уповноважених суб'єктів щодо врегулювання та розвитку суспільних економічних відносин, забезпечення реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, їх захисту у випадку порушення, створення умов для подальшого розвитку і зростання національної економіки та забезпечення конкурентоспроможності. У результаті аналізу відповідних нормативно-правових актів зроблено висновок, що особливе місце в них займають норми адміністративного законодавства, що виступають основою адміністративно-правового регулювання, яке здійснюється з метою реалізації державної політики уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації. Зазначені норми містяться, переважно, у підзаконних нормативних актах, які приймаються Урядом України, міністерствами, центральними та місцевими органами виконавчої влади. Крім прийняття норм адміністративно-правового характеру, адміністративно-правове регулювання реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки виявляється в реалізації уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації владних розпорядчих повноважень, зокрема контрольних, інспекційних, організаційних, що мають адміністративно-правову природу.

5. Зроблено висновок, що система суб'єктів реалізації державної політики у

сфері забезпечення економічної безпеки держави складається із сукупності взаємопов'язаних елементів, функціонування яких забезпечує комплексне втілення вказаного напрямку політики держави. До вказаної системи запропоновано віднести такі суб'єкти, як: Верховна Рада України; Президент України; Кабінет Міністрів України; Рада безпеки і оборони України; Міністерство економіки України; Міністерство енергетики України; Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України; Міністерство закордонних справ України; Міністерство освіти і науки України; Міністерство соціальної політики України; Міністерство фінансів України; Міністерство інфраструктури України; Міністерство внутрішніх справ України; Національний банк України; Антимонопольний комітет України; прокуратура України; Національна поліція України; Національне антикорупційне бюро України; Служба безпеки України; Державна служба фінансового моніторингу України; Державна фіскальна служба України; Державна аудиторська служба України; Державна податкова служба України; Державна митна служба України; Комісія з регулювання азартних ігор та лотерей; суди; органи місцевого самоврядування; об'єднання громадян; фізичні особи.

Виокремлено характерні ознаки, які притаманні системі суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави: 1) спільна мета – забезпечення економічної безпеки держави на рівні, який не тільки гарантуватиме стабільне функціонування економічного сектору, а і його безперервний розвиток; 2) чіткий склад елементів системи, тобто суб'єктів, до повноважень яких віднесено здійснення діяльності, пов'язане з реалізацією державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, котрий визначено на законодавчому рівні; 3) виражена ієрархічна побудова (вищі органи державної влади – центральні органи державної влади – органи місцевого самоврядування), що позначається на процесі реалізації такої політики, прийняття і виконання рішень; 4) наявність незалежного елемента (інституцій громадянського суспільства), який має певну автономність у процесі реалізації зазначеного виду політики, оскільки знаходиться поза межами ієрархії, а тому здійснення відповідних заходів є їх правом, а не обов'язком, як у випадку вищих і

центральної влади та органів місцевого самоврядування; 5) правова регламентація функціонування кожного елемента системи та їх взаємодії між собою, зокрема визначення прав, обов'язків, організаційних засад, порядку діяльності та взаємодії суб'єктів і їх груп.

6. Встановлено, що загальні суб'єкти реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави характеризуються такими особливостями: 1) їх діяльність є персоніфікованою, обумовлюється правовим статусом, а її межі визначаються завданнями та компетенцією, тому здійснюється в різних напрямках, що втілюються паралельно, доповнюють один одного та в сукупності дозволяють забезпечувати реалізацію державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави; 2) компетенція, як правило, закріплюється в законодавчих, а не підзаконних актах, що свідчить про усталеність і стабільність повноважень відповідних органів у зазначеній сфері; 3) специфіка суб'єктного складу загальних суб'єктів обумовлює унікальне поєднання сфер їх діяльності, що полягає не лише у формуванні державної політики (Верховна Рада України, Президент України, Рада національної безпеки і оборони України), а також в організації її реалізації (Кабінет Міністрів України, Антимонопольний комітет України, Національний банк України), відправленні правосуддя судами та захисті органами прокуратури державних інтересів, одним із яких є економічна безпека держави; 4) більшість із загальних суб'єктів (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України) формують і реалізують державну політику у сфері забезпечення економічної безпеки шляхом здійснення організаційних та управлінських заходів, а також правового забезпечення, тоді як конкретні заходи, що здатні вплинути на рівень економічної безпеки країни, як правило, здійснюються на місцевому та локальному рівнях; 5) наявність специфічного виду діяльності – адміністративно-юрисдикційної, яка полягає не лише у розгляді справ про адміністративні правопорушення судами, а також у їх порушенні та попередньому з'ясуванні обставин, як одного з напрямів забезпечення економічної безпеки держави деякими загальними суб'єктами, що обумовлено специфічною загрозою окремих

адміністративних деліктів економічним правам та інтересам окремих громадян, суспільства та держави в цілому; 6) в межах управлінської діяльності, яка є складовою процесу реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки, окремими загальними суб'єктами, зокрема Верховною Радою України, розв'язуються важливі кадрові питання, наприклад призначення на посади міністрів і голів Антимонопольного комітету України та Національного банку України; 7) діяльність щодо реалізації державної політики включає не лише спеціалізовані напрями економічного характеру, а пов'язана також із загальносоціальними аспектами розвитку суспільства.

7. Компетенцію центральних органів виконавчої влади як спеціальних суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави охарактеризовано за допомогою таких ознак: 1) це комплексна юридична категорія, яка складається з предмета відання, повноважень, завдань і юридичної відповідальності центральних органів виконавчої влади як спеціальних суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави; 2) визначає межі, способи та засоби реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, зокрема такі, як проведення контролю, здійснення перевірок, моніторингу тощо; 3) спеціальні суб'єкти мають спільний предмет відання, обмежений сферою забезпечення економічної безпеки держави; 4) пов'язана з управлінням державними справами в економічному та соціальному секторах; 5) має нормативне закріплення, зобов'язує кожного суб'єкта діяти лише відповідно до регламентованих приписів за моделлю «дозволено те, що прямо передбачено законом»; 6) не обмежується суто економічним змістом, оскільки на стан економічної безпеки впливає і розвиток інших сфер (соціальної, транспортної, агропромислової тощо); 7) значну її частину становлять повноваження щодо здійснення нормативних, організаційних, управлінських, координаційних і контрольних заходів у напрямі розбудови економіки, створення сприятливих умов для розвитку торгівлі та здійснення господарсько-виробничої діяльності, товарообігу, забезпечення здійснення грошово-кредитної політики, а також виявлення, припинення та запобігання правопорушенням, що посягають на

національну економічну безпеку; 8) втілюється в нормативній, управлінській, організаційній, забезпечувальній, координаційній, аналітичній, контрольній, методичній, допоміжній, науковій, мобілізаційній, охоронній функціях, а також у функціях регулювання, моніторингу, планування та прогнозування; 9) компетенція окремих центральних органів виконавчої влади (Національна поліція, Національне антикорупційне бюро України, Служба безпеки України) консолідується виключно в правоохоронному напрямі; 10) юридичну відповідальність (кримінальну, адміністративну та цивільну) за порушення норм законодавства у сфері забезпечення економічної безпеки держави несуть безпосередньо не центральні органи виконавчої влади, а посадові особи цих органів.

8. Доведено, що органи місцевого самоврядування займають важливе місце в системі суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, будучи наділеними широким колом повноважень на регіональному та локальному рівнях. Обґрунтовано доцільність здійснення класифікації повноважень органів місцевого самоврядування щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави за наступними критеріями: 1) залежно від суб'єкта реалізації повноважень: сільськими, селищними, міськими, обласними радами; виконавчими органами сільських, селищних, міських рад; адміністративними комісіями при виконавчих органах міських, сільських, селищних рад; 2) за належністю повноважень: власні (самоврядні) повноваження; делеговані повноваження; 3) за змістом повноважень: управлінські; контрольні-наглядові; нормотворчі; регулюючі; організаційні; установчі; дозвільно-реєстраційні; забезпечувальні; обліково-інформаційні; адміністративно-деліктні. Охарактеризовано особливості реалізації вказаних повноважень; особливу увагу приділено проблемним моментам, що виникають під час реалізації вказаних повноважень у зв'язку з останнім етапом децентралізації влади, та шляхам їх усунення.

9. Акцентовано увагу, що розвиток громадянського суспільства суттєво впливає на процеси публічного управління та, як наслідок, забезпечення національної, зокрема економічної безпеки. Відповідно інституції громадянського

суспільства відіграють одну з ключових ролей у механізмі формування та реалізації державної політики, зокрема у сфері забезпечення економічної безпеки держави. Запропоновано класифікацію інституцій громадянського суспільства, що беруть участь у реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки. Охарактеризовано повноваження окремих інституцій громадянського суспільства у сфері протидії економічним правопорушенням, здійснення контролю за раціональним використанням бюджетних коштів, запобігання корупції та відповідно забезпечення економічної безпеки, участі в програмах, орієнтованих на поліпшення соціального-економічного розвитку держави, соціального захисту та пенсійного забезпечення, благодійництва.

10. Запропоновано під формами реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави розуміти регламентоване нормами адміністративного права зовнішнє юридично результативне та/або організаційне вираження управлінської діяльності суб'єктів публічної адміністрації (що здійснюється за сприяння інституцій громадянського суспільства) з приводу виконання завдань та втілення функцій щодо охорони і захисту економічних прав та свобод громадян, а також економічних інтересів суспільства і держави від реальних та потенційних загроз її національній безпеці. Виокремлено ознаки, що характеризують форми реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. Комплексний підхід до застосування критеріїв класифікації вказаних форм (залежно від характеру наслідків використання форм та сфери поширення юридичних наслідків) дозволив сформувати систему форм реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави: правові форми (нормотворча та правозастосовна); неправові (організаційні) форми. Охарактеризовано особливості застосування вказаних форм.

11. Аргументовано, що під методами реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави слід розуміти сукупність прийомів, способів та засобів проведення уповноваженими суб'єктами за сприяння інституцій громадянського суспільства системи заходів політичного, правового, економічного,

організаційного та іншого характеру, спрямованих на попередження та нейтралізацію реальних та потенційних загроз економічній безпеці.

Встановлено, що сукупність методів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави формує їх взаємопов'язану систему, яка може бути представлена у межах таких блоків: 1) адміністративні (регламентаційні, розпорядчі, нормативні) та економічні методи реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави; 2) контроль (парламентський, судовий, зі сторони органів виконавчої влади, громадський) та нагляд; 3) переконання та примус. Охарактеризовано особливості застосування виокремлених методів.

12. Під гарантіями прав учасників адміністративно-правових відносин щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави запропоновано розуміти сукупність нормативно закріплених положень, що забезпечують можливість уповноважених суб'єктів, які вступають в адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення економічної безпеки держави, зокрема з приводу формування та реалізації державної політики, охороняти та захищати власні права та безперешкодно здійснювати професійну діяльність, отримувати належне матеріально-технічне забезпечення, приймати нормативні та управлінські рішення; здійснювати заходи організаційного характеру та звертатися за захистом своїх прав до суду. Аргументовано, що переважна більшість гарантій прав учасників адміністративно-правових відносин щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави зводиться до: 1) прийняття обов'язкових до виконання рішень; 2) незалежності при здійсненні власної професійної діяльності та прийнятті рішень; 3) отримання інформації, що стосується стану економічної безпеки у випадках, якщо не встановлено спеціальних режимів її використання чи поширення; 4) належного рівня матеріально-технічного забезпечення функціонування окремих суб'єктів, які реалізують державну політику у сфері забезпечення економічної безпеки держави, систематичної оплати праці посадових осіб таких суб'єктів і здійснення їх соціального захисту; 5) проведення громадської експертизи правових актів, участі в

їх обговоренні, в тому числі під час парламентських слухань; 6) права на звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у випадку, якщо права, свободи та інтереси учасників цих правовідносин порушено діями суб'єктів, що забезпечують економічну безпеку держави; 7) обов'язку нести юридичну відповідальність у випадку посягання на економічну безпеку держави; 8) можливості звернутися до суду в тому разі, коли порушено або існує імовірність порушення прав, свобод і інтересів у сфері економічної безпеки держави; 9) залучення до формування економічної політики держави, підготовки стратегічно важливих нормативно-правових актів у сфері економічної безпеки держави.

13. У результаті вивчення досвіду забезпечення економічної безпеки в Латвії, Литві, Хорватії, Білорусі та Казахстані зроблено висновок, що в аналізованих країнах економічна безпека на законодавчому рівні визнається пріоритетною сферою роботи держави. Її поняття та складові визначені базовими законами про економічну безпеку, що є підставою розвитку національного законодавства в цій сфері. В Республіці Білорусь та Республіці Казахстан до основних складових елементів економічної безпеки держави віднесено фінансову, продовольчу, енергетичну, продовольчу та транспортну безпеку; в Литві стратегічно важливими галузями економіки для національної безпеки вважаються енергетика, транспорт, інформаційні технології та телекомунікації, інші високі технології, фінанси, оборонний комплекс. За результатами узагальнення світової практики забезпечення економічної безпеки сформульовано низку пропозицій та рекомендацій щодо підвищення ефективності проведення фінансового моніторингу, протидії відмиванню грошей, фінансування тероризму, здійснення провадження у справах про інші економічні та фінансові правопорушення, моніторингу закупівель.

14. Наголошено, що оцінювання ефективності реалізації державної політики у сфері економічної безпеки може здійснюватися як оцінювання ефективності публічного управління у сфері економічної безпеки, що має декілька аспектів: правовстановлювальний та правозастосовний, який, у свою чергу, складається із правореалізаційного та правоохоронного елементів. Фактично критерії та показники діяльності уповноважених суб'єктів реалізації

державної політики у досліджуваній сфері впливають на кількісні показники економічної безпеки, що визначені нормативними актами Міністерства економічного розвитку у 2013 році.

Аналіз досвіду зарубіжних країн стосовно формування системи критеріїв та показників економічної безпеки свідчить про те, що усталеної точки зору на її складові елементи не існує. Сусідні з Україною держави, такі як Республіка Казахстан і Республіка Білорусь, мають схожі з нашою країною показники економічної безпеки, які формуються виключно кількісними показниками окремих галузей національної економіки. Водночас, починаючи з 2016 року в Казахстані, поряд із кількісними економічними даними, для оцінювання безпеки розвитку країни та ефективності реалізації державної політики стали використовувати додаткові показники, що пов'язані з ефективністю діяльності органів публічного управління.

Зроблено висновок, що Світовим банком та Європейським банком реконструкції та розвитку проводяться комплексні дослідження розвитку економіки країн світу, що включають в себе як оцінювання поточного стану основних її галузей, так і можливі загрози безпеці країн. Цікавим у досліджуваних методиках є те, що поряд із суто економічними даними експерти досліджують супутні сфери, зокрема: рівень корупції та злочинності, ефективність роботи державних органів, якість нормативної бази та рівень втручання держави в економічні процеси й роботу бізнес-структур. Важливим у цих дослідженнях є також те, що поряд із кількісними використовуються якісні показники, що складаються із дослідження поглядів бізнес-середовища, підприємців, інших суб'єктів господарської діяльності.

15. Аргументовано позицію, що процеси формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки України потребують суттєвого удосконалення та оптимізації, що стосується як нормативної бази формування та забезпечення системи економічної безпеки держави, так і питань, які належать до сфери відання центральних органів виконавчої влади, що мають повноваження на реалізацію політики економічної

безпеки в окремих сферах суспільно-політичного життя. Основними пропозиціями у цьому напрямі є такі:

1) удосконалення нормативно-правового забезпечення реалізації державної політики у сфері економічної безпеки в частині: а) удосконалення положень Закону України «Про національну безпеку України»; б) внесення змін до Стратегії національної безпеки України 2020 року; в) оптимізації змісту Стратегії кібербезпеки України; г) ухвалення Стратегії економічної безпеки, концепцій та стратегій у рамках окремих складових економічної безпеки; д) розроблення проекту Закону України «Про економічну безпеку України»;

2) створення при Президентові України Ради з питань забезпечення економічної безпеки, продовження дії Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України і Організацією економічного співробітництва, зокрема за напрямками протидії відмиванню коштів, реформування податкової системи та системи адміністрування митних зборів і платежів, забезпечення сприятливого інвестиційного клімату;

3) впровадження в програми закладів загальної середньої освіти окремого курсу «Фінансова грамотність», розроблення національної програми підвищення фінансової грамотності населення, що надасть можливість учням загальноосвітніх закладів взяти участь у міжнародному тестуванні PISA.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова Л. М. Механізми державного управління економічною безпекою України: аналіз чинників впливу, систематизованих за окремими сферами її розвитку. *Аспекти публічного управління*. 2018. Т. 6. № 6–7. С. 5–13.
2. Бондаревська О. М. Економічна безпека регіонів у системі економічної безпеки держави. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2017. Вип. 24 (2). С. 54–57.
3. Гбур З. В. Економічна безпека України в сучасних умовах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 2. С. 97–101.
4. Каламбет (Юдіна) С. В., Кириленко Б. О. Економічна безпека як багаторівнева система. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 5. С. 344–349.
5. Лекарь С. І. Економічна безпека України: поняття та сутність термінології. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна*. 2012. Вип. 1. С. 3–16.
6. Мандзіновська Х. О. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Наукові записки Української академії друкарства*. 2016. № 2. С. 159–166.
7. Резнік О. М. Порівняльний аналіз сутності економічної безпеки України та країн Європейського Союзу. *Форум права*. 2015. № 4. С. 232–236 URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_4_42.pdf.
8. Скорук О. В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 6 (3). С. 39–42.
9. Сундук А. М. Економічна безпека України в регіональному вимірі: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.10.01. Київ, 2006. 20 с.

10. Толуб'як В. С., Королук Ю. Г. Політика економічної безпеки України в умовах глобальних загроз. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 6. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1448>.
11. Цвігун Т. В. Економічна безпека в системі національної безпеки України. *Економіка та суспільство*. 2017. Вип. 11. С. 150–156.
12. Чубенко А. Г. Теоретико-правовий аспект забезпечення економічної безпеки. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 3. С. 88–101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknuvs_2014_3_10.
13. Основи економічної теорії: навчальний посібник, 3-тє вид., перероб. та доп. / С. Д. Дзюбик, О. С. Ривак. Київ, 2014. 423 с. URL: <https://tinyurl.com/sdfx2mu>.
14. Мочерний С. В. Основи економічних знань: підручник для вузів. 2-е вид., уточнене. Київ: Академія, 2001. 312 с. URL: <https://library.if.ua/book/41/2701.html>.
15. Економічна теорія. Політекономія: підручник / за ред. В. Д. Базилевича. 6-те вид., перероб. і доп. Київ: Знання-Прес, 2007. 719 с.
16. Сірко А. В. Економічна теорія. Політекономія: навчальний посібник. Київ: ЦУЛ, 2014. 416 с. URL: <https://tinyurl.com/vfgus7f>
17. Основи економічної теорії: підручник / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко. Харків: Право, 2008. 448 с.
18. Основи економічної теорії: навчальний посібник / А. У. Уразов, І. В. Саух, О. І. Вікарчук. Київ: «Центр учбової літератури», 2013. 312 с. URL: <https://tinyurl.com/uggwr4h>.
19. Oxford Advanced Learner's Dictionary. 8th Edition. URL: <https://tinyurl.com/y757ajob>.
20. Юридична енциклопедія: в 6 т. Т. 1. А–Г / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ, 1998. 672 с. URL: <https://leksika.com.ua/12530426/legal/bezpeka>.
21. Назарова Г. В. Теоретичні аспекти визначення сутності поняття «безпека» // Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця: тези доповідей

Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 31 травня – 1 червня 2018 р.) Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. С. 109–110.

22. Циганов В. П. Політична безпека і безпечна політика: складові, ознаки, стан, тенденції. Київ: Ніка центр, 2006. 112 с.

23. Урба С. І. Теоретичні аспекти дослідження суті економічної безпеки. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 34. С. 33–38.

24. Экономическая безопасность: учебник для вузов / под общ. ред. Л. П. Гончаренко, Ф. В. Акулинина. Москва: Юрайт, 2015. 478 с. URL: <https://tinyurl.com/yz99kpuu>.

25. Паньков В. С. Экономическая безопасность. *Интерлинк*. 1992. № 3. С. 114–117.

26. Гончарова В. О. Вплив тіньової економіки на економічну безпеку держави: монографія. Харків: ХНУ, 2001. 195 с.

27. Мунтіян В. І. Економічна безпека України. Київ: КВШ, 1998. 462 с.

28. Жаліло Я. А. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти. Київ: Сатсанга, 2001. 224 с.

29. Богомоллов В. А. Экономическая безопасность: учебное пособие. Москва: ЮНИТИ, 2006. 303 с.

30. Сенчагов В. Финансовый кризис и обострение угроз и вызовов экономической безопасности. *Вестник Института экономики РАН*. 2009. № 2. С. 46–58.

31. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>

32. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.

33. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Мінекономрозвитку України від 29.10.2013

№ 1277 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>.

34. Економічна безпека: навчальний посібник / О. Є. Користін, О. І. Барановський, Л. В. Герасименко та ін.; за ред. О. М. Джужі. Київ: Алерта; КНТ: Центр учбової літератури, 2010. 368 с. URL: <https://tinyurl.com/yejxnj2>.

35. HUMAN DEVELOPMENT REPORT 1994. URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf.

36. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Комплексне забезпечення фінансово-економічної безпеки» (галузь знань 07 «Управління та адміністрування». Спеціальність 073 «Менеджмент спеціалізація управління фінансово-економічною безпекою»). URL: <https://tinyurl.com/yg2j5u9s>.

37. Яремко І. І. Економічна безпека як складова національної безпеки держави // Інтегроване стратегічне управління: проблеми адміністрування, економічної безпеки та проектної діяльності: тези доповідей першої міжвузівської науково-практичної конференції (м. Львів, 24–26 квітня 2013 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. С. 74–75.

38. Безпалова О. І. Правове забезпечення управління органами поліції України. *Адміністративне право і процес*. 2017. № 9 (259). С. 111–115.

39. Ємець Л. О. Адміністративно-правові засади управління у сфері забезпечення екологічної безпеки держави: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2019. 544 с.

40. Іванищук А. А. Поняття об'єкту адміністративно-правового регулювання у сфері судової гілки влади. *Форум права*. 2012. № 4. С. 399–403. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_4_66.

41. Ільєва Н. В. Нотаріальна діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Право і Безпека*. 2010. № 3. С. 95–98.

42. Красюк Н. І. Адміністративно-правове забезпечення управління у сфері земельних відносин в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2015. 244 с.

43. Олійник О. В. Поняття виборчих відносин як об'єкта адміністративно-правового регулювання. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С. 153–158.
44. Падалко Р. К. Адміністративно-правова природа економічної безпеки України. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право*. 2013. Вип. 182 (1). С. 285–292.
45. Черданцев А. Ф. Логико-языковые феномены в праве, юридической науке и практике. Екатеринбург: Наука, 1993. 189 с.
46. Нерсисянц В. С. Общая теория права и государства: учебник для юридических вузов и факультетов. Москва: Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М, 1999. 552 с.
47. Шопіна І. М. Щодо концептуальних підходів до визначення поняття правового регулювання. *Форум права*. 2011. № 2. С. 1055–1061. URL: <http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11simvpr.pdf>.
48. Теремецький В. І. Податкові правовідносини в Україні: монографія. Харків: Діса плюс. 2012. 648 с.
49. Демків Р. Я. Правове регулювання як юридичне явище: окремі аспекти розуміння. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 34 (1). С. 19–23. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_34\(1\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_34(1)_6).
50. Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право: навчальний посібник / за заг. ред. Р. С. Мельника. Київ: Ваїте, 2014. 376 с.
51. Адміністративне право України: підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук, О. В. Дьяченко та ін.; за ред. Ю. П. Битяка. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
52. Лобанова С. А. Нафтогазовий комплекс як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2013. Вип. 182. Ч. 3. С. 180–186.
53. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96 ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
54. Про затвердження Положення про Міністерство енергетики України: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2020 № 507 // База даних

«Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/507-2020-%D0%BF#Text>.

55. Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 375 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-%D0%BF>.

56. Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку: указ Президента України від 23.11.2011 № 1063/2011 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011>.

57. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80>.

58. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-Х // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

59. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n1625>.

60. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

61. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.

62. Андріяш В. І. Державна політика: концептуальні аспекти визначення. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2013_9_6

63. Безпалова О. І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави: монографія. Харків: НікаНова, 2014. 544 с.

64. Державна політика: підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) та ін. Київ: НАДУ, 2014. 448 с.

65. Кривачук Л. Ф. Державна молодіжна політика з питань неповнолітніх в Україні (державно-управлінський аспект): монографія. Львів: ЛДФА, 2009. 240 с.

66. Лаврук О. В. Сутність поняття державної політики. *Університетські наукові записки*. 2018. № 3-4. С. 254–263. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2018_3-4_25.

67. Петренко І. І. Сутність державної політики та державних цільових програм. *Віче*. 2011. № 10. С. 23–25.

68. Сокурєнко В. В. Державна політика у сфері оборони України: сучасний стан та напрями розвитку. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 11–22.

69. Волошин В. І. Державна політика забезпечення економічної безпеки держави в умовах гібридних загроз. *Бизнес Інформ*. 2018. № 9 (488). С. 19–24.

70. Гбур З. В. Інституційне забезпечення економічної безпеки України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 3. С. 98–102.

71. Економічна безпека держави: оцінювання та стратегічні орієнтири забезпечення: монографія / О. В. Комеліна, С. В. Онищенко, А. В. Матковський, О. А. Пугач. Полтава: ПолтНТУ, 2013. 202 с.

72. Сорокіна В. В. Теоретико-правові засади економічної безпеки. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2016. № 31. С. 205–217.

73. Утенкова К. О. Економічна безпека як складова національної безпеки України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*. 2019. Вип. 9. С. 133–144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhMv_2019_9_19.

74. Шевчук І. В. Загрози економічній безпеці України в умовах політико-економічних реалій. *Університетські наукові записки*. 2018. № 1. С. 175–185.

75. Міллер Д. Політика // Енциклопедія політичної думки; пер. з англ. Н. Лисюк, С. Альошкіної, І. Підлуської / редкол.: К. Сігов, В. Скуратівський, Л. Фінберг]. Київ: Дух і Літера, 2000. С. 282–283.

76. Политология. Словарь-справочник / М. А. Василик, М. С. Вершинин и др. Москва: Гардарики, 2001. 328 с.

77. Васильєв О. С. Концептуалізація поняття «державна політика»: сучасне розуміння. *Державне будівництво*. 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_1_7.

78. Большая актуальная политическая энциклопедия / под общ. ред. А. Белякова и О. Матвейчева. Москва: Эксмо, 2009. 412 с.

79. Логунова М. М., Шевченко М. Ф. Концептуальні засади теорії політики. Київ: Вид-во УАДУ, 1999. 343 с.

80. Державна політика: аналіз та механізми її впровадження в Україні / кол. авт., за заг. ред. В. А. Ребкала, В. В. Тертички. Київ: Вид-во УАДУ, 2000. 453 с.

81. Політологія. Кн. друга: Політика і держава / за заг. ред. А. Колодій, Л. Климанська, Я. Космина. Київ: Ельга-Н. Ніка-Центр, 2000. 584 с.

82. Борисенко Д. В. Державна політика у сфері культури: її сутність та особливості реалізації. *Теорія та практика державного управління*. 2017. Вип. 4. С. 123–131 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2017_4_19.

83. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

84. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

85. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.

86. Про ринок електричної енергії: Закон України від 13.04.2017 № 2019-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#n1784>.

87. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23.03.2000 № 1602-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>.

88. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18>.

89. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>.

90. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.

91. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник у 2-х т. Т. 1. Загальна частина / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). Київ: Видавництво «Юридична думка», 2004. 584 с.

92. Бакуменко В. Д., Усаченко Л. М., Червякова О. В. Теоретичні засади державного управління: навчальний посібник. Київ: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2013. 174 с.

93. Публічне адміністрування в Україні: навчальний посібник / за заг. ред. д-ра ф. наук, проф. В. В. Корженка, к. е. н., доц. Н. М. Мельтюхової. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2011. 306 с.

94. Шевчук Б. М. Європейські принципи належного врядування та реформа системи органів виконавчої влади в Україні. *Демократичне врядування*. 2012. Вип. 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2012_9_8.

95. Бойко А. О. Теоретичні основи та принципи державної політики у сфері земельних відносин в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 16. С. 114–122.

96. Коваленко С. Принципи державної політики України у сфері соціального захисту безробітних. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2012. Вип. 3 (14). С. 139–148.

97. Путятю Г. В. Правова природа принципів державної політики меценатства в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1. Т. 2. С. 198–202.

98. Удовенко А. О. Державна політика дерегулювання економіки: пріоритети та критерії ефективності // Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 17–18 листопада 2016 р.). Харків: ФОП Лібуркіна Л. М., 2016. С. 275–279.

99. Хомишин І. Механізм реалізації державної політики в сфері вищої освіти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2016. № 855. С. 116–121.

100. Філософський енциклопедичний словник / редкол.: В. І. Шинкарук (голова редкол.) та ін. Київ: Абрис, 2002. 742 с.

101. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

102. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ. 2010. 820 с.

103. Юридична енциклопедія: в 6 т. Т. 5 / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Українська енциклопедія, 1998. 736 с.

104. Сучасний словник іншомовних слів: 20 000 слів і словосполучень / укл. О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. Київ: Довіра, 2006. 789 с.

105. Мельтюхова Н. М. Державне управління як єдність діяльності та відносин: монографія. Харків: Вид-во Хар-РІНАДУ «Магістр», 2010. 204 с.

106. Кісіль З. Р. Адміністративне право: навчальний посібник. 3-тє вид. Київ: Алерта; ЦУЛ. 2011. 696 с.
107. Информационные технологии в юридической деятельности: учебное пособие / П. У. Кузнецов и др. Москва: Юрайт-Издат, 2012. 422 с.
108. Лопушняк Г. С. Принципи формування та реалізації державної соціальної політики. *Актуальні проблеми державного управління*. 2010. № 1. С. 75–84. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2010-1/doc/1/10.pdf>.
109. Іванов С. В. Принципи державної митної політики в Україні: поняття, зміст та критерії класифікації. *Підприємництво, господарство та право*. 2018. № 10. С. 179–185.
110. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
111. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.
112. Modernising Government: The Way Forward, choosing from the following options. URL: <https://www.oecd.org/gov/modernisinggovernmentthewayforward.htm>.
113. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 № 2210-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>.
114. Бугайчук К. Л. Публічне адміністрування в органах Національної поліції України: монографія. Харків: Панов, 2019. 575 с.
115. Гбур З. В. Основні функції держави у сфері забезпечення економічної безпеки. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. № 2 (25). С. 16–24.
116. Пузанова Г. Й. Функції державної політики іноземного інвестування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2013. Вип. 5. С. 71–74.

117. Співак М. В. Державна політика здоров'язбереження: світовий досвід і Україна: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Видавництво «Логос», 2016. 536 с.

118. Чечель О. М. Зміст і функції економічної політики держави. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2009. № 2. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=28>.

119. Петровський П. М. Гуманітарний ресурс демократизації державного управління: теоретико-методологічний аспект: монографія. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2012. 258 с.

120. Ткаченко О. Ю. Адміністративно-правові засади реалізації державної політики у паливно-енергетичній сфері в умовах децентралізації влади в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2018. 25 с.

121. Философский словарь / под. ред. И. Т. Фролова. 5-е изд. Москва: Политиздат, 1986. 590 с.

122. Адміністративне право: підручник / за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. Харків: Право, 2010. 624 с.

123. Крестовська Н. М., Матвеева Л. Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. 2-ге вид. Харків: ТОВ «Одіссей», 2008. 432 с. URL: <https://tinyurl.com/rxp962p>.

124. Теория государства и права: учебник / А. С. Пиголкин, А. Н. Головистикова, Ю. А. Дмитриев. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Высшее образование, 2008. 743 с.

125. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ: Правова єдність, 2010. 520 с.

126. Теорія держави і права: підручник / кол. авт.; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю. А. Ведерніков. 3-є вид. перероб. і доп. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 480 с.

127. Бородін І. Л. Функції публічного управління. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2014. № 3 (32). С. 24–29.

128. Бахрах Д. Н., Хазанов С. Д., Демин А. В. Административное право России: учебник. Москва: Норма-Инфра-М, 2002. 623 с.
129. Державне регулювання процесу інтелектуалізації економіки України: монографія / Н. В. Гунчак, Т. Г. Васильців, О. Є. Сухай. Львів: Апріорі, 2016. 256 с.
130. Державне регулювання економіки: навчальний посібник / Г. М. Калетнік, А. Г. Мазур, О. Г. Кубай. Київ: «Хай-Тек Пресс», 2011. 428 с. URL: <https://tinyurl.com/sezrqzr>.
131. Ревак І. О. Механізм забезпечення фінансової безпеки України: теоретичний аспект. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна*. 2009. Вип. 2. С. 238–247.
132. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
133. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>
134. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
135. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 № 1160-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15>.
136. Програма для закладів загальної середньої освіти «Економіка» (10–11 класи). Профільний рівень. Київ, 2017. URL: <https://tinyurl.com/ydafun32>.
137. Про Національну програму правової освіти населення: указ Президента України від 18.10.2001 № 992/2001 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001>.

138. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації: Закон України від 23.09.1997 № 539/97-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/539/97-%D0%B2%D1%80>.

139. Грабовецький Б. Є. Планування та економічне прогнозування: навчальний посібник. Вінниця: ВНТУ, 2013. 66 с.

140. Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проектів Бюджетної декларації та державного бюджету: постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2003 № 621 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621-2003-%D0%BF>.

141. Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм: постанова Кабінету Міністрів України від 31.01.2007 № 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2007-%D0%BF>.

142. Звіздай О. В. Нормативно-правові засади розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. № 1. С. 242–249. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2015_1_35.

143. Капуловський А. В. Нормативно-правові засади надання адміністративних послуг: їх еволюція та сучасний стан. *Державне управління: теорія та практика*. 2013. № 2. С. 246–254. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2013_2_30.

144. Безпалова О. І. Правові засади реалізації державної політики у правоохоронній сфері. *Право і Безпека*. 2012. № 3. С. 87–92.

145. Бугайчук К. Л. Правові основи організації та здійснення кадрового забезпечення в системі Національної поліції України. *International scientific and practical conference devoted to the celebration of 5th anniversary of Visegrad Journal on Human Rights «Development of legal science: choice mechanisms and priorities implementation»* (Snina, June 7–8, 2019.). Izdevnieciba «Baltija Publishing». P. 304–307.

146. Муравйов К. В. До проблеми визначення поняття правові засади реалізації державної політики у сфері виконанн кримінальних покарань. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. Вип. 29. Ч. 2. Т. 3. С. 154–157.

147. Шатерніков М. І. Теоретичні підходи до визначення поняття «правові засади діяльності господарських судів». *Європейські перспективи*. 2015. Вип. 6. С. 108–112.

148. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення: монографія / М. Ф. Криштанович, Я. Я. Пушак, М. І. Флейчук, В. І. Франчук. Львів: Сполом, 2020. 418 с.

149. Акімова Л. М. Становлення системи економічної безпеки держави в Україні: сутність, рівні, складники. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2018. Вип. 1 (19). URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2018-01\(19\)/3.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2018-01(19)/3.pdf).

150. Шевченко Е. Системність закріплення адміністративно-правових засад діяльності адміністративних судів як чинник ефективності діяльності цього органу держави. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2010. № 4. С. 165–170.

151. Назаров В. В., Омельяненко Г. М. Кримінальний процес України. Київ: Атіка, 2008. 584 с.

152. Ткаченко Г. С. Правові засади служби в органах місцевого самоврядування в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 8. С. 103–105.

153. Кушнір С. М. Правові засади організації та здійснення громадського контролю в Україні. *Вісник Запорізького національного університету*. 2011 № 1. С. 25–29.

154. Поляк С. П. Правові основи діяльності оперативних підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України з протидії втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність. *Форум права*. 2017. № 2. С. 87–94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_2_16.

155. Якимець О. І. Правові засади використання науково-технічних засобів у цивільному процесі. *Науковий вісник НАВС*. 2002. № 2. С. 15–18.

156. Венгеров А. Б. Теория государства и права: учебник для юридических вузов. 3-е изд. Москва: Юриспруденция, 2000. 528 с.

157. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. С. Г. Серьогіної. Харків: Право, 2005. 256 с. URL: <http://goo.gl/Q0vQ1W>.

158. Про позашкільну освіту: Закон України від 22.06.2000 № 1841-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14>.

159. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>.

160. Про Засади державної політики України в галузі прав людини: постанова Верховної Ради України від 17.06.1999 № 757-XIV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/757-14>.

161. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18.10.2018 № 2597-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>.

162. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.

163. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України від 30.10.1996 № 448/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80>.

164. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР // База даних «Законодавство України» /

Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80>.

165. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.

166. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг: Закон України від 22.09.2016 № 1540-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-19>.

167. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.1993 № 3659-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12>.

168. Про Рахункову палату: Закон України від 02.07.2015 № 576-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19>.

169. Деякі питання управління державними інвестиціями: постанова Кабінету Міністрів України від 22.07.2015 № 571 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/571-2015-%D0%BF>.

170. Про затвердження переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави: постанова Кабінету Міністрів України; Перелік від 04.03.2015 № 83 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/83-2015-%D0%BF>.

171. Питання Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства: постанова Кабінету Міністрів України від 11.09.2019 № 838 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/838-2019-%D0%BF>.

172. Про Державну фіскальну службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 № 236 // База даних «Законодавство України» /

Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-%D0%BF>.

173. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.08.2012 № 569-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80>.

174. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 № 605-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80>.

175. Питання Національної ради з питань антикорупційної політики: указ Президента України від 25.06.2019 № 453/2019 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/453/2019#Text>.

176. Про Раду експертів з питань енергетичної безпеки: указ Президента України від 29.05.2020 № 206/2020. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/4615.html>.

177. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 1 березня 2018 року «Про невідкладні заходи щодо захисту національних інтересів держави у сфері авіадвигунобудування»: указ Президента України від 06.03.2018 № 58/2018. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/467.html>.

178. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2020 року «Про застосування, скасування і внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)»: указ Президента України від 14.05.2020 № 184/2020. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/4602.html>.

179. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 грудня 2019 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення енергетичної

безпеки»: указ Президента України від 02.12.2019 № 874/2019. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/527.html>.

180. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 грудня 2016 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки України в економічній сфері та захисту інтересів вкладників»: указ Президента України від 18.12.2016 № 560/2016 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560/2016>

181. Про делегацію України для участі у переговорах з Міжнародним банком реконструкції та розвитку щодо укладення Договору про гарантію відшкодування (Гарантія щодо постачання газу для безпеки України) між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку: розпорядження Президента України від 09.11.2016 № 270/2016-рп // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/2016-%D1%80%D0%BF>.

182. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14>.

183. Про видачу ліцензій на провадження господарської діяльності з виробництва та постачання теплової енергії у Київській області: розпорядження Голови Київської обласної адміністрації від 27.05.2020 № 247 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://koda.gov.ua/normdoc/?page=2>.

184. Про внесення змін до порядку фінансування видатків обласного бюджету Київської області: розпорядження Голови Київської обласної адміністрації від 30.03.2020 № 175. URL: <http://koda.gov.ua/normdoc/?page=8>.

185. Про схвалення проекту змін до програми енергозбереження (підвищення енергоефективності) Київської області на 2017–2020 роки: розпорядження Голови Київської обласної адміністрації від 20.03.2020 № 165. URL: <http://koda.gov.ua/normdoc/?page=9>.

186. Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі: резолюція ООН від 01.08.1975 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055?lang=uk.

187. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173): конвенція Ради Європи від 27.01.1999 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101.

188. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією: конвенція Ради Європи від 04.11.1999 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102.

189. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму: конвенція Ради Європи від 16.05.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948.

190. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб: міжнародний документ від 23.07.1996 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_788.

191. Попередження злочинності та кримінальне правосуддя у контексті розвитку: реалізації та перспективи міжнародного співробітництва: резолюція ООН від 07.09.1990 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_785.

192. Європейська конвенція про деякі міжнародні аспекти банкрутства (ETS № 136): конвенція Ради Європи від 05.06.1990 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_540.

193. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом: конвенція Ради Європи від 08.11.1990 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_029.

194. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: резолюція ООН від 16.12.1966 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042.

195. Договір до Енергетичної Хартії та Заключний акт до неї. Протокол до Енергетичної Хартії з питань енергетичної ефективності і суміжних екологічних аспектів: міжнародний документ від 17.12.1994 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_056.

196. International economic security; adopted by the General Assembly. UN. General Assembly (40th sess.: 1985–1986). URL: <https://digitallibrary.un.org/record/109472>.

197. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навчальний посібник. Вид. 9-е, зі змін. Львів: Край. 2007. 188 с.

198. Загальна теорія держави і права: за ред. академіка АПрН України, д. ю. н., проф. В. В. Копейчикова. Київ: Юрінком, 1997. 320 с.

199. Даценко О. М. Адміністративно-правове регулювання нафтогазового комплексу. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2015. № 5/1. С. 24–30.

200. Сокурєнко В. В. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері оборони. *Visegrad journal on human rights*. 2014. № 2. С. 177–182.

201. Колпаков В. К. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 1999. 736 с.

202. Про затвердження Інструкції з оформлення органами доходів і зборів матеріалів про адміністративні правопорушення: наказ Міністерства фінансів України від 02.07.2016 № 566 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1046-16>.

203. Про затвердження Порядку отримання Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, інформації про рахунки платників податків, які взяті на облік у контролюючих органах: спільний наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від

корупційних та інших злочинів та Міністерства фінансів України від 20.09.2018 № 294/770 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1180-18>.

204. Рекомендаційні роз'яснення щодо застосування положень частин другої, п'ятої та шостої статті 52 Закону України «Про захист економічної конкуренції», частин першої та другої статті 21 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції»: розпорядження Антимонопольного комітету України від 30.07.2019 № 26-pp. URL: <https://tinyurl.com/ybk5jymz>.

205. Про затвердження форми акта, складеного за результатами проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо додержання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері захисту прав споживачів: наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 29.01.2020 № 94 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0185-20>.

206. Про затвердження Положення про здійснення фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Міністерство економічного розвитку і торгівлі України: наказ Міністерства економічного розвитку України від 15.07.2013 № 787 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1366-13>.

207. Про застосування санкцій до небанківських фінансових установ: постанова Національного банку України від 12.05.2015 № 316 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0316500-15>.

208. Про розширення провадження виду господарської діяльності: розпорядження Голови Харківської обласної державної адміністрації від 04.10.2019 № 504. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/dokumenty/rozporyadzhennya/2960/3092/100515>

209. Про затвердження плану заходів на 2020 рік щодо наповнення місцевих бюджетів області, економного і раціонального використання бюджетних коштів у процесі виконання місцевих бюджетів: розпорядження Голови Харківської обласної державної адміністрації від 18.02.2020 № 78. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/dokumenty/rozporядzhennya/3116/3126/102309>.

210. Про затвердження Порядку надання та використання у 2020 році субвенції з обласного бюджету до місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток: розпорядження Голови Дніпропетровської обласної державної адміністрації від 29.05.2020 № Р-378/0/3-20. URL: <https://tinyurl.com/y9qe56w4>.

211. Про затвердження Положення про порядок ініціювання та подання інвестиційних проєктів Всеукраїнського громадського бюджету Дніпропетровської області: розпорядження Голови Дніпропетровської обласної державної адміністрації від 15.05.2020 № Р-306/0/3-20. URL: <https://tinyurl.com/ycn4f19c>.

212. Грибіненко О. М., Шагоян С. М. Сутність та шляхи забезпечення економічної безпеки підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2017. Вип. 22. Ч. 1. С. 98–100.

213. Ставицький О. В. Формування моделі економічної безпеки. *Міжнародна економіка: інтеграція науки та практики*. 2017. Вип. 7. С. 71–77.

214. Урба С. І. Система економічної безпеки держави: сутність та особливості формування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2017. Вип. 26 (1). С. 22–25.

215. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення: монографія. Київ: КНТЕУ, 2001. 309 с.

216. Олійничук О. І. Система економічної безпеки держави та рівні її формування: концептуальні аспекти. *Галицький економічний вісник*. 2015. № 1. Т. 48. С. 93–100.

217. Чубукова О. Ю., Воронкова Т. Є. Система економічної безпеки (екосистейт): сутність, структура. *Ефективна економіка*. 2014. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_2_82.

218. Шевченко Л. С., Гриценко О. А. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування: монографія. Харків: Право, 2009. 312 с.
219. Сак Т. В. Економічна безпека України: поняття, структура, основні тенденції. *Інноваційна економіка*. 2013. № 6. С. 336–340.
220. Биктимирова З. З. Безопасность в концепции развития человека. *Общественные науки и современность*. 2002. № 6. С. 135–142.
221. Сиченко О. О. Соціальна безпека в системі національної безпеки держави. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія: Державне управління. 2012. Т. 186. Вип. 174. С. 34–38.
222. Сидорчук О. Г. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення: монографія. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. 492 с.
223. Скуратівський В. А., Линдюк О. А. Соціальна безпека українського суспільства та шляхи її забезпечення. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2011. № 3. С. 194–204.
224. Стратегія національної безпеки України: указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 43. Ст. 1353.
225. Попадинець Н. М. Основні чинники забезпечення економічної безпеки України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2016. С. 20–23.
226. Берназюк І. М. Визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики як напрям стратегічної правотворчості Верховної ради України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 178–182.
227. Ліпкан В. А. Національна безпека держави. Київ: КНТ, 2009. 575 с.
228. Об'єднуємо зусилля для спільного просування важливих економічних реформ (15.04.2019) / Національна платформа малого та середнього бізнесу. URL: platforma-msb.org/ob-yednuyemo-zusylyya-dlya-spilnogo-prosuvannya-vazhlyvyh-ekonomichnyh-reform/.

229. Економічна безпека: макроекономічні загрози та фіскальний вимір / Колективне діалогове медіа «Бізнес». URL: <https://business.ua/person/5002-ekonomichna-bezpeka-makroekonomichni-zagrozi-ta-fiskalnij-vimir>.

230. Бобох Н. М., Протасюк Г. А. Основні загрози економічній безпеці України в умовах кризових явищ. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2014. № 6. С. 10–18.

231. Шайдоров О. І. Основні загрози економічній безпеці держави та шляхи зменшення їх руйнівного впливу. *Вчені записки університету «КРОК»*. Серія: Економіка. 2014. Вип. 36. С. 52–59.

232. Тарасенко О. Ю. Економічна безпека України: загрози та перспективи забезпечення. *Вісник Донбаської державної машинобудівної академії*. 2017. № 1. С. 184–187.

233. Жихор О. Б., Баранова В. В. Сучасні загрози економічній безпеці України. *Вісник Національного банку України*. 2015. № 1. С. 71–75.

234. Бандурка А. М. Судебные и правоохранительные органы Украины. Харьков: Университет внутренних дел, 1999. 250 с.

235. Бородін Д. І. Правоохоронні органи України: поняття та функції. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2015. № 2. С. 47–51.

236. Шумський П. В. Судові і правоохоронні органи України: опорний конспект лекцій. Тернопіль: «ЛІЛЕЯ», 2000. 186 с.

237. Лапкін А. В. Організація судових та правоохоронних органів України (у схемах): навчальний посібник. Харків: Право, 2017. 168 с.

238. Бурбика М. М., Уткіна М. С. Судові та правоохоронні органи (у схемах і таблицях): навчальний посібник. Суми: Сумський державний університет, 2016. 123 с.

239. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 № 3781-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 50.

240. Лекарь С. І. Економічна безпека держави та суб'єкти її забезпечення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 75–83.
241. Фоміцька Н. В. Специфіка застосування системного підходу в державному управлінні. *Державне будівництво*. 2014. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_2_7.
242. Коваленко І. І., Бідюк П. І., Гожий О. П. Вступ до системного аналізу: навчальний посібник. Миколаїв: Видавництво МДГУ імені Петра Могили, 2004. 148 с.
243. Доля В. К., Прасоленко О. В. Основи теорії системі управління: конспект лекцій. Харків: ХНАМГ, 2009. 86 с.
244. Дудник І. М. Вступ до загальної теорії систем: навчальний посібник. Полтава, 2010. 129 с.
245. Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України: постанова Верховної ради України від 04.10.2019 № 188-ІХ. *Офіційний вісник України*. 2019. № 82. Ст. 2792.
246. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: указ Президента України від 24.09.2015 № 555/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 78. Ст. 2592.
247. Дудник О. В., Міненко С. І. Економічна природа понять «конкуренція» та «конкурентоспроможність». *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 29 (1). С. 112–116.
248. Масляк О. І., Квятковська Л. А., Кулінічев П. К. Конкуренція: її сутність та особливості в умовах глобалізації. *Економіка підприємств. Технологический аудит и резервы производства*. 2014. № 3/3 (17). С. 57–61.
249. Мокронос А. Г., Маврина И. Н. Конкуренция и конкурентоспособность: учебное пособие. Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 2014. 194 с.
250. Чіков І. А. Конкуренція: теоретичні підходи до розуміння сутності поняття. *Агросвіт*. 2019. № 10. С. 74–80.

251. Голда Н. М. Конкуренція як об'єктивна ринкова необхідність / Надія Голда, Ірина Піняк // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах» та I Міжнародного студентського наукового форуму «Креативна економіка очима молоді» (м. Тернопіль, 29–31 березня 2018 р.). Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2018. Т. 1. С. 123–125.

252. Юдіцький О. Л. Правові засади економічної конкуренції як об'єкта державного регулювання. *Державне управління: теорія та практика*. 2010. Вип 2. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10yolodr.pdf>.

253. Журик Ю. В. Окремі проблеми притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері економічної конкуренції. *Юридична Україна*. 2014. № 4. С. 80–85.

254. Пожуєв О. В. Конкуренція та конкурентна політика підприємства під впливом державного контролю. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2010. Вип. 43. С. 233–246.

255. Лисяк Л. В., Подлужна Я. Ю. Сучасний стан та основні проблеми фінансової безпеки України. *Ефективна економіка*. 2015. № 12. С. 1–6. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/12_2015/88.pdf.

256. Смоквіна Г. А. Фінансова безпека як стратегічна складова економічної безпеки України. *Економіка: реалії часу*. 2014. № 3. С. 30–36.

257. Єрмошенко М. М., Горячева К. С. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство: монографія. Київ: Національна академія управління, 2010. 232 с.

258. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.

259. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

260. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2–3. Ст. 12.

261. Советский энциклопедический словарь. Москва: Советская энциклопедия, 1984. 1600 с.
262. Сліпушко О. М. Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові. Правопис. Граматика. Київ: «Криниця», 1999. 511 с.
263. Армаш Н. О. Керівник органу виконавчої влади: адміністративно-правовий статус. Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2006. 248 с.
264. Крупчан О. Д. Компетенція центральних органів виконавчої влади. *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 2 (29). С. 47–59.
265. Нерсисянц В. С. Проблемы общей теории права и государства: учебник. Москва: Норма, 2004. 832 с.
266. Популярный юридический энциклопедический словарь. Москва: Большая Российская энциклопедия, «РИПОЛ КЛАССИК», 2001. 800 с.
267. Панов Н. И. Словарь терминов по теории государства и права. Харьков, 1997. 180 с.
268. Гарбузов В. В. Адміністративно-правовий статус підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2016. 241 с.
269. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.
270. Бахрах Д. Н., Россинский Б. В., Стариков Ю. Н. Административное право: учебник. Москва: Норма, 2007. 816 с.
271. Богданова Н. А. Категория статуса в конституционном праве. *Вестник Московского университета. Серия № 11 «Право»*. 1998. № 3. С. 3–20.
272. Криворучко В. О. Органи виконавчої влади як суб'єкти адміністративного управління. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. С. 95–99.
273. Волинка К. Г. Теорія держави і права: навчальний посібник. Київ, 2003. 240 с.

274. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: указ Президента України від 22.07.1998 № 810/98. *Офіційний вісник України*. 1999. № 21. Ст. 943.

275. Авер'янов В. Б. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики. Київ: Факт, 2003. 384 с.

276. Про здійснення державних закупівель: Закон України від 01.06.2010 № 2289-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 33. Ст. 471.

277. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 9. Ст. 89.

278. Деякі питання Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів: постанова Кабінету Міністрів України від 25.06.2020 № 614. *Офіційний вісник України*. 2020. № 59. Ст. 1853.

279. Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України: постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 № 281. *Офіційний вісник України*. 2016. № 30. Ст. 1195.

280. Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України: постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 № 630. *Офіційний вісник України*. 2014. № 95. Ст. 2729.

281. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України: постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2015 № 423. *Офіційний вісник України*. 2015. № 51. Ст. 1655.

282. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14.10.2014 № 1702-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 50–51. Ст. 2057.

283. Про затвердження Положення про Міністерство інфраструктури України: постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2015 № 460. *Офіційний вісник України*. 2015. № 54. Ст. 1755.

284. Про Комісію з регулювання азартних ігор та лотерей: постанова Кабінету Міністрів України від 23.01.2020 № 891. *Офіційний вісник України*. 2020. № 79. Ст. 2558.

285. Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 03.02.2016 № 43. *Офіційний вісник України*. 2016. № 12. Ст. 506.

286. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 227. *Офіційний вісник України*. 2019. № 26. Ст. 900.

287. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України: постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 № 537. *Офіційний вісник України*. 2015. № 62. Ст. 2028.

288. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878. *Офіційний вісник України*. 2015. № 89. Ст. 2972.

289. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 № 2229-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.

290. Питання Служби безпеки України: указ Президента України від 27.12.2005 № 1860/2005. *Офіційний вісник України*. 2006. № 52. Ст. 3264.

291. Підрозділи економічної безпеки СБУ за минулий рік попередили державні збитки на 9 мільярдів гривень // Про СБ України / Офіційний веб-сайт Служби безпеки України. URL: <https://www.ssu.gov.ua/ua/news/1/category/2/view/2758#.TQ8oeADi.dpbs>.

292. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>.

293. Лекарь С. І. Адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави: монографія. Харків: Золота миля, 2013. 478 с.

294. Коломоець Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 576 с.

295. У справі за конституційним поданням Вищого адміністративного суду України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 143 Конституції України, пунктів «а», «б», «в», «г» статті 12 Земельного кодексу України, пункту 1 частини першої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України: рішення Конституційного Суду України від 01.04.2020 № 10-рп/2010 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-10#Text>.

296. Про затвердження Програми сприяння розвитку малого та середнього підприємництва в Харківській області на 2016–2020 роки: рішення Харківської обласної ради від 09.09.2016 № 245-VII // Нормативні документи / Офіційний сайт Харківської обласної ради. URL: <http://oblrada.kharkov.ua/ua/programma-spriyannya-rozvitku-malogo-ta-serednogo-pidpriemnitstva-v-kharkivskij-oblasti-na-2016-2020-roki/16847-normativni-dokumenty>.

297. Європейська хартія місцевого самоврядування: міжнародний документ від 15.10.1985 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text.

298. Мамочка Р. В. Адміністративно-правові основи забезпечення економічної безпеки України органами внутрішніх справ: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2011. 210 с.

299. Верин В. П. Преступления в сфере экономики. Москва, 1999. 119 с.

300. Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харьков: Консум, 1999. 480 с.

301. Іванцов В. О. Особливості застосування міліцією заходів адміністративного примусу щодо боротьби з правопорушеннями економічної спрямованості. *Право і Безпека*. 2011. № 2 (39). С. 152–157.

302. Адміністративне право України: підручник / за заг. ред. Т. О. Коломоець. Вид. 2-ге, змін. і доп. Київ: Істина, 2012. 528 с.

303. Про затвердження Положення про адміністративні комісії Української РСР: указ Президії Верховної Ради УРСР від 09.03.1998 № 5540-X1 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5540-11#Text>.

304. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. Київ, 2007. 992 с.

305. Політологія для вчителя: навчальний посібник для студ. педагогічних ВНЗ / за заг. ред.: К. О. Ващенко, В. О. Корнієнка. Київ: Видавництво імені М. П. Драгоманова, 2011. 406 с.

306. Конституційне право України / за ред. Ю. М. Тодики, В. С. Журавського. Київ, 2002. 450 с.

307. Конституційне право України / за ред. В. Я. Тація, В. Ф. Погорілка, Ю. М. Тодики. Київ: Український центр правничих студій, 1999. 376 с.

308. Скакун О. Ф. Теория государства и права: учебник для вузов. Харьков: Консум; Университет внутренних дел, 2000. 704 с.

309. Дубас Н. Я. Поняття громадянського суспільства. *Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. № 4. 2011. С. 13–20.

310. Інститути громадянського суспільства та інститут громадських організацій в Україні: теоретико-методологічні та нормопроектні аспекти / Міністерство юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_20126

311. Мошинський Р. Інститути громадянського суспільства в Україні: соціально-правова спрямованість політичних процесів та їх вплив на національну безпеку. *Вісник Національної академії державного управління*. 2013. № 2 (25). С. 184–192.

312. Горбатюк С. Інститути громадянського суспільства у системі соціогуманітарної безпеки: сучасні реалії і тенденції розвитку. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 4 (53). Ч. 1. С. 39–47.

313. Щедрова Г. П. Громадянське суспільство та політична культура: теоретичний і прикладний аспекти: монографія. Луганськ: Вид-во Елтон-2, 2009. 308 с.

314. Характеристика громадських формувань як інститутів громадянського суспільства: роз'яснення Міністерства юстиції України від 24.01.2011 № п0016323-11 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0016323-11#Text>.

315. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572-V // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>.

316. Ващук О. М. Конституційно-правовий статус громадських організацій України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2003. № 22. С. 320–326.

317. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2012 № 996 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>.

318. Кіржецька М. С., Кіржецький Ю. І. Економічна безпека підсистем харчової промисловості України: проблеми та пріоритети зміцнення: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2018. 214 с.

319. Yurkiv Nadiia, Maslii Oleksandra. Corruption component as a threat to economic security of the state. *Економіка і регіон*. 2018. Т. 3 (70). С. 19–27.

320. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

321. Чи процвітає в Тернополі гральний бізнес / Сайт міста Тернополя. URL: <https://www.0352.ua/news/589434/ci-procvitae-v-ternopoli-gralnij-biznes-vlasnikami-akogo-e-rosiani>.

322. Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України від 01.12.1998 № 281-XIV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-14>.

323. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17>.

324. Про нас / Асоціація благодійників України. URL: <https://vboabu.org.ua>

325. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2365-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>.

326. Бульвінський А. Г. Тенденції розвитку політичних партій як інституту громадянського суспільства в сучасній Україні. *Історичний досвід становлення інститутів громадянського суспільства в країнах Європи*. 2012. С. 191–208.

327. Малкіна І. М. Подвійна політична відповідальність політичних партій. *Гуманітарні студії*. 2010. Вип. 7. С. 164–170.

328. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 № 1045-XIV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14>.

329. Національний форум. Безпека праці – пріоритет для профспілок / Офіційний веб-портал Федерація професійних спілок України. URL: <http://www.fpsu.org.ua/napryamki-diyalnosti/okhorona-pratsi-i-zdorov-ya/14073-1.html>.

330. Про професійних творчих працівників та творчі спілки: Закон України від 07.10.1997 № 554/97-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554/97-%D0%B2%D1%80>.

331. Мороз Н. О. Роль засобів масової інформації у формуванні громадянського суспільства України. *Гуманітарний журнал*. 2012. № 2–3. С. 205–210.

332. Thompson J. B. *Ideology and Mass Culture*. Oxford: Oxford University Press, 1990. 92 p.

333. Васильєв Г. Ю., Васильєва І. Г. Засоби масової інформації як інструмент формування громадянського суспільства. *Вісник Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого*. 2010. № 4. С. 161–166.
334. Сліпушко О. М., Яременко В. В. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. Т. 3: П–Я. 2-ге вид. Київ: АКОНІТ, 2005. 862 с.
335. Шпак Ю. А. Поняття та види організаційних форм діяльності органів місцевого самоврядування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2013. № 5. С. 58–62.
336. Суслов И. М. Словарь иностранных слов. Москва: Русский язык, 1983. 608 с.
337. Адміністративне право: підручник / за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. 2-ге вид., переробл. та допов. Харків: Право, 2013. 656 с.
338. Мельник А. Ф., Оболенський О. Ю., Васіна А. Ю., Гордієнко Л. Ю. Державне управління: навчальний посібник. Київ: Знання-Прес, 2003. 343 с.
339. Правознавство: підручник / за заг. ред. В. Ф. Опришка, Ф. П. Шульженка. Київ: КНЕУ, 2003. 767 с.
340. Адміністративне право України: підручник / за ред. Ю. П. Битяка. Харків: Право, 2005. 554 с.
341. Рябченко О. П. Державне управління економікою (адміністративно-правовий аспект): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2000. 36 с.
342. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
343. Кузенко У. І. Форми реалізації політичної функції держави: поняття, види. *Підприємництво, господарство, право*. 2017. № 2. С. 230–234.
344. Кузьменко О. В. Адміністративне право України. Загальна частина: курс лекцій. Київ, 2011. 395 с.
345. Гук А. С. Адміністративні форми та методи публічного врядування. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. № 1 (43). С. 78–83.

346. Щокін Р. Г. Поняття й види форм публічного адміністрування у сфері освіти. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 2. С. 278–280.

347. Адміністративне право України: навчальний посібник. Т. 1. Загальне адміністративне право / В. В. Галуцько, В. І. Курило, С. О. Короєд, О. Ю. Дрозд, І. В. Гиренко, О. М. Єщук, І. М. Риженко, А. А. Іванищук, Р. Д. Саунін, І. М. Ямкова; за ред. В. В. Галуцька. Херсон: Грінь Д. С., 2015. 272 с.

348. Райнін І. Л. Адміністративно-правове регулювання управління розвитком регіону: монографія. Харків: Золота миля, 2016. 616 с.

349. Мельник Р. С. Система адміністративного права України: монографія. Харків: Видавництво Харківського національного університету внутрішніх справ, 2010. 398 с.

350. Битяк Ю. П., Зуй В. В. Адміністративне право України: конспект лекцій. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 1996. 160 с.

351. Бахрах Д. Н. Форма государственного управления. *Советское государство и право*. 1983. № 4. С. 20–27.

352. Кузенко У. І. Політична функція сучасної держави: поняття, зміст, структура. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2014. № 28. Т. 1. С. 23–26.

353. Кузенко У. І. Місце та роль політичної функції в системі функцій сучасної держави. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. № 9–2. Т. 1. С. 23–26.

354. Серьогін В. О., Ярмиш О. Н. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні: підручник. Харків: Видавництво Національного університету внутрішніх справ, 2002. 656 с.

355. Борисов Г. А. Теория государства и права. Белгород: Изд-во БелГУ, 2007. 292 с.

356. Бистрик Г. М. Правові форми діяльності держави в регулюванні суспільних відносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2013. 18 с.

357. Олейников С. М. Функції держави і правові форми державної діяльності. *Державне будівництво і місцеве самоврядування*. 2012. № 23. С. 150–154.

358. Плохой І. І. Адміністративно-правові форми забезпечення органами державної влади громадської безпеки: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2010. 230 с.

359. Філютович-Герасименко В. С. Адміністративно-правові засади протидії незаконному гральному бізнесу в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2016. 246 с.

360. Про оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції: наказ МВС України від 06.11.2015 № 1376 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1496-15#Text>.

361. Гусарев С. Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти: монографія. Київ: Знання, 2005. 375 с.

362. Пасинчук К. М. Місце та роль державного управління у системі забезпечення пожежної безпеки. *Пожежна безпека: теорія та практика*. 2010. № 6. С. 119–124.

363. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 № 877-V // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16>.

364. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>.

365. Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України: постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2020 № 671 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2020-%D0%BF#Text>.

366. Економічна стратегія: зростання через інвестиції Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 17.02.2020. URL: <https://drive.google.com/file/d/1DmerrNq53rk4PixQRv-STgatC08YgFMW/view>.

367. Питання державного оборонного замовлення: постанова Кабінету Міністрів України від 27.04.2011 № 464 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/464-2011-%D0%BF>.

368. Про ефективне використання державних коштів: постанова Кабінету Міністрів України від 11.10.2016 № 710 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2016-%D0%BF>.

369. Про заходи щодо розвитку економічного співробітництва областей України з суміжними областями Республіки Білорусь і адміністративно-територіальними одиницями Республіки Молдова: указ Президента України від 03.06.1994 № 271/94 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/271/94>.

370. Про невідкладні заходи щодо забезпечення економічного зростання, стимулювання розвитку регіонів та запобігання корупції: указ Президента України від 20.09.2019 № 713/2019 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/713/2019>.

371. Про організацію діяльності централізованої закупівельної організації в рамках проведення та реалізації пілотного проекту: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 08.09.2020 № 810 // Нормативна база / Міністерство економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства. URL: <https://me.gov.ua/LegislativeActs/Detail?lang=uk-UA&id=08e871b8-b0b6-4781-8a4d-015f8c99be8c>.

372. Про затвердження Примірної методики визначення вартості життєвого циклу: наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 08.09.2020 № 1894 // Нормативна база / Міністерство

економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства. URL: <https://me.gov.ua/LegislativeActs/Detail?lang=uk-UA&id=32140d03-d5eb-4988-8790-6d60d1c84a93>.

373. Про затвердження висновку про результати моніторингу процедури закупівлі та порядку його заповнення: наказ Міністерства фінансів України від 08.09.2020 № 522 // Законодавство / Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/decrees_2020-412.

374. Про визначення умов додаткового випуску довгострокових облігацій зовнішніх державних позик 2020 року: наказ Міністерства фінансів України від 11.12.2020 № 758 // Законодавство / Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7%20758.pdf>.

375. Про затвердження Регламенту оперативних повідомлень щодо порушень у роботі підприємств паливно-енергетичного комплексу України: наказ Міністерства енергетики та вугільної промисловості України від 21.12.2012 № 1054 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1054732-12#Text>

376. Про деякі питання комплексної підтримки суб'єктів господарювання міста Києва на час дії обмежувальних заходів: рішення Київської міської ради від 24.12.2020 № 25/25 // Рішення Київської міської ради / Офіційний сайт Харківської обласної ради. URL: <https://kmr.gov.ua/sites/default/files/25-25.pdf>.

377. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#n129>.

378. Про порушення законодавства про захист економічної конкуренції та накладення штрафу: рішення Антимонопольного комітету України від 10.12.2019 № 800-р // Нормативно-правові акти / Антимонопольний комітет України. URL: <https://amcu.gov.ua/npas/pro-porushennya-zakonodavstva-pro-zahist-ekonomichnoyi-konkurenciyi-ta-nakladennya-shtrafu-27>.

379. Підписано договір концесії спеціалізованого морського порту «Ольвія» / Новини // Офіційний веб-сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=631d0d38-5f3c-493a-ab3b-36ef3c5eed14&title=PidpisanoDogovirKontsesiiSpetsializovanogoMorskogoPortuolvii> а.

380. «Укрзалізниця» здаватиме вагони в оренду через ProZorro. Продажі / Новини // Офіційний веб-сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&isSpecial=True&id=82a6bbef-aeaa-47c0-87d0-d3bc345588f9&title=UkrzaliznitsiaZdavatiVagoniVOrenduCherezProzorro-prodazhi>.

381. Орієнтовний рекомендований договір про проведення аудиту (аудиторської перевірки) / Офіційний веб-сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=ea3f1ee9-3745-4931-ab37-f884beb9fc9b&tag=StrategichniZadachi>.

382. Жуков М. С. Форми та методи адміністративно-правового регулювання чи інструменти діяльності публічної адміністрації: порівняльний аналіз. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 215–218.

383. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ; Ірпінь: Перун, 2003. 1427 с.

384. Яременко В. В., Сліпущко О. М. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. Т. 1: А–К. Київ: Аконіт, 2001. 926 с.

385. Щерба С. П., Заглада О. А. Філософія: підручник. Київ: Кондор, 2011. 548 с.

386. Козюбра М. І. Загальна теорія права: підручник. Київ: Ваіте, 2015. 392 с.

387. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія. Київ: НІСД, 2009. 336 с.

388. Овсянко Д. М., Туманов Г. А. Административное право: учебное пособие. Москва: Юристъ, 1997. 448 с.
389. Коломоець Т. О., Гулевська Г. Ю. Адміністративне право: навчально-методичний посібник. Запоріжжя: ЗНУ, 2006. 140 с.
390. Цветков В. В. Социальные и государственно-правовые аспекты управления в СССР. Киев: Наукова думка, 1978. 427 с.
391. Малиновський В. Я. Державне управління: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2003. 576 с.
392. Юровська В. В. Методи адміністративного права: теоретико-правові та праксеологічні аспекти: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2018. 38 с.
393. Орендарчук Г. О. Логіка: навчальний посібник. Тернопіль: «Астон», 2008. 272 с.
394. Баштанник В. В., Шумляєва І. Д. Адміністративне право: навчальний посібник. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2018. 200 с.
395. Пирожкова Ю. В. Адміністративно-правове регулювання у сфері автомобілебудування в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2007. 223 с.
396. Чуприна Ю. Ю. Адміністративно-правові методи правового регулювання: сутність та зміст: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2017. 216 с.
397. Рукавишников И. В. Метод в системе правового регулирования общественных отношений. *Известия вузов. Правоведение*. 2003. № 1. С. 217–222.
398. Gramm Christ of Privatisierung und notwendige Staatsaufgabe. Berlin: Duncker und Humblot, 2001. 505 s.
399. Про затвердження положень про структурні підрозділи департаменту сфери публічних закупівель: наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 27.01.2020 № 88 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0088915-20#Text>.

400. Про передачу майна: наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 25.04.2020 № 791 // Консультації з питань закупівель / Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства. URL: <https://www.me.gov.ua/Ascod/List?lang=uk-UA&id=f2e30594-ba6c-420f-9c24-2a852415a884&tag=InforezKnowledgeDb&pageNumber=786&fCtx=inName&fSort=date&fSdir=asc>.

401. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо механізмів участі громадськості у бюджетному процесі та місцевому рівні: наказ Міністерства фінансів України від 03.03.2020 № 94 // Постанови та накази / Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7%2094%20%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4.pdf>.

402. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс: підручник / за заг. ред. акад. НАПрН України О. М. Бандурки. Харків: Золота миля, 2011. 584 с.

403. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#n345>.

404. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20.02.2003 № 555-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15#n166>.

405. Про запровадження конкурентних умов стимулювання виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії: постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2019 № 1175 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1175-2019-%D0%BF#Text>.

406. Адміністративне право України: підручник для юрид. вузів і фак. / Ю. П. Битяк, В. В. Богуцький, В. М. Гаращук та ін.; за ред. Ю. П. Битяка. Харків: Право, 2000. 520 с.
407. Горшенев В. Г., Шахов И. Б. Контроль как правовая форма деятельности. Москва: Юридическая литература, 1986. 176 с.
408. Стариков Ю. Н. Курс общего административного права. В 3 т. Т. 1: История. Наука. Предмет. Нормы. Субъекты. Москва: Норма, 2002. 2002. 728 с.
409. Тихомиров Ю. А. Управленческое решение. Москва: Наука, 1972. 288 с.
410. Мелкадзе О. В. Контроль: Информация, координация, эффективность. Тбилиси: Сабчота Сакартвело, 1986. 238 с.
411. Кейзеров Н. М. Власть и авторитет. Москва, 1973. 264 с.
412. Малиновський В. Я. Державне управління: навчальний посібник. Луцьк: Вежа, 2000. 558 с.
413. Гаращук В. М. Теоретико-правові проблеми контролю та нагляду у державному управлінні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2003. 412 с.
414. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений / РАН; Ин-т русского языка им. В. В. Виноградова. 4-е изд., доп. Москва: Азбуковник, 1999. 944 с.
415. Словарь иностранных слов. 18-е изд., стер. Москва: Рус. яз., 1989. 620 с.
416. Собакаръ А. О. Співвідношення контролю та нагляду як функцій публічного управління. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2010. № 2. С. 58–63.
417. Новый тлумачний словник української мови. Т. 2: Ж–ОБД / уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпущко. Київ: Аконіт, 1999. 910 с.
418. Студеникина М. С. Государственные инспекции в СССР. Москва: Юридическая литература, 1987. 108 с.
419. Студеникина М. С. Государственный контроль в сфере управления. Москва: Юридическая литература, 1974. 159 с.

420. Андрійко О. Ф. Державний контроль: нові погляди на його сутність і призначення // Державний контроль у сфері виконавчої влади: наукова доповідь / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Юрнаукацентр, 2000. С. 10–13.

421. Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи. Київ: Оріяни, 1998. 364 с.

422. Шестак В. С. Державний контроль в сучасній Україні (загальнотеоретичні питання): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2002. 18 с.

423. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на бізнес: Закон України від 18.09.2019 № 101-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/101-20#Text>.

424. Глава держави підписав закон про зменшення тиску на бізнес // Новини / Президент України. Офіційне інтернет представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/news/glava-derzhavi-pidpisav-zakon-pro-zmenschennya-tisku-na-bizne-57425>.

425. Угровецький О. П. Адміністративні акти органів прокуратури: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2011. 195 с.

426. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.

427. Бахрах Д. Н. Административная ответственность граждан в СССР. Свердловск: Изд-во Уральского университета, 1989. 362 с.

428. Адміністративна діяльність: навчальний посібник / за заг. ред. О. І. Остапенка. Львів: ЛІВС, 2002. 252 с.

429. Комзюк А. Т. Адміністративний примус: деякі загальні проблеми дослідження та правового регулювання в контексті забезпечення прав людини. *Право України*. № 4. С. 46–49.

430. Бахрах Д. Н. Административное право России: учебник для вузов. Москва: Юридическая литература, 2000. 455 с.

431. Комзюк А. Т. Адміністративний примус в правоохоронній діяльності міліції в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2002. 408 с.
432. Іванцов В. О., Чишко К. О. Характеристика поліцейських заходів крізь призму методів адміністративної діяльності поліції // Процес модернізації системи державного управління: конституційний, адміністративний та фінансовий аспекти: колективна монографія / за заг. ред. А. С. Нестеренка. С. 158–173.
433. Ключніченко А. П. Міри адміністративного примусу, що застосовуються міліцією. Київ, 1977. 239 с.
434. Коломоєць Т. О. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації: монографія; за заг. ред. В. К. Шкарупи. Запоріжжя: Поліграф, 2004. 404 с.
435. Алфьоров С. М., Ващенко С. В., Долгополова М. М., Купін А. П. Адміністративне право. Загальна частина: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 216 с.
436. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України: підручник. Київ: «Істина», 2008. 457 с.
437. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. Т. 1. Москва: Гос. изд. иностр. и нац. словарей, 1956. 699 с.
438. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ; Ірпінь: Перун, 2002. 1428 с.
439. Новий тлумачний словник української мови. Т. 2: Ж–ОБД / уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. Київ: Аконіт, 2000. 910 с.
440. Бабій Б. М., Бурчак Ф. Г., Корецький В. М., Цветков В. В. Юридичний словник. Київ: УРЕ, 1983. 872 с.
441. Мазур О. В. Засоби забезпечення прав та законних інтересів підозрюваного: поняття і система. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 4 (16). С. 128–135.
442. Корельский В. М., Перевалов В. Д. Теория государства и права. Москва: Норма-Инфра, 1998. 570 с.

443. Войнарівський М. М. Гарантії прав та законних інтересів суб'єктів господарювання при застосуванні адміністративно-господарських санкцій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Одеса, 2014. 22 с.

444. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / В. В. Галунько, П. В. Діхтієвський, О. В. Кузьменко, С. Г. Стеценко та ін. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.

445. Харитоновна О. І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2004. 435 с.

446. Дожанин В. М. Класифікація гарантій адміністративно-правового забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2015. № 1. С. 98–106.

447. Єгорова В. С. Гарантії діяльності суддів судів загальної юрисдикції. «Вісник Національного технічного університету України “ПОЛІТОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ. ПРАВО”». 2012. № 1. С. 135–139.

448. Снежко О. В. Конституционные основы государственной защиты прав и свобод человека и гражданина в Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Саратов, 1999. 195 с.

449. Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): навчальний посібник. Київ: Знання, 2005. 655 с.

450. Волинка К. Г. Механізм забезпечення прав і свобод особи: питання теорії і практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2000. 16 с.

451. Андрієнко В. М. Міжнародний досвід формування державної політики у сфері забезпечення фінансової безпеки як складової національної безпеки. *Демократичне врядування*. 2017. Вип. 20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2017_20_7.

452. Бондар А. О. Світовий досвід державного управління економічною безпекою та його використання в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2013_6_13.

453. Гаман Н. О. Міжнародний досвід формування економічної безпеки держави: перспективи для України. *Державне управління: удосконалення та*

розвиток. 2018. № 5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1264> (дата звернення: 26.06.2020).

454. Гбур З. В. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 11. С. 111–115.

455. Економіка та економічна безпека держави. Теорія та практика: монографічний навчальний посібник / С. Давиденко, О. Єгорова, В. Приходько, П. Матішак, Я. Голоніч, П. Копінець, М. Мачкінова, М. Доброволска та ін. Ужгород: РІК-У, 2017. 388 с.

456. Корчевська Л. Міжнародний досвід формування інституціонально-правової основи безпекознавства. *Міжнародна економічна політика*. 2016. № 1. С. 74–102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Мер_2016_1_6.

457. Лекарь С. І. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави: адміністративно-правовий аспект. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 4 (2). С. 103–111. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2012_4\(2\)__16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2012_4(2)__16).

458. Онищенко В. О. Міжнародний досвід забезпечення економічної безпеки держави. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво*. 2014. № 26 (1). С. 85–97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/есмері_2014_26%281%29__12.

459. Продіус О. І. Особливості забезпечення економічної безпеки підприємств в розвинених країнах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2016. Вип. 19. С. 79–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2016_19_18.

460. Пугач О. А. Світовий досвід упередження загроз економічній безпеці національної економіки. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2015. Вип. 12. Ч. 3. С. 43–46. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_12/117.pdf.

461. Резнік О. М. Адміністративно-правові засади діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2019. 509 с.

462. Тимошенко О. В. Досвід європейських країн щодо формування та забезпечення фінансово-економічної безпеки держави. *Економіка та держава*. 2015. № 4. С. 52–57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2015_4_13.

463. Економічна безпека України: монографія / за ред. В. Г. Федоренка, І. М. Грищенко, Т. Є. Воронкової. Київ: ТОВ «ДКС центр», 2017. 462 с.

464. Юрченко А. Ю. Особливості формування політики забезпечення економічної безпеки: перспективи для України в контексті міжнародного досвіду. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 2. С. 443–445. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/2_ukr/79.pdf.

465. Об утверждении Концепции национальной безопасности Республики Беларусь: указ Президента Республики Беларусь от 09.11.2010 № 575. URL: <http://kgb.by/ru/ukaz575/>.

466. Положение о межведомственной комиссии по безопасности в экономической сфере при совете безопасности Республики Беларусь: указ Президента Республики Беларусь от 10.07.2002 № 371. URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=31036793#pos=4;-30.

467. Вопросы Министерства антимонопольного регулирования и торговли Республики Беларусь: постановление Совета Министров Республики Беларусь от 06.09.2016 № 702. URL: <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=C21600702>.

468. Вопросы Министерства по налогам и сборам Республики Беларусь: постановление Совета Министров Республики Беларусь от 31.10. 2001 № 1592. URL: <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=C20101592>.

469. Положение о Министерстве промышленности Республики Беларусь: постановление Совета Министров Республики Беларусь от 31.07.2006 № 980. URL: <https://tinyurl.com/yaofv5ud>.

470. Положение о Министерстве сельского хозяйства и продовольствия Республики Беларусь: постановление Совета Министров Республики Беларусь от 29.06.2011 № 867. URL: <http://www.mshp.gov.by/about/>.

471. Положение о Министерстве энергетики Республики Беларусь: постановление Совета Министров Республики Беларусь от 10.09.2008 № 1330. URL: http://minenergo.gov.by/o_ministerstve/pologenie/.

472. Вопросы Министерства финансов Республики Беларусь: постановление Совета Министров Республики Беларусь от 31.10.2001 № 1585. URL: <http://www.pravo.by/document/?guid=3871&p0=C20101585>.

473. Отдельные вопросы Министерства экономики Республики Беларусь: постановление Совета Министров Республики Беларусь от 29.07.2006. № 967. URL: <http://www.economy.gov.by/uploads/files/POSTANOVLENIE.pdf>

474. Об органах государственной безопасности Республики Беларусь: Закон Республики Беларусь от 10.07.2012 № 390-3. URL: <http://www.kgb.by/ru/zakon390-3/>.

475. Основные задачи и функции Государственного таможенного комитета Республики Беларусь. URL: http://www.customs.gov.by/ru/zadachi_i_funkcii-ru/.

476. Об органах внутренних дел Республики Беларусь: Закон Республики Беларусь от 17.07.2007 № 263-3. URL: <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=h10700263>.

477. Главное управление по борьбе с экономическими преступлениями МВД Республики Беларусь. URL: <https://mvd.gov.by/ru/page/glavnoe-upravlenie-po-bor-be-s-ekonomicheskimi-prestupleniyami>.

478. Управление по борьбе с экономическими преступлениями ГУВД Мингорисполкома. URL: <https://minsk.mvd.gov.by/ru/page/upravlenie-po-bor-be-s-ekonomicheskimi-prestupleniyami>.

479. О некоторых вопросах деятельности органов Комитета государственного контроля Республики Беларусь: указ Президента Республики Беларусь от 27.11.2008 № 647. URL: <http://www.pravo.by/document/?guid=3871&p0=p30800647>.

480. Об органах финансовых расследований Комитета государственного контроля Республики Беларусь: Закон Республики Беларусь от 16.07.2008 № 414-З. URL: <http://www.pravo.by/document/?guid=3871&p0=h10800414>.

481. Компетенция органов финансовых расследований как органов дознания. URL: <http://www.kgk.gov.by/ru/kompetencya-ru/>.

482. О национальной безопасности Республики Казахстан: Закон Республики Казахстан от 06.01.2012 № 527-IV. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31106860#pos=3;-108.

483. Совет национальных инвесторов при Президенте Республики Казахстан / Официальный сайт Президента Республики Казахстан. URL: <https://tinyurl.com/y7qljdzo>.

484. Послание Президента Республики Казахстан народу Казахстана: Стратегия «Казахстан–2050». URL: https://www.akorda.kz/ru/official_documents/strategies_and_programs.

485. О правоохранительной службе: Закон Республики Казахстан от 06.01.2011. № 380-IV. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30916594#pos=3;-108.

486. О некоторых вопросах Министерства финансов Республики Казахстан: постановление Правительства Республики Казахстан от 24.04.2008 № 387. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30176584#pos=76;-60

487. Службу экономических расследований переименовали в Департамент экономических расследований. URL: <https://uchet.kz/news/sluzhbu-ekonomicheskikh-rassledovaniy-pereimenovali-v-department-ekonomicheskikh-rassledovaniy/>.

488. О внесении изменения в приказ Министра финансов Республики Казахстан от 10 октября 2014 года № 430 «Об утверждении Положения о Комитете по финансовому мониторингу Министерства финансов Республики Казахстан»: приказ Министра финансов Республики Казахстан от 18.01.2019 № 27. URL: <https://tinyurl.com/y87npyam>.

489. Положение о Департаменте экономических расследований по Карагандинской области Комитета по финансовому мониторингу Министерства финансов Республики Казахстан: приложение 8 к приказу Председателя Комитета по финансовому мониторингу Министерства финансов Республики Казахстан от 16.01.2019 № П-3. URL: <https://tinyurl.com/yar9jjxc>.

490. Стратегия развития Службы экономических расследований органов по финансовому мониторингу на 2019–2021 годы. URL: <https://kfm.gov.kz/assets/files/departament/1485-o9tadh.pdf>.

491. Nacionālās drošības likums. 14.12.2000. URL: <http://likumi.lv/ta/id/14011-nacionalas-drosibas-likums>.

492. Ministru kabineta iekārtas likums. 15.05.2008. URL: <https://likumi.lv/ta/id/175919-ministru-kabineta-iekartas-likums>.

493. Ekonomikas ministrijas nolikums. Ministru kabineta noteikumi Nr. 588. 22.09.2020. URL: <https://likumi.lv/ta/id/317511-ekonomikas-ministrijas-nolikums>.

494. Finanšu ministrijas nolikums. Ministru kabineta noteikumi Nr. 239. 29.04.2003. URL: <https://likumi.lv/ta/id/74752-finansu-ministrijas-nolikums>.

495. Finanšu ministrijas reglaments. URL: <https://likumi.lv/doc.php?id=59902>.

496. Par Valsts ieņēmumu dienestu. 28.10.1993. URL: <https://likumi.lv/doc.php?id=59902>.

497. Finanšu un kapitāla tirgus komisijas likums. 01.06.2000. URL: <https://likumi.lv/ta/id/8172-finansu-un-kapitala-tirgus-komisijas-likums>.

498. Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas 1996 m. gruodžio 19 d. Nr. VIII-49. URL: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.A0BAB27D768C/asr>.

499. Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos nuostatų patvirtinimo. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.126110/asr>.

500. Lietuvos Respublikos finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos įstatymas. 2002 m. kovo 28 d. Nr. IX-816. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163326/nERGdLerLR>.

501. Zakon o ustrojstvu i djelokrugu ministarstava i drugih središnjih tijela državne uprave. Zagreb, 14 listopada 2016. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2016_10_93_1969.html.

502. Ravnateljstvo policije. URL: <https://mup.gov.hr/ravnateljstvo-policije-281611/281611>.

503. Služba gospodarskog kriminaliteta i korupcije. URL: <https://tinyurl.com/yaqcqwsq>.

504. Ministarstvo financija. URL: <https://iis3.globaldizajn.hr/mfin.gov.hr/o-ministarstvu/9>.

505. Uredba o unutarnjem ustrojstvu Ministarstva financija. URL: <https://iis3.globaldizajn.hr/mfin.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-2507/ustrojstvo-84/84>.

506. Zakon o financijskom inspektoratu Republike Hrvatske. NN 85/08, 55/11, 25/12 od 28.02.2012. URL: <https://www.zakon.hr/z/262/Zakon-o-financijskom-inspektoratu-Republike-Hrvatske>.

507. Financijski inspektorat. URL: <https://tinyurl.com/yd3qs2ss>.

508. Ured za sprječavanje pranja novca. URL: <https://iis3.globaldizajn.hr/mfin.gov.hr/istaknute-teme/ured-za-sprjecavanje-pranja-novca/143>.

509. Sustav sprječavanja pranja novca i financiranja terorizma u RH. URL: <https://iis3.globaldizajn.hr/mfin.gov.hr/istaknute-teme/ured-za-sprjecavanje-pranja-novca/143>.

510. Критерії ефективності діяльності центральних органів виконавчої влади України. *Митна справа*. 2013. Спец. вип. С. 77–81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2013_Spets.

511. Приходченко Л. Л. Щодо складності застосування показників оцінювання ефективності державного управління: теорія і практика. *Державне будівництво*. 2009. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVu_2009_1_9.

512. Публічне управління та адміністрування в умовах інформаційного суспільства: вітчизняний і зарубіжний досвід: монографія / за заг. ред. Сергія Чернова, Валентини Воронкової, Віктора Банаха, Олександра Сосніна, Пранаса

Жукаускаса, Йоліти Ввайнхардт, Регіни Андрюкайтене; Запоріж. держ. інж. акад. Запоріжжя: ЗДІА, 2016. 606 с.

513. Чурсанова Л. П. Ефективність державного управління: статистичний метод. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2013. Вип. 4. С. 116–126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2013_4_20.

514. Артюшок К. А. Критерії та індикатори економічної безпеки і збалансованого розвитку регіону. *Збалансоване природокористування*. 2016. № 3. С. 58–64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Zp_2016_3_11.

515. Білик Р. Р. Оцінювання взаємозв'язків економічної безпеки та конкурентоспроможності регіону. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2017. № 1. С. 23–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2017_1_7.

516. Вашай Ю. В. Методичні аспекти оцінювання фактичних індикаторів економічної безпеки реального сектору економіки України. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 32. С. 11–15. URL: http://bses.in.ua/journals/2018/32_2018/4.pdf.

517. Гріненко А. Ю. Визначення факторів та прогнозування показників економічної безпеки держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 17 (1). С. 72–76. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_17\(1\)_18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_17(1)_18).

518. Джумеля В. В. Оцінка ефективності механізму реалізації державної політики протидії тіньовій економіці. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 7. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1274>.

519. Котіна Г. М. Вимір ефективності в системі управління державними фінансами: світовий досвід та імплементація в Україні. *Економіка розвитку*. 2018. № 2. С. 49–61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecro_2018_2_8.

520. Мажула О. В. Критерізація економічної безпеки держави. *Економіка та держава*. 2015. № 11. С. 126–130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2015_11_34

521. Піхоцький А. В. Оцінка рівня фінансової безпеки України. *Бізнес Інформ*. 2018. № 3. С. 276–280. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2018_3_44.

522. Экономика и право: словарь-справочник / Л. П. Кураков, В. Л. Кураков, А. Л. Кураков. Москва: Вуз и школа, 2004. URL: http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_economic_law/7103.

523. Комлев Н. Г. Словарь иностранных слов: более 4500 слов и выражений. Москва: Эксмо, 2006. 669 с. URL: <http://tiny.cc/56uhbz>.

524. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.

525. Словник української мови: в 11 т. Т. 7: Поїхати–Приробляти / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ: Наукова думка, 1976. 723 с.

526. Глухов В. Основные показатели успешной деятельности предприятия. *Менеджмент і менеджер*. 2011. № 5: Современный подход. С. 46–50. URL: http://www.elitarium.ru/2010/11/17/pokazateli_predpriyatija.html.

527. Дюрягин И. Я. Право и управление: монография. Москва: Юридическая литература, 1981. 168 с.

528. Волощук Р. В. Огляд підходів до інтегрального оцінювання стану економічної безпеки держави. *Індуктивне моделювання складних систем*. 2017. Вип. 9. С. 38–49.

529. Блэйк Р., Мутон Д. Научные методы управления / пер. с англ. И. Ющенко. Киев: Высшая школа, 2013. 274 с.

530. Чемерис А. О., Артими А. І., Рудніцька Р. М., Лесечко М. Д. Оцінка ефективності управління в районних державних адміністраціях / за заг.ред. М. Д. Лесечка. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2005. 296 с.

531. Матвієнко П. В. Основні критерії та моделі оцінки ефективності державного управління. *Економіка та держава*. 2008. № 6. С. 70–76.

532. Оболенський О. Ю. Державна служба: підручник. Київ: КНЕУ, 2006. 472 с.

533. Байдалинова А. С. Оценка показателей экономической безопасности РК. *Известия Национальной академии наук Республики Казахстан*. 2017. № 6. С. 97–104. URL: <https://tinyurl.com/ybj8uuxu>.

534. Володько О. В., Михаленко Е. С., Нелюба А. И. Оценка экономической безопасности Республики Беларусь на современном этапе. *Экономика и социум*. 2018. Вып. № 12 (55). С. 290–295. URL: <https://tinyurl.com/y9dj76km>.

535. Про систему щорічної оцінки ефективності діяльності центральних державних і місцевих виконавчих органів областей, міст республіканського значення, столиці: указ Президента РК від 04.08.2018 № 723. URL: http://adilet.zan.kz/rus/docs/U100000954_.

536. Оценка эффективности деятельности государственных органов – 2016 / Администрация Президента Республики Казахстан; Центр стратегических разработок и анализа; АО «Институт экономических исследований»; Центр оценки эффективности деятельности государственных органов. 2016. 130 с. URL: <http://www.bagalau.kz/upload/22-01-2019/ad1b8dd7e72c8887a5fb10cc6f2fdab44c9a1d07.pdf>.

537. Euromoney Country Risk (ECR). URL: <https://www.euromoney.com/country-risk/methodology#AboutUs>

538. What kind of institutions do ECR experts work for? URL: <https://www.euromoney.com/country-risk/faqs#WhatkindofinstitutionsdoECRexpertsworkfor>

539. The Worldwide Governance Indicators (WGI) project. URL: <http://info.worldbank.org/governance/wgi>.

540. Description of methodology Worldwide Governance Indicators (WGI). URL: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/Home/Documents>.

541. Enterprise surveys indicator descriptions (September 11, 2017). URL: <https://tinyurl.com/y72u3uny>.

542. Що таке CPI? / Офіційний сайт Transparency International Україна. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattyakorupsiyi-2019/>.

543. Jacob S. Hacker, Gregory Huber, Philipp Rehm, Mark Schlesinger, Rob Valletta. The Economic Security Index (ESI). A New Measure of the Economic Security of American Workers and their Families. URL: http://economicsecurityindex.org/assets/48pgplusCov_revised%20Aug%204.pdf.

544. Quality of life indicators – economic security and physical safety. URL: <https://tinyurl.com/y7vfq6cv>.

545. Ignatov A. Analysis of the dynamics of the European economic security in the conditions of a changing socio-economic environment. *New Medit.* 2019. 18 (2). P. 15–56. URL: <https://tinyurl.com/y7n8kbha>.

546. Охріменко І. Оцінка ефективності діяльності органів і підрозділів Національної поліції України: погляд на проблему. *Підприємництво, господарство і право.* 2016. № 11. С. 139–144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2016_11_29.

547. Selected International Best Practices in Police Performance Measurement / Robert C. Davis. Rand Corporation, 2012. 39 p. URL: <http://www.jstor.org/stable/10.7249/j.ctt1q60z7.2>.

548. Бугайчук К. Л., Святокум І. О., Чумак В. В. Закордонний досвід оцінки ефективності поліцейської діяльності та перспективи його використання в Україні: науково-методичні рекомендації. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2016. 52 с.

549. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

550. Про затвердження Порядку проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції: постанова Кабінету Міністрів України від 07.02.2018 № 58 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/58-2018-%D0%BF#n10>.

551. Про встановлення індикаторів, за якими здійснюється проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 09.11.2018 № 900 // База даних

«Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1358-18>.

552. Про правила планування та координації політики національної безпеки: Закон Грузії від 03.04.2015 № 130000000.05.001.017637. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2764463?publication=9>.

553. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: указ Президента України від 15.03.2016 № 96/2016 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/96/2016#Text>.

554. Питання Національної ради реформ і Виконавчого комітету реформ: указ Президента України від 13.08.2014 № 644/2014 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/644/2014#Text>.

555. Про транскордонне співробітництво: Закон України від 24.06.2004 № 1861-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-15#Text>.

556. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E.

557. Оценка Бизнес Регулирования «Doing Business». URL: <https://russian.doingbusiness.org/ru/rankings>.

558. The Global Competitiveness Index 4.0 2019 Rankings. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf.

559. Global Competitiveness Index 4.02018 edition. URL: <https://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2018/country-economy-profiles/#economy=UKR>.

560. Ціль 8. Сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх / Цілі сталого розвитку в Україні. URL: <http://sdg.org.ua/ua/pro-hlobalni-tsili/decent-work-and-economic-growth>.

561. Меморандум взаєморозуміння між Урядом України і Організацією економічного співробітництва та розвитку щодо поглиблення співробітництва: меморандум між Кабінетом Міністрів України та ОЕСР від 07.10.2014 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966_003#Text.

562. Угода між Урядом України і Організацією економічного співробітництва та розвитку про продовження дії меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України і Організацією економічного співробітництва та розвитку щодо поглиблення співробітництва: угода між Кабінетом Міністрів України та ОЕСР від 15.06.2018 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966_001-18#n13.

563. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на бізнес від 29.08.2019 № 1080 // База даних «Законопроекти» / Верховна Рада України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66310.

564. Quality of life indicators – economic security and physical safety. URL: <https://tinyurl.com/y7vfq6cv>.

565. The PISA 2021 financial literacy analytical and assessment framework. URL: <https://www.oecd.org/pisa/sitedocument/PISA-2021-financial-literacy-framework.pdf>.

566. Financial Literacy: Average Scores. URL: <https://tinyurl.com/yaszt9r7>.

567. Правознавство. 10–11 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (профільний рівень) / Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://tinyurl.com/ydafun32>.

568. Громадянська освіта. Навчальна програма інтегрованого курсу для 10 класів загальноосвітніх навчальних закладів / Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://tinyurl.com/ydafun32>.

569. Про затвердження Положення про Департамент захисту економіки Національної поліції України: наказ Національної поліції України від 07.11.2015

№ 81. URL: <https://nni1.nai.au.kiev.ua/files/%20%D0%9D%D0%9F%2081%20-%2007112015%20%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%94%D0%97%D0%95.doc>.

570. Уряд ліквідував Департамент захисту економіки. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/kabinet-ministriv-ukrayini-likviduvav-ubez>.

571. Про ліквідацію територіального органу Національної поліції: постанова Кабінету Міністрів України від 02.09.2019 № 841 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2019-%D0%BF#Text>.

572. Проект Закону про Бюро фінансових розслідувань від 30.08.2019 № 1208 // База даних «Законопроекти» / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66516

573. Проект Закону про Національне бюро фінансової безпеки України від 10.09.2019. № 1208-1 // База даних «Законопроекти» / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66785.

574. Проект Закону про Бюро фінансових розслідувань від 18.09.2019 № 1208-2 // База даних «Законопроекти» / Верховна Рада України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66887.

575. Висновок Комітету Верховної Ради України з питань з питань фінансів, податкової та митної політики від 20 вересня 2019 року (протокол № 5) // База даних «Законопроекти» / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66516.

576. Про Бюро економічної безпеки: проект Закону від 06.03.2020 № 3087-1 // База даних «Законопроекти» / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68332

577. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої статті 17, частини другої статті 27 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про гарантії діяльності народного депутата України)

від 10.04.2003 № 7-рп/2003 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-03#Text>.

578. Кошиков Д. О. Загальнотеоретичні підходи до визначення сутності економічної безпеки держави. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2. С. 134–139.

579. Кошиков Д. О. Роль інституцій громадянського суспільства в механізмі реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1. Т. 4. С. 131–140.

580. Кошиков Д. О. Окремі елементи системи суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 6. С. 177–184.

581. Кошиков Д. О. Сутність адміністративно-правового регулювання економічної безпеки держави. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 6. С. 101–107.

582. Кошиков Д. О. Принципи державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Наукові записки. Серія: Право*. 2019. Вип. 5. Спецвип. С. 59–65.

583. Кошиков Д. А. Современное состояние обеспечения экономической безопасности некоторых зарубежных стран. *Право и Закон*. 2019. № 4. С. 92–98. (Кыргызская Республика)

584. Кошиков Д. О. Реалізація державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави окремими вищими органами державної влади. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4.

585. Кошиков Д. О. Функції як складова компетенції Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України в сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 6. С. 123–129.

586. Кошиков Д. А. Общая характеристика компетенции центральных

органов исполнительной власти в сфере обеспечения экономической безопасности государства. *Право и Закон*. 2019. № 3. С. 73–78. (Кыргызская Республика)

587. Кошиков Д. О. Сутність державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Юридичний бюлетень*. 2019. № 11.

588. Кошиков Д. О. Поняття та класифікація функцій державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Право і безпека*. 2020. № 1(76). С. 67–74.

589. Кошиков Д. О. Сутність правових засад реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 1. С. 164–175.

590. Кошиков Д. О. Зарубіжний досвід оцінки економічної безпеки: основні підходи та можливості для України. *Право і безпека*. 2020. № 2(77). С. 118–125.

591. Кошиков Д. А. Формы реализации государственной политики в сфере обеспечения экономической безопасности: административно-правовой аспект. *Право и Закон*. 2020. № 1. С. 78–84. (Кыргызская Республика)

592. Кошиков Д. О. Напрями удосконалення нормативно-правового забезпечення державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 3. С. 130–140.

593. Кошиков Д. А. Законодательные проблемы формирования системы субъектов противодействия преступлениям в сфере экономической безопасности. *Право и Закон*. 2020. № 1. С. 88–94. (Кыргызская Республика)

594. Кошиков Д. О. Повноваження органів місцевого самоврядування щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави: актуальні аспекти систематизації та класифікації. *Юридична наука*. 2020. № 3. С. 167–175.

595. Кошиков Д. О. Критерії оцінки ефективності реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Науковий вісник*

публічного та приватного права. 2020. Вип. 6. С. 207–217.

596. Кошиков Д. О. Гарантії прав учасників адміністративно-правових відносин у сфері реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Юридична наука*. 2020. № 2. С. 156–163.

597. Кошиков Д.О. Адміністративний примус як метод реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави: поняття та межі змісту. *Держава та регіони. Серія Право*. 2020. № 3 (69), Том 3. С. 167-171.

598. Кошиков Д.О. Поняття та система методів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2020. № 48. Том 2. С. 134-138.

599. Кошиков Д. О. Характеристика адміністративно-правових відносин у сфері реалізації державної політики щодо забезпечення економічної безпеки держави. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття* : тези доп. учасників II Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 10 груд. 2019 р.) ; Наук.- дослід. ін-т публ. політики і соц. наук. Харків : НДІ ППСН, 2019. С. 105–108.

600. Кошиков Д. О. Правоохоронні органи як суб'єкти реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Правова доктрина, правоутворення та правозастосування: проблеми зв'язку та шляхи розвитку* : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (Харків, 11 жовт. 2019 р.) ; Наук.-дослід. ін-т публ. політики і соц. наук. Харків : НДІ ППСН, 2019. С. 65–68.

601. Кошиков Д. О. Загальна характеристика адміністративно-правового регулювання економічної безпеки держави. *Актуальні питання розвитку та взаємодії публічного та приватного права* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 15–16 берез. 2019 р.). Львів : Західноукр. орг. «Центр правничих ініціатив», 2019. С. 56–59.

602. Кошиков Д. О. Щодо визначення сутності економічної безпеки держави. *Право як ефективний суспільний регулятор* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 15–16 лют. 2019 р.). Львів : Західноукр. орг. «Центр

правничих ініціатив», 2019. С. 66–69.

603. Кошиков Д. О. Загальна характеристика функцій державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Право як ефективний суспільний регулятор* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 14–15 лют. 2020 р.). Львів : Західноукр. орг. «Центр правничих ініціатив», 2020. С. 45–47.

604. Кошиков Д. О. Мета та завдання державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, Україна, 17–18 січ. 2020 р.). Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2020. С. 61–63.

605. Кошиков Д. О. Особливості забезпечення економічної безпеки в Латвії. *Запорізькі правові читання* : матеріали щоріч. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 19–20 трав. 2020 р.). Запоріжжя : ЗНУ, 2020. С. 110–112.

606. Кошиков Д. О. Адміністративно-правові засади застосування форм реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 19 черв. 2020 р.). Харків, 2020. С. 98–101.

607. Кошиков Д. О. Особливості участі інституцій громадянського суспільства в реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 6–7 берез. 2020 р.). Дніпро : ГО «Правовий світ», 2020. С. 77–80.

608. Положення про Міністерство енергетики України: постанова Кабінету Міністрів України від 17.08.2020 № 507. *Офіційний вісник України*. 2020. № 52. Ст. 1628.

609. Деякі питання Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів: постанова Кабінету Міністрів України від 25.06.2020 № 614. *Офіційний вісник України*. 2020. № 59. Ст. 1853.

610. Про Комісію з регулювання азартних ігор та лотерей: постанова

Кабінету Міністрів України від 23.01.2020 № 891. *Офіційний вісник України*. 2020. № 79. Ст. 2558.

611. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України: постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 № 537. *Офіційний вісник України*. 2015. № 62. Ст. 2028.

612. Основи економічної теорії : підручник / за ред.: О. О. Мамалуй, юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого Нац. К. : Юрінком Інтер, 2006. 468 с.

613. Павленко С. Безопасность российского государства как политическая проблема: дис. д-ра полит. наук / Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации, М., 1998.

614. Стельмащук А.М. Державне регулювання економіки: навчальний посібник. Тернопіль: ТАНГ, 2000. 315 с.

615. Миндюк Т. П. Економічна злочинність в Україні та шляхи її подолання. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/4882/1/148.pdf>

616. Собакарь А.О. Співвідношення державного контролю та адміністративного нагляду як засобів публічного адміністрування. URL: <http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/3897/1/5.pdf>

617. Адміністративна відповідальність. URL: https://knowledge.allbest.ru/law/3c0b65635a3ac68a5d43a89421206c27_0.html

618. Джафарова О.В., Іванцов В.О. Проблеми класифікації заходів адміністративного примусу. *Актуальні проблеми державного управління*. 2007. № 1 (31). С. 59-67.

619. Президент України затвердив персональний склад Нацради реформ. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/prezident-ukrayini-zatverdiv-personalnij-sklad-nacradi-reform>

620. Комітет з питань фінансів, податкової та митної політики. URL: <http://komfinbank.rada.gov.ua/uploads/documents/32650.pdf>

621. Про Бюро економічної безпеки: проект Закону України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/billFile/47650>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

ПОСТАНОВА КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

ПОЛОЖЕННЯ ПРО МІНІСТЕРСТВО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ І ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

3. Основними завданнями Мінекономіки є:

забезпечення формування та реалізації:

– державної політики економічного розвитку в сферах: державної цінової політики; державної промислової політики; підприємництва; публічних закупівель; інноваційної політики; сільського господарства; агропромислового виробництва; інтелектуальної власності; торгівлі та побутових послуг; промислової безпеки;

– державної політики соціального розвитку в сферах: надання адміністративних послуг; захисту прав споживачів; зайнятості населення, трудової міграції, державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів; охорони гігієни праці; соціального діалогу; державно-приватного партнерства; поводження з вибуховими матеріалами; здійснення державного гірничого нагляду; туризму та курортів;

– єдиної зовнішньоекономічної політики та контролю державного експорту, а також вирішує питання пов'язаних із економічним і соціальним співробітництвом України з ЄС; залученням міжнародної технічної допомоги; інтеграцією національної економіки у світову економіку; співробітництвом із Світовою організацією торгівлі (СОТ);

– державної політики у сфері управління об'єктами державної власності, корпоративними правами держави; державними інвестиціями державного матеріального резерву;

- державної політики у галузі статистики на засадах професійної незалежності та самостійності органів державної статистики в частині розроблення і затвердження нормативно-правових актів;
- державної політики у сфері організації та контролю за виготовленням цінних паперів, документів суворої звітності;
- державної політики технічного регулювання, стандартизації, дозвільної системи, ліцензування, метрології та метрологічної діяльності.

ПОСТАНОВА КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ**ПОЛОЖЕННЯ ПРО МІНІСТЕРСТВО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
І ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ****4. Мінекономіки відповідно до покладених на нього завдань:**

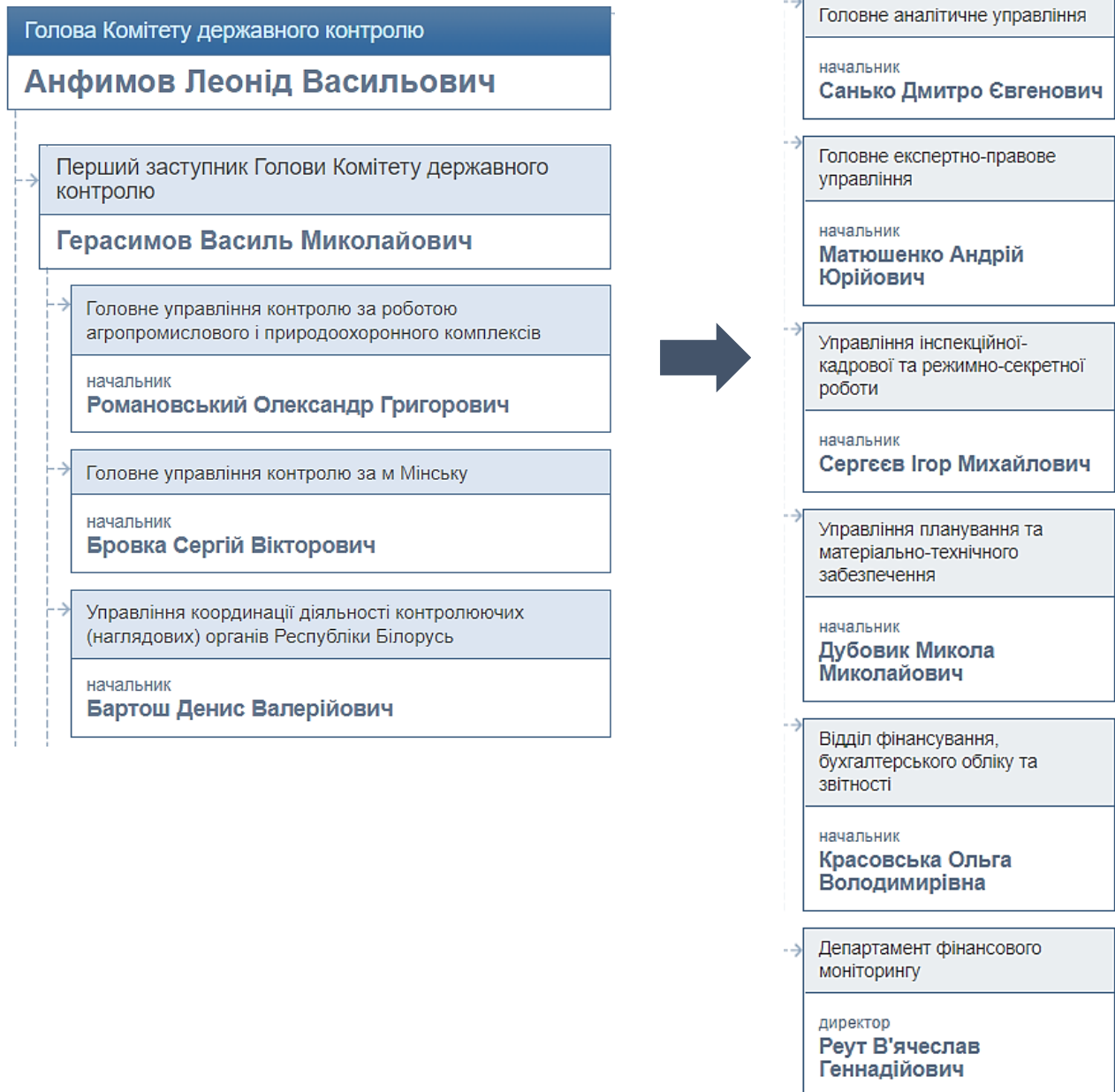
...95) здійснює нормативно-правове забезпечення державного регулювання у сфері державних та публічних закупівель; ...

99) надає роз'яснення щодо застосування законодавства у сфері публічних закупівель;...

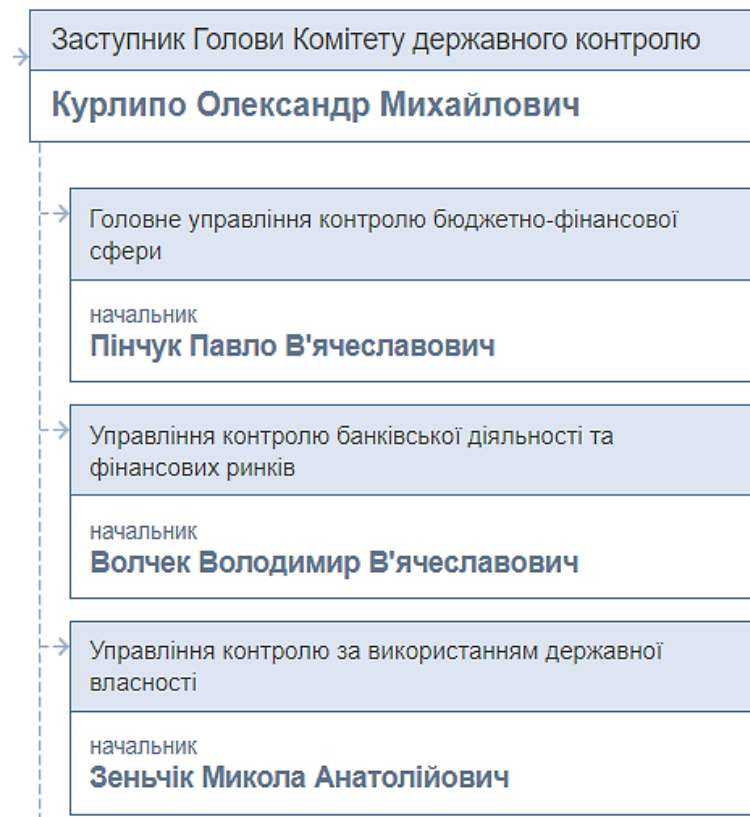
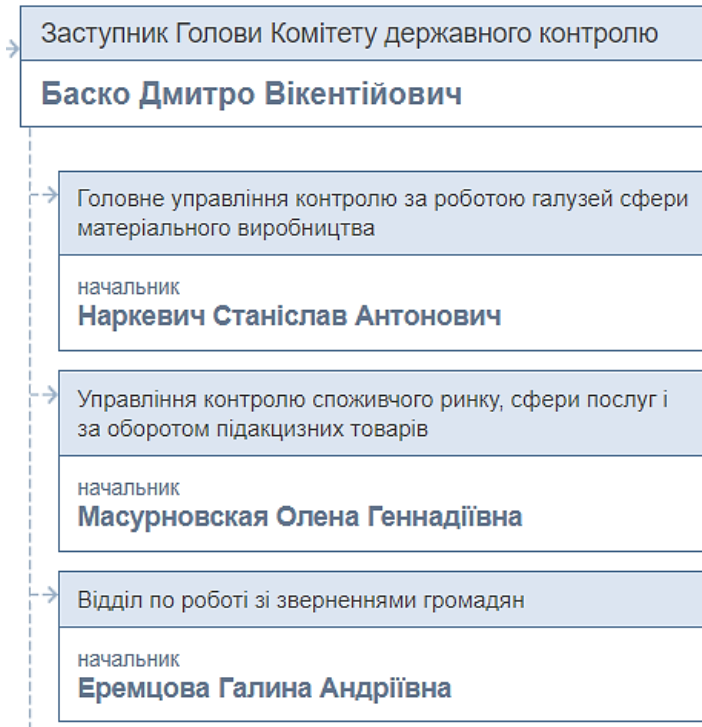
103) розробляє примірні навчальні програми з питань організації та здійснення публічних закупівель;

104) забезпечує функціонування безоплатного веб-порталу уповноваженого органу з питань публічних закупівель; ...

СТРУКТУРА КОМІТЕТУ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ (1)

СТРУКТУРА КОМІТЕТУ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ (2)

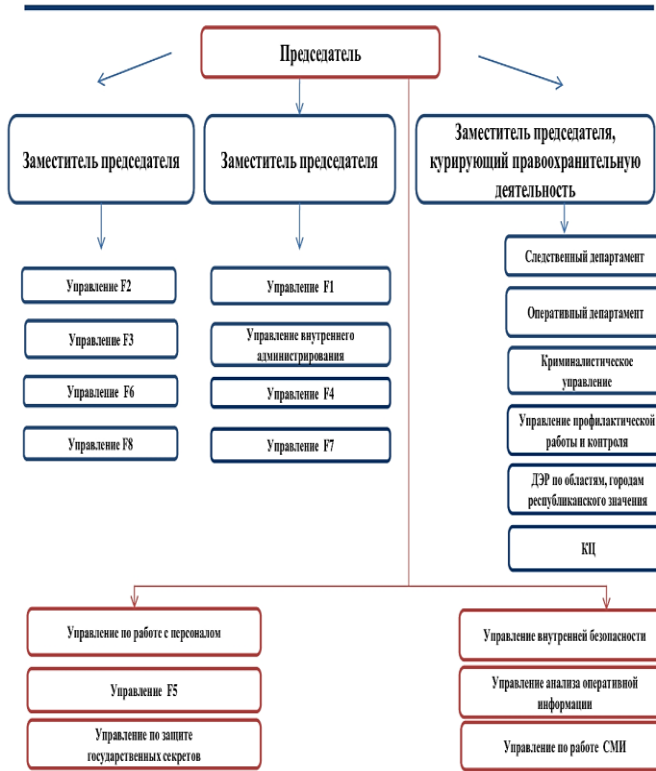

**СИСТЕМА ОРГАНІВ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ
РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ**

1.	Департамент фінансових розслідувань Комітету державного контролю Республіки Білорусь (центральний апарат)
2.	Управління Департаменту фінансових розслідувань Комітету державного контролю Республіки Білорусь по Брестській області. До складу управління входять міжрайонні відділи: Барановичський, Кобринський та Пінський
3.	Управління Департаменту фінансових розслідувань Комітету державного контролю Республіки Білорусь по Вітебській області. До складу управління входять міжрайонні відділи: Новополоцький і Оршанський
4.	Управління Департаменту фінансових розслідувань Комітету державного контролю Республіки Білорусь по Гомельській області. До складу управління входять міжрайонні відділи: Жлобинський, Мозирський і Светлогорський
5.	Управління Департаменту фінансових розслідувань Комітету державного контролю Республіки Білорусь по Гродненській області. До складу управління входять міжрайонні відділи: Волковиський, Людський і Слонімський
6.	Управління Департаменту фінансових розслідувань Комітету державного контролю Республіки Білорусь по Мінській області та місту Мінську. До складу управління входять міжрайонні відділи: Борисовський, Міські №№ 1–4, Мінський, Молодечненський і Солігорськ
7.	Управління Департаменту фінансових розслідувань Комітету державного контролю Республіки Білорусь по Могильовської області. До складу управління входять міжрайонні відділи: Бобруйський і Кричевський

ДОДАТОК Д

СТРУКТУРА КОМИТЕТА ПО ФИНАНСОВОМУ МОНИТОРИНГУ МФ РК

Территориальные подразделения
Комитета по финансовому мониторингу МФ РК

ДЭР по г. Нур-Султан Кожабеев Жәніболат Смірсерісович 76-79-37	ДЭР по Атырауской области Бижанов Қайрат Жаңиянович 8 7122 321996	ДЭР по Кызылординской области Темірбеков Рашид Темірбекулы 8(7282) 21-50-88
ДЭР по г. Алматы Аманбаев Дәулет Ерғаевич 278-00-87	ДЭР по Западно-Казахстанской области Дрұмағұлов Саған Жаңатович 8(7112)53-84-36	ДЭР по Маңғыстауской области Алиев Дәніяр Дұптаевич 8(7292)403269
ДЭР по г. Шымкент Рақымшев Рүстем Галимжанович 8(7252)77-14-50	ДЭР по Жамбылской области Бәйтұжин Еркебулан Мәделханович 8(7262)347525	ДЭР по Павлодарской области Сауқомбеков Саят Махаматович 8(7282) 61-29-42
ДЭР по Акмолинской области Шонаев Темірлан Төлегенұлы 8-7162-72-11-26	ДЭР по Карагандинской области Ақжанов Дәніяр Мейрамович 8(7212)56-15-40	ДЭР по Северо-Казахстанской области Қайшыбеков Бағдат Сапарғалиевич 87152-46-22-07
ДЭР по Ақтөбінской области в р.м.о. Елемесов Жәніс Фарахатович 8-7132-97-62-01	ДЭР по Костанайской области Сейітазіннов Қайрат Бабірович 53-60-12	ДЭР по Восточно-Казахстанской области Танатаров Талғат Тұрғауович 8(7232) 57-89-99
ДЭР по Алматинской области Усанов Бекзат Нұрсұлтанович 8-7272-51-71-52		ДЭР по Туркестанской области Мұхамметалиев Нұркен Жаңбулатович 8(7252)77-14-50

**Структура Службы государственных доходов Латвии
(в соответствии с регламентом Службы государственных доходов № 1 від 19.01.2018)**

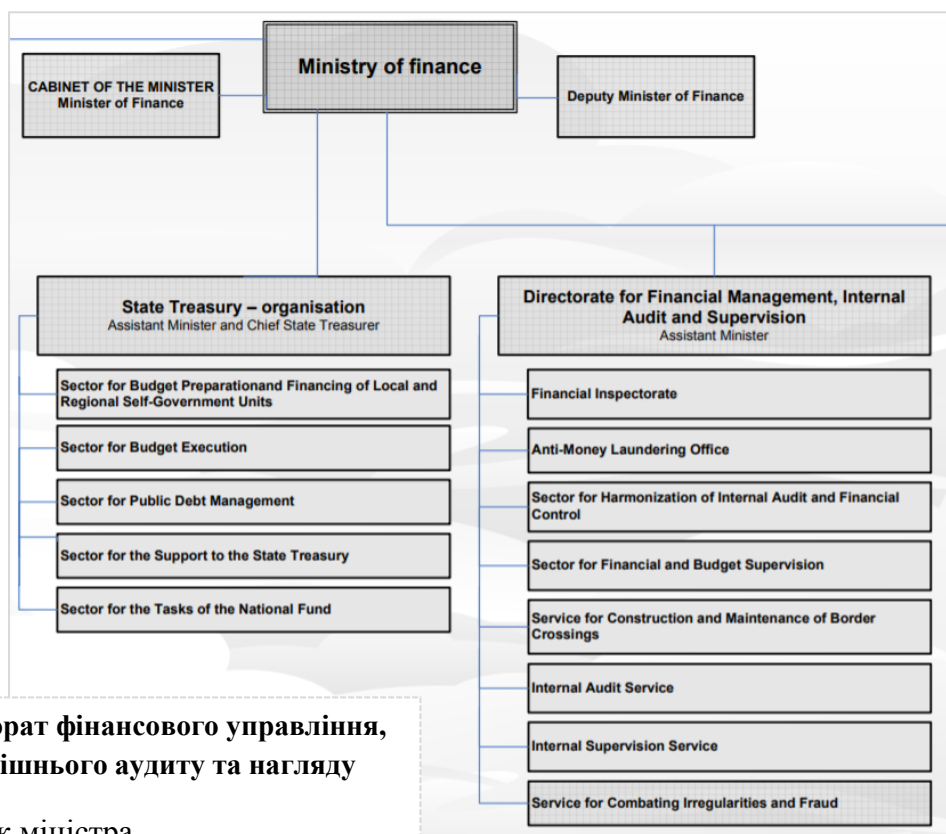

Структура Служби фінансових розслідувань Литовської республіки

1. Заступник директора (Управління спеціальних завдань, Відділ кримінальної розвідки, Управління розслідувань та превенції, Управління із запобігання відмиванню грошей).
2. Радник директора (Відділ контролю, Відділ фінансів, Правовий і кадровий відділ, Відділ документообігу, Відділ управління, ІТ та майновий відділ).
3. Заступник директора (Регіональне управління Каунаської обласної ради, Регіональне управління обласної ради Клайпеди, Регіональне управління обласної ради Шауляй та Паневежис, Регіональне управління Вільнюської обласної ради).

Структура Директорату фінансового управління, внутрішнього аудиту та нагляду Міністерства фінансів Хорватії

Директорат фінансового управління, внутрішнього аудиту та нагляду

Помічник міністра

Фінансова інспекція

Управління протидії відмиванню грошей

Сектор гармонізації внутрішнього аудиту та фінансового контролю

Сектор фінансового та бюджетного нагляду

Служба з будівництва та обслуговування прикордонних переходів

Служба внутрішнього аудиту

Служба внутрішнього нагляду

Служба боротьби з порушеннями та шахрайством

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник директора Науково-дослідного інституту публічної політики і соціальних наук
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

А. Є. Голубов

20 __ р.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача Харківського національного університету внутрішніх справ Кошикова Дениса Олександровича

за темою «Адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави», що подане на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Комісія у складі:

голова - директор Науково-дослідного інституту публічної політики та соціальних наук, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Голубов Артем Євгенович;

члени комісії:

- доктор юридичних наук, професор Клемпарський Микола Миколайович;
- кандидат юридичних наук, доцент Кухарев Олександр Євгенович.

цим Актом засвідчують, що результати дисертаційного дослідження Кошикова Дениса Олександровича за темою «Адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави», що подана на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право, були використані для підготовки звіту з питань оновлення правових інструментів, які використовують суб'єкти реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, а саме:

– визначення сутності економічної безпеки держави як об'єкта адміністративно-правового регулювання полягає в тому, що вона являє собою сукупність відносин, які складаються у сфері публічного управління з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ та послуг, стабільний та захищений стан яких гарантує захист національних економічних інтересів, сприяє реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, створює умови для подальшого розвитку і зростання національної економіки,

забезпечує конкурентоспроможність держави у світовому економічному середовищі;

– розуміння державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави як закріпленої чинним законодавством України системи законодавчих, організаційних, управлінських заходів, яка реалізується, в основному, уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації за участю політичних партій, інститутів громадянського суспільства та представників бізнес-середовища з метою впорядкування та розвитку суспільних економічних відносин, забезпечення реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, а також створення умов для подальшого розвитку і зростання національної економіки та забезпечення конкурентоспроможності держави у світовому економічному середовищі;

– визначення та класифікація функцій спеціальних суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави: нормативна, управлінська, організаційна, забезпечувальна, координаційна, аналітична, контрольна, методична, допоміжна, наукова, мобілізаційна, охоронна функції, а також функції регулювання, моніторингу, планування та прогнозування; обґрунтовано, що реалізація спеціальними суб'єктами виокремлених функцій дозволить орієнтувати їх діяльність на впровадження положень «дорожньої карти» розбудови та зміцнення національного економічного сектору;

– розуміння адміністративного примусу як методу реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, сутність якого полягає у застосуванні уповноваженими державними органами виконавчої влади, в деяких випадках суддями, до фізичних та юридичних осіб, які не перебувають у їх підпорядкуванні, незалежно від волі і бажання останніх, заходів впливу морального, майнового, організаційного та особистісного характеру у випадках вчинення або загрози вчинення особами правопорушень у сфері економіки, або в умовах надзвичайних обставин з метою спонукання громадян до виконання загальнообов'язкових правил, норм та стандартів в окремих сферах управління економікою шляхом попередження і припинення правопорушень, покарання за їх вчинення, а також попередження та ліквідації наслідків надзвичайних обставин за допомогою спрощеного, оперативного адміністративного впровадження;

– пропозиції щодо внесення відповідних змін і доповнень до Закону України «Про національну безпеку» в частині виокремлення розділу, присвяченого питанням забезпечення економічної безпеки, доцільність чого обґрунтовано позицією, відповідно до якої сфера безпеки та оборони знаходиться у безпосередній залежності від економічних показників розвитку держави – сильна економіка здатна забезпечити оборону країни згідно з найкращими світовими стандартами;

– пропозиції щодо внесення змін до Закону України «Про засади державної регіональної політики» в частині визначення пріоритету регіональної економічної безпеки як складової державної політики на мезорівні; узгодження

норм законів України «Про місцеві державні адміністрації» та «Про місцеве самоврядування» із законами «Про зовнішньоекономічну діяльність» та «Про транскордонне співробітництво» в частині виконання зовнішньоекономічних функцій та функцій органу транскордонного співробітництва, а також з концепцією децентралізації влади;

– систематизація гарантій прав учасників адміністративно-правових відносин щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави, що дозволило виокремити такі ознаки вказаних гарантій: а) є інструментом, за допомогою якого забезпечуються та охороняються права, свободи та інтереси учасників адміністративно-правових відносин щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави; б) функціонування гарантій забезпечується всією системою норм права; в) обсяг гарантій і їх зміст залежить від суб'єкта, якому вони притаманні, обсяг гарантій також може змінюватись залежно від конкретних адміністративно-правових відносин, учасником яких є такий суб'єкт; г) існують загальні та спеціальні гарантії; г) виконують охоронну, забезпечувальну та превентивну функції; д) мають обов'язкове законодавче закріплення; е) можуть мати нормативний, організаційний, матеріально-технічний чи правоохоронний характер.

Члени комісії:

М.М. Клемпарський

О.Є. Кухарев

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан факультету № 1
Харківського національного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Олександр МУЗИЧУК

2021 року

**впровадження результатів дисертаційного дослідження на тему
«Адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері
забезпечення економічної безпеки держави» здобувача Харківського
національного університету внутрішніх справ Кошикова Дениса
Олександровича
у навчальний процес**

Комісія у складі: професора кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Джафарової О.В., завідувача науково-дослідної лабораторії з проблем забезпечення діяльності поліції Харківського національного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Шатрави С.О., доцента кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента Резанова С.А., склала цей акт в тому, що комісією вивчені матеріали лекцій, підготовлених здобувачем Харківського національного університету внутрішніх справ Кошиковим Денисом Олександровичем за результатами дисертаційного дослідження на тему «Адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави».

Комісія дійшла висновку, що лекції, підготовлені Кошиковим Д.О., виконані з урахуванням змін до законодавства, представляють цінність для навчального процесу у зв'язку з актуальністю на сьогоднішній час теми дослідження. Форма викладання матеріалів представлена на достатньому теоретичному та методичному рівні і ґрунтується на результатах проведеного автором глибокого дослідження чинного законодавства, практики його застосування та наукових джерел.

Основні положення дисертаційного дослідження Кошикова Дениса

Олександровича на тему «Адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави» вже апробовані у навчальному процесі Харківського національного університету внутрішніх справ під час викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право і процес», «Публічне адміністрування», «Актуальні проблеми регіонального розвитку», «Адміністративні процедури», «Адміністративна діяльність поліції», а також використовуються у науково-дослідній роботі курсантів.

Лекції були заслухані на засіданні кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3ХНУВС.

Члени комісії:

**Професор кафедри
поліцейської діяльності та публічного
адміністрування факультету № 3,
доктор юридичних наук, професор**

Олена ДЖАФАРОВА

**Завідувач
науково-дослідної лабораторії
з проблем забезпечення діяльності поліції,
доктор юридичних наук, професор**

Сергій ШАТРАВА

**Доцент кафедри
поліцейської діяльності та публічного
адміністрування факультету № 3,
кандидат юридичних наук, доцент**

Сергій РЕЗАНОВ